

รายงานชุดโครงการวิจัย

นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

พระครูสิทธิธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.

และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานชุดโครงการวิจัย

นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

Learning innovation about Buddha's Relics in Nakhon si Thammarat

พระครูสิทธิธรรมภาณี,ผศ.ดร.	พระมหาทองเชิด กตปุญโญ,ผศ.ดร.
พระครูวรวิริยะคุณ	พระมหาประทีป เขมจารี
พระครูธรรมธรมพงษ์ อุชฺจาโร	พระปลัดสุริยา อาภาโค
พระมหาสมชาย กลฺยาณธมฺโม,	พระมหาฉลอง กลฺยาณเมธี
ดร.ทิพมาศ เศรษฐวรโชติ	ดร.สันติ อุณจะนำ
ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล	รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ต้นสกุล
ดร.สุปรีชา ชำนาญพุทธิพร	ดร.องอาจ หนูทองแก้ว

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

พระกรุสิริรัตนมาภิรัตน์, ศ.ดร. และคณะ ปีงบประมาณ ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

ชุดโครงการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ให้เป็นสื่อและอุปกรณ์การเรียนรู้ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งการสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มด้วยการกำหนดปัญหาวิจัย ขั้นตอนต่อมาก็จะได้จัดหมวดหมู่ของโครงการวิจัยย่อยทั้ง 6 ชุด ตามลักษณะขององค์ความรู้ที่จะได้สังเคราะห์งานวิจัย และได้การวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยแต่ละโครงการย่อย ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ ด้านประเพณีวัฒนธรรม เมื่อสังเคราะห์งานวิจัยเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำองค์ความรู้ที่ได้มาสร้างนวัตกรรมคือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) เมื่อสร้างนวัตกรรมแล้ว จึงได้ประชุมคณะผู้ร่วมวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางในการเผยแพร่นวัตกรรมต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

ความศรัทธาที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจนก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ หลากหลายกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคใต้ พื้นฐานของจารีตประเพณี และวิถีประชาของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสถาบันสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาและขัดเกลาทางสังคมให้เป็นสังคมอารยะมาตามลำดับๆ โดยใช้ยุทธศาสตร์คือพลังแห่งความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ใช้ธรรมะเป็นแนวทาง และใช้พุทธานุภาพคือองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจร้อยรัดความรู้สึกให้เป็นหนึ่งเดียวกันของคนในภูมิภาคใกล้เคียง จนทำให้อาณาจักรตามพรลิงค์ กลายเป็น “ศรีธรรมราชมหานคร”

ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากชุดโครงการวิจัย ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม แต่องค์ความรู้เหล่านี้ ยังขาดการบริหารจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้และมีกระบวนการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบทอด พร้อมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและเผยแพร่ให้ชัดเจน ซึ่งการจะถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ ควรมีนวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ หลักสูตรท้องถิ่น สื่อเทคโนโลยี และอาจจะจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในโอกาสต่อไป

คำสำคัญ : 1.นวัตกรรม 2.พระบรมธาตุเจดีย์ 3.นครศรีธรรมราช

ABSTRACT

Research project entitled “Innovation for Learning about the Buddha’ Relics Pagoda in Nakhon Si Thammarat” was documentary research that explained and analyzed the contents of six sub-research projects. Its objectives were to build an innovation for learning media about the Buddha’s relics in Nakhon Si Thammarat in terms of history and traditions concerning the Buddha’ Relics Pagoda. The analyses of this research were to problem diagnosis, separating six sub-research projects according to bodies of knowledge of each research projects that were divided into 3 aspects: history, belief, and traditions. After having finished it, the information was administered to develop the innovation that is a handbook for learning about the Buddha’ Relics Pagoda by using Generic Model (ADDIE). Then, propagation of the innovation was planned by researchers.

The findings of this research were as follows:

The belief of the Buddha’ Relics Pagoda in Nakhon Si Thammarat was brought about festival, tradition, and belief and rituals which showed the identity of southern people and have been a basis of customs, festival, and way of life of people from the past up to the present by having the Buddha’ Relics Pagoda as the medium in building a body of wisdom and socialization to make a social civilization respectively. By using the strategy of power of believing in Buddhism, the Buddha’s teachings, the Buddha’s supernatural power from the Buddha’ Relics Pagoda, Tam Pon Link Kingdom could make unity of people in the area and surrounding and later became “Nakhon Si Thammarat”.

The results from documentary research of sub-research projects, there were 3 bodies of knowledge: history, belief, and tradition. However, these bodies of knowledge lack of knowledge management systematically. Therefore, related sectors should study, research about these bodies of knowledge and manage them systematically, as well as, making a preservation and propagation network, and setting up the supportive measure and propagation in the concrete way. Concerning the propagation of 3 bodies of knowledge, it should have a suitable learning innovation and variety of formats such as published printings, local curriculum, media and technology, and setting up a learning center within Wat Phra Mahathat Woramaha Viharn.

Keywords: 1. Innovation, 2. Buddha’s relics, 3. Nakhon Si Thammarat

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยชุดเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชชุดนี้ สำเร็จลงได้ก็ด้วยอาศัยบุคคลหลายๆ ฝ่าย โดยเฉพาะ คณะกรรมการของสถาบันวิจัยญาณสังวร ที่ได้อนุมัติให้คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยเรื่องนี้ ขอขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการสถาบันวิจัยญาณสังวรพร้อมด้วยบุคลากรของสถาบันทุกท่าน ท่านอาจารย์ธเนศ ต่วนชะเอม ที่ได้บรมสั่งสอนเรื่องเทคนิควิธีการในการทำวิจัยมาตั้งแต่ต้น ท่านอาจารย์ ดร.ศรีศักดิ์ สุนทรไชย ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการวิจัย ที่ได้ตรวจแก้ และให้คำแนะนำเป็นอย่างดี จึงทำให้โครงการวิจัยในครั้งนี้สำเร็จได้อย่างมีคุณภาพ

ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่ได้ให้ความอุปถัมภ์และอนุเคราะห์ทุกประการ และขออนุโมทนาต่อผู้ที่อนุเคราะห์ข้อมูลด้วยการให้สัมภาษณ์ สนทนากลุ่มย่อย และตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และช่วยประเมินนวัตกรรมที่คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้น บุคคลสำคัญที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี คือ บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยญาณสังวรทุกคน ตลอดคณະนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย บุคลากรเจ้าหน้าที่ของวิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราชทุกท่าน จึงทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

และขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง คือ คุณสมควร แก้วชาลุน คุณวสันต์ ฉายรัศมีกุล และบุคลากรเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยญาณสังวรทุกท่าน ที่ได้กรุณาติดต่อประสานงานในด้านต่างๆ ทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น บุญกุศลคุณงามความดีๆ ใดๆ ที่จะพึงเกิดขึ้นจากโครงการวิจัยในครั้งนี้ ขอให้ทุกท่านได้มีส่วนในบุญกุศลคุณงามความดีนั้นๆ ด้วย

พระครูสิริธรรมาภิรต,ผศ.ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
2.วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย	4
3.เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของแผนงานวิจัย	5
4. เป้าหมายของผลผลิต (output) และตัวชี้วัด	5
5. กลยุทธ์ของแผนงานวิจัยของชุดวิจัยการจัดการงานวิจัยเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	6
6. กรอบแนวความคิดของแผนงานวิจัย	9
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา	11
2.1.1 ความหมาย และลักษณะของการวิจัยและพัฒนา	11
2.1.2 กระบวนการวิจัยและพัฒนา	12
2.1.3 แนวการปฏิบัติในการออกแบบวิจัยและพัฒนา	13
2.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยและพัฒนา	14
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย	15
2.2.1 แนวทางในการสังเคราะห์งานวิจัย	16
2.2.2 ขั้นตอนการสังเคราะห์งานวิจัย	17

2.2.3 ประโยชน์ของการสังเคราะห์งานวิจัย	18
2.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม	19
2.3.1 ความหมายของนวัตกรรม	19
2.3.2 ลักษณะของนวัตกรรม	20
2.3.3 ประเภทของนวัตกรรม	21
2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์	22
2.4.1 ประวัติศาสตร์คืออะไร	22
2.4.2 ทำไมต้องศึกษาประวัติศาสตร์	23
2.4.3 จะศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการอย่างไร	25
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องความเชื่อ	27
2.5.1 ความหมายของความเชื่อ	27
2.5.2 สาเหตุการเกิดความเชื่อ	30
2.5.3 ประเภทของความเชื่อ	32
2.5.4 ความจำเป็นที่มนุษย์ผูกพันกับความเชื่อ	39
2.5.5 อิทธิพลของความเชื่อ	40
2.5.6 ประโยชน์ของความเชื่อ	41
2.5.7 โทษของความเชื่อ	43
2.6 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม	46
2.6.1 ความหมายของประเพณี	46
2.6.2 ประเภทของประเพณี	47
2.6.3 ความสำคัญของประเพณี	49
2.6.4 คุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณี	50
2.6.5 การอนุรักษ์และการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม	52
2.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	60
3.1 ขั้นตอนการกำหนดปัญหาวิจัย	60
3.2 การจัดหมวดหมู่งานวิจัยย่อย	61

3.2.1 องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์	61
3.2.2 องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ	61
3.2.3 องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม	61
3.3 การวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยแต่ละโครงการย่อย	61
3.3.1 วิเคราะห์องค์ความรู้ 3 ด้าน	61
3.3.2 แนวทางการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์	62
3.3.3 แนวทางการเผยแพร่นวัตกรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์	
สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคม	63
3.4 การประชุมนักวิจัยเพื่อวางแผนและกำหนดรูปแบบการสร้างนวัตกรรม	63
3.5 สรุปรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	64
3.6 แผนการบริหารแผนงานวิจัยและแผนการดำเนินงาน พร้อมทั้งขั้นตอนการดำเนินงาน	65
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	67
4.1 องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	67
4.1.1 องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	67
ก) สภาพปัญหาด้านประวัติศาสตร์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	67
ข) ขั้นตอนการ วิธีการในการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาองค์ความรู้	69
ค) ผลการวิจัยที่ค้นพบ	70
1) ประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	70
2) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเมืองนครศรีธรรมราช	80
4.1.2 องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	84
ก) สภาพปัญหาองค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ	85
1) สภาพปัญหาด้านคติความเชื่อเรื่องจุฑามารามเทพ	85
2) สภาพปัญหาด้านปรีชาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์	86
3) สภาพปัญหาด้านคติความเชื่อในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์	87
ข) กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาองค์ความรู้	89
ค) ผลการวิจัยที่ค้นพบ	91

1) องค์ความรู้เรื่องจิตคามรามเทพ	91
2) องค์ความรู้ด้านปริศนาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์	101
3) องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชผ่านเครื่องสักการบูชา	111
4.1.3 องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	125
4.1.3.1 สภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรม	125
4.1.3.2 ขั้นตอนการวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อค้นหาองค์ความรู้	127
4.1.3.3 ผลการวิจัยที่ค้นพบ	129
ก.องค์ความรู้ด้านการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ นครศรีธรรมราช	129
ข. องค์ความรู้ด้านการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน	132
4.2 แนวทางการสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	146
4.3 แนวทางเผยแพร่วัฒนธรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชน	154
บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	159
5.1 สรุปผลการวิจัย	159
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	173
5.3 ข้อเสนอแนะ	178
บรรณานุกรม	179
ประวัติคณะผู้วิจัย	184
ภาคผนวก	190
ก. แบบฟอร์มการเขียนนวัตกรรม	192
ข. แบบประเมินนวัตกรรม	193
ค.รายชื่อคณะกรรมการประเมินนวัตกรรม	199

1.1) หลักฐานที่ใช้สืบค้นประวัติความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์	66
1.2) ประวัติความเป็นมาของพระทันตธาตุ	67
1.3) แนวคิดในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	68
1.4) รูปทรงของพระเจดีย์	70
1.5) กษัตริย์ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	71
1.6) การทำนุบำรุงและบูรณะซ่อมแซมพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	72
1.7) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับประเพณีท้องถิ่น	74
1) ศาสนาและความเชื่อก่อนพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในนครศรีธรรมราช	76
2) การประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ในเมืองนครศรีธรรมราช	76
3) การบูรณาการคติความเชื่อศูนย์กลางของพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์	78
1.1) สภาพบริบทปรากฏการณ์อันเนื่องด้วยศรัทธาและความเชื่อในพลาณภาพขององค์จตุคามรามเทพ	85
1.1.1) ประวัติความเป็นมาของจตุคามรามเทพ	85
1.1.2) ตำนานจตุคามรามเทพในอดีตกับความหมายของปัจจุบัน	86
1.1.3) ประวัติความเป็นมาของจตุคามรามเทพกับพื้นที่ของคำอธิบายประวัติศาสตร์	86
1.1.4) จตุคามและพุทธ : การแสดงความหมายจากการอธิบายตำนานจตุคาม	86
1.1.5) ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ	87
1.1.6) จตุคามกับความเชื่อ	87
2) สภาพการเรียนรู้พุทธธรรมของเยาวชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช	89
1.3 การพัฒนานวัตกรรมในการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธา องค์จตุคามรามเทพ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช	
2.1) องค์ความรู้ด้านปริศนาธรรมที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	95
2.1) ปริศนาธรรมจากขนาดความสูงของพระบรมธาตุเจดีย์	95
2.2) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	97
1) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ	97

2) ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์	98
3) ความเชื่อเกี่ยวกับการห่มทองคำปลัยอดพระบรมธาตุเจดีย์	98
4) ความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา	98
5) ความเชื่อเกี่ยวกับตะปูสังฆวานร	98
6) ความเชื่อเกี่ยวกับกาสีเหล่า	99
7) ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์ผู้รักษาทิศ	99
8) ความเชื่อเกี่ยวกับช้างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์	99
9) ความเชื่อเกี่ยวกับเทพดาผู้คุ้มครองรักษาพระบรมธาตุเจดีย์	99
2.3) คติความเชื่อที่เกี่ยวกับรูปเคารพภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	100
2.4) คติความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ	102
2.5) คุณค่าของปรีศนาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์	102
1. พัฒนาการของการบูชาและรูปแบบของการบูชาในพระพุทธศาสนา	104
2) พัฒนาการการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	108
3) คติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์โดยผ่านเครื่องสักการบูชา	111
ก. สภาพปัญหาด้านนวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	118
1) ประวัติของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	122
2) การปฏิบัติก่อนประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์	122
2.1) การปฏิบัติก่อนประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์	122
2.2) การปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์	123
3) คุณค่าของประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	123

4) แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ
124

ข. 1) ประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้าน

125

2) สาเหตุที่เป็นบ่อเกิดประเพณีสวดด้าน

125

ข. สาเหตุที่ทำให้ประเพณีสวดด้านต้องสูญหาย

126

ค. รูปแบบและลำดับขั้นตอนการสวดด้าน

126

ง. สภาพปัจจุบันของประเพณีการสวดด้าน

127

5.1.2 องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุฯ จังหวัด

นครศรีธรรมราช

128

5.1.3 แนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน 131

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน มีอายุความเป็นชุมชนยาวนานและต่อเนื่องมากกว่าชุมชนใดในภาคใต้ เคยเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรศรีวิชัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งด้านอาณาจักรและด้านศาสนจักรในช่วง พ.ศ. 1700-1800 (ดิเรก พรตตะเสน, 2552 : 111) หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในปัจจุบัน ยืนยันได้ว่าชุมชนนี้มีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย ในชื่อต่างๆ เช่น ตามพรลิงค์ กะมะลิง ตั้งมาหลัง โลแค็ก สิริธรรมนคร และศรีธรรมราช เป็นต้น หลักฐานความเป็นชุมชนที่ปรากฏ เริ่มมาตั้งแต่ยุคหินกลางต่อเนื่องมาจนถึงยุคหินใหม่และยุคโลหะ อันเป็นช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาถึงสมัยประวัติศาสตร์อันเป็นช่วงเวลา ที่คนในชุมชนแห่งนี้เริ่มรู้จักใช้ตัวอักษรเพื่อสื่อสาร จนกระทั่งรุ่งเรืองไพศาลทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง การปกครอง และการศาสนาว่าเมืองใดในภูมิภาคนี้ รวมอายุความเป็นชุมชนกว่าพันปี

ถ้าพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ก็ต้องถือว่าพระเจ้าศรีธรรมาโศกราช ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชนั้น เป็นกษัตริย์ที่สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นบนหาดทรายแก้วจนกลายเป็นแคว้นที่รุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 กล่าวได้ว่าไม่มียุคใดของนครศรีธรรมราชที่ทิ้งร่องรอยให้เห็นว่าเมืองนี้มีความรุ่งโรจน์สูงสุด ทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักรจนถึงขนาดเป็นเมืองแม่ในทุกด้านของคาบสมุทรไทยและคาบสมุทรมาลายู เทียบเท่ากับในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 (ปรีชา นุ่นสุข, 2540 : 319) ด้วยระบบการปกครองแบบ "ธรรมราชา" ส่งผลให้พระเจ้าศรีธรรมาโศกราชมีเมืองบริวาร 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร ส่วนในทางศาสนจักรได้สร้างสิ่งสำคัญคือ สถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นตามแบบศิลปะลังกาคือทรงระฆังคว่ำ (หรือทรงโอคว่ำ) ศิลปะดังกล่าวเป็นศิลปะในพระพุทธรูปนิกายเถรวาทที่เจริญรุ่งเรืองในลังกาและนครศรีธรรมราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชปัจจุบัน เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลังกากับนครศรีธรรมราช (ปรีชา นุ่นสุข, 2530 : 1-3)

เมื่อราชวงศ์ศรีธรรมาโศกราชผู้ปกครองนครศรีธรรมราช ได้เลือกเอาศาสนาพุทธนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้ามาเป็นศาสนาประจำแคว้นหรืออาณาจักร ขณะเดียวกันก็เอาแนวคิดใหม่มาใช้ในกระบวนการสร้างบ้านแปงเมืองและการจัดการสังคม โดยใช้แนวคิดที่ว่า "โลกเป็นระบบของส่วนรวม (หรือจักรวาล)" เพื่อรวมชุมชนเล็กชุมชนน้อยในคาบสมุทรไทย ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน แล้วค่อยๆ สลายหรือลบเลือนความเชื่อที่มีอยู่เดิม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อท้องถิ่นหรือความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ให้หมดไป สถาบันและบทบาทของผู้นำในราชวงศ์นี้ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อระดมกำลังและ

ประสานประโยชน์ในความหลากหลายเข้าด้วยกัน ซึ่งมีผลทำให้เกิดสภาพแวดล้อมและอุดมการณ์ในการรวมอำนาจไว้ที่นครศรีธรรมราช และสามารถดำเนินการได้สำเร็จ โดยมีองค์พระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจและนครศรีธรรมราชกลายเป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญขึ้นในภูมิภาคในเวลาต่อมา

จึงกล่าวได้ว่า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นวัดที่กษัตริย์ศรีธรรมมาโคกราช แห่งเมืองนครศรีธรรมราช ทรงสร้างไว้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองคู่กับราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั่วหัวเมืองปักษ์ใต้รวมทั้งทุกภาคของประเทศไทย เพราะมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป (ปรีชา นุ่นสุข, 2521 : 443-462) แม้ในปัจจุบันนี้ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จัดเป็นแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าของทั้งชาวไทยและชาวโลก ที่เป็นแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราชในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวมาเลเซียจะเป็นนักท่องเที่ยวอันดับหนึ่ง เพราะในเดือนมีนาคม-เมษายน ของทุกๆ ปี ชาวพุทธในมาเลเซียจะต้องนำบุตรหลานของตนมาบรรพชาอุปสมบท ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งในการนำบุตรหลานมาอุปสมบทในแต่ละครั้ง จะมีขบวนนักท่องเที่ยวที่มาพร้อมกันนับพันคน

สิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในที่สำคัญที่สุด คือ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่มีความเป็นมานับพันปี ซึ่งมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังการูประฆังคว่ำ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประวัติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่าสร้างในยุคสมัยใด แต่จากหลักฐานที่ขุดค้นล่าสุดสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 13 โดยเจ้าชายธนกุมารและพระนางเหมชาลา เป็นผู้นำเสด็จพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐาน ณ หาดทรายแก้ว และสร้างเจดีย์ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขึ้นไว้ตามแบบศรีวิชัย ต่อมาในปี พ.ศ.1093 เมื่อพระเจ้าจันทรภาณุหรือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ได้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช ทรงก่อสร้างพระบรมธาตุขึ้นใหม่เป็นทรงสาญจีแบบอินเดีย ภายหลังได้มีนันทพระภิกษุจากลังกามาตั้งคณะสงฆ์ในนครศรีธรรมราช โดยสถาปนาพระพุทธรูปปางลีลาไว้แล้วจึงได้ให้บูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ในปี พ.ศ.1770 ให้เป็นไปตามแบบสถาปัตยกรรมทรงลังกาโดยสร้างครอบองค์เดิมไว้ ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือมีรูปทรงระฆังคว่ำ มีปล้องไฉน 52 ปล้อง ยอดสุดหุ้มด้วยทองคำเหลืองอร่าม ประกอบด้วยกำแพงแก้วล้อมรอบ และที่มุมกำแพงแก้วมีพระบรมธาตุเจดีย์จำลองประดิษฐานอยู่ทั้งสี่มุม และโดยรอบมีเจดีย์ราย 158 องค์ ถือเป็นวัดที่มีคุณค่าความงามทางสถาปัตยกรรม ซึ่งได้รับการทำนุบำรุงโดยพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมา

ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุที่สำคัญ ที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมอีกมากมาย เช่น พระวิหารหลวงซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา วิหารสามจอมอันมีพระพุทธรูปพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ วิหารทับเกษตร วิหารเขียน

วิหารโพธิ์ลังกา ซึ่งจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เก็บแก้วแหวนของมีค่าต่างๆ ที่ประชาชนนำมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ และโดยเฉพาะวิหารพระมหาภิเนษกรมณ์ หรือวิหารพระทรงม้าซึ่งอยู่ติดองค์พระธาตุเจดีย์ด้านทิศเหนือ อันเป็นทางขึ้นไปลานประทักษิณนั้นมีผู้นิยมเข้ามาสักการบูชาไม่ขาดสาย และยังเป็นທີ່ประดิษฐานท้าวขัตตุคามและท้าวรามเทพ ที่ผู้คนให้ความเคารพนับถืออย่างมากอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาเที่ยวชมภายในวัด เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสวดด้าน เป็นต้น

ดังนั้นจึงถือได้ว่าองค์พระบรมธาตุเจดีย์และราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชนั้น มีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกันและความสำคัญควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช และหน่วยงานทุกภาคส่วนจึงได้ร่วมกันนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นเป็นมรดกโลก โดยเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2556 ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยที่ 37 ที่กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ปรากฏว่า คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเอกฉันท์ 21 เสียง พิจารณารับรองเสนอชื่อวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จ.นครศรีธรรมราช เข้าสู่บัญชีเบื้องต้นตามที่ประเทศไทยเสนอแล้ว และภายใน 3 ปีจากนี้ เรื่องดังกล่าวจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตรวจสอบพิจารณาคุณสมบัติ และประกาศขึ้นทะเบียนมรดกโลกในขั้นต่อไปซึ่งหากผ่านการพิจารณาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จ.นครศรีธรรมราช ก็จะเป็นมรดกโลกแห่งที่ 6 ของประเทศไทย

ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้กำหนดคุณสมบัติเพื่อพิจารณาขึ้นทะเบียนมรดกโลกนั้น มีทั้งหมด 3 ข้อ คือ

1.เป็นตัวแทนผลงานที่เป็นเลิศของการสร้างจากอัจฉริยะของมนุษย์ ซึ่งวัดพระมหาธาตุฯ นี้ ถือเป็นตัวแทนความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีการออกแบบสถาปัตยกรรม และการประดับอาคารที่อุดมไปด้วยการสื่อความหมายปรัชญาทางพระพุทธศาสนาและพุทธประวัติ ซึ่งแสดงถึงแนวคิดของการออกแบบจากอัจฉริยภาพของมนุษย์

2.เป็นการแสดงถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงคุณค่าของมนุษย์ตามกาลเวลา หรือในวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งของโลก ในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมหรือทางเทคโนโลยี ศิลปะสถาปัตยกรรม โบราณ การออกแบบผังเมืองหรือการออกแบบภูมิทัศน์ ซึ่งตรงกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่เจดีย์ทรงระฆังเป็นผลงานที่เป็นเลิศในทางพระพุทธศาสนา และยังเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ที่ได้นำรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังไปสร้างยังดินแดนที่ไกลออกไปนอกจากนี้ พระบรมธาตุเจดีย์ยังคงรักษาความครบถ้วนสมบูรณ์ของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ในสมัยแรกสร้าง เมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกาตามแบบอย่างคติของพุทธศิลป์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

3. มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดกับเหตุการณ์หรือประเพณีที่ยังคงอยู่ หรือความคิด หรือความเชื่อ งานศิลปกรรม และวรรณกรรม ที่มีความโดดเด่นเป็นสากล ซึ่งเห็นได้ชัดว่าพุทธศาสนิกชน มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมสารีริกธาตุ สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นของการประกอบพิธีกรรมที่หลากหลาย ทั้งด้านวรรณกรรม คีตกรรม และนาฏกรรม ซึ่งสัมพันธ์กับประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ หรือประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ ที่จะมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากเดินทางมาสักการะและเข้าร่วมงานทุกปี แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาที่มีต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ที่สืบทอดผ่านกาลเวลาอันยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน

แม้องค์พระบรมธาตุเจดีย์จะมีความสำคัญและโดดเด่นเป็นพิเศษ แต่ยังขาดการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ ด้านหลักศรัทธาความเชื่อ ตลอดจนด้านประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ จึงทำให้ผู้ที่สนใจใคร่รู้ยังไม่มีแหล่งข้อมูลให้ ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นระบบที่ชัดเจน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้สามารถมีระบบการจัดการในภาพรวมอย่างเป็นระบบซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันซึ่งมีนโยบายอย่างชัดเจนในการส่งเสริมทำนุบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทย ในทุกด้าน ดังคำแถลงนโยบายของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ด้านการศึกษาและเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ในข้อ 4.8 ว่า อนुरักษ์ ปั้นฟู และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ภาษาไทยและภาษาถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการเรียนรู้ สร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ และความเป็นไทย นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับประชาชน ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ ตลอดจนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ให้แก่ประเทศ (สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา : กันยายน 2557)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษา นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ซึ่งผลของการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการจัดเตรียมข้อมูลเพื่อดำเนินการจัดตั้ง ศูนย์องค์ความรู้ไว้บริการการท่องเที่ยวภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อ วัด พุทธศาสนิกชน ประชาชนโดยทั่วไปที่มาท่องเที่ยวหรือมานมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จะได้นำข้อมูลที่ได้นี้ ไปทำเป็น ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนของจังหวัด และเพื่อเป็นฐานข้อมูลรองรับในการยกสถานะวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็น มรดกโลกต่อไปในอนาคต

2.วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

เพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ให้เป็นสื่อและอุปกรณ์การเรียนรู้ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ และเพื่อเป็นฐานข้อมูลรองรับการประกาศพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลก

3.เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของแผนงานวิจัย

1. สร้างศักยภาพนักวิจัยและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่
2. สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และสร้างนวัตกรรมการเพื่อสืบทอดพุทธธรรมสู่สังคม
3. เพื่อขยายผลนวัตกรรมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ในการส่งเสริมอนุรักษ์และพัฒนาคุณค่าทางศาสนาศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
4. เพื่อนำองค์ความรู้และนวัตกรรมการที่ได้ไปเป็นฐานข้อมูล ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
5. เป็นองค์ความรู้ไว้เป็นฐานรองรับการประกาศพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลก

4. เป้าหมายของผลผลิต (output) และตัวชี้วัด

ผลผลิต	ตัวชี้วัด	
	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
1. ผลผลิตด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ศรัทธาความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม	1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์อย่างน้อย 6 เรื่อง โดยครอบคลุมใน 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านศรัทธาความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม 2. มีฐานข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 6 เรื่อง
2. ผลผลิตด้านนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช	1. ได้นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ใน 3 ด้าน คือ -ด้านประวัติศาสตร์ -ด้านศรัทธาความเชื่อ -ด้านประเพณีวัฒนธรรม	1. ได้นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน คือ หนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และจะใช้เป็นข้อมูลในการผลิตนวัตกรรมการอื่นๆ

		เช่น สื่อวีดิทัศน์ ตำราท้องถิ่น เว็บไซต์ข้อมูลองค์ความรู้ ในโอกาสต่อไป
3. ผลผลิตด้าน ฐานข้อมูลเพื่อเตรียม ความพร้อมในการ ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช	1. มีฐานข้อมูลสำหรับจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช 2. จะมีฐานข้อมูลการเรียนรู้เกี่ยวกับ องค์พระบรมธาตุเจดีย์สำหรับผู้สนใจ 3. ผู้ที่ไปนมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ จะได้องค์ความรู้ด้านต่างๆ	1. จะได้มีฐานข้อมูลสำหรับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช 1 ศูนย์ในโอกาสต่อไป ซึ่งศูนย์นี้จะเป็นสถานที่จัดแสดงองค์ความรู้ต่างๆ ของพระบรมธาตุเจดีย์

5. เป้าหมายของผลลัพธ์ (outcome) และตัวชี้วัด

ผลผลิต	ตัวชี้วัด	
	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
1.ด้านการเรียนรู้ และการพัฒนา	1. สถานศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชมี นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 2. พุทธศาสนิกชนและประชาชนสามารถนำ องค์ความรู้มาเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน 3. หน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ฐานข้อมูลสำหรับมาวางแผนในการพัฒนา และบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในจังหวัด	1. มีนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อย่างน้อย 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านประเพณี และด้านคติความเชื่อ 2. มีคู่มือการเรียนรู้สำหรับพุทธศาสนิกชนและประชาชน ที่เดินทางมานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ 3. หน่วยงานต่างๆ สามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้ อย่างน้อย 5 หน่วยงาน
2. ด้านการ ถ่ายทอดและ ขยายผลการ	1. นักวิชาการและผู้สนใจได้รับทราบองค์ความรู้และนวัตกรรมพร้อมกับให้คำแนะนำ เพื่อปรับปรุงพัฒนาในโอกาสต่อไป	1. นำเสนอบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารต่างๆ อย่างน้อย 1 ฉบับ

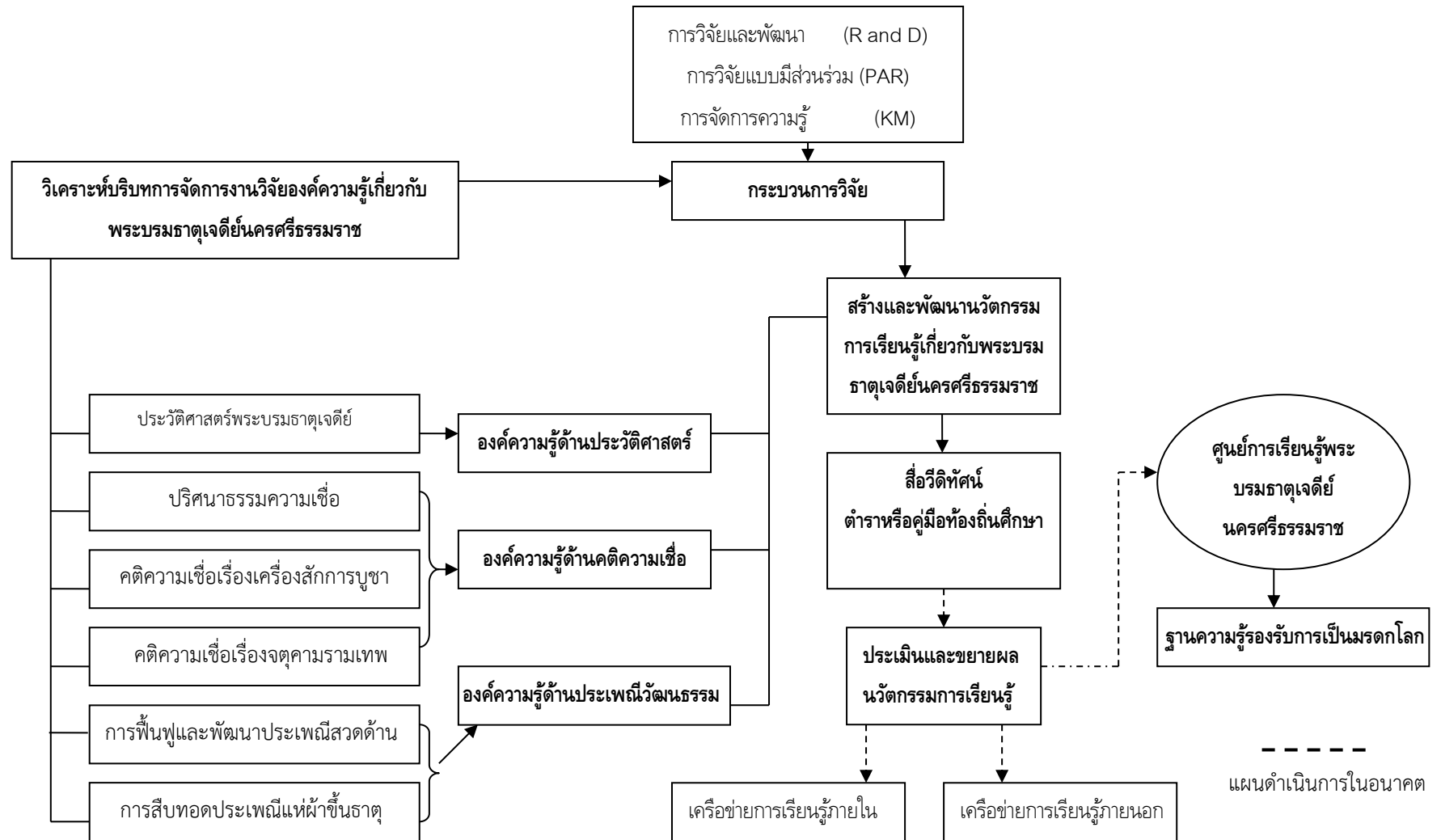
จัดการงานวิจัย องค์ความรู้และ พัฒนานวัตกรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับ พระบรมธาตุเจดีย์	2. ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ทราบถึงองค์ความรู้และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ 3. ได้ขยายเครือข่ายเผยแพร่นวัตกรรมและองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	2. จัดแสดงนิทรรศการในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งมีประชาชนมาขึ้นเป็นจำนวนมาก จำนวน 3 ครั้ง คือ วันแห่ผ้าขึ้นธาตุ วันวิสาขบูชา วันสารทเดือนสิบ 3. ได้เครือข่ายชุมชนการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์อย่างน้อย 3 เครือข่าย คือ วัดองค์กรภาครัฐ และ องค์กรภาคเอกชน
--	--	---

ผลผลิต	ตัวชี้วัด	
	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
3.ด้านการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ องค์พระบรมธาตุ เจดีย์ นครศรีธรรมราช (ในโอกาสต่อไป)	1. วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการงานวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน 2. นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ถ่ายทอดและขยายผลสู่ประชาชนและเยาวชนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง 3. จังหวัดนครศรีธรรมราชและวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างต่อเนื่อง	1. จังหวัดนครศรีธรรมราชและวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 3 ด้าน รวม 6 เรื่อง 2. องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ได้ถ่ายทอดสู่สถานศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างน้อย 3 ระดับ ทั้งระดับประถม มัธยม อุดมศึกษา 3. มีข้อมูลการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เผยแพร่ทางเว็บไซต์

6. กลยุทธ์ของแผนงานวิจัยของชุดวิจัยการจัดการงานวิจัยเพื่อสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

เป้าประสงค์หลัก	ภารกิจ	ดัชนีชี้วัด
องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	มีโครงการวิจัยย่อย 6 เรื่อง คือ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของพระบรมธาตุเจดีย์ 2 ศึกษาเกี่ยวกับปรีชาธรรมความเชื่อ 3. ศึกษาคติความเชื่อเรื่องเครื่องสักการบูชา 4. ศึกษาคติความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ 5. ศึกษาฟื้นฟูและพัฒนาประเพณีสวดด้าน 6. ศึกษาและพัฒนาประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	1. องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 3 ด้าน คือ - ด้านประวัติศาสตร์ - ด้านศรัทธาความเชื่อ - ด้านประเพณีวัฒนธรรม
รูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	เสนอแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ใน 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านศรัทธาความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม	1. นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบันอย่างน้อย 1 ชิ้น
เผยแพร่และขยายผลนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน	นำผลการพัฒนานวัตกรรมที่ได้ผ่านการประเมินแล้วมาเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมายคือสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ	1. จำนวนกลุ่มเป้าหมาย 2. องค์กรสถาบันที่ใช้ประโยชน์

6. กรอบแนวความคิดของแผนงานวิจัย

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้งานวิจัยองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 6 เรื่อง ครอบคลุมใน 3 มิติ คือ มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางด้านศรัทธาความเชื่อ และมิติทางประเพณีวัฒนธรรม
2. ได้แนววัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ในการสืบทอดหลักพุทธธรรมสู่ประชาชนที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน
3. ได้มีเครือข่ายการเรียนรู้ ในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
4. ได้ข้อมูลสำหรับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันจะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน
5. หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถนำไปเป็นฐานรองรับในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช
6. เป็นฐานความรู้รองรับการนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากโครงการวิจัยย่อย โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ในด้านต่างๆ ดังนั้น เพื่อให้ได้ภาพรวมเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงแบ่งเนื้อหาในบทนี้ออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม
- 2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์
- 2.5 องค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ
- 2.6 องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา (The Research and Development) เป็นการวิจัยลักษณะหนึ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนางาน พัฒนาวิชาชีพ หรือการพัฒนาวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งในปัจจุบันองค์กรจำนวนมากได้พยายามส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดมีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนา โดยเชื่อว่า การวิจัยและพัฒนาจะช่วยให้ได้ทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆ ที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

2.1.1 ความหมาย และลักษณะของการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา (The Research and Development) เป็นลักษณะหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มุ่งพัฒนาทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆ เพื่อใช้ในการยกระดับคุณภาพงานหรือคุณภาพชีวิต

การวิจัยและพัฒนา เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม (หมายถึงสื่อ/สิ่งประดิษฐ์ หรือวิธีการ) แล้วมีการทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ นวัตกรรมที่นำมาทดลอง คือ ปฏิบัติการ (Treatment) หรือตัวแปรต้น โดยมี “ดัชนีชี้คุณภาพ” ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นตัวแปรตาม

การวิจัยและพัฒนาจะให้ผลลัพธ์ที่สำคัญ 2 ลักษณะคือ

1. นวัตกรรมประเภทวัตถุที่เป็นชิ้นอัน ซึ่งอาจเป็นประเภท วัสดุ/อุปกรณ์/ชิ้นงาน เช่น รถยนต์ คอมพิวเตอร์ ชุดการสอน สื่อการสอน ชุดกิจกรรม เสริมความรู้ คู่มือประกอบการทำงาน เป็นต้น
2. นวัตกรรมประเภทที่เป็นรูปแบบ /วิธีการ/ กระบวนการ/ระบบปฏิบัติการ อาทิ รูปแบบการสอน วิธีการสอน รูปแบบการบริหารจัดการ ระบบการทำงาน Quality Control (Q.C.) Total Quality Management (TQM) The Balanced Scorecard (BSC) ระบบ ISO เป็นต้น

ผลงานทางวิชาการประเภทงานวิจัยและพัฒนา คุณค่าของงานจะอยู่ที่ “สิ่งประดิษฐ์/ผลงานเป็นชิ้นเป็นอันที่สร้างขึ้น” หรือ “วิธีการ/รูปแบบการทำงาน/รูปแบบการจัดการ” ที่พัฒนาขึ้น ผลงานวิจัยและพัฒนาที่มีคุณค่ามาก คือ กรณีที่สามารถสร้างสิ่งประดิษฐ์หรือวิธีการที่ “ดูดี มีคุณค่า ใช้งานได้ดี มีประสิทธิภาพ”

2.1.2 กระบวนการวิจัยและพัฒนา

กระบวนการวิจัยและพัฒนา อาจเริ่มด้วยระบบของการวิเคราะห์สภาพปัญหาให้ชัดเจน แล้วเข้าสู่ระยะของการพัฒนาทางเลือก หรือวิธีการใหม่ๆ ซึ่งระยะของการพัฒนาทางเลือกจะมีขั้นตอนคล้ายคลึงกับการวิจัยโดยทั่วไป แต่เป็นการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรมให้ได้มาตรฐานก่อนที่จะทำการทดลองใช้ในสภาพจริง เพื่อตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรม

โดยทั่วไปการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม จะมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

- ขั้นที่ 1 พัฒนาต้นแบบ (อาจเป็นการพัฒนาสื่อ อุปกรณ์ หรือรูปแบบการบริหารจัดการ)
- ขั้นที่ 2 ทดลองใช้นวัตกรรม
- ขั้นที่ 3 สรุปผลการทดลอง / เขียนรายงาน

ในการสร้างต้นแบบนวัตกรรม นักวิจัยและพัฒนาจะต้องตรวจสอบและปรับปรุงต้นแบบนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของ R&D ดังนี้

1. ต้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม (Review literature)
2. สร้างต้นฉบับนวัตกรรม (D1 = Development ครั้งที่ 1)
3. ตรวจสอบประสิทธิภาพในกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก (R1 =Research ครั้งที่ 1)
4. ปรับปรุงต้นฉบับ (D2)
5. ทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (R2)
6. ดำเนินการจนได้ต้นแบบนวัตกรรมที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

2.1.3 แนวการปฏิบัติในการออกแบบวิจัยและพัฒนา

ในการออกแบบวิจัย จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัยอย่างชัดเจน กำหนดตัวบ่งชี้หรือประเด็นที่มุ่งศึกษา กำหนดแหล่งข้อมูล หรือผู้ใช้ข้อมูลในการวิจัยหรือทดลองนวัตกรรม กำหนดแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ และกำหนดแนวทางการวิเคราะห์หรือตัดสินคุณภาพนวัตกรรม ซึ่งทุกรายการดังกล่าวนี้ ควรจะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า และเป็นที่ยอมรับตรงกันระหว่างกลุ่มผู้เกี่ยวข้องต่างๆ รายละเอียด เป็นดังนี้

1) การออกแบบในเรื่องของประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยจะต้องกำหนดเป้าหมายประชากร หรือกลุ่มเป้าหมายในการใช้นวัตกรรมอย่างชัดเจน

2) การออกแบบในเรื่องการวัดตัวแปรหรือการเก็บรวบรวมข้อมูล

นักวิจัยจะต้องกำหนดประเด็น ตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัด พร้อมทั้งกำหนดแหล่งข้อมูล หรือผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างครบถ้วน กำหนดประเภทเครื่องมือหรือวิธีการวัด ช่วงเวลาในการวัด (เช่น วัดก่อนและเมื่อเสร็จสิ้นการทดลอง) พร้อมกำหนดแนวปฏิบัติในการพัฒนาเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดแต่ละรายการ กล่าวโดยสรุปจะต้องสรุปว่าตัวบ่งชี้หรือประเด็นในการวัดในครั้งนั้นๆ ประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ละตัวบ่งชี้ หรือแต่ละประเด็น จะใช้เครื่องมือหรือวิธีการใดในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะพัฒนาเครื่องมือแต่ละชนิดอย่างไร และจะจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อไรบ้าง

ในการเลือกใช้เครื่องมือวัด ซึ่งมีหลายชนิด อาทิ แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบประเมินคุณลักษณะต่างๆ เป็นต้น การตัดสินใจว่าจะเลือกใช้เครื่องมือวัดชนิดใด จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติ หรือลักษณะของตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัด และข้อจำกัดต่างๆ อาทิ ถ้าเป็นตัวบ่งชี้ประเภทความรู้ ก็ใช้แบบทดสอบ ถ้าเป็นพฤติกรรม ก็ใช้แบบประเมินพฤติกรรม ถ้าเป็นเจตคติ ก็ใช้แบบวัดเจตคติ เป็นต้น หรือในบางครั้ง นักประเมินได้เลือกใช้เป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยสาระหลายตอน แต่ละตอนมุ่งวัดตัวบ่งชี้ที่แตกต่างกัน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม นักวิจัยจะต้องระลึกเสมอว่า จะต้องเน้นในเรื่องความรวดเร็ว คล่องตัว มีประสิทธิภาพ สามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ทันกับช่วงเวลาต่างๆ ในขณะดำเนินการทดลองนวัตกรรม และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจะต้องไม่เกิดผลกระทบเชิงลบต่อกระบวนการพัฒนา

3) การออกแบบในเรื่องสถิติ แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในงานวิจัยและพัฒนา สามารถเลือกใช้สถิติในลักษณะเดียวกับงานวิจัยทั่วไป ซึ่งจะมีทั้งสถิติเชิงบรรยาย (Descriptive Statistics) และสถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) ซึ่งการเลือกใช้วิธีการทางสถิติที่เหมาะสม จะเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลงานวิจัยได้ รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการทางสถิติ

เหล่านี้ สามารถศึกษาได้จากเอกสารหรือตำราทั่วไป โดยผลลัพธ์ที่ได้จากการวางแผนและออกแบบวิจัย และพัฒนา คือ กรอบแนวทางการวิจัย หรือโครงการวิจัยที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์

4) ตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ในงานวิจัยและพัฒนา

ในงานวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ตัวแปรต้น (Independent Variable) คือ ตัวนวัตกรรมหรือปฏิบัติการ (Treatment) ที่นักวิจัยให้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจหมายถึง สื่อ/ ชุดสื่อ หรือวิธีการใหม่ๆ ในการจัดการศึกษา ส่วนตัวแปรตาม คือ ตัวแปรที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการใส่ปฏิบัติการ เช่น ความรู้ ความพอใจ เจตคติ ทักษะ หรือสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นต้น

5) เครื่องมือวิจัย ในงานวิจัยและพัฒนา

เครื่องมือวิจัยในงานวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ

5.1) เครื่องมือทดลอง หรือชุดนวัตกรรม หรือชุดปฏิบัติการการวิจัยและพัฒนา จะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความสามารถของนักวิจัยในการแสวงหานวัตกรรมที่สร้างสรรค์ ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ (ลงทุนไม่มาก สะดวกใช้ สะดวกปฏิบัติ ให้ประสิทธิผลตามที่คาดหวัง) ซึ่งการแสวงหานวัตกรรมที่สร้างสรรค์ นักวิจัยจะต้องทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หรือกรณีตัวอย่าง นวัตกรรมที่หลากหลาย ก่อนที่จะสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมที่จะนำมาทดลอง ทั้งนี้ นักวิจัยควรจะสามารถ ชี้บ่ง หรือระบุลักษณะที่เห็นว่าเป็นจุดเด่น ความสร้างสรรค์ หรือความเหมาะสมของนวัตกรรมได้อย่าง ชัดเจนอีกทั้งจะต้องเป็นนวัตกรรมที่มีความถูกต้อง เหมาะสมตามหลักวิชา

5.2) เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลหรือเครื่องมือวัดตัวแปร ในการออกแบบ ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์บททวนวัตถุประสงค์ของการวิจัย กำหนดหรือระบุตัวแปรหรือประเด็นที่มุ่งศึกษา กำหนดแหล่งข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความตรงหรือ ถูกต้อง กำหนดวิธีการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และกำหนดแนวทางการพัฒนา เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างชัดเจน

2.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยและพัฒนา

การเลือกใช้วิธีการทางสถิติ เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยและพัฒนาขึ้นอยู่กับชนิดของตัวแปร หรือตัวชี้วัดที่ทำการศึกษา ซึ่งโดยทั่วไป มักจะมีวิธีการทางสถิติดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ความถี่ ร้อยละ สำหรับตัวแปรตัดตอนทั่วๆไปโดยเครื่องมือประเภทแบบตรวจสอบรายการหรืออาจใช้การเปรียบเทียบสัดส่วนด้วยสถิติอ้างอิงไคสแควร์
2. วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนทดสอบความรู้ หรือคะแนนจากมาตร

ประมาณค่า และใช้สถิติอ้างอิง การทดสอบค่าที (t-test) สำหรับการเปรียบเทียบคะแนนทดสอบก่อนเรียน กับหลังเรียนหรือเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม หรือ การวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยกรณีทดสอบหลายกลุ่ม เป็นต้น

3. ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับข้อความประเภทปลายเปิด หรือใช้เขียนแสดงความคิดเห็น หรือบรรยายสภาพความเปลี่ยนแปลงหลังการใช้นวัตกรรม การเลือกใช้วิธีการทางสถิติ ให้เน้นหลักการ “สามารถตอบคำถามวิจัยได้ ง่ายต่อการสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจ”

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัย เป็นการนำหน่วยย่อยๆ หรือส่วนต่างๆ มาประกอบเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน ในกรณีที่ไม่เคยมีการนำสิ่งต่างๆ เหล่านี้มารวมเข้าด้วยกันมาก่อน (อุทุมพร จามรมาน, 2542:1) หมายถึง การนำผลงานวิจัยตั้งแต่ 2 ชิ้นขึ้นไปมาบูรณาการ โดยมีจุดประสงค์เพื่อนำผลการวิจัยทั้งหมดมาหาข้อสรุปร่วมกันในเรื่องที่ศึกษาโดยเป็นการพัฒนาต่อยอดจากผลงานวิจัยเดิม การสังเคราะห์งานวิจัยมีขอบเขตการดำเนินงานครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ได้แก่ (1) การสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี หลักการของศาสตร์ (2) การสังเคราะห์ระเบียบวิธีวิจัย และ (3) การสังเคราะห์ข้อค้นพบจากผลงานวิจัย

ส่วนการสังเคราะห์งานวิจัย มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

การสังเคราะห์งานวิจัย เป็นระเบียบวิธีการศึกษาหาข้อเท็จจริงเพื่อตอบปัญหาวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ มาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ และนำเสนอข้อสรุปอย่างมีระบบ ให้ได้คำตอบปัญหาที่เป็นข้อยุติ (นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวานิช, 2542:10)

การสังเคราะห์งานวิจัย หมายถึงการศึกษาข้อเท็จจริง โดยวิธีการรวบรวมงานวิจัยหลายๆ เล่มที่ศึกษาปัญหาเดียวกันหรือปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกัน มาศึกษาวิเคราะห์อย่างมีระบบ เพื่อให้ได้คำตอบของปัญหาที่เป็นข้อยุติ (พิสมร วิญญูกุล, 2542: 59)

สรุปได้ว่า การสังเคราะห์งานวิจัย หมายถึง การศึกษางานวิจัยหลายๆ เล่ม ที่ศึกษาปัญหาเดียวกันหรือคล้ายกัน แล้วจัดระเบียบและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้เป็นองค์ความรู้หรือภาพรวมที่ชัดเจน

การสังเคราะห์งานวิจัยจะมีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่

ประการแรก การนำแนวคิด ทฤษฎี และหลักการของศาสตร์ที่หลากหลายในหัวข้อเรื่องเดียวกัน มาทำการสรุปให้เห็นเป็นแนวคิด ทฤษฎี ตัวแบบใหม่ขึ้นมา

ประการที่สอง การสังเคราะห์งานวิจัยจะเป็นการสังเคราะห์มาจากผลงานวิจัยตั้งแต่ 2 เรื่องขึ้นไปในหัวข้อเรื่องเดียวกัน

ประการที่สาม การสังเคราะห์งานวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อหาข้อสรุปรวมจากผลงานวิจัยต่างๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการตกผลึกความคิดที่ได้มาจากผลงานวิจัยหลายชิ้น เพื่อให้ได้ข้อสรุปรวมในหัวข้อเรื่องที่ศึกษา

ประการที่สี่ เป็นการมุ่งหาข้อสรุปหรือข้อเสนอนะทั่วไป (Generalization) ในหัวข้อที่ศึกษา โดยใช้เหตุผลเชิงอุปมาน (Induction Reasoning) ซึ่งการใช้เหตุผลเชิงอุปมานเป็นวิธีการศึกษาที่ใช้วิธีการนำข้อค้นพบที่ได้ปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก มาหาเป็นข้อสรุปทั่วไป เช่น ในการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องความสำเร็จของการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ โดยศึกษาจากหน่วยงานต่างๆ ที่ประสบผลสำเร็จ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่พบว่ามีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ก็คือ ผู้นำผู้ที่ทำหน้าที่สังเคราะห์งานวิจัยจะต้องหาข้อสรุปร่วมกันให้ได้ว่าผู้นำแต่ละหน่วยงานที่ประสบผลสำเร็จล้วนใช้สไตล์ผู้นำอย่างไร เช่น เน้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม เน้นการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอน เน้นการบริหารการเปลี่ยนแปลง เน้นการจูงใจ เป็นต้น

ประการที่ห้า เป็นการค้นหาความเป็นจริงของปรากฏการณ์ร่วมโดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์หรือข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นต่างๆ มีการนำมาใช้เหตุผลเชิงอุปมาน รวมถึงอาจมีการนำข้อสรุปรวมหรือข้อสรุปทั่วไปหรือต้นแบบใหม่ไปทดลองหรือทดสอบเพื่อหาความจริงแท้ต่อไป (ออนไลน์ :6 ส.ค. 2553)

2.2.1 แนวทางในการสังเคราะห์งานวิจัย

พิจารณาจากพัฒนาการของอุทุมพร จามรมาน (2527 : 7-10) สรุปได้ว่า การสังเคราะห์งานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. การสังเคราะห์เชิงคุณลักษณะหรือเชิงบรรยาย (Qualitative Synthesis) คือการนำผลการวิจัยเรื่องต่างๆ มาบรรยายสรุปเข้าด้วยกัน โดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ เป็นผู้สังเคราะห์ การสังเคราะห์เชิงคุณลักษณะหรือเชิงบรรยายมี 2 แบบ คือ

ก. การนำบทคัดย่อหรือผลสรุปของงานวิจัยแต่ละเรื่อง มาวางเรียงต่อกัน ซึ่งบทคัดย่อหรือบทสรุปของงานวิจัยดังกล่าวมักจะครอบคลุมปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ สมมติฐาน วิธีการดำเนินการวิจัย และผลการวิจัย การนำเสนอผลการสังเคราะห์งานวิจัยในลักษณะเช่นนี้ จะช่วยให้ผู้อ่านทราบแต่เพียงว่าใคร ทำอะไร อย่างไร ได้ผลอย่างไร แต่ไม่ได้มีการผสมผสานหรือเชื่อมโยงงานวิจัยทั้งหลายเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดข้อมูลเชิงบูรณาการต่อไป

ข. การอ่านรายงานวิจัยจนเกิดความเข้าใจ และนำผลการวิจัยเชื่อมโยงปัญหา เพื่อให้ได้ข้อคำถามว่า ใคร ทำอะไร ได้ผลอย่างไร และจัดอยู่ในหมวดหมู่ใดของงานนั้น โดยมีการผสมผสานหรือเชื่อมโยงงานวิจัยทั้งหลายเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความรู้เชิงบูรณาการออกมา จึงทำให้การสังเคราะห์งานวิจัยลักษณะนี้ มีความสำคัญและคุณประโยชน์ในการนำไปใช้มากกว่าแบบแรก

ค. การสังเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Synthesis) คือ การวิเคราะห์ข้อมูลสรุปของรายงานวิจัยแต่ละเรื่อง โดยการจำแนกตามผลการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ

1) วิธีนับคะแนนเสียง (Vote Counting Method) การสังเคราะห์งานวิจัยวิธีนี้ใช้การนับจำนวนจากการวิจัย โดยการจำแนกตามผลการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ผลการวิจัยมีนัยสำคัญทางสถิติไปในทางเดียวกัน หรือค่าดัชนีเป็นบวก กลุ่มที่ผลการวิจัยมีนัยสำคัญทางสถิติแต่ทิศทางต่างกัน หรือค่าดัชนีเป็นลบ และกลุ่มที่ผลการวิจัยไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อนับความถี่ของงานแต่ละกลุ่มแล้ว ผู้สังเคราะห์จะสรุปและแปลผลตามกลุ่มงานวิจัยที่มีความถี่สูงสุด

2) วิธีการรวมค่าความน่าจะเป็น โดยการนำค่าดังกล่าวมารวมกันเป็นค่าความน่าจะเป็นของงานวิจัยทั้งหมด แต่จุดอ่อนของวิธีการนี้คือ ไม่สามารถระบุปริมาณของผลการวิจัย จึงทำให้เกิดการสังเคราะห์แบบที่สามขึ้น

3) วิธีการเมตต้า (Meta Analysis) เป็นการนำวิธีการทางสถิติมาประมาณค่า ขนาดอิทธิพลของงานวิจัย เพื่อหาข้อสรุปอย่างมีระบบจากงานวิจัยหลายๆ เรื่อง ที่ศึกษาปัญหาในการวิจัยเรื่องเดียวกัน ตามแนวทางเกลส (วรยุทธ นันทเสน, 2544 : 47) โดยเน้นที่ขนาดของผล (Effect Size) ซึ่งก็คืออัตราส่วนของผลต่างระหว่างมัชฌิมเลขาคณิตของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมมากกว่าการเน้นที่ค่าที่สำคัญ สถิติที่ใช้ในการประมาณค่าขนาดของผล (d) สำหรับงานวิจัยเชิงทดลอง เมื่อได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ หรือค่าขนาดของผลอันเป็นดัชนีมาตรฐานของงานวิจัยแต่ละเรื่องแล้ว จึงนำมาสังเคราะห์ค่าประมาณดัชนีจากงานวิจัยทั้งหมดเข้าด้วยกัน

ส่วนสุวิมล ว่องวาณิช ได้จำแนกวิธีการสังเคราะห์ที่นิยมใช้ออกเป็น 2 วิธี คือ (2545 : 58)

1. การสังเคราะห์เนื้อหาสาระ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นลักษณะงานวิจัย รายละเอียดการดำเนินการวิจัยและผลงานวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เมตต้า (Meta Analysis) ซึ่งเป็นวิธีการสังเคราะห์เชิงบูรณาการข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ทั้งหมด

2. การสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อค้นพบของรายงานการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเคราะห์เชิงบรรยาย หรือวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการสังเคราะห์ด้วยวิธีการบรรยาย จะได้บทสรุปรวมข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ โดยอาจจะยังคงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องได้ด้วย หรืออาจจะนำเสนอบทสรุปรวมในลักษณะภาพรวมโดยไม่คงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องก็ได้

2.2.2 ขั้นตอนการสังเคราะห์งานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดหัวข้อปัญหา การสังเคราะห์งานวิจัยเริ่มต้นด้วยการกำหนดปัญหาการวิจัย ซึ่งต้องเป็นปัญหาที่มีการทำวิจัยอย่างน้อย 2 ราย เนื่องจากปัญหาการวิจัยที่มีคุณค่าน่าสนใจ และเป็นปัญหาที่เหมาะสมต่อการสังเคราะห์งานวิจัย

2. การวิเคราะห์ปัญหา เมื่อกำหนดข้อปัญหาแล้ว นักสังเคราะห์ต้องนิยามปัญหาให้ชัดเจน ศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้แจ่มชัด เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดแบบแผน และสมมติฐานการวิจัย

3. การเสาะค้น คัดเลือก และรวบรวมผลงานวิจัย

ก. การค้นคว้าและเสาะหางานวิจัยทั้งหมดเกี่ยวกับปัญหาที่กำหนดไว้ การเสาะหางานวิจัยส่วนใหญ่จะหาได้จากวิทยานิพนธ์ บทความวิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัย เป็นต้น

ข. การคัดเลือกงานวิจัย ผู้สังเคราะห์งานวิจัยต้องอ่าน ศึกษาและตรวจสอบงานวิจัยแต่ละเล่มอย่างละเอียด ต้องสร้างเกณฑ์ในการคัดเลือกงานวิจัย และทำการคัดเลือกงานวิจัยที่มีคุณค่าตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ค. การรวบรวมผลของการวิจัย หลังจากที่ได้คัดเลือกงานวิจัยที่ใช้ในการสังเคราะห์งานวิจัยแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การรวบรวมรายละเอียดและผลการวิจัยของการวิจัย วิธีการรวบรวมนั้นอาจจะต้องใช้ความระมัดระวังในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ รวมทั้งต้องครบถ้วนสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์งานวิจัย สามารถแบ่งได้เป็น 2 วิธี คือ

ก. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อการสังเคราะห์งานวิจัย การวิเคราะห์ประเภทนี้เป็นการบรรยายผลของการสังเคราะห์ผลการวิจัย โดยนักสังเคราะห์งานวิจัยจะสรุปประเด็นหลักของผลการวิจัยแต่ละเรื่อง และบรรยายให้เห็นความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างผลการวิจัยเหล่านั้น ทั้งนี้ นักสังเคราะห์ต้องบรรยายสรุปด้วยความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง และไม่ผนวกความคิดเห็นของตนเองในการวิเคราะห์

ข. การวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อการสังเคราะห์ผลการวิจัย การวิเคราะห์ประเภทนี้นักสังเคราะห์ใช้วิธีการที่มีระบบใช้ความรู้หลักการ และระเบียบวิธีทางสถิติในการวิเคราะห์ผลการวิจัย เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นข้อยุติในการสังเคราะห์งานวิจัย งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ด้วยวิธีนี้ต้องเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งมีผลการวิจัยที่นักสังเคราะห์สามารถนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติได้

5. การนำเสนอรายงาน การเขียนรายงานการสังเคราะห์งานวิจัยมีหลักการเช่นเดียวกับรายงานการวิจัยทั่วไป นักสังเคราะห์งานวิจัยต้องนำเสนอรายละเอียด วิธีดำเนินงานทุกขั้นตอน พร้อมทั้ง

ข้อสรุป ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะจากการสังเคราะห์ โดยใช้ภาษาที่ถูกต้อง กระชับและชัดเจน (จิราภรณ์ มูลมั่ง, 2537; 43-45)

2.2.3 ประโยชน์ของการสังเคราะห์งานวิจัย

เนื่องจากปัจจุบันมีการศึกษาวิจัยในปัญหาเดียวกันเป็นจำนวนมาก โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัยระเบียบวิธีการวิจัย และกลุ่มตัวอย่างที่ต่างๆ กัน อันนำมาซึ่งผลของงานวิจัยที่มีทั้งสอดคล้องและขัดแย้งกัน ต่อเมื่อจะมีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ก็ก่อให้เกิดสับสนในผลการวิจัย ดังนั้น การสังเคราะห์งานวิจัยจึงเป็นประโยชน์ในฐานะการสรุปภาพรวมของผลการวิจัย ซึ่งเป็นข้อยุติของปัญหา หรือเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยสืบเนื่อง และการนำผลการวิจัยไปสร้างความเจริญให้กับสังคมอย่างแท้จริง (จิราภรณ์ มูลมั่ง, 2537;42) หรือเป็นวิธีการสรุปและสกัดสาระสำคัญที่ได้จากผลการวิจัยที่ผ่านมา ทำให้เห็นภาพรวมของงานในปัญหานั้นๆ แสดงแนวโน้มและช่องว่างที่มีผู้ทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องหรือปัญหานั้น ๆ ทำให้องค์ความรู้ในสาขานั้นๆ เป็นปึกแผ่นเพิ่มพูนขึ้น (สุมาลี เอี่ยมภาศิต, 2535: 1-2) และเป็นการบูรณาการข้อความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการเข้าใจถึงความสัมพันธ์กันขององค์ความรู้ในสาขาต่างๆ

การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นวิธีการวิจัยที่ใช้กระบวนการหลายแบบมาสรุปอ้างอิงผลที่ได้จากข้อความหลักการสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา คือ การจำแนกคำ กลุ่มคำหรือประโยคจากข้อความ จากนั้นจึงจัดกลุ่มนำเสนอข้อค้นพบ พร้อมทั้งแปลความหมาย (นาตยา เกตุกลิ่น, 2545:12; อ้างอิงจาก Weber .R.P. 1985:7)

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิจัยเชิงบรรยายประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการศึกษาที่มุ่งค้นหาลักษณะของการสื่อสาร โดยเฉพาะ ซึ่งรวมทั้งเอกสารที่เขียนและคำพูดที่พูดด้วย การวิเคราะห์เนื้อหานั้นมีลักษณะคล้ายกับการวิเคราะห์เอกสาร เพียงแต่มีขอบเขตแคบกว่าเพราะมุ่งวิเคราะห์เนื้อหาสาระเอกสารเป็นสำคัญ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2540 :128-129)

การวิเคราะห์เนื้อหาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะของข้อความหรือสาระอย่างมีระบบและเป็นสภาพวัตถุวิสัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2543:145)

2.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม

2.3.1 ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรม (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาละติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา ความสามารถในการใช้ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และประสบการณ์ทางเทคโนโลยีหรือการจัดการ มาพัฒนาและผลิตสินค้าใหม่ กระบวนการผลิตใหม่ หรือบริการใหม่ ซึ่งตอบสนองความต้องการ

ของตลาด ความหมายของนวัตกรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์คือ การนำแนวความคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือก็คือ "การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้กลายมาเป็นโอกาส (Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และ สังคม" หรือจะกล่าวง่ายๆ การหยิบจับเทคโนโลยีต่างๆ มาก่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่า การนำเทคโนโลยีต่างๆ มาก่อให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่า นั่นคือนิยามของนวัตกรรม คือ ของใหม่และมีประโยชน์ (<http://library.dip.go.th>)

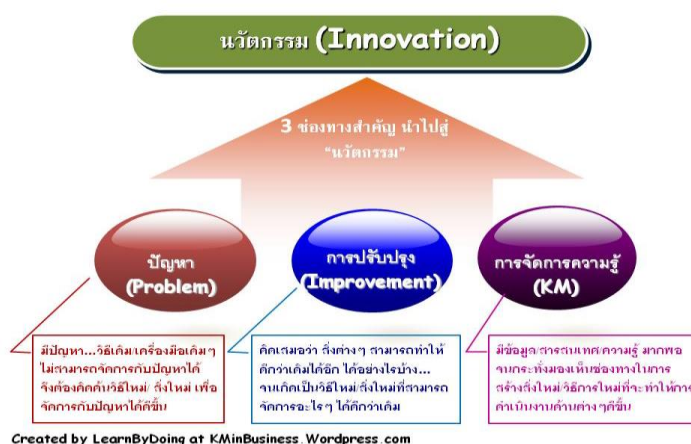
ซึ่งแนวความคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยจะเห็นได้จาก แนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ เช่น ผลงานของ Joseph Schumpeter ใน The Theory of Economic Development, 1934 โดยจะเน้นไปที่การสร้างสรรค์ การวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่การได้มาซึ่ง นวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) เพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เป็นหลัก และทฤษฎีที่รู้จักกันมาก ก็น่าจะเป็น Theory of Disruptive Innovation ของ Prof. Clayton Christensen แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และ Diffusion of Innovation Theory ของ Prof. Everett Rogers ซึ่งพัฒนามาตั้งแต่ปี 1962

ทั้งนี้ความคิดและทฤษฎีเรื่องนวัตกรรมมีวิวัฒนาการมาอย่างน้อย 50 ปีแล้ว โดยในช่วงทศวรรษที่ 1950 บรรดานักวิชาการต่างมองว่า นวัตกรรมเป็นการพัฒนาอย่างหนึ่งที่แยกออกมาจากการศึกษาวิจัยต่างๆ แต่ในปัจจุบันนี้ นวัตกรรมไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียงผลลัพธ์ของการดำเนินงานของปัจเจกบุคคล หากแต่เป็นผลของกระบวนการ (process) ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหา (problem-solving process) ที่เกิดในองค์กร หรือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ (interactive process) ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ มีได้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผ่านเครือข่ายความร่วมมือเชิงพาณิชย์ หรือ กระบวนการเรียนรู้แบบแปรผัน (diversified learning process) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากปัจจัยแตกต่างกัน เช่น การเรียนรู้โดยการใช้ (learning by using) การเรียนรู้โดยการลงมือทำ (learning by doing) การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยน (learning by sharing) ซึ่งมีได้ทั้งองค์ความรู้ภายในและภายนอกองค์กร ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดูดซับความรู้ขององค์กร (<http://www.hrcenter.co.th>)

สรุปความหมายของนวัตกรรม หมายถึง ความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม นวัตกรรมเป็นความคิดหรือการกระทำใหม่ๆ ซึ่งนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหาร พนักงาน หรือแม้แต่คนทุกคนในสังคมในแต่ละวงการจะมีการคิดและทำสิ่งใหม่อยู่เสมอ ดังนั้น นวัตกรรมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ได้เรื่อยๆ トラバโตที่มนุษย์ยังมีความปรารถนาใหม่ หรือต้องการค้นคว้าวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสิ่งใดที่คิดและทำมานานแล้ว ก็ถือว่าหมดความเป็นนวัตกรรมไป โดยจะมีสิ่งใหม่มาแทน ในวงการบริหารยุคปัจจุบันก็เช่นกัน มีสิ่งที่เรียกว่านวัตกรรมการบริหารเกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่นในปัจจุบัน ได้แก่ Balanced

Scorecard KPI Competency Six sigma เป็นต้น ดังนั้นสิ่งที่ดีที่สุดในปัจจุบันอาจเป็นสิ่งที่ล้าหลังในอนาคตก็เป็นได้ ซึ่งนักบริหารคงต้องสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ธรรมชาตินี้ ดังคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปนั่นเอง

2.3.2 ลักษณะของนวัตกรรม

1. **นวัตกรรมใหม่อย่างสิ้นเชิง (Radical Innovation)** หมายถึง ขบวนการเสนอสิ่งใหม่ที่ใหม่อย่างแท้จริงสู่สังคม โดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยม (value), ความเชื่อ (belief) เดิม ตลอดจนระบบคุณค่า (value system) ของสังคมอย่างสิ้นเชิง ตัวอย่างเช่น อินเทอร์เน็ต (Internet) จัดว่าเป็นนวัตกรรมหนึ่งในยุคโลกข้อมูลข่าวสาร การนำเสนอระบบอินเทอร์เน็ต ทำให้ค่านิยมเดิมที่เชื่อว่าโลกข้อมูลข่าวสารจำกัดอยู่ในวงเฉพาะทั้งในด้านเวลาและสถานที่นั้นเปลี่ยนไป อินเทอร์เน็ตเปิดโอกาสให้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลไร้ขีดจำกัด ทั้งในด้านของเวลา และระยะทาง การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ทำให้ระบบคุณค่าของข้อมูลข่าวสาร เปลี่ยนแปลงไป บางคนเชื่อว่า อินเทอร์เน็ตจะเข้ามาแทนที่ระบบการส่งข้อมูลข่าวสารในระบบเดิม อย่างสิ้นเชิงในไม่ช้า อาทิ ระบบไปรษณีย์

2. **นวัตกรรม ที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป** เป็นขบวนการการค้นพบ (discover) หรือ คิดค้นสิ่งใหม่ (invent) โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดใหม่ (new idea) หรือความรู้ใหม่ (new knowledge) ที่มีลักษณะต่อเนื่องไม่สิ้นสุด โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดใหม่หรือความรู้ใหม่ของมนุษย์ และการค้นเทคนิค (technique) หรือเทคโนโลยี (technology) ใหม่ นวัตกรรมที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จึงมีลักษณะของการสะสมการเรียนรู้ (cumulative learning) อยู่ในบริบทของสังคมหนึ่ง ในปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะผลของขบวนการโลกาภิวัตน์ ทำให้สังคมมีลักษณะไร้ขอบเขต (borderless) เป็นสังคมของชาวโลกที่มีความหลากหลายทางด้านสังคมวัฒนธรรมและการเมือง ส่งผลให้นวัตกรรม มีแนวโน้มที่จะเป็นขบวนการค้นพบใหม่อย่างต่อเนื่องในระดับนานาชาติ มากกว่าที่จะเป็นนวัตกรรมใหม่โดยสิ้นเชิงสำหรับสังคมหนึ่ง ๆ

2.3.3 ประเภทของนวัตกรรม

1. **นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation)** คือการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นในเชิงพาณิชย์ที่ได้ให้ดีขึ้นหรือเป็นสิ่งใหม่ในตลาด นวัตกรรมนี้อาจจะเป็นของใหม่ต่อโลก, ต่อประเทศหรือแม้แต่ต่อองค์กร นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ นั้นยังสามารถถูกแบ่งออกเป็นผลิตภัณฑ์ที่จับต้องได้ (tangible product) หรือสินค้าทั่วไป เช่น รถยนต์รุ่นใหม่, ทีวีที่ใช้เทคโนโลยีสูงหรือ 'High Definition TV(HDTV)', ดีวีดีหรือ 'Digital Video Disc(DVD)' และผลิตภัณฑ์ที่จับต้องไม่ได้ (intangible product) อาทิ เช่น การบริการ (services) เช่น เพกเกจ์ทัวร์อนุรักษ์ธรรมชาติ, ธุรกิจการเงิน-ธนาคารโดยผ่านทางโทรศัพท์ (telephone finance banking) เป็นต้น

2. **นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation)** เป็นการเปลี่ยนแนวทาง หรือ วิธีการผลิตสินค้า หรือบริการ ให้การให้บริการในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากเดิม เช่น การผลิตแบบทันเวลาพอดี หรือ "Just In Time (JIT)" การบริหารงานคุณภาพองค์รวมหรือ "Total Quality Management (TQM)" และการผลิตแบบกระต๊วหรือ "Lean Production" เป็นต้น

2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์

2.4.1 ประวัติศาสตร์คืออะไร

คำนิยามของคำว่า "ประวัติศาสตร์" จะแตกต่างกันตามความคิดและประสบการณ์ของบุคคลผู้นิยาม เช่น

ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความหมายว่า ประวัติศาสตร์ คือ "การศึกษาความเป็นมาของมนุษยชาติหรือสังคมใดสังคมหนึ่งตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ถึงอนาคต โดยอาศัยวิธีการบางประการที่เป็นที่รู้จักกันว่าวิธีของประวัติศาสตร์ (historical method)"

ดร.สืบแสง พรหมบุญ ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ไว้ 2 ประการ ในความหมายที่กว้างที่สุด ประวัติศาสตร์ หมายถึง "ประสบการณ์ทั้งหมดในอดีตของมนุษย์" ส่วนอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง "การเขียนข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ และประสบการณ์ในอดีตที่นักประวัติศาสตร์ เห็นว่ามีคุณค่าขึ้นมาใหม่โดยอาศัยการค้นคว้า การวิเคราะห์ และการตีความจากหลักฐาน ทั้งปวงที่มีอยู่"

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ให้ความหมายประวัติศาสตร์ไว้ว่า "การศึกษาประวัติของมนุษยชาติ ซึ่งหมายถึง ความทรงจำของสังคมมนุษย์ในอดีตที่ได้รับการบันทึกไว้ คำว่า ประวัติศาสตร์ มาจากการสมาสคำว่า "ประวัติ" ซึ่งหมายถึง เรื่องราวความเป็นไป กับคำว่า "ศาสตร์" ซึ่งแปลว่า ความรู้ เข้าด้วยกัน เพื่อบัญญัติใช้หมายถึง คำว่า history ในภาษาอังกฤษ"

รศ.นันทนา กปิลกาญจน์ กล่าวไว้ว่า "ประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาอดีตอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมและแทรกซึมอยู่ในทุกสาขาวิชา จะไม่มีวิชาใดที่มีลักษณะเป็นวิชาขึ้นได้โดยไม่อาศัยประวัติศาสตร์

เลย ในทางนิติศาสตร์ก็ต้องศึกษาถึงอดีตและการตัดสินใจในอดีต ในทางแพทยศาสตร์ก็ต้องศึกษาถึงลักษณะอาการของโรคและวิธีการรักษาจากอดีต เราต้องมีวิชาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สังคมวิทยา ประวัติการเกษตร เป็นต้น วิชาประวัติศาสตร์ไม่ใช่วิชาที่ศึกษาเฉพาะสิ่งที่บันทึกอยู่ในตำราหรือในหนังสือประวัติศาสตร์เท่านั้น ประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้จดบันทึกนั้น มีมากกว่าประวัติศาสตร์ที่จดบันทึกเอาไว้เป็นหมื่นเป็นแสนหรือเป็นล้านเท่า"

จากความหมายของประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาทั้งหมดจึงสรุปได้ว่า คำว่า "ประวัติศาสตร์" มีความหมายใน 2 ลักษณะคือ

1) ประวัติศาสตร์ หมายถึง เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในอดีต และสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำ หรือสร้างแนวความคิดไว้ทั้งหมด ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติที่มีผลต่อมนุษยชาติ

2) ประวัติศาสตร์ หมายถึง เหตุการณ์ในอดีตที่นักประวัติศาสตร์ได้สืบสวนค้นคว้าแสวงหาหลักฐานมารวบรวม วิเคราะห์ ตีความหมาย และเรียบเรียงขึ้น โดยหยิบยกขึ้นมาศึกษาเฉพาะแต่สิ่งที่ตนเห็นว่ามีมีความหมายและมีความสำคัญ

ประวัติศาสตร์ในความหมายประการที่ 2 นั้น เริ่มต้นจากมีเหตุการณ์หรือพฤติกรรมมนุษย์เกิดขึ้นซึ่งมีมากและเกิดขึ้นตลอดเวลา ส่วนใหญ่มักถูกลืมหรือผ่านไปโดยไม่มีใครสังเกต ฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงต้องอาศัยผู้บันทึก ผู้สังเกต และผู้จดจำสร้างหลักฐานไว้ โดยหลักฐานนั้นอาจจะเป็นคัมภีร์ ตำรา ภาพวาด โบราณสถาน โบราณวัตถุ พงศาวดาร ศิลากาพย์ เป็นต้น ผู้สร้างหลักฐานนี้จะเป็นใครก็ได้ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงและเมื่อเกิดหลักฐานขึ้นแล้ว จำต้องอาศัยนักประวัติศาสตร์ทำหน้าที่รวบรวม ตรวจสอบ พิจารณา ไตร่ตรอง ตีความหมายของหลักฐานผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์ในชีวิตมาวิเคราะห์และเรียบเรียงขึ้น

แต่สิ่งที่เรามองข้ามไปไม่ได้คือ ความจริงที่ว่าวันหนึ่งๆ มีการกระทำของมนุษย์มากมาย และไม่มีใครสามารถจำลองอดีตมาได้โดยสมบูรณ์ ฉะนั้นเหตุการณ์ที่นักประวัติศาสตร์เรียบเรียงขึ้นจึงเป็นเรื่องราวเพียง 1 ใน 100 หรือ 1 ใน 1,000 ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และไม่แน่ว่าจะถูกต้องที่สุดหรือสำคัญที่สุด หากแต่เป็นเพียงเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและการตีความหมายในทัศนะของนักประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเชื่อถือได้แน่นอนแล้วนั้น ไม่จำเป็นต้องคงอยู่ในรูปลักษณ์เสมอไป ประวัติศาสตร์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ทุกเวลา เมื่อพบหลักฐานใหม่ที่เชื่อถือได้ หลักฐานใหม่แม้เพียงอย่างเดียว ถ้ามีน้ำหนักดีพอก็อาจจะเปลี่ยนเรื่องราวของประวัติศาสตร์ได้

ในการศึกษาผลงานทางประวัติศาสตร์ ต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่า เป็นการศึกษาข้อเท็จจริงซึ่งเกิดขึ้นในอดีตผ่านการตีความของนักประวัติศาสตร์ซึ่งจะพบเสมอว่านักประวัติศาสตร์แต่ละท่านมักจะตีความไม่ตรงกันในหลายๆ ประเด็น เช่น ประเด็นปัจจุบันควรจะเป็นพุทธศักราชที่เท่าไร นักประวัติศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีที่ไม่ตรงกันหลายสิบทฤษฎี จนทำให้ไม่รู้จะเชื่อตามทฤษฎีไหนดี ในประเด็นนี้ควรทำใจเป็นกลางและยอมรับว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาของการศึกษาเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งยากที่จะชี้ชัด

ลงไปว่าข้อเท็จจริงคืออะไร แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าประวัติศาสตร์ทั้งหมดจะเชื่อถือไม่ได้ เพราะประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มีข้อเท็จจริงที่เป็นหลักฐานยืนยันชัดเจน และนักประวัติศาสตร์มีความเห็นตรงกัน

2.4.2 ทำไมต้องศึกษาประวัติศาสตร์

หลายท่านอาจสงสัยว่าทำไมจึงต้องศึกษาประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์เป็นอดีตที่จบไปแล้ว จะไปศึกษาให้เสียเวลาทำไม ชีวิตเราจะต้องก้าวต่อไปข้างหน้า จะถอยหลังไปศึกษาเรื่องราวเก่าๆ ทำไม คำถามนี้ นักประวัติศาสตร์หลายท่านให้คำตอบค่อนข้างจะใกล้เคียงกันคือ ศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบันบ้าง ศึกษาเพื่อนำความรู้ในอดีตมา สร้างความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบันบ้าง และศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการคาดคะเนความเป็นไปในอนาคตบ้าง

1) ศึกษาเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบัน

เหตุการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมหมุนเวียนกลับไปหาทางเก่าเสมอ จนฝรั่งตั้งเป็นสุภาษิตขึ้นว่า "History repeats itself" ซึ่งหมายถึง ประวัติศาสตร์มักเกิดขึ้นซ้ำเดิมหรือกล่าวสั้นๆ ว่าประวัติศาสตร์ซ้ำรอยนั่นเอง เหตุการณ์ต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีตก็มักจะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตด้วย แต่อาจจะเปลี่ยนสถานที่ บุคคล และรูปแบบเท่านั้นเอง เช่น ในอดีตมีสงคราม ปัจจุบันก็มีสงครามและมีแนวโน้มว่าจะมีต่อไปในอนาคตด้วย การเกิดขึ้นและเสื่อมสลายของมหาอาณาจักรต่างๆ ภัยธรรมชาติต่างๆ ที่เราประสบในปัจจุบัน เช่น ภัยสึนามิ เป็นต้น ก็ไม่ได้เกิดขึ้นครั้งแรก แต่เคยเกิดขึ้นมาแล้วเช่นกันในอดีต

ดังนั้น เมื่อเหตุการณ์ในโลกมักเกิดขึ้นซ้ำๆ กันอย่างนี้ หากศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า มีสาเหตุมาจากอะไร จะป้องกันและแก้ไขอย่างไร ก็จะได้นำความรู้นั้นมาเป็นบทเรียนในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ช่วยในการตัดสินใจ เมื่อจำเป็นต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ โดยอาศัยแนวประสบการณ์ของมนุษย์ในอดีต บทเรียนเหล่านั้นจะเปรียบประดุจแผนที่สำหรับการเดินทางของมวลมนุษยชาติ ดังที่ศาสตราจารย์อาร์โนลด์ ทอยน์บี นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษกล่าวว่า "บทเรียนจากประวัติศาสตร์นั้น ผิดกับการทำนายโชคชะตาทางวิชาโหราศาสตร์ แต่เปรียบได้กับแผนที่ของนักสำรวจ และนักเดินเรือทางทะเล ซึ่งให้ความหวังเป็นอย่างมากแก่นักเดินเรือผู้มีความสามารถที่ใช้แผนที่นั้นเป็นแนวทางหลีกเลี่ยงการอัปปาง ดีกว่าจะแล่นเรือไปอย่างคนตาบอด แผนที่นั้นจะช่วยบอกทิศทางให้ชาวเรือผู้นั้นนำเรือของเขาผ่านหินโสโครกและเกาะแก่งต่างๆ ที่บอกตำแหน่งไว้ให้แล้วได้อย่างปลอดภัย"

2) ศึกษาความรู้ในอดีตเพื่อนำมาต่อยอดสร้างความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบัน

ปัจจุบันโลกของเราเจริญก้าวหน้าไปมาก โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มนุษย์สามารถเดินทางไปดวงจันทร์อันห่างไกลได้ สามารถเดินทางไปบนอากาศเหมือนนกได้ด้วยเครื่องบิน สามารถติดต่อสื่อสารกันข้ามประเทศข้ามทวีปได้ด้วยโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต ความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้ ไม่ได้เกิดจากอัจฉริยภาพของนักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการที่นักวิทยาศาสตร์แต่ละยุคศึกษาสิ่งที่บรรพบุรุษได้ค้นพบไว้ในอดีต และนำมาพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

สืบทอดไปกันมาเรื่อยๆ จนกระทั่งปัจจุบัน แม้แต่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ของโลกที่กล่าวขานกันว่ามีความเป็นอัจฉริยะมาก ยังต้องเริ่มต้นศึกษาความรู้และทฤษฎีต่างๆ ในอดีตที่นักวิทยาศาสตร์ยุคก่อนๆ ได้ค้นพบไว้

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ไม่ได้คิดเองทั้งหมด แต่เป็นลักษณะของการศึกษาแล้วต่อยอดความรู้ เขามีนิสัยรักการเรียนรู้มาตั้งแต่เด็ก ชอบศึกษาดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น โดยมักจะอ่านจากหนังสือด้วยตนเองและสอบถามจากผู้รู้ท่านต่างๆ เมื่อครั้งที่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยโพลิเทคนิคแห่งสหพันธรัฐสวิส เขามีความตั้งใจว่า "จะอ่านหนังสือในห้องสมุดให้หมดทุกเล่มก่อนเรียนจบ" หนังสือทุกเล่มไม่ว่าจะเป็นวิชาใดก็ตามก็ถือเป็นบททางประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ในแต่ละยุคเขียนขึ้นเพื่อให้คนยุคหลังได้ศึกษา เพื่อจะได้ไม่เสียเวลาเริ่มต้นค้นคว้าใหม่ในสิ่งที่บรรพบุรุษได้ค้นพบแล้ว

3) ศึกษาเพื่อคาดคะเนความเป็นไปในอนาคต

นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า ก่อนที่เราจะก้าวสู่ออนาคต เราต้องไขกุญแจย้อนสู่อดีต ทั้งนี้เพราะทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตมีความสืบเนื่องกัน กล่าวคือ อดีตเป็นเหตุ ปัจจุบันเป็นผล และปัจจุบันเป็นเหตุ อนาคตเป็นผล หรือกล่าวง่ายๆ ว่า ปัจจุบันเป็นผลิตผลของอดีต ส่วนอนาคตเป็นผลิตผลของปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การที่เราจะเข้าใจปัจจุบันก็ต้องศึกษาความเป็นมาในอดีตในฐานะเป็นต้นเหตุ และเมื่อเข้าใจปัจจุบันแล้วก็จะสามารถมองอนาคตได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เพราะอนาคตเป็นผลิตผลของปัจจุบัน บุคคลที่ศึกษาเรื่องราวอดีตได้มากและลึกเท่าไร ก็จะเข้าใจปัจจุบันและมองอนาคตได้ไกลและชัดเจนขึ้นเท่านั้น เปรียบเสมือนการยิงธนู บุคคลที่ดึงสายธนูมาด้านหลังได้มากเท่าไร ก็จะสามารถยิงลูกธนูส่งไปข้างหน้าได้ไกลมากเท่านั้น บุคคลที่มองอนาคตได้กว้างไกลและชัดเจนจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้มากกว่าคนทั่วไป ทั้งนี้เพราะเมื่อทราบทิศทางความเป็นไปของโลกได้ล่วงหน้า ก็สามารถเตรียมการรองรับได้ทันทั่วทั้ง เมื่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่คาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้นได้เกิดขึ้นจริง ก็จะมีความพร้อมที่จะจัดการกับเหตุการณ์เหล่านั้นได้เป็นอย่างดี

วงการธุรกิจปัจจุบันเรียกสิ่งนี้ว่า "วิสัยทัศน์" ใครที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลชัดเจนและถูกต้อง ก็จะประสบความสำเร็จได้มากกว่าบุคคลอื่น บิลล์ เกตส์ เป็นบุคคลหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจมาก เป็นมหาเศรษฐีอันดับหนึ่งของโลกติดต่อกันหลายปี ในสมัยที่เขาทำธุรกิจคอมพิวเตอร์ใหม่ๆ เขามองว่า "น้ำมันใต้ดินสำหรับยุคข้อมูลข่าวสารไม่ใช่ 'ฮาร์ดแวร์' แต่เป็น 'ซอฟต์แวร์' และเมื่อถึงเวลาที่บริษัทอย่าง IBM พูดว่า ฮาร์ดแวร์จะเป็นผู้นำ บิลล์ เกตส์ บอกว่า ปล่อยให้พวกเขาคิดไป" เขาเห็นภาพในอนาคตว่า "จะมีคอมพิวเตอร์อยู่บนโต๊ะเขียนหนังสือทุกตัว มีคอมพิวเตอร์ในทุกบ้าน และไม่มีใครซอฟต์แวร์จะเป็นซอฟต์แวร์สำหรับคอมพิวเตอร์ทั้งหมดนั้น" ด้วยวิสัยทัศน์เช่นนี้ บิลล์ เกตส์ และไมโครซอฟต์จึงมุ่งพัฒนาซอฟต์แวร์อย่างจริงจังเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นนั้น ในที่สุดวิสัยทัศน์ของเขาก็ถูกต้อง กล่าวคือในปี พ.ศ. 2538 บริษัทไมโครซอฟต์เข้าครอบครองซอฟต์แวร์ตลาดคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลอย่างสมบูรณ์ระบบปฏิบัติการ "วินโดวส์" ของไมโครซอฟต์มีอยู่บนเครื่องคอมพิวเตอร์ถึง 90% ในขณะที่ระบบปฏิบัติการของ IBM คือ

"OS/2" ครองตลาดได้เพียง 5-6% เท่านั้น กว่าที่บริษัทยักษ์ใหญ่อย่าง IBM จะรู้ตัวและปรับทิศทางได้ทันก็สายไปเสียแล้ว บริษัทขาดทุนมหาศาล ถึง 16,000 ล้านดอลลาร์ และเกือบจะต้องปิดกิจการ

ทำไม บิลล์ เกตส์ จึงมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและถูกต้องแม่นยำเช่นนี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งนอกเหนือจากทนายบารมีและปัญญาบารมีที่สั่งสมมาในอดีต คือ การศึกษาหาความรู้อันเป็นพื้นฐานทางปัญญาในปัจจุบัน เจมส์ วัลเลซ กล่าวไว้ว่า "การอ่านหนังสือของเกตส์ก็เหมือนกับความคลั่งใคล้ในคอมพิวเตอร์ โดยที่เขาจะลุ่มหลงอ่านอัตชีวประวัติบุคคลมากมาย อาทิ แฟรงคลิน รูสเวลต์, นโปเลียน และคนอื่นๆ เป็นต้น และเขาจะอ่านเพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อจะดูว่าประวัติศาสตร์สอนอะไรบ้าง..."

2.4.3 จะศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการอย่างไร

เมื่อทราบความสำคัญของประวัติศาสตร์แล้ว เราจะศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการอย่างไรจึงจะถูกต้องและเกิดประโยชน์สูงสุด การศึกษาประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ศึกษาในฐานะเป็นนักประวัติศาสตร์ และศึกษาในฐานะบุคคลทั่วไป การศึกษาประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นนักประวัติศาสตร์นั้นค่อนข้างจะมีความซับซ้อน เพราะจะต้องมีการตั้งสมมติฐาน รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจึงเรียบเรียงเป็นตำราประวัติศาสตร์ขึ้น ส่วนการศึกษาประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นบุคคลทั่วไป จะเป็นการศึกษาผลงานที่นักประวัติศาสตร์เรียบเรียง ขึ้นจากขั้นตอนดังกล่าวแล้วข้างต้น การศึกษาประวัติศาสตร์ในลักษณะนี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างน้อยจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1) ศึกษาด้วยความสนใจใคร่รู้ในประวัติศาสตร์

บุคคลจำนวนมากมักจะเบื่อวิชาประวัติศาสตร์ เพราะไม่เล็งเห็นถึงคุณประโยชน์ของเรื่องราวในอดีต จึงมักศึกษาไปเพื่อให้พอสอบผ่าน ไม่ได้ศึกษาด้วยความสนใจใคร่รู้ในประวัติศาสตร์จริงๆ ด้วยเหตุนี้จึงไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เมื่อเรียนจบแล้วจึงแทบจะไม่ได้ทบทวนอะไรจากประวัติศาสตร์เลย ดังนั้นควรจะมีคามใฝ่รู้เหมือนดังเช่นสามเณรราหุลที่ปรารถนาจะศึกษาความรู้ในแต่ละวันให้มากที่สุด ให้เท่ากับปริมาณเม็ดทรายในมือที่กำลังขึ้นในแต่ละวัน

2) ศึกษาด้วยการใช้ความจำประกอบกับความเข้าใจ

การศึกษาสิ่งใดก็ตาม ความจำกับความเข้าใจ ต้องไปด้วยกันจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด หากเราจำได้แต่ไม่เข้าใจ ตัวเราก็ไม่ต่างอะไรกับ Hard Disk เก็บข้อมูลตัวหนึ่งแค่นั้นเอง เมื่อจำได้แต่ไม่เข้าใจก็ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวไว้ว่า "ปัญหาที่เป็นแก่นขั้วยึดเหนี่ยวทางประวัติศาสตร์จึงไม่ได้อยู่ที่ว่าเราจะจำอะไรได้ทั้งหมด แต่ขึ้นอยู่กับว่าเราจะรู้สึกซึ่งถึงความหมายของสิ่งที่เรารู้หรือจำนั้นได้อย่างไร"

นักประวัติศาสตร์มีหน้าที่สำคัญในการวิเคราะห์หาสาเหตุของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตจากหลักฐานต่างๆ แล้วเขียนสาเหตุที่ตนวิเคราะห์ได้ไว้ในตำรา นักศึกษาที่ศึกษาผลงานของนักประวัติศาสตร์เหล่านั้นจึงต้องตรองดูสาเหตุที่เขียนขึ้นเหล่านั้น แล้วใช้ประสบการณ์ตนเองวิเคราะห์พิจารณา

ว่า เห็นด้วยหรือไม่อย่างไร การหมั่นวิเคราะห์พิจารณาอย่างนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ในขณะที่เดียวกันผู้เขียนเห็นว่า ความจำ ก็มีความสำคัญ จะอาศัยเพียงความเข้าใจอย่างเดียวโดยที่จำเหตุการณ์ต่างๆ ไม่ได้เลย เวลาจะนำไปใช้หรืออธิบายให้คนอื่นฟังก็ไม่อาจ หรืออธิบายได้เพียงหลักการเท่านั้นขาดตัวอย่างประกอบที่ชัดเจนจึงทำให้ผู้ฟังไม่เข้าใจเท่าที่ควร

3) ศึกษาโดยคำนึงถึงเจตจำนงของผู้เขียนประวัติศาสตร์

จากที่กล่าวข้างต้นว่า ผลงานทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจากการตีความหมายจากหลักฐานของนักประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์ จึงไม่ใช่เป็นอดีตในตัวของมันเองเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องมาถึงความคิดของนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอดีตนั้นๆ ด้วย ผู้ศึกษาดำรงประวัติศาสตร์จึงต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิดที่ขึ้นลงอยู่ในจิตใจของผู้เขียนประวัติศาสตร์ยุคนั้นสมัยนั้น จะต้องศึกษาความเป็นไปในชีวิตของนักประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการศึกษาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ด้วย ทั้งนี้เพราะนักประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ย่อมต้องถูกหล่อหลอมทางความคิดจิตใจให้เป็นไปตามสิ่งแวดล้อมตามภาวะการณ์ต่างๆ ไม่มากก็น้อย ผลงานทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการเขียนของเขาจึงอาจถูกวางรูปและถูกกำหนดขอบเขตขึ้นด้วยอิทธิพลของกาลสมัยและสถานที่ในชีวิตของเขา การที่เราจะพิจารณาหาคุณค่าของประวัติศาสตร์จึงต้องทำควบคู่ไปกับทัศนคติและบุคลิกของนักประวัติศาสตร์แต่ละคน

4) ศึกษาแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การจะศึกษาประวัติศาสตร์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น จะต้องคำนึงเสมอว่า เหตุการณ์และหลักการต่างๆ ที่ศึกษานั้น จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร และให้หมั่นนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย หากทำได้เช่นนี้การศึกษาประวัติศาสตร์ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุด และเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือปัญหาสำคัญในชีวิตของเรา อุปนิสัยที่เราได้ฝึกฝนไว้อย่างดีแล้วนี้ จะทำให้เรานึกย้อนถึงความรู้ต่างๆ ที่เราเคยได้ศึกษามา และสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาแก้ปัญหาชีวิตได้ทันที หากไม่ฝึกให้เป็นนิสัย เช่นนี้ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น จะไม่สามารถนำความรู้ที่ศึกษามาใช้ในการแก้ปัญหาได้ จะเป็นเหมือนกับสุภาษิตโบราณว่า ความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องความเชื่อ

2.5.1 ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตาย การดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานของมนุษย์มักจะมีเชื่อมาเกี่ยวข้องเสมอ เพราะมนุษย์ได้ใช้ความเชื่อเป็นสิ่งอธิบายเหตุผลของการกระทำและข้อปฏิบัติอื่นๆ ความเชื่อจึงเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเหลือวิสัยที่จะอธิบายได้ จึงเชื่อว่าเกิดจากการดลบันดาลของผีศาจ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นความเชื่อที่เกิดขึ้นจึงกลายมาเป็นมูลเหตุหนึ่งที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ ครั้นเมื่อวิทยาศาสตร์ต่างๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์จึงหาคำตอบจากปรากฏการณ์และศาสนา ความเชื่อเหล่านั้นยัง

ปรากฏอยู่กับสังคมมนุษย์ตลอดไป และนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

สัทธา มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า สั อุปสรรค แปลว่า ดี พร้อม งาม กับ ธา ธาตุ แปลว่า ทรง ตั้ง รับ วาง เข้าสมาสเป็น สทธา (สั+ ธา) แปลงนิคหิตเป็น ท มีความหมายว่าความเชื่อ ความเลื่อมใส (ประยุทธ์ หลงบุญ, 2540: 701)

สัทธา ศัพท์เป็นนามศัพท์ (อิตถิลิงค์) เป็นกรณสาธนะลง อ ปัจจัย มีรูปวิเคราะหว่า “สททหติ อา ตายาติ สทธา” หากแปลให้ได้ใจความที่ครบถ้วน จึงควรแปลว่า เครื่องตั้งจิตโดยชอบ หรือธรรมชาติเครื่องกั้นจิตโดยชอบ ซึ่งหมายถึงความเชื่อ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532: 1674)

ศรัทธา มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศรทธา เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า ศรท กับ ธา ศัพท์ ศรท เป็นนิบาต แปลว่า อย่างจริงใจ ส่วน ธา แปลว่า ทรงไว้ เมื่อแปลตามพยัญชนะจึงแปลว่า ทรงไว้อย่างจริงใจ อนึ่งศรัทธาในภาษาสันสกฤตนี้ได้รับการแปลงมาจากสทธาในภาษาบาลีตรงกับคำภาษาอังกฤษอยู่หลายคำ ส่วนคำศัพท์ที่หมายถึงศรัทธา ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ 3 คำ คือ Faith, Belief, Confidence

Faith หมายถึง ความเชื่อมั่นหรือความไว้วางใจในบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความเชื่อในหลักคำสอนของศาสนา รวมทั้งความเชื่อในสิ่งซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม มาตรฐานความดี faith เป็นความเชื่อที่ไม่ได้มีฐานมาจากการพิสูจน์ แต่เป็นความเชื่อในลักษณะที่มีอารมณ์ ความรู้สึก เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความรัก ความภักดี ความไว้วางใจ เป็นต้น

Belief หมายถึง ความเชื่อในทัศนะบางอย่าง ความเชื่อมั่นในความจริง หรือความมีอยู่ของบางสิ่ง ซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นด้วยหลักฐานด้วยเหตุผลที่ชัดเจนได้ในปัจจุบันทันที นอกจากนี้ยังหมายถึงความเชื่อมั่นในบุคคล และความเชื่อในหลักคำสอนทางศาสนา เหมือนคำว่า faith หากแต่ต่างกันตรงที่ belief เป็นความเชื่อในลักษณะที่มีการใช้เหตุผลร่วมกัน

Confidence หมายถึง ความเชื่อมั่นและไว้วางใจในบุคคลหรือสิ่งที่ควรเชื่อถือ และยังหมายถึงความเชื่อมั่นหรือความไว้วางใจในตัวเอง ความมั่นใจ คำว่า Confidence นี้ ใช้สื่อถึงความหมายไว้วางใจเชื่อมั่น เพราะมีเหตุผลที่ดี มีหลักฐานแน่ชัด หรือมีประสบการณ์มาแล้วด้วยตนเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546:140)

ทศนีย์ ทานตวนิช (2523:224) ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อ” คือการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริงการยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้” ดังที่ ธีวช ปุณโณทก ได้ให้ความหมาย “ความเชื่อ” ไว้ว่า

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพยำเกรง นอกจากนั้น

ภิญโญ จิตต์ธรรม ได้ให้ความหมาย “ความเชื่อ” ไว้ว่า “ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาจำนวนหลายพันปีและเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้นักมนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย (วารสารรามคำแหง, กรกฎาคม, 2518 : 106)

กึ่งแก้ว อรรถาการ (2520:26) ได้อธิบายว่าความเชื่อหมายถึงเห็นจริงด้วย เห็นจริงตามจะเห็น เช่นนั้นด้วยความรู้สึกรู้สึกหรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุใดก็ตาม ในขณะที่ศรัณีย์ ทานตวนิช (2523: 224) ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อ” คือการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้” ดังนั้น ความเชื่อหมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังเหนือธรรมชาติเหล่านี้ ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพยำเกรงต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริง แต่มนุษย์ให้ความเคารพ

นอกจากนั้น ภิญโญ จิตต์ธรรม (วารสารรามคำแหง,กรกฎาคม,2518 :106) ได้ให้ความหมาย “ความเชื่อ” ไว้ว่า “ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาจำนวนหลายพันปีและเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้นักมนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย และอธิบายไว้ว่าความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์ในสมัยโบราณ อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ส่วนจารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่าเกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อประสบถึงความวิบัติ เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกินความสามารถจะแก้ไขได้จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นเช่นนั้นอำนาจเหล่านั้นจึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น โดยเชื่อว่าถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นพึงพอใจจะช่วยให้อาการภัย และเมื่อพ้นภัยก็ยินดีแสดงความกตัญญูทดแทนด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรม และ ได้ศึกษาความเชื่อของคนไทยในอดีต กล่าวโดยสรุปความเชื่อหมายถึง สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วยโดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆ จะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตาม และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ เพราะความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว เมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็ตามว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้

ปราณี วงษ์เทศ (2532 :15-16) กล่าวว่าความเชื่อในเรื่องผีสางเทวดาบางครั้งมักจะเรียกว่า Magic ซึ่งคนดั้งเดิมมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก ส่วนคนปัจจุบันในบางกลุ่มมักจะเห็นเป็นเรื่องงมงาย

ผิดกับ Religion อันเป็นความเชื่อที่ค่อนข้างมีเหตุผลมากขึ้นเป็นรูปธรรมมากขึ้นเพราะเกี่ยวข้องกับศีลธรรม จรรยาในการดำเนินชีวิต อันจะมีจะมีระดับความเจริญมากกว่าสังคมดั้งเดิมแต่จากการศึกษาเปรียบเทียบ ของนักมานุษยวิทยาก็ยังไม่สามารถสรุปชี้ชัดลงไปได้ว่าพฤติกรรม 2 รูปแบบนี้สามารถแยกออกจากกัน อย่างเด็ดขาดได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543: 43-44) ได้กล่าวไว้ว่าศรัทธา คือ ความเชื่อ ความซาบซึ้ง ไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อนำไปสู่ความรู้ได้ เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผากความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมรับฟังและอาศัยความรู้ของผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นเป็น เครื่องชี้นำตน ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักคิดรู้จักใช้ปัญญาของตนเป็นประกอบไป ศรัทธานั้นก็สามารถนำไปสู่ความ เจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้ เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อผู้อื่นนั้นหรือแหล่งความรู้นั้นมีความรู้อย่างแท้จริง และมีกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้รู้จักใช้ปัญญา แต่ถ้าเชื่ออย่างงมงาย คือ ไม่รู้จักคิด ไม่ใช้ปัญญาของตน เลย และผู้อื่นหรือแหล่งความรู้นั้นไม่มีความจริง ทั้งไม่มีกัลยาณมิตรที่จะช่วยชี้แนะหรือบาปมิตร ผลอาจ กลับตรงข้าม นำไปสู่ความหลงผิด ห่างไกลจากความรู้ยิ่งขึ้น

สมิทธิ์ สระอุบล (2534: 53-54) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความ จริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้อง เป็นความจริงที่ตรงหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาโคจร ของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของ ขลังจะให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีसाงานางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2543 : 81) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเป็นความรู้สึกที่ได้รับจากการถ่ายทอด และกล่อมเกลามาโดยสังคม เช่น เชื่อว่าฤกษ์ดี คือ เวลาที่ลงท้ายด้วย 5 เป็นต้น และเป็นความรู้สึกที่ได้รับ จากการพิสูจน์ความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์หรือการทดลองวิจัย เช่น พิสูจน์ว่า น้ำประกอบด้วยไฮโดรเจน และออกซิเจน ในอัตราส่วน 2 ต่อ 1 เป็นต้น

दनัย ไชยโยธา (2538: 48) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจาก ความเชื่อพื้นฐาน ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อเรื่อง ผีสางานเทวดา ในวิญญานบรรพบุรุษ ในเทพเจ้า ในพระเจ้า ในปัญญาของมนุษย์ ในความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น

รวัช ปุณโณทก (2530: 350-351) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อ คือการยอมรับอันเกิดอยู่ใน จิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมนั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านั้นเรียกว่า ความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวาง

มาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นไม้ ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น

ตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวพอประมวล ความเชื่อไว้ว่า หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายแก่มนุษย์ได้ แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่ก็เป็นที่ยอมรับนับถือกันในกลุ่มชนนั้นๆ และร่วมกันปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาจนกลายเป็นประเพณี

2.5.2 สาเหตุการเกิดความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากการยอมรับนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อต้องการแสวงหาคำตอบในสิ่งที่ตนไม่รู้ และเมื่อไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ก็จะคาดเดาหรือเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อนหรืออาจจะเดาตามที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อนแล้ว ดังนั้นความเชื่อจึงอาจจะมีเหตุผลเพียงพอต่อการยอมรับหรือไม่ก็ได้ และความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากสาเหตุต่างๆ หลายประการ ซึ่งนักวิชาการหลายคนได้แสดงทรรศนะไว้ พอประมวลได้ดังต่อไปนี้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521: 106) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดความเชื่อไว้ว่าความเชื่อเกิดจากสาเหตุต่างๆ เช่น เกิดเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร เกิดโรคร้ายไข้เจ็บหรือเกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งเกินวิสัยที่มนุษย์จะแก้ไขได้ จึงคิดว่าอำนาจลึกลับหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติมาบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจเหล่านั้นอาจจะเป็นภูตผีปีศาจ วิญญาณ หรือเทพเจ้า ดังนั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดขึ้นมนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่าถ้าบอกกล่าวหรือทำให้พอใจก็จะช่วยให้ตนเองมีความปลอดภัยได้ และเมื่อพ้นภัยก็จะมีการเซ่นสรวงบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ในทำนองเดียวกัน ชำนาญ รอดเหตุภัย และ บุญยงค์ เกศเทศ (2520: 92) ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อเกิดจากการยอมรับในอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นอำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุดังนั้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือเมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญู” และ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุล (2522:1) กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อเกิดจาก การยอมรับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ ดังนั้น เมื่อภัยพิบัติต่างๆ เกิดขึ้นก็จะวิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนว่าจะช่วยได้ และเมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูรู้คุณต่ออำนาจเหล่านี้

ภิญโญ จิตต์ธรรม (วารสารรามคำแหง,กรกฎาคม, 2518 : 18) ได้กล่าวถึงสาเหตุการเกิดความเชื่อไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เหตุที่กลัวที่ไม่รู้จึงกำหนดหรือสมมติให้มีเทวดาประจำสิ่งต่างๆ ขึ้น

2.ความเชื่อเกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและสภาวะธรรมชาติ มนุษย์มีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติได้ประสบกับเหตุการณ์ธรรมชาติเป็นประจำ ดังนั้นเมื่อมีปรากฏการณ์ตามธรรมชาติเกิดขึ้น เช่น จันทรุปราคา รุ้งกินน้ำ ดาวหาง ฝนฟ้าคะนอง และอื่นๆ ก็มีความเชื่อว่าน่าจะมีเหตุการณ์อย่างนั้นอย่างนี้ขึ้น

พระยาอนุมานราชธน (2502 : 28-29) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นธรรมดาของมนุษย์ถ้ายังมีสิ่งใดที่ตนยังไม่รู้หรือยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดเรื่องนั้นย่อมเป็นที่อยากรู้อยากเห็น และเมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ก็จะใช้วิธีการเดาโดยอาจจะอาศัยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อนหรือไม่ก็เดาจากเรื่องราวที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อน และถ้าเรื่องนั้นสอดคล้องกับความรู้สึกก็จะตกลงใจเชื่อทันที

ชำนาญ รอดเหตุภัย และบุญยงค์ เกศเทศ (2550 : 92) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากการยอมรับในอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้นเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือเมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญู

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิสกุล (2522 : 1) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากการยอมรับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ ดังนั้นเมื่อภัยพิบัติต่างๆ เกิดขึ้นก็จะวิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนว่าจะช่วยได้ และเมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูรู้คุณต่ออำนาจเหล่านี้

สุนันท์ อุดมเวช ได้กล่าวไว้ว่า สาเหตุของการเกิดความเชื่อมาจากการค้นหาคำตอบในเรื่องที่ยังไม่รู้ และเมื่อมีสิ่งนั้นมาสอดคล้องกับความรู้สึกดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ก็จะตกลงใจเชื่อทันที นอกจากนี้ความเชื่อของมนุษย์ยังสามารถแบ่งออกได้ 2 สาเหตุ ดังนี้

1) เกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์ที่ไม่สามารถหาเหตุผล หรือคำอธิบายใดๆ มาอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ เช่น ทำไมฝนจึงตก ทำไมฟ้าจึงผ่า เป็นต้น จึงทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและเชื่อว่าเป็นสิ่งลึกลับที่จะต้องมีผู้กระทำให้ขึ้น มนุษย์จึงได้สมมติให้มีเทพประจำสิ่งต่างๆ เช่น พระพิรุณ พระพาย พระเพลิง เป็นต้น แล้วได้ทำพิธีบูชาเช่นสรวงเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล แต่เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาการขึ้น มนุษย์สามารถหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้จึงเสื่อมคลายลง

2) เกิดจากการที่มนุษย์มีพัฒนาการขึ้นแล้วต้องการให้สังคมเกิดความสุข มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มนุษย์จึงตั้งความเชื่อมาแฝงเหตุผลต่างๆ ไว้ในความเชื่อ ดังนี้

1. ความเชื่อที่ต้องการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น นีรตนันไม้ใหญ่ รุกขเทวดาจะโกรธ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ซบถายเป็นที่เป็นทางได้อย่างถูกต้อง ถ้าหิวหมกลางคืนผีจะมา ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ไปเที่ยวกลางคืน เป็นต้น

2.ความเชื่อที่ต้องการให้คนมีมารยาท มีความละเอียดรอบคอบ เช่น ตำครกแตกจะไม่ได้แต่งงาน ถ้าถอดผ้าถุงเป็นวงทิ้งไว้เป็นเสนียด เป็นต้น

3. ความเชื่อที่ต้องการให้มีสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย เช่น ไม่ให้พาเด็กที่ฟันยังไม่งอกเข้าไต้ถุน เดี่ยวฟันจะไม่งอก ห้ามปลูกมะพร้าวใกล้บ้านเชื่อว่าอัปรีภัยไร คนท้องห้ามอาบน้ำเวลากลางคืน จะแผดน้ำ เป็นต้น

4. ความเชื่อที่ต้องการผลทางจิตใจ เช่น นุ่งผ้าใหม่วันจันทร์มีเสน่ห์ จะทำการใดให้ดูฤกษ์ยาม ให้นุ่งผ้าตามสีวันจะเป็นมงคล เป็นต้น

5. ความเชื่อที่ต้องการผลอื่นๆ เช่น หวงน้ำทองมาน ไม่ให้เคาะหัวแม่มือ เพราะเมื่อแก้มหัวจะสั่นเหมือนแมว ต้นไม้ออกผลห้ามชี้เพราะผลจะเน่า เป็นต้น (สุนันท์อุดมเวช, 2524:114-115)

นอกจากนี้แล้ว พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (2553:73-74) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อเกิดมาจากศาสนา ซึ่งมีคำสอนไว้ตามลัทธิศาสนาอันสังคมยอมรับนับถือกันมานานแล้ว

ตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว พอประมวลความสาเหตุการเกิดขึ้นความเชื่อได้ว่าสาเหตุการเกิดความเชื่อมีหลายสาเหตุ เช่น สาเหตุการเกิดจากความกลัว เกิดจากความไม่รู้ไม่เข้าใจ เกิดจากโรคร้ายไข้เจ็บ เกิดจากภัยธรรมชาติ เกิดจากลัทธิทางศาสนาและอื่นๆ

2.5.3 ประเภทของความเชื่อ

นักวิชาการได้แบ่งประเภทของความเชื่อไว้หลายๆ แนวซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

ชำนาญ รอดเหตุภัย และ บุญยงค์ เกศเทศ (2520 :87-117) ได้ประมวลความเชื่อต่างๆ และแยกประเภทไว้ 11 ประเภท ไว้ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องบุคคล เช่น วิญญาณการตายแล้วเกิดใหม่ตามผลกรรม การเข้าทรง เป็นต้น
2. ความเชื่อสิ่งแวดลอม เช่น เหตุการณ์ ภัยทาง ลางสังหรณ์ เป็นต้น
3. ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น แห่นางแมวขอฝน ตะบองเพชร เทพเจ้า เสน่ห์ยาแฝด เวทมนต์คาถา พระภูมิเจ้าที่ ศาลเพิงตา เป็นต้น
4. ความเชื่อเรื่องเพศ เช่น ถ้าพ่อเป็นคนเจ้าชู้ ลูกชายก็จะเจ้าชู้เหมือนพ่อ เป็นต้น
5. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ เช่น เป็นผี ห้ามรับประทานข้าวเหนียว เป็นต้น
6. ความเชื่อฤกษ์ โศกลาง เช่น จิ้งจกร้องทักไม่ควรเดินทาง เป็นต้น
7. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด เป็นต้น
8. ความเชื่อเรื่องความฝัน เช่น ฝันว่าฟันหักเชื่อว่าคนใกล้ชิดจะเสียชีวิต เป็นต้น
9. ความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ เช่น วิญญาณ ผีเชื่อ ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น
10. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

11. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เช่น ลักษณะสมพงศ์ วันมงคลต่างๆ เป็นต้น

กึ่งแก้ว อัตถากร และธรรพ์ ศิริสวัสดิ์ (2520: 92) ได้แบ่งความเชื่อของคนในสังคมออกเป็น 7 ประเภท พอประมวลได้ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ
2. ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตาย
3. ความเชื่อเกี่ยวกับยารักษาโรค
4. ความเชื่อเกี่ยวกับการพยากรณ์
5. ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ
6. ความเชื่อเกี่ยวกับการสูญเสีย
7. ความเชื่อเกี่ยวกับครวเรือน

ภิญโญ จิตต์ธรรม (วารสารรามคำแหง, กรกฎาคม, 2518 : 54-72) ได้แบ่งความเชื่อออกเป็น 6 ประเภท ประมวลได้ดังนี้

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว ความเชื่อที่ก่อให้เกิดประเพณีต่างๆ
2. ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังเกตธรรมชาติ
3. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
4. ความเชื่อถือไสยศาสตร์
5. ความเชื่อถือโชคกลาง
6. ความเชื่อถือเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิตฝัน

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2553:73-74) ได้แบ่งประเภทของความเชื่อเป็น 2 ประเภท

1. ความเชื่อทั่วไป เช่น เชื่อว่ามีนรกมีสวรรค์ มีเทวดา เชื่อว่าฟ้าแดงจะมีกึ่ง ฟ้ารุ่งจะมีปลา เป็นต้น
2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โชคกลาง เสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข (2529 : 110-127) ได้กล่าวถึงความเชื่อพื้นฐานของชาวไทยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท พอประมวลได้ดังนี้

1. ความเชื่อที่ชาวภาคใต้มีต่อธรรมชาติ
2. ความเชื่อที่ชาวภาคใต้มีต่อมนุษย์

3. ความเชื่อที่ชาวภาคใต้มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529 : 467-474) ได้แบ่งความเชื่อของชาวไทยภาคใต้ตามมูลฐานที่เกิดออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ประมวลได้ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิทางศาสนา
2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
3. ความเชื่อที่เกี่ยวกับจริยวัตร
4. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้

สุนันท์ อุดมเวช (2524 : 115) ได้แบ่งประเภทของความเชื่อไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ความเชื่อที่มีเหตุผล เช่น ห้ามผู้หญิงมีครรภ์ผ่าไม้รวก เชื่อว่าลูกจะมีอันเป็นไป ด้วยเกรงว่าไม้รวกซึ่งมีความคมจะบาดท้องหรืออาจก่อให้เกิดอันตรายได้ ห้ามกวาดบ้านตอนกลางคืน เชื่อว่าจะกวาดเงินกวาดทองออกจากบ้าน ด้วยเกรงว่าจะกวาดไม่สะอาดและอาจจะโดนข้าวของแตกเสียหาย เพราะในอดีตยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ห้ามปีนต้นกล้วยเดี่ยวขาโต ด้วยเกรงว่าจะตกลงมา เพราะต้นกล้วยมีความลื่น ห้ามตัดเล็บตอนกลางคืน เชื่อว่าเป็นการแข่งพ่อแข่งแม่ ด้วยเกรงว่าจะตัดถูกเข้าเนื้อ เพราะในอดีตยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ไปงานศพกลับมาจะต้องล้างหน้า ด้วยเกรงว่าภาพและสิ่งไม่ดีจะติดตากลักลับมา เป็นต้น

2. ความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล เช่น คนกินกล้วยแปดจะออกลูกเป็นแฝด หญิงครรภ์แก่ให้กินลูกออกคราบจะได้คลอดง่าย ถ้าใครถ่ายรูปเราเราจะอายุสั้น คนตาเอกคบไม่ได้ คนมีเล็บเป็นดอกเป็นคนมีบุญ ห้ามซื้อขี้กิ้งก่ามีมือจะกุด เด็กไม่ยอมพูดให้เอาตีนกบตบปากเด็ก จะทำให้เด็ก พูดเร็ว เป็นต้น

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536: 8) ได้แบ่งความเชื่อไว้ 2 ประเภท คือ

1. ความเชื่ออย่างมกมาย เป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล เนื่องจากความกลัวและความไม่รู้ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อ และแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งนั้นๆ ตามความเชื่อที่คิดว่าทำอย่างนั้นแล้วสิ่งนั้นจะดับทุกข์ และช่วยบันดาลสุขให้เกิดขึ้นกับตน เช่น การที่มนุษย์กราบไหว้บูชา ห่มผ้าให้กับต้นไม้ใหญ่ ด้วยเข้าใจว่าต้นไม้ใหญ่มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ ความเชื่อที่ว่านางค่อมจะช่วยคุ้มครองป้องกันภยันตรายต่างๆ เป็นต้น

2. ความเชื่ออย่างมีเหตุผล เป็นความเชื่อที่มีหลักการ มีเหตุผลที่น่าเชื่อถือ เชื่อถือว่าถ้าทำอย่างนี้แล้วจะเกิดผลอย่างนั้นขึ้น เช่น เชื่อว่าปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้บ้านไม่ดี เพราะรากของต้นไม้จะชอนไชเข้ามาในบ้านหรือกิ่งของต้นไม้ใหญ่จะหักลงมาทับบ้าน เชื่อว่าสตรีมีครรภ์ไม่ควรยืนขวางบันได เพราะจะทำให้เกิดชาวคนขึ้นลงบันได และคนท้องอาจตกบันไดลงมาได้

ภิญโญ จิตต์ธรรม ได้แบ่งประเภทความเชื่อออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เช่น เอาหนามล้อมบ้านขณะมีคนคลอดลูก เชื่อว่าเป็นการป้องกันผีกระสือจะมากินตับไตไส้พุงของควาวๆ ของแม่และเด็ก เป็นต้น

2. ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและ การสังเกตธรรมชาติ มนุษย์มีสิ่งแวดล้อม เป็นธรรมชาติได้ประสบการณ์ชีวิตอยู่เป็นประจำ เมื่อมีปรากฏการณ์ผิดปกติขึ้น เช่น จันทรุปราคาสุริยุปราคา รุ้งกินน้ำ ผีพุ่งได้ ดาวหาง เป็นต้น เชื่อว่าเป็นสิ่งผิดปกติจะต้องมีเหตุการณ์ต่างๆ ตามมา เช่น เมื่อเห็นดาวหาง ข้าวจะยากหมากจะแพง หรือถ้าดาวพระอังคารเป็นสีแดงจะเกิดสงคราม แดดสีเหลืองตอนพลบค่ำ เป็นตอนที่ผีตากผ้าอ้อม เป็นต้น

3. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อเรื่องยากลางบ้านเป็นเรื่องของการมีประสบการณ์ ได้ลองผิดลองถูกจนสามารถนำสิ่งต่างๆ มารักษาโรคต่างๆ ได้ผลพอสมควร เช่น ปวดท้อง ให้เอาใบกระเพราขยี้กับปูนกินหมากทาท้อง หรือยาบำรุงสายตาให้ใช้ผักบุ้งแดงทั้งต้นทั้งราก นำมาตากแดดให้แห้ง บดให้ละเอียดผสมกับพริกไทยบดอัตราส่วน 3:1 แล้วมาคลุกเคล้ากับน้ำผึ้งแท้ ปั้นเป็นลูกกลอนรับประทาน ครั้งละ 1 เม็ด สองเวลาเช้าเย็น แก้วตามัว ตาฟาง แสบตาได้ผล เป็นต้น สำหรับยาบำรุงสายตานี้ จะเห็นว่า ผักบุ้งนั้นมีวิตามินเอ ซึ่งช่วยบำรุงสายตา จึงเห็นว่าการรักษาของคนโบราณเป็นเรื่องที่ได้ลองใช้จนเห็นผล แล้วจดจำกันต่อๆ กันมา

4. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นสิ่งที่พิสูจน์ยาก แต่ก็เป็นสิ่งที่พึงทางใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่น การสักยันต์ การลงนะหน้าทอง การว่าคาถาอาคม หรือมีของศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นต้น

5. ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง เป็นเรื่องของการสังเกตและการจดสถิติของมนุษย์ เช่น เมื่อมีเหตุการณ์ล่วงหน้าอย่างนี้ผลจะเป็นเช่นไร เช่น คนไม่มีเงาหัวจะต้องตาย ตึกแก๊งก่อนจะออกจากบ้านไม่ดี เป็นต้น

6. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमितผืน ขอนี้ก็มีการสั่งสมจากประสบการณ์และสถิติ เช่นเดียวกับข้อ 5 เช่น ผืนว่างูกัด จะได้เนื้อคู่ ผืนว่าพันหัก คนรู้จักใกล้ชิดจะเสียชีวิต ผืนว่าได้แหวน จะได้คู่ครองหรือจะได้บุตร เป็นต้น แต่ความผืนก็อาจจริงหรือไม่จริงก็ได้ เพราะผืนมีเหตุจาก 4 ประการ คือ บุญนิमित จิตนิวรรณ์ เทพสังหารณ์ และธาตุกำเริบ (2532 :158- 159)

กิ่งแก้ว อัตถากร (2520: 93-94) ได้แบ่งประเภทความเชื่อไว้ 11 ประการ คือ

1. ความเชื่อเรื่องบุคคล ได้แก่ การตั้งชื่อ วิญญาณ การเกิด การตาย เป็นต้น

2. ความเชื่อสิ่งแวดล้อมเป็นความเชื่อในเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ลางสังหารณ์ เป็นต้น

3. ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพเจ้า เวทมนต์คาถา พระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น

4. ความเชื่อเรื่องเพศ เช่น พ่อเจ้าชู้ ลูกผู้ชายมักเจ้าชู้ เป็นต้น

5. ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ เช่นเป็นผีห้ามกินข้าวเหนียวคนหุยานจะอายุยืน เป็นต้น
6. ความเชื่อเรื่องโชคกลาง เช่น จิ้งจกตก นกแสกร้อง ว่าไม่ดี เป็นต้น
7. ความเชื่อเรื่องความฝัน เช่น ฝันว่าจิ้งจกจะได้เนื้อคู่ ฝันว่าเห็นผีจะได้โชค เป็นต้น
8. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เช่น ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ คาถาอาคม ผ้ายันต์ พระเครื่อง เป็นต้น
9. ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ เช่น ผีป่วน ตายาย เป็นต้น
10. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์
11. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ได้แก่ การทำนายทายทักทางโชคชะตาราศี เป็นต้น

สมิทธิ์ สระอุบล (2534: 56-57) ได้แบ่งความเชื่อออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1) ความเชื่อทั่วไปหรือความเชื่อธรรมดา (Beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ ดังนี้

1. ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรกๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตกฟ้าร้องก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ เพราะพระเจ้าท่านพิโรธเมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง จึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

2. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพก็หาหูกยาอันเป็นสมุนไพรรักษาหายบ้างไม่หายบ้าง เพราะยาออกฤทธิ์ช้า ยาเหล่านั้น เช่น คนปากเป็นกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว คนเป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

3. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ฝัน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยามออกเดินทางไปทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

4. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานานย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อ คอสั้น ผมหิก ห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชายเป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีกี่ขวัญ ถ้าไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

5. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ผู้กระทำความผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและการประกอบอาชีพมนุษย์ จะต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดการเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดีจึงมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพดจะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่างๆ เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามนี้จะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

7. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

8. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมามีอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ หรือตัดกรรม จะทำให้อายุยืนไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อก็จะนอนคลุมโปงทำเป็นทิวาเมา จะทำให้แป้งเชื่อมีคุณภาพดี เป็นต้น

9. ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าเห็นทำไม่ดีจะตกนรกถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดี มีความหวังในชีวิต

10. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตก เชื่อว่าเลข 13 เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข 9 ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า้นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจัน วันพุธตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

2) ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition) ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่พึงทางดีที่ให้คุณและทางร้ายที่ให้โทษ ดังนั้นความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวแบ่งได้ ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์ถือว่าเป็นมายาการมุ่งให้เกิดผลด้วยการใช้พลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ มีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝดทำให้คนรัก คาถาปิดไล่ ทำให้คู่รักถึงแก่ความตาย หรือคาถากันผีไม่ให้มารบกวน ทำอันตรายแก่คน เป็นต้น

2. ความเชื่อเรื่องโชคลาง มักจะมีอยู่เสมอ แล้วก็ทึกทักเอาว่าเป็นความจริง เช่น ตาเขมนข้างซ้ายจะโชคได้หัวเราะ ตาเขมนข้างขวาจะให้ร้ายถึงกับร้องไห้ หวานอนจะมีคนมาเยี่ยม ขณะออกเดินทางมีสัตว์ตกมาตายต่อหน้าจะเคราะห์ร้าย ให้ระวังการเดินทาง เป็นต้น

3. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีอำนาจลึกลับมากระทำให้เป็นไปต่างๆ นานา เช่น ชาวหมู่เกาะฮาวายของสหรัฐอเมริกา เชื่อในเจ้าแม่ภูเขาไฟ ว่าถ้าใครมาพรากแผ่นดินจะทำให้มีอันเป็นไปต่างๆ เมื่อฝรั่งเข้าไปท่องเที่ยวเห็นหินลาวาของภูเขาไฟขึ้นต่างๆ สวยงามจึงเก็บไปเป็นของที่ระลึก เมื่อกลับถึงบ้านบางคนก็ประสบอุบัติเหตุ บางครอบครัวที่มีหินดังกล่าวไว้ครอบครองก็มีแต่ทะเลาะเบาะแว้งกันไม่มีความสุขตลอดเวลาที่ครอบครองหินนั้น จึงพากันจัดส่งหินคืนไปยังฮาวาย ดังเดิม

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับความเชื่อ จึงพอจะสรุปได้ว่า ความเชื่อเป็นความรู้สึกที่ซาบซึ้งอยู่ภายในจิตสำนึกของมนุษย์ที่มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่ความรู้ในปัญหาที่นำมาซึ่งความเจริญแห่งปัญญาและความรู้จริง แต่ถ้าเชื่ออย่างมกมายไม่รู้จักคิดไม่ใช้ปัญญาไม่มีกัลยาณมิตรช่วยแนะก็จะนำไปสู่ความหลงผิด ความเชื่อช่วยกล่อมเกลาสังคมให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นและมีความสุขได้แก่ เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในไสยศาสตร์ เชื่อในธรรมชาติ เชื่อในผีสิงเทวดา เชื่อในวิญญาณมนุษย์ เชื่อในเทพเจ้า เชื่อในปัญญาของมนุษย์ เชื่อในศาสนา เป็นต้น

สาเหตุของความเชื่อสามารถแบ่งออกได้ 2 ประการ ดังนี้

- 1) ความเชื่อเกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์ที่ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ ทางธรรมชาติ จึงได้สมมติเทพประจำสิ่งต่างๆ และทำพิธีบูชาเช่นสรวง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล
- 2) ความเชื่อเกิดจากความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้สังคมมีระเบียบวินัย และคนในสังคมอยู่กันอย่างมีความสุข

ความจำเป็นที่มนุษย์ผูกพันกับความเชื่อก็เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้กับสภาพแวดล้อม การประพฤติกและการเสริมต่อกับสิ่งที่มองไม่เห็น พิสูจน์ได้และเข้าใจได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เกิดความมั่นใจและความสบายใจในหน้าที่การงานและชีวิต

ความเชื่อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มากมาย หากความเชื่อเปลี่ยนไปพฤติกรรมก็เปลี่ยนไปด้วย นอกจากนั้นยังมีการสืบทอดความเชื่อโดยมีการปลูกฝังสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ผู้ที่ปฏิบัติตามย่อมได้รับการยอมรับจากวงศาคณาญาติและสมาชิกในสังคมของตนอีกด้วย

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำในสิ่งที่ดีๆ ในชีวิตที่มีความมั่นใจ มีพลังความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดปัญญา และการยอมรับนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง

ความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) ความเชื่อที่มีเหตุผล เป็นความเชื่อที่มีหลักการ มีเหตุผลน่าเชื่อถือได้ เช่น ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับตำรายากลางบ้าน เป็นต้น

2) ความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล เป็นความเชื่อที่มกมายอันเกิดมาจากความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์เพื่อที่จะดับทุกข์และช่วยบันดาลความสุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง เช่น ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เรื่องภูตผีวิญญาน เรื่องเครื่องราง เรื่องความฝัน เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

ตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว พอประมวลความได้ว่าความเชื่อของคนไทยสามารถแบ่งได้หลายลักษณะ แต่อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย การตั้งชื่อและเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ ความเชื่อเกี่ยวกับยารักษาโรค ความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่เทวดาอารักษ์ เป็นต้น และความเชื่อที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ ความเชื่อในพระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น

2.5.4 ความจำเป็นที่มนุษย์ผูกพันกับความเชื่อ

สมิทธิ สระอุบล (2534 : 53-54) ได้แบ่งความจำเป็นที่มนุษย์ผูกพันกับความเชื่อไว้ 4 ประการ คือ

1. มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้ เพราะหากขาดความเชื่อเสียแล้วมนุษย์จะไม่เข้าใจตนเอง และไม่เข้าใจโลกหรือสภาพสิ่งแวดล้อมได้ ถ้าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ตัวอย่าง หากไม่รู้ว่าตนเป็นใครชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ก็จะไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม หรืออาจถูกภัยอันตรายจากสภาพแวดล้อมได้ การเข้าใจหรือมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2. ชีวิตมนุษย์มีทั้งสิ่งที่เห็นได้ พิสูจน์ได้ และเข้าใจได้ หากมนุษย์ไม่มีความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานไว้บ้างแล้ว มนุษย์ก็จะไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดาเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความรัก ความซิง ความดีความชั่วก็วัดไม่ได้ มนุษย์จะต้องอาศัยความเชื่อหรือสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นทุนเพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น และเพื่อเสริมต่อจากสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง

3. ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมนุษย์เชื่อว่าเครื่องบินสามารถบินในอากาศได้ มนุษย์สามารถควบคุมเครื่องบินให้ทะยานขึ้นสู่อากาศได้ มนุษย์เชื่อว่าตนมีกำลังกายดีก็就会有ความมั่นใจในการต่อสู้ เพราะเชื่อว่าสัมมาอาชีพเป็นการทำได้แม้ยากลำบากก็มีกำลังใจฝ่าฟันทำ เป็นต้น

4. ความเชื่อทำให้เกิดความสบายใจ เช่น เชื่อในเจตนาของพระเจ้าที่จะทดลองความอดทนทุกข์ยากจึงทำให้เจ็บปวดไม่หายหรือทำความพยายามแล้วไม่สำเร็จ คนไข้เชื่อความสามารถของหมอจึงยอมให้ผ่าตัดด้วยความสบายใจ เป็นต้น

ตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว พอประมวลความได้ว่า ความเชื่อของคนไทยสามารถแบ่งได้หลายลักษณะ แต่อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย การตั้งชื่อและเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ เช่น

ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ ความเชื่อเกี่ยวกับยารักษาโรค ความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่เทวดาอารักษ์ เป็นต้น และความเชื่อที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ ความเชื่อในพระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น

2.5.5 อิทธิพลของความเชื่อ

ความเชื่อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเช่นไรก็จะมีพฤติกรรมตามความเชื่อเหล่านั้น นักวิชาการได้กล่าวถึงอิทธิพลของความเชื่อไว้หลายทฤษฎี ซึ่งพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

ปราณี วงศ์เทศ (2532: 50-63) ได้กล่าวถึงอิทธิพลความเชื่อในสังคมไทย ไว้ว่าระบบความเชื่อ โดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนที่ความเจริญทางวิทยาการยังเข้าไปไม่ถึงนั้น จะมีอิทธิพลครอบคลุมพฤติกรรมทุกอย่างของชีวิต เพราะจะเป็นตัวอธิบายให้เหตุผลต่อการกระทำและกิจกรรมทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง หรือแม้แต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น อาหารการกิน กิริยามารยาทต่างๆ เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร ได้กล่าวถึงอิทธิพลความเชื่อไว้ว่าความเชื่อเกิดขึ้นเมื่อคนเรามีความเชื่ออย่างหนึ่งย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อนั้น ถ้าเปลี่ยนความเชื่อพฤติกรรมก็เปลี่ยนไปด้วย คติความเชื่อของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมคนในสังคมนั้น พฤติกรรมเหล่านั้นอาจจะสะท้อนให้เห็นได้ในรูปของข้อห้ามและข้อนิยมในการดำเนินชีวิตและ ประสาท อิศรปรีดา ได้กล่าวถึงอิทธิพลของความเชื่อสรุปได้ว่า ความเชื่อจะเป็นเสมือนมาตรการที่ควบคุมความประพฤติและศีลธรรม มิให้ชาวบ้านประพฤตินอกจารีตประเพณี นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องชี้ทางการดำรงชีวิตทั้งทางด้านการเกษตร การรักษาโรค การบริโภค การสร้างที่อยู่อาศัยและอื่นๆ รวมทั้งการแก้ปัญหาต่างๆ ของชาวชนบทซึ่งนับว่ามีความเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างใกล้ชิด

สมิทธิ์ สระอุบล (2534 : 57-59) ได้กล่าวว่า นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันคนหนึ่งชื่อ มิทเชล เมย์ ได้กล่าวว่าหากบุคคลกำหนด (เชื่อว่า) สถานการณ์ใดเป็นความจริงมันก็จะจริงตามนั้น ใครเชื่อว่าสิ่งใดจะเป็นอย่างไร ผลดีจะเป็นอย่างนั้น เช่น เชื่อว่าเพื่อนเป็นมิตรที่ดีหรือศัตรู เพื่อนก็จะเป็นมิตรหรือศัตรูตามความเชื่อของตน ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อขึ้นมาทำให้เกิดความมั่นใจขึ้นมา มีความพยายามที่จะหาวิธีทางที่จะเข้าถึงความสำเร็จนั้นจนได้ ไม่ว่าความเชื่อจะมีจริงหรือไม่จริง ความเชื่อก็มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ดังนี้

1. นักโทษตายเพราะหัดน้ำ ได้มีการทดลองอิทธิพลของความเชื่อว่าจะมีมากเพียงใดจึงได้นำนักโทษประหารเข้าห้องมิดแล้วแจ้งให้นักโทษทราบว่าถูกประหารโดยการเชือดคอ ผู้ทำการทดลองได้มัดมือมัดเท้าของนักโทษ แล้วนำมิดไปเก็บแล้วนำสิ่งที่คล้ายๆ มิดโกน แต่ไม่คมเท่ามิดโกนปาดคอกนักโทษแรงพอสมควร ซึ่งมีดหลอกนั้นไม่เข้า พร้อมกันนั้นก็ทำให้น้ำซึ่งเตรียมไว้แล้วหยดลงมากถูกเท้า

นักโทษปล่อยทิ้งไว้เช่นนั้นตลอดคืนพอรุ่งเช้าปรากฏว่านักโทษตาย ทั้งที่ไม่มีบาดแผลแต่อย่างใด นี่แสดงว่านักโทษเชื่อว่าตนถูกเชือดคอเลือดไหลตลอดคืน และเลือดคงจะหมดและต้องตาย นักโทษจึงตายด้วยความเชื่อดังกล่าว

2. การสร้างภาพพจน์นี้ นำรักษาบาดแผลคนไข้ชาวออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ชื่อ มิทเชล เมย์ เกิดอุบัติเหตุรถยนต์ชนกันจนขาของเขาได้รับบาดเจ็บมากเป็นแผลเหวอะหวะกว่า 25 แผล ร้อยละ 85 ของกล้ามเนื้ออ่อนฉีกขาด ร้อยละ 80 ของประสาทขาขาตั้งแต่เข่าลงไปหมดความรู้สึก หมอลงความเห็นให้ตัดเพื่อรักษาชีวิตไว้ แต่มิทเชลไม่ยอมและเชื่อว่าหาย เขาใช้วิธีภาพพจน์นำคือสร้างภาพในความคิดว่าเขาสามารถเดินเหินวิ่งเล่นได้เป็นปกติและปลงใจเชื่อเช่นนั้น เมื่อเจ็บปวดจากบาดแผลก็กินยาระงับปวด แต่ไม่ยอมเปลี่ยนภาพพจน์นั้น นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลประมาณ 10 เดือน ขาของเขาก็หาย เดินว่ายน้ำและวิ่งได้เป็นปกติ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่ง แสดงความสำคัญหรืออิทธิพลของความเชื่อ รายนี้ใช้ความเชื่อรักษาความเจ็บป่วยของเขาให้หายได้

3. หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ หมอ พ.อ.โอสเก สุนทรสารทูล แห่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ผู้ใช้ความเมตตาอารี และความปรารถนาดีเหมือนญาติของคนไข้ ทำให้คนไข้เกิดความเชื่อมั่นวางใจ และตั้งใจรักษาโรค ปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอ ทำให้เกิดพลังอำนาจเพิ่มเติมจากยาและการดูแลรักษาของหมอทำให้อาการและโรคของคนไข้หายไปอย่างรวดเร็ว แพทย์หญิงผู้นี้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “ความจริงตามความเห็นของดิฉันเห็นว่าการใช้ยารักษาโรคนั้น ได้ผลเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น ถ้าใช้ทางใจช่วยด้วยก็จะได้ผลสมบูรณ์” ความเชื่อจึงแสดงอิทธิพลให้เห็นในด้านนี้ด้วย คราวนี้เป็นความเชื่อของทั้งหมอและคนไข้ หมอเชื่อในความเมตตาอารีเห็นอกเห็นใจ รักใคร่คนไข้ อยากให้เขาหายเจ็บป่วยอย่างจริงจัง คนไข้ก็เชื่อในความเอาใจใส่จริงจังของหมอเห็นว่ายังมีคนรักห่วงใยจึงตั้งใจให้หายจากโรค อิทธิพลของความเชื่อทั้งสองฝ่ายก็ช่วยบำบัดโรคร้ายให้หายไปได้

2.5.6 ประโยชน์ของความเชื่อ

สมิธ สระอุบล (2534 :59) ได้กล่าวว่าความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดกระทำการสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดีด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุขสันต์มาให้ และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการนำไว้กราบ เช่น สร้างสักการะบ่อยๆ เขาก็ปลูกความเชื่อให้ลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอนได้ เมื่อความเชื่อมีเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา แยกออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น คนไทยเชื่อในเรื่องของดวงสมพงศ์กันในกรณีที่คู่บ่าวสาวรักใคร่ชอบพอกันมีความประสงค์จะแต่งงานก็จะพากันไปหาหมอดู ทำนายให้ว่าดวงสมพงศ์กันหรือไม่

ถ้าดวงสมพงศ์กันจะมีผลให้อยู่ร่วมกันเป็นสุขตลอดไป เป็นการกระชับความแน่นแฟ้นเกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนได้มั่นคงอีกทางหนึ่ง

2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เช่น คนไทยเชื่อว่าการรดน้ำมนต์จะสามารถป้องกันอันตรายต่างๆ ตลอดจนสามารถปิดเป่าภัยพิบัติต่างๆ ได้ เมื่อคนเชื่อเช่นนี้ย่อมจะไปหาพระหมอมิให้ทำน้ำมนต์รดให้ในเวลาที่จะเดินทางหรือกลับจากเดินทางจะแคล้วคลาดศัตรูได้ด้วย กรณีที่ทหารจะไปราชการสงครามมักจะเห็นพระลูกนิมนต์ไปประพรมน้ำพระพุทธรณ์ต่ออยู่เสมอสิ่งดังกล่าวช่วยเสริมให้กำลังใจอีกheimกล้าที่จะต่อสู้กับอริราชศัตรูได้

3. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ งานบางอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการตัดสินใจ ช่วยคิดช่วยชี้ทางให้งานสำเร็จได้ บางพวกก็เชื่อว่าผีตาแฮก (ผีนา) ถ้าทำการเลี้ยงดีจะช่วยให้ข้าวกล้าในนาเจริญงอกงามดีให้ผลผลิตเป็นทวีคูณ ดังนั้นชาวอีสานจึงให้ทำการเลี้ยงตาแฮกกันทุกปี

4. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี เช่น กรณีผีดำ ซึ่งนับถือกันอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสานนั้นถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ถ้าหากคนในบ้านทะเลาะเบาะแว้งกัน ผีดำจะมาทำให้สมาชิกในครอบครัวนั้นมีการปวดหัวตัวร้อนเป็นไข้ ต้องเซ่นสรวงจึงจะหาย เหตุการณ์เช่นนี้กลุ่มที่เชื่อก็คะพยายามที่จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อันเป็นส่วนที่ทำให้ครอบครัวมีสามัคคีกลมเกลียวกัน

5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่นกรณีที่เชื่อว่ายักษ์มีจริงโดยอาศัยอยู่ในป่าและจะออกมาจับคนไปกิน พวกที่เชื่อก็คะวาดภาพหรือปั้นรูปยักษ์ให้น่าเกลียดน่ากลัว ถือตะบองยื่นแยกเขี้ยวเช่นที่เห็นตามวัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร

6. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เช่น กรณีที่เชื่อว่าการทำพิธีไหว้ครู นอกจากจะเป็นการบูชาพระคุณบูรพาจารย์แล้ว ยังเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนหนังสือมีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้ได้ไว และมีปัญญาความรู้อาก อุปกรณ์ที่นำมาไหว้ครูจึงมีดอกเข็ม กล้วยาแพรก และดอกมะเขือ เป็นสัญลักษณ์เพื่อบูชาครูในพิธีไหว้ครูด้วย

7. ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง ศาสนาบางศาสนาสอนให้ทุกคนมีความเชื่อในศาสนานั้นๆ ดังนั้นหลักการของศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกได้ประกอบ เช่น การกราบไหว้การสวดอ้อนวอน เป็นต้น เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

8. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วยบางคนไม่สบายโดยหาสาเหตุไม่ได้ เพราะจิตใต้สำนึกยังอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา หากได้บบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่างๆ ได้โดยไม่ต้องกินยา ก็ปรากฏให้เห็นและปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอหรือกรณีที่คนไข้เชื่อว่าตัวเองหายจากโรคแ่นๆ ทั้งๆ ที่หมอบอกว่าไม่มีทางรักษาได้อยู่มาไม่นานพลังใจที่เข้มแข็งย่อมทำให้บุคคลนั้นหายจากโรคได้จริง

สุทิววงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529 : 23) กล่าวว่าวัฒนธรรมด้านความเชื่อเป็นตัวสรรค์สร้างค่านิยม ปทัสถาน รูปแบบของการประดิษฐ์และอุดมการณ์ทั้งมวลแม้กระทั่งนิสัยแห่งการผลิตและการบริโภคหรือ แม้แต่วัฒนธรรมการเมือง ความเชื่อก็มีส่วนผลัดและเหนี่ยวรั้ง และยังได้กล่าวสนับสนุนว่าความเชื่อมี บทบาทและความสำคัญต่อมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย เป็นสิ่งยึดถือปฏิบัติร่วมกันในสังคมเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมของบุคคลในสังคม ให้อยู่ร่วมกันเป็นปกติสุขความเชื่อบางอย่างช่วยสร้างกำลังใจและเป็นเครื่อง เตือนใจไม่ให้บุคคลประมาท เช่น การฝันดีหรือการเสกแป้งผัดหน้าจะช่วยให้มีขวัญกำลังใจและเกิดความ เชื่อในตนเองยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ความเชื่อจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของ มนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ประโยชน์ของความทำให้เกิดพลัง เช่น การเสกแป้งผัดหน้า ทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ คือ ทำให้จิตใจมีความอีกเฝ้าขึ้น เป็นการสร้างความมั่นใจ นอกจากนี้ความเชื่อยังทำให้เกิดการ สร้างสรรค์และการกระทำที่ก่อเกิดเป็นรูปธรรม กล่าวคือเมื่อเกิดความเชื่อแล้วก็ต้องแสดงความเชื่อนั้น ออกมาซึ่งการแสดงออกมาซึ่งความเชื่ออันเป็นความคิดภายในจิตใจนั้นนับเป็นการกระทำที่สร้างสรรค์ และเผยแพร่ออกมาอย่างยิ่ง ผาสุก มุทฺธเมธา (2532 :24) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อไว้ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เทวดาและศาลพระภูมิขึ้นบูชาทำให้งานด้านศิลปกรรมเกิดขึ้น
2. ความเชื่อจากข้อ 1 ทำให้เกิดงานจิตรศิลป์ ได้แก่ งานแกะสลัก งานดอกไม้ งานประดิษฐ์ เครื่องหอมต่างๆ เป็นเครื่องสักการะ
3. ความเชื่อทำให้เกิดบทสวดมนต์อันอ่อนหวาน สรรเสริญและสดุดี เป็นต้นเป็นการแสดงออกความ กตัญญูต่อสิ่งนั้นๆ เพื่อสวดเป็นมงคลแก่ตนเองก่อให้เกิดวรรณกรรมขึ้น
4. ความเชื่อทำให้เกิดวรรณกรรมกลุ่มในสังคมและวัฒนธรรม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใน สังคม มีขนบธรรมเนียมประเพณีเกิดขึ้น
5. ความเชื่อทำให้เกิดความเชื่อมั่นที่จะกระทำและไม่กระทำ ทำให้เข้มแข็งมีหลักที่ยึดเหนี่ยว

2.5.7 โทษของความเชื่อ

दनัย ไชยโยธา (2553 : 45) กล่าวว่าโทษของความเชื่อของคนนั้นเกิดจากความมกมายไม่รู้จักใช้ วิจารณ์ญาณเชื่อตามการบอกเล่าของบรรพบุรุษ และไม่มีการศึกษาวิเคราะห์หาเหตุผลความเชื่อนั้นทำให้เกิด ส่วนเสียโดยเฉพาะ การพัฒนาสังคมเป็นอย่างมากเพราะบุคคลที่มีความเชื่อเช่นนั้น บางครั้งต้องเสีย เงินเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนองความเชื่อของตนหรือเกิดการหลอกลวงหลงผิด เป็นต้น

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวพอประมวลความเชื่อได้ว่า ความเชื่อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ของมนุษย์มากมาย หากความเชื่อเปลี่ยนไปพฤติกรรมก็เปลี่ยนไปด้วย นอกจากนั้น ยังมีการสืบทอดความ เชื่อโดยมีการปลูกฝังสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ผู้ที่ปฏิบัติตามย่อมได้รับการยอมรับจากวงศาคณาญาติและ สมาชิกในสังคมของตนอีกด้วย

6) หลักคำสอนเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา (กาลามสูตร)

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการแห่งความเชื่อ หรือหลักคำสอนความเชื่อของพระพุทธเจ้าชื่อว่ากาลามสูตรพระองค์ทรงให้ใช้ในการพินิจพิจารณาด้วยปัญญา แล้วจึงค่อยตัดสินใจเชื่อ กาลามสูตรเรียกอีกอย่างว่าเกสปุตตสูตร เป็นสูตรหนึ่งในคัมภีร์ติกนิบาตอังคุตตรนิกาย (2539: 257) พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกศลประเทศอินเดียไม่ใช่เรื่องงมงายไร้เหตุผลซึ่งมีหลักการแห่งความเชื่อ 10 ประการ ดังนี้

1. มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
2. มา ปรมปกาย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา
3. มา อิติถิกาย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
4. มา ปิฎกสมุปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5. มา ตกฺกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)
6. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน
7. มา อาภาวปวิตกฺเคน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล
8. มา ทิฏฐินิษฌมานกฺขนติยา อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
9. มา ภพฺพสุปตาย อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้
10. มา สมโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

อย่าเชื่อถือด้วยการฟังตามๆ กันมา หมายถึง อย่าเชื่อถือเรื่องปรัมปราที่บอกเล่าต่อๆ กันมาตามธรรมเนียม ฟังมีสติ ฟังหูไว้หู อย่าหลับหูหลับตาเชื่อหรือไม่เชื่อทันที เพราะมันอาจจะจริงหรือไม่จริงก็ได้ ข้อมูลข่าวสาร นิทานพื้นบ้านที่สืบทอดกันมา อาจจะมีรายละเอียดตกหล่น จนความหมายหายไป เช่น เรื่องเล่าของชาวเลในแถบฝั่งอันดามันที่ให้หนิขึ้นที่สูงเมื่อเห็นน้ำทะเลลดลงอย่างรวดเร็ว เป็นเรื่องเล่าที่ไม่มีใครสนใจ เพราะคิดว่าไร้สาระจนกระทั่งคลื่นสึนามิซัดเข้ามาถึงฟัง

อย่าเชื่อถือด้วยการสืบๆ กันมา หมายถึง อย่าเชื่อถือด้วยการถือสืบๆ กันมาอย่างปรัมปรา โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล แต่ถือเอาการทำสืบๆ กันมาเองเป็นเหตุผลลักษณะเช่นนี้เรียกกันว่าเถรสองบาตร เพราะความเชื่อทั้งหลายที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อๆ กันมาจะต้องใช้การพิจารณาด้วยปัญญาให้ถ่องแท้ ก่อนจะนำไปประมวลเป็นองค์ความรู้ว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันมากน้อยเพียงใด เพื่ออนุรักษ์หรือเปลี่ยนแปลง การจะอนุรักษ์หรือจะเปลี่ยนแปลงนั้นต้องนำเสนอทางเลือกที่หลากหลาย และสร้างความเดือดร้อนน้อยที่สุด

อย่าเชื่อถือด้วยการเล่าลือ หมายถึง อย่าเชื่อถือด้วยการถือข่าวเล่าลือและตื่นข่าวในสิ่งอัศจรรย์ที่กำลังลือกระฉ่อนกันอยู่ในขณะนั้น พึงมีสติไม่เป็นคนหูเบาเชื่อง่ายโดยเด็ดขาดการพิจารณาไม่ถือโชคถือกลาง ไม่เชื่อข่าวลือ เพราะข่าวลือพิสูจน์ให้เห็นมามากนักต่อนักแล้ว เป็นเรื่องการต่อเติมเสริมแต่งจนเกินจริง ข่าวลือที่ลือมาตั้งแต่หลายปีก่อน วันนี้ยังไม่เกิดขึ้น เป็นต้น

อย่าเชื่อถือด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ หมายถึง อย่าเชื่อถือด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์คำว่าปิฎก ในที่นี้ก็คือสิ่งที่เราเรียกว่าตำรา สำหรับพระพุทธศาสนาคือ บันทึกรคำสอนที่เขียนไว้ในใบลานนำมารวมกันเอาไว้เป็นชุดๆ เรียกว่า ไตรปิฎก แม้แต่ในบันทึกทางศาสนาก็ยังต้องใช้การพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา ก่อนจะปลงใจเชื่อพึงใช้ปัญญาศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมดูว่าข้อมูลในตำราถูกต้องหรือไม่ถูกต้องอย่างไร ทั้งข้อมูลในอดีต ปัจจุบันและอนาคต เพราะข้อมูลบางอย่างจะถูกต้องเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่ง ความสนุกของวิญญาณ คือ การค้นคว้า เปรียบเทียบ ตรวจสอบ ขำข้อมูลในตำราเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีการค้นพบข้อมูลใหม่ จะเผยแพร่ต่อจากข้อเก่า ทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

อย่าเชื่อถือด้วยการตรรกะ หมายถึง อย่าเชื่อถือด้วยการคิดเอาเอง หรือการนึกเอาเอง การเดาเป็นการคาดคะเนที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน เป็นการเดาตามความชอบใจอันเป็นนิสัยของคนธรรมดาโดยทั่วไป เพราะวิธีตรรกะก็ยังมีได้ ในเมื่อเหตุผลหรือวิธีใช้เหตุผลมันผิดอยู่ ดังนั้นพึงใช้ปัญญาพิจารณาว่าตรรกะใดถูกหรือตรรกะใดผิด สรุปลงไม่ได้จากปรัชญาภายในและภายนอก แต่ถึงแม้จะพิจารณาได้ถูกต้องก็ยังมีเงื่อนไขรูปธรรมและนามธรรม ที่มีผลกระทบต่อความถูกต้องอย่างซับซ้อน

อย่าเชื่อถือด้วยการอนุมาน หมายถึงอย่าเชื่อถือด้วยการคาดคะเนหรือการคาดการณ์ซึ่งเป็นการประมาณการหรือเทียบเคียงโดยนัยต่างๆ ที่รัดกุมกว่าอันวิสัยของผู้มีปัญหา แต่ยังไม่ใช่ว่าข้อเท็จจริงอย่าเผลอใจไปเชื่อการคาดคะเนเสียหมดให้อัดทนรอเวลา จนกว่าเหตุการณ์จะบรรลุก่อน

อย่าเชื่อถือด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล หมายถึง อย่าเชื่อถือด้วยการคิดตรองตามแบบเหตุผลด้วยการอนุมาน (Deduction) และการอุปมาน (Induction) ตามหลักตรรกวิทยา (Logic) อันเป็นความคุ้นเคยที่เรียกกันว่า Common Sense หรือสามัญสำนึก เพราะว่าการคิดเหตุผลตามหลักตรรกวิทยาก็อาจมีข้อผิดพลาด (Fallacy) ได้ พึงใช้ปัญญาพิจารณาว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นสอดคล้องหรือขัดแย้งกับเหตุที่ก่อขึ้นหรือไม่ หากพบว่าสิ่งนั้นเป็นเหตุเป็นผลหรือไม่เป็นเหตุเป็นผล ให้ย้อนกลับไปหาปัจจัยใหม่นอกเหนือสิ่งที่เชื่ออยู่เดิมตามรูปแบบต่างๆ อันมีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน

อย่าเชื่อถือเพราะเข้ากับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว หมายถึง อย่าเชื่อถือเพราะเห็นว่าเข้ากับลัทธิหรือทฤษฎีของตน อย่าได้รับเอาเพราะสิ่งนั้นทนต่อการเพ่งด้วยทฤษฎีของตน ตัวเองมีความเห็นอย่างไร ถ้าเขามาสอนด้วยตัวสอนชนิดที่เข้ากันได้กับความเห็นของตัวเองก็อย่าเพิ่งถือว่าสิ่งนั้นถูก เพราะว่าทฤษฎีของตัวเองก็ผิดได้ พึงใช้ปัญญาพิจารณาว่า ความคิดทฤษฎีต่างๆ ล้วนสร้างขึ้นจากบริบทใดบริบทหนึ่ง

ดังนั้นอย่าไปยึดติด เพราะการค้นพบข้อมูลใหม่อาจสนับสนุนหรือเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิมได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือภัยธรรมชาติ มีทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวกับภาวะโลกร้อน เป็นต้น

อย่าเชื่อถือเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้ หมายถึง อย่าเชื่อถือเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าเชื่อ เพราะเหตุว่าผู้พูดมีลักษณะน่าเชื่อถือมีคำพูด มีลักษณะท่าทางที่น่าเชื่อถือ ผู้พูดที่ควรเชื่อถือ หมายความว่าผู้พูดเป็นที่ใครๆ พากันเชื่อถือ เพราะเป็นบัณฑิต นักปราชญ์ เป็นคนเฒ่าคนแก่เป็นคนเคยไปในที่นั้นๆ มาแล้ว เป็นต้น พึงใช้ปัญญาพิจารณาว่าบุคคลมีรูปลักษณ์อย่างนี้ ผู้ใดมีลักษณะอย่างนี้เป็นใครมีความน่าเชื่อถือนาน้อยเพียงใด

อย่าเชื่อถือโดยความนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา หมายถึง อย่าเชื่อถือโดยความนับถือว่าสมณะผู้นี้เป็นครูอาจารย์ของเราแม้ว่าผู้นั้นจะเป็นครูของเราก็มิให้เชื่อ พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ให้เชื่อ แม้คำสอนของพระองค์ท่านก็ไม่ให้เชื่อ พึงใช้ปัญญาพิสูจน์ให้ได้ว่าสิ่งที่ครูอาจารย์สอนเรานั้นถูกหรือผิด และนำเอาสิ่งนั้นมาปรับปรุงแก้ไข พัฒนาให้ตนเองเจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าที่ครูอาจารย์ทำไว้ เมื่อมีโอกาสก็จะแสดงความสามารถที่แท้จริง ผ่านทางความเชื่อที่ซัดเกลามาแล้วอย่างเต็มที่

หลักความเชื่อในกาลามสูตร พระพุทธเจ้าทรงวางหลักให้เชื่อต่อเมื่อได้มีการพิจารณาด้วยตนเองว่าคำสอนเหล่านั้น เมื่อประพฤติกระทำตามไปแล้วจะมีผลเกิดขึ้นอย่างไร ถ้ามีผลเกิดขึ้นเป็นการทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนก็เป็นคำสอนที่ไม่ควรปฏิบัติตาม ถ้าไม่เป็นไปเพื่อทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนแต่เป็นไปเพื่อความสุขความเจริญ ย่อมเป็นคำสอนที่ควรทำตาม ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการพูดถึงราคะโทสะ โมหะว่าเป็นสิ่งควรละหรือไม่ผู้ฟังให้ความเห็นขัดแย้งใจของตนเสียก่อน เมื่อเห็นว่ารากะโทสะโมหะเป็นของร้อนจึงละเสียตามคำสอน ถ้ายังพิจารณาไม่เห็นแม้แต่เล็กน้อยก็เป็นสิ่งที่ให้รอไว้ก่อน ยังไม่ปฏิบัติตามจนกว่าจะได้พิจารณาเห็นแล้วจึงปฏิบัติตาม โดยสัดส่วนของการพิจารณาเห็นไม่ยอมเชื่อและปฏิบัติตามสักว่าโดยเหตุ 10 อย่าง ดังกล่าวแล้วข้างต้นตามหลักการนี้เป็นการแสดงถึงหลักการตามที่พระพุทธศาสนาให้ความเป็นอิสระในความเชื่ออย่างถึงที่สุด พึงรู้ไว้ในฐานะเป็นอุปกรณ์แห่งการควบคุมความเชื่อของตนให้เป็นไปในทางที่จะปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จได้จริง

จากการศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับกาลามสูตร จึงพอจะสรุปได้ว่า หลักคำสอนเกี่ยวกับกาลามสูตรเป็นหลักการแห่งความเชื่อ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างมีเหตุผลด้วยตนเองแล้วจึงค่อยตัดสินใจเชื่อในคำสอนเหล่านั้น เมื่อปฏิบัติตามคำสอนแล้วไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน แต่เป็นไปเพื่อความสุขความเจริญ ย่อมเป็นคำสอนที่ควรปฏิบัติตามได้ หลักความเชื่อ 10 อย่างจึงเป็นอุปกรณ์ควบคุมความเชื่อของตนให้เป็นไปในทางที่จะปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จได้จริง

2.6 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม

2.6.1 ความหมายของประเพณี

คำว่า “ประเพณี” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีเนื้อความในลักษณะเดียวกันดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2542 : 663) ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี

พระยาอนุนามราชธน (2505 : คำนำ) ได้กล่าวถึงความหมายของประเพณีไว้ว่า ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยสังคม ความประพฤติเหมือนๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่าประเพณีหรือนิสัยสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน

แนวทางปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่งๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกัน ซึ่งประเพณีแต่ละอย่างก็มีความสำคัญ มีคุณค่าแตกต่างกัน ประเพณีที่มีความสำคัญ คนในสังคมต้องยึดถือปฏิบัติ เป็นเรื่องของศีลธรรม เรียกว่าจารีตประเพณี ถ้าใครฝ่าฝืน ถือว่าเป็นผู้ประพฤติชั่วร้ายแรง อย่างเช่น การคบชู้ของหญิงที่ยังมีสามีอยู่ เป็นต้น และอีกประการหนึ่ง คือธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติกัน แม้มีใช้เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมารยาททางสังคม เช่น ประเพณีวันนักขัตฤกษ์ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้สังคมไทยมีแนวทางปฏิบัติคล้ายคลึงกัน ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยก็แตกต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น

มณี พยอมพงค์ (2529 : 4) กล่าวว่า เรื่องเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน รวมไปถึงความเชื่อต่างๆ พบว่า ความเชื่อเป็นคติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม เป็นของคู่กับความไม่เชื่อ ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส เห็นดีเห็นงามด้วย ส่วนอศรัทธา คือ ความไม่เชื่อ อปสาทะ ความไม่เลื่อมใส ก็เกิดขึ้นกับอีกกลุ่มหนึ่ง ตรงกันข้ามกับพวกที่เชื่อเลื่อมใสสิ่งต่างๆ ที่คนเราได้สัมผัสด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 คือ ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ร่ายกายสัมผัส ใจกระทบอารมณ์ จะเกิดความรู้สึกขึ้น กลายเป็นสัญเจตนา จุดเบื้องต้นแห่งนามธรรม เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติทุกวัน เป็นการย้าให้ความเชื่อมั่นฝังแน่นอยู่ในชั้นธันดานจนยากที่จะถอยถอนได้ ต่อมาความคิดที่จะสร้างสัญลักษณ์ขึ้น ให้เป็นเครื่องทดแทนสิ่งที่ตนเชื่อถือ จึงสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเชื่อจึงมี 2 ประการ คือ ความเชื่อที่เกิดจากความคิดเป็นนามธรรม และความเชื่อที่สร้างเป็นสัญลักษณ์เป็นรูปธรรม

รัชนิกร เศรษฐ (2532:149) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่สืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เป็นนิสัยสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ ตน หากจะกล่าวถึงประเพณีไทยก็หมายถึงนิสัย สังคมของคนไทย

ซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาตั้งแต่เดิม และมองเห็นได้ในทุกภาคของสังคมไทย เช่น ประเพณีทำบุญ และ ประเพณีแต่งงาน เป็นต้น

พวงผกา คุโรวาท (2539:91) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง แบบ ความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแผนและวิธีการกระทำสิ่ง ต่างๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของ ประเพณีคือเป็นสิ่งที่คนเราปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอด กันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

สุพัตรา สุภาพ (2541:107) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและมีอิทธิพลถึง ปัจจุบัน

ตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว ประมวลได้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประเพณีที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของในสังคม ลักษณะสำคัญของประเพณีคือเป็นสิ่งที่คนเราปฏิบัติเชื่อถือ จนกลายเป็นแบบอย่างที่ดีงามอยู่ถึงในปัจจุบัน

2.6.2 ประเภทของประเพณี

ประเพณีสามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายประเภทแล้วแต่เกณฑ์ที่ใช้ในการ จำแนก ดังนั้นนักวิชาการได้จำแนกไว้ดังต่อไปนี้

ประภาสศรี สีหอำไพ (2538: 16) ได้จำแนกประเภทตามลักษณะการดำเนินชีวิตออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงาน การทำศพ อัน เกี่ยวเนื่องด้วยศาสนพิธี เป็นต้น
2. ประเพณีและพระราชพิธีในเทศกาลต่างๆ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ และพระราชพิธีแรก นาวขวัญ ประเพณีลอยกระทง พิธีตรียัมปวาย เป็นต้น
3. ประเพณีเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออก พรรษา ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีวันวิสาขบูชา เป็นต้น

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2533: 48) ได้รวบรวมการจัดประเภทของประเพณีไว้หลายลักษณะสรุป ได้ดังนี้

1. แบ่งตามฐานะของบุคคลผู้ประกอบพิธี แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 ประเพณีของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีฉัตรมงคล ตลอดจนรัฐพิธีต่างๆ ที่รัฐบาลจัดถวายพระมหากษัตริย์เนื่องในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

1.2 ประเพณีของราษฎร ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัวและที่เกี่ยวกับส่วนรวมกันเนื่องด้วยเทศกาลต่างๆ เช่น การบวช การทำบุญขึ้นบ้านใหม่และเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

2. แบ่งตามลักษณะของบุคคลผู้ประกอบพิธี แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 ประเพณีส่วนบุคคล หมายถึง ประเพณีที่ถือปฏิบัติกันเฉพาะภายในครอบครัว เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการทำศพ และประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

2.2 ประเพณีส่วนชุมชน หมายถึง ประเพณีปฏิบัติกันของคนทั่วไปในชุมชน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทอดกฐิน และประเพณีทอดผ้าป่า เป็นต้น

2.3 ประเพณีส่วนของรัฐบาล หมายถึง ประเพณีที่ทางราชการจัดขึ้นเกี่ยวกับราชพิธีและรัฐพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น

3. แบ่งตามจุดประสงค์ของประเพณี แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 จารีตประเพณี หมายถึง ประเพณีที่คนในสังคมใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเสมือนข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมของสังคม ถ้าใครละเมิดหรือไม่กระทำตามถือว่าเป็นความผิดหรือเป็นความชั่ว เช่น ตามจารีตประเพณีกำหนดให้พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก หากพ่อแม่คนใดละเลยก็จะเป็นคนชั่วและมีความผิด เป็นต้น

3.2 ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรงและโดยปริยาย เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย เป็นต้น

3.3 ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องทั่วไป ไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก ใครจะปฏิบัติก็ได้หรือไม่ปฏิบัติก็ได้ เช่น ประเพณีการแต่งงานตามกาลเทศะ หรือประเพณีการใช้คำพูดให้เหมาะสมในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2536 : 6-7) ได้แบ่งประเภทของประเพณีเป็น 3 อย่าง สรุปได้ดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับศีลธรรม และสวัสดิกภาพของสังคมส่วนรวมมีการบังคับให้กระทำ ถ้าไม่ทำก็ถือว่าผิดหรือชั่วต้องมีการลงโทษ เช่น ลูกควรกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นต้น

2. ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่ได้มีระเบียบแบบแผนวางไว้ได้ตรง หรือโดยอ้อมและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

2.1 โดยตรง คือ มีระเบียบกฎเกณฑ์พิธีต่างๆ กำหนดไว้ชัดเจน เช่น ไหว้ครู ต้องทำอย่างไร หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือเรื่องการศึกษาต้องมีระเบียบแบบแผนประการใดบ้าง เป็นต้น

2.2. โดยอ้อม เป็นประเพณีที่รู้กันโดยทั่วๆ ไป ไม่ได้วางไว้แน่นอน แต่ที่ปฏิบัติได้เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น แห่นางแมว หรือการจุดบั้งไฟของอีสาน เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบธรรมเนียม ไม่มีผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชิน เช่น การดื่มน้ำจากขามแทนแก้ว หรือเขียนจดหมายไม่เซ็นชื่อ เป็นต้น

จากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าประเพณีนั้นสามารถจำแนกได้หลายประเภท ซึ่งจะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งและเจตนาของการศึกษาของนักวิชาการแต่ละท่าน เนื่องจากประเพณีเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละสังคมแล้วแต่ว่าสังคมให้ความสำคัญกับประเพณีนั้นเพียงไร

2.6.3 ความสำคัญของประเพณี

ประเพณีไทยเป็นสิ่งสำคัญและควรสงวนไว้เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากประเพณีเกิดจากความเชื่อและการปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา ดังนั้นนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของประเพณีไว้ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แสดงอดีตมีความเจริญมาช้านานของสังคมคนไทย จึงควรภูมิใจในชาติของตนเอง

2. ประเพณีมีส่วนสนับสนุนให้ชาติเจริญรุ่งเรืองในทศวรรษที่ดีและถูกต้อง ประเพณีใดหากดีอยู่แล้วก็ควรรักษาไว้ โดยมีให้ประเพณีของชาติอื่นมาเมื่อมีอิทธิพลเหนือประเพณีนั้น การที่ชาติไทยมีประเพณีอันดีงามเป็นของตนเองนี้แสดงว่าชาติใดมีอารยธรรมทัดเทียมกับประเทศอื่น

3. ชาติไทยมีประเพณีเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของตน ดังนั้นการมีประเพณีเป็นของตนเองจึงเป็นที่นาภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงความเป็นพวกเดียวกันและส่งเสริมความมั่นคงของชาติ และประเพณีเป็นเครื่องแสดงอดีตและปัจจุบันซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบไทย ด้วยเหตุกล่าวนี้นักวิชาการจึงให้ความสำคัญแก่ตนเอง

รัชนิกร เศรษฐ (2532: 151–152) ได้กล่าวถึงความสำคัญประเพณีไว้ว่า

1. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่แสดงอดีตที่มีความเจริญมาช้านาน
2. ประเพณีที่ดีเป็นตัวอย่างบอกถึงความเจริญ มีอารยธรรมและมีเกียรติทัดเทียมกับประเทศอื่น
3. ประเพณีไทยเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของไทย โดย มิได้ลอกเลียนแบบหรือหยิบยืมจากชาติอื่น
4. ประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแสดงว่าเป็นพวกเดียวกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมกลมกลืน และเสริมความมั่นคงของประเทศชาติ
5. ประเพณีนั้นเป็นเครื่องแสดงถึงอดีตและปัจจุบันของวิถีชีวิตแบบไทยๆ ผู้ที่ละทิ้งไม่สนใจประเพณีดั้งเดิมของไทยเท่ากับเป็นการดูถูกตนเอง

จากแนวคิดของนักวิชาการของแต่ละท่าน พอประมวลได้ว่า ประเพณีมีความสำคัญมาก ซึ่งจะเป็นกฎเกณฑ์หรือแบบแผนเพื่อกำหนดลักษณะของคนในสังคมนั้นๆ ได้ เช่น ประเพณีแสดงออกถึงความป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ตลอดถึงเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งเป็นแบบแผนของสังคมโดยรวมได้

2.6.4 คุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณี

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณี ไว้ดังนี้

วิจิตร ขอนยาง (2532: 41–45) ได้ศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน กล่าวถึงคุณค่าอันเกิดจากปฏิบัติ สรุปได้ดังนี้

ก) ด้านศาสนา ประเพณีมีคุณค่าต่อศาสนา สรุปได้ดังนี้

- 1) ประเพณีบางประการทำให้ผู้ปฏิบัติได้แสดงกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ ทั้งที่เสียชีวิตไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ปัจจุบัน เช่น ประเพณีการทำบุญแก่ผู้ตาย ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นต้น
- 2) ประเพณีบางประการทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบใจมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เป็นผลให้เกิดการปฏิบัติที่ดีตามมาด้วย
- 3) ประเพณีบางประการทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติทำดี สนับสนุนคำสอนทางพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
- 4) ประเพณีบางประการทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเอื้อเฟื้อมีเมตตาต่อมนุษย์ เช่น ประเพณีแจกทาน เป็นต้น

ข) ด้านวัฒนธรรม

1) ประเพณีมีส่วนควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เป็นผู้ที่ประพฤติในทำนองคลองธรรม มีความสงบเกิดขึ้นในสังคม เช่น ประเพณีตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา

2) ประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของประเทศ เพราะประเพณีเป็นเรื่องของบุคคลและชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน เช่น สงกรานต์ จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

3) ประเพณีบางประการเป็นเครื่องยกย่องเกื้อหนุนทางสังคมไว้อย่างมีความหมาย เรื่องราวของคนในสังคมบางอย่างอธิบายให้เข้าใจได้ยากและจะต้องใช้เวลา แต่ประเพณีสามารถสรุปความหมายออกมาได้ โดยบรรจุไว้ในพิธีกรรมแต่ละขั้นตอน เช่น การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

ค) ด้านเศรษฐกิจและการปกครอง

คุณค่าทางด้านนี้ไม่แสดงออกตรงๆ แต่จะแฝงไว้อยู่ในการปฏิบัติดังนี้

1) เป็นเครื่องหมายแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ การปฏิบัติประเพณีจะมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเสมอ ให้มองที่การแลกเปลี่ยนทางวัตถุที่จะนำมาประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เช่น ค่าสินสอด ของฝาก ค่ายกครู เป็นต้น

2) ประเพณีเป็นจุดรวมแห่งความสามัคคี เพราะประเพณีเกิดจากการร่วมใจของตนในสังคม

อิสมาแอ สาละ (2541: 69) ได้ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาเฉพาะคุณค่าอันเกิดจากประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี พอสรุปได้ดังนี้

1) คุณค่าทางด้านสังคมวัฒนธรรม สรุปดังนี้

1.1) ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครอบครัว เครือญาติ และหมู่มิตรสหาย

1.2) อนุรักษ์วัฒนธรรมด้านศิลปะและการบริโภคขนานาชนิดในท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

1.3) ส่งเสริมทางด้านจริยธรรม คุณธรรมและขนบประเพณีทั้งหลาย ทั้งทางด้านศาสนา และความเชื่อต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันให้คงอยู่ตลอดไป

1.4) ป้องกันความไม่สงบเรียบร้อยที่อาจจะเกิดขึ้นภายในสังคม ส่งผลให้ทุกคนมีวินัย เคารพในกฎเกณฑ์กติกาของสังคมที่กำหนดไว้

1.5) ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาซึ่งกันและกันในหมู่คณะ

2. คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เปรียบเสมือนจุดนัดพบมีทั้งผู้คนในชุมชนเดียวกัน ต่างชุมชนเป็นจำนวนมากมารวมกลุ่มเพื่อ

ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแต่งงาน เจ้าภาพมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินลงทุน จัดซื้อแลกเปลี่ยนเครื่องบริโภครองใช้สอยต่างๆ เพื่อต้อนรับและบริการแก่ผู้มาร่วมงาน และผู้มาร่วมงานจะมีการตอบแทนสนับสนุนแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ได้ใช้สอยเงินทองหรือสิ่งของ จึงก่อให้เกิดกระบวนการทางด้านเศรษฐกิจในลักษณะการแลกเปลี่ยนหมุนเวียน ทางด้านเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในวิถีชีวิตของชุมชน

อารีรัตน์ แซ่คง ได้ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาเฉพาะคุณค่าอันเกิดจากประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มีการขอบคุณ การรำลึกบรรพบุรุษ เทพเจ้าและสถานที่ ตอบแทนน้ำใจผู้ร่วมงานและเพื่อนบ้านได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
2. คุณค่าสภาพร่างกายและจิตใจ การได้ทำความสะอาด อาคารที่อยู่อาศัยสร้างบรรยากาศให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
3. คุณค่าทางด้านสามัคคีธรรม เกิดความสามัคคีจากกิจกรรมต่างๆ การช่วยกันทำความสะอาด การสร้างความรู้สึกร่วมจากการประกอบประเพณี การไม่พูดคำหยาบ อดทนอดกลั้นยับยั้งให้โกรธเป็นกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี
4. คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว การประกอบประเพณีจำเป็นต้องซื้อวัสดุอุปกรณ์สิ่งของที่จำเป็นสำหรับประกอบพิธีกรรม ช่วงเทศกาลตรุษจีนมีชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวจับจ่ายสินค้าเป็นการนำเงินเข้าสู่ท้องถิ่น

จากทฤษฎีของนักวิชาการ พอประมวลได้ว่า ประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมามีค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีเหล่านั้น ที่ปรากฏให้เห็นแต่ละประเพณี คือ คุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม คุณค่าต่อประเพณี คุณค่าต่อความเชื่อ คุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน คุณค่าทางจริยธรรม และคุณค่าด้านพระศาสนา เป็นต้น (2539: 98)

2.6.5 การอนุรักษ์และการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม

เหตุผลและความจำเป็นในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี เนื่องมาจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุกยุค ทุกสมัย หากไม่ช่วยกันอนุรักษ์จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เกิดการสูญหาย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ

- 1) ปัจจัยภายในสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายในสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสมาชิกหรือสิ่งแวดล้อมภายในสังคมนั้นเอง เช่น การที่สังคมมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ย่อม

ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เกิดการบุกรุกที่ดินและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2) ปัจจัยภายนอกสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายนอกสังคมเนื่องจากปัจจุบันมีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ มากขึ้น ดังเช่น สังคมไทยได้รับวัฒนธรรมแบบตะวันตกทั้งในด้านการแต่งกาย ดนตรี สถาปัตยกรรมและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เป็นต้น

ก. แนวทางในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีไทย

1) ปลุกจิตสำนึกให้เยาวชนและประชาชน ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมที่ถือเป็นหน้าที่ ของทุกคนที่ช่วยกันอนุรักษ์ โดยการศึกษาวัฒนธรรมให้เข้าใจ จะได้ช่วยกันร่วมมือรักษา

2) ร่วมกันเผยแพร่วัฒนธรรมและประเพณี โดยการศึกษาเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีของชาติตนเอง ตัวอย่างคือการเรียนรู้ด้านดนตรี การเล่นดนตรี การศึกษาเพลง ฟังเพลง และร้องเพลงประจำชาติ ประจำท้องถิ่น

3) เริ่มต้นจากครอบครัว โดยร่วมมือกันในครอบครัว ชุมชน สังคม จัดตั้งชมรมสมาคม สถาบันเพื่อจัดกิจกรรมอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นและชาติ

4) องค์กรด้านสื่อต่างๆ ในสังคมต้องเห็นความสำคัญที่จะศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็น ประจำสม่ำเสมอ

5) ทุกคนต้องร่วมมือกันหวงแหนรักษาวรรณธรรมอันดีงามให้คงอยู่ มิให้แปรเปลี่ยน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ต้องร่วมมือกันทำกิจกรรมอันดีงาม คือสงฆ์น้ำพระ รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ไม่ควรสาดน้ำใส่กันแบบไม่สุภาพเรียบร้อยและรุนแรง

6) การร่วมมือรักษา และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้ไปสู่สังคมและอนุชนรุ่นหลัง

7) ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไปสู่นานาประเทศ

ข. ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนกับการพัฒนา

การพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่ได้มีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2504 - 2544) มาใช้ ได้ยึดแนวทางการพัฒนาตามอย่างประเทศตะวันตก ตามกรอบทฤษฎีภาวะความทันสมัย (Modernization) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) การทำให้เป็นเมือง (Urbanization) มีกระบวนการที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางวัตถุ การแสวงหาความมั่งคั่ง การแสวงหากำไรสูงสุดจากการผลิตและการแสวงหาความพอใจสูงสุดจากการบริโภค ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ประเทศไทยได้นำหลักการพัฒนาดังกล่าวมาใช้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมากเพราะเป็นการพัฒนาแบบไม่สมดุล เนื่องจากเป็นการพัฒนาที่เน้นภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ในขณะที่ประเทศไทยยังคงมีพื้นฐานการผลิตจากภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ต้องพึ่งพิง

และมีการนำเข้าจากต่างประเทศแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ เทคโนโลยี เครื่องจักร เงินทุนและวัตถุดิบอีกทั้งยัง ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตามมา และเดิมการพัฒนาจะเป็นการพัฒนาจากบนสู่ล่าง เป็นการพัฒนาที่รัฐเข้าไปครอบงำความคิด ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้นจึงได้หันมาทบทวนแนวทางการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีทิศทางการพัฒนาให้เหมาะสมกับสังคมไทย เช่น การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การพัฒนาแบบองค์รวม การพัฒนาตามแนวคิดการพึ่งตนเอง การพัฒนาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ฯลฯ มาเป็นแนวทางในการพัฒนามากขึ้น และส่งผลให้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาและแก้ปัญหา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545- 2549) และต่อเนื่องมาถึงฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ซึ่งการพัฒนาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนา โดยแนวคิดนี้ได้ถือกำเนิดมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ผู้ที่ทำให้แนวคิดนี้เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวางคือองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการที่ให้ความสนใจต่อการศึกษาวัฒนธรรมของชาวชนบท โดยแนวคิดนี้ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนหมู่บ้าน โดย การศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของชุมชน การค้นหาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั้งงาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของตนเอง การมีอิสระไม่ถูกครอบงำจากอำนาจรัฐในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งถ้าหากมีการรื้อฟื้นและค้นหาฟื้นฟูสิ่งที่ดั้งงามและมีคุณค่าดั้งเดิมเหล่านี้ได้ จะทำให้วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งและมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและต่อต้านภัยคุกคามจากภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วิธีการพัฒนาประเทศตามแนวคิดนี้มีหลายประการคือ ประการแรก การทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมของตน เน้นความมีน้ำใจมากกว่าเงิน เน้นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมแทนความสัมพันธ์ทางอำนาจ ให้ความสำคัญกับครอบครัว ชุมชน ประวัติศาสตร์ ประเพณีพิธีกรรม ของชุมชน จะทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งกระบวนการปลูกจิตสำนึกความเป็นชุมชนนี้ ประชาชนจะต้องทำกันเองไม่ใช่ให้คนอื่นมานำ ผู้อื่นเป็นเพียงผู้สนับสนุน ประการที่สอง ควรให้ความสำคัญแก่ศิลปะและการแสดง เช่น กลอนลำ การรำยรำ ฟ้อน หนังตะลุง ฯลฯ สามารถปลูกจิตสำนึกได้มาก ควรใช้เผยแพร่คุณค่าของชุมชนท้องถิ่นและของประเทศชาติ เพราะในศิลปะและการแสดงมีระบบคุณค่าและอุดมการณ์อยู่ ประการที่สาม ให้ความสำคัญกับศาสนาเพราะศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาวบ้านอยู่แล้ว การปฏิบัติทางศาสนาจะร่วมกันจะช่วยส่งเสริมสำนึกในความเป็นชุมชน และประการสุดท้าย ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่เยาวชน เพราะว่าพวกเขาจะเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมชุมชนต่อไป ครอบครัว โรงเรียน ผู้เฒ่าผู้อาวุโส จะต้องใส่ใจเต็มที่ในการถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชน ตัวอย่างของการนำเอาแนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติมีทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มชาวบ้าน เช่น

การทำเกษตรแบบผสมผสานของฟาร์มหาลอย สุทรชัย การทำวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านศิรีวง จ.นครศรีธรรมราช เป็นต้น

นักคิดคนสำคัญท่านหนึ่งของแนวคิดนี้คือ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (ผศ.สุปียา ทาปทา, ออนไลน์ : 2552) โดยเฉพาะข้อค้นพบของท่านจากงานวิจัย พบว่าสถาบันชุมชนยังคงดำรงอยู่ ยังคงเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยในปัจจุบันและมีโครงสร้างและกลไกภายในเป็นระบบหนึ่งของตัวเอง โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นด้านที่ถูกคุกคามจากระบบทุนมากที่สุด แต่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบคุณค่าดั้งเดิมหลายอย่างก็ยังคงดำรงอยู่ ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเชื่อว่าถึงแม้กระแสทุนนิยมจะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมชุมชนตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีก็ตาม แต่ทุนนิยมก็ไม่สามารถทำลายวัฒนธรรมชุมชนของชาวบ้านได้ทั้งหมด ยังมีสิ่งที่มีคุณค่าและดีงามที่เป็นรากเหง้าของชาวบ้านอยู่ ซึ่งจะต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเหล่านั้นกลับมา โดยการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าดั้งเดิมในเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชน การฟื้นฟูวิถีการผลิตแบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง การฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุล รวมทั้งการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของท้องถิ่นให้คงอยู่ ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาระดับชุมชน และระดับประเทศชาติต่อไป

2.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุมแพ ศรีปัญญา (2543 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวยโสธรที่มีต่อประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุพระอานนท์ พบว่า เกี่ยวกับการบูชาพระธาตุสามารถแบ่งออกได้เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองและการบ่าวน คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญการสงฆ์ และการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ ตลอดจนการจัดงานบุญมหาชาติหรือบุญผะเหวดเป็นส่วนเสริมทำให้งานนมัสการพระบรมธาตุพระอานนท์มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ส่วนคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรม และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมจะเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในเรื่องของบุคคล สถานที่ ช่วงเวลา การแก้บน ซึ่งคติความเชื่อในเรื่องดังกล่าวข้างต้นพระธาตุพระอานนท์สามารถแสดงปาฏิหาริย์ให้คุณให้โทษแก่ประชาชนชาวจังหวัดยโสธรและจังหวัดใกล้เคียง ดังนั้นวิถีชีวิตชาวจังหวัดยโสธรและจังหวัดใกล้เคียง จึงมีความผูกพันเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุพระอานนท์มาโดยตลอดตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย หากมีความเดือดร้อนเรื่องสิ่งใดก็จะไปกระทำพิธีบ่าวน เพื่อขอให้องค์พระธาตุพระอานนท์ได้ช่วยเหลือตลอดมานับหลายร้อยปี

ทรงรัตน์ ธนมาลาพงศ์ (2542:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุนาดูน พบว่าความเชื่อของชาวนาดูนที่มีต่อพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนและสังคม เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ผี โดยยึดตามวันสำคัญทางพุทธศาสนาตามเทศกาลและตามโอกาสเป็นสำคัญ เช่น ประเพณีพิธีกรรมวันมาฆบูชา และงานนมัสการพระธาตุนาดูนประจำปี เริ่มตั้งแต่เช้าไปบอกกล่าว ผีปู่ตา ผีอารักษ์ พราหมณ์พื้นบ้าน

ประกอบพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และเทศกาลต่างๆ โดยเชื่อว่า พระบรมสารีริกธาตุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผิอารักษ์ประจำสถานที่สำคัญในท้องถิ่นจะบันดาลให้ตามที่ปรารถนา

สุพจน์ ทองเนื้อขาว (2541: 147) ได้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาสถานที่ของประเพณีพิธีกรรมประจำปี เป็นแนวความคิดตามความเชื่อเกี่ยวกับฮีต 12 และตามแนวพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ยึดถือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและ ฮีต 12 เป็นหลักมีการกำหนดวันเวลาที่แน่นอน ส่วนพิธีกรรมส่วนบุคคลนั้นเป็นความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามคือถือว่าการทำพิธีวันพุธ และวันสำคัญมีความศักดิ์สิทธิ์ ประเพณีพิธีกรรมส่วนรวมเป็นการยึดถือตามกำหนดเวลาประกอบพิธีกรรมหลักพระพุทธศาสนา สำหรับทางด้านสถานที่นั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือ วัดบ้านขามและพระธาตุขามแก่น เพราะเป็นศูนย์รวมความเชื่อมั่น ศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่าถ้าทำครบตามขั้นตอนประเพณีพิธีกรรมนั้นจะมีความศักดิ์สิทธิ์ แล้วทำให้เกิดความสบายอกสบายใจ ได้บุญมาก

วรรณสิรี นุ่นสุข (2545:ข) ได้ศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทองพบว่าการศึกษานี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าในสังคมพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญกับการให้ทาน การทำบุญ การอุทิศสิ่งของถวายวัด และการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ความศรัทธาต่อศาสนาของพุทธศาสนิกชนนั้นลึกซึ้งสุดหยั่ง มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถาน และมีความเชื่อในเรื่องผลแห่งการทำความดีและการทำบุญ ดังนั้นคติการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ทอง จึงมีความสัมพันธ์กับความเชื่อของท้องถิ่นในสังคมพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และคติดังกล่าวยังปฏิบัติอยู่สืบถึงทุกวันนี้

ฉันทนา เชื้อสถาปนศิริ (2544:131) ได้ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารพบว่า โบราณวัตถุซึ่งเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เช่น พระพุทธรูป พระพิมพ์ เครื่องปั้นดินเผา และศิลาจารึก เกิดจากประเพณีนำสิ่งของมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์บ้างก็นำสิ่งของที่เป็นผลผลิตจากการประกอบอาชีพของตนมาบูชาพระบรมธาตุ เพื่อความรุ่งเรืองในการประกอบอาชีพ เช่น แหวน กำไล เข็มขัด ต่างหู ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง มงคลวัตถุ เครื่องรางของขลัง เครื่องแก้ว เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครื่องประดับสตรี เนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ จึงมีประเพณีการนำสิ่งของมีค่าเพื่อบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อความเป็นสิริมงคลกับตัวเองและครอบครัว

ทรงสิริ วิชิรานนท์ (2538:148) ได้ศึกษาพิธีกรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคมวัฒนธรรม แต่ละพิธีกรรมจะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากปรากฏการณ์ทางสังคมทั่วไป กล่าวคือ พิธีกรรมจะแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์โดยมีสัญลักษณ์เป็นสื่อทางรูปธรรม สัญลักษณ์เหล่านั้นล้วนมีความหมายและพลังอำนาจในการสั่งการและก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อถือสิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการยอมรับและความเคารพร่วมกันในสังคม และการกระทำทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่แสดงในการประกอบพิธีกรรม

เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ Social Drama ที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบวิถีการดำรงชีวิตในสังคมนั้นๆ พิธีกรรมจึงมีบทบาทสำคัญ ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือเหนือธรรมชาติ เข้มแข็งและยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับกลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่แน่นแฟ้นขึ้น โดยการสร้างความหมายของการอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์ ความรู้สึก และการแสดงออกในแนวเดียวกันเมื่อได้ประกอบ พิธีกรรม กลุ่มจะมีสำนึกร่วมกัน (Collective Consciousness) และยิ่งพิธีกรรมนั้นๆ ได้กระทำซ้ำ ๆ กัน เป็นระยะ ๆ ในช่วงเวลาที่เจาะจงแน่นอน ก็จะทำให้ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ทำให้ผู้วิจัยได้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา เพื่อนำไปใช้เป็นกรอบทฤษฎีในการดำเนินการวิจัยเพื่อสรุปองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชใน ๓ ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งจะได้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยชุดเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 โครงการ คือ

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 1 วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 2 ปริศนาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 3 คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 4 นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์ตุคามรามเทพ

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 5 การฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบกระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 6 นวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช

ซึ่งการสังเคราะห์โครงการวิจัยชุดในครั้งนี้ มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

3.1 ขั้นตอนการกำหนดปัญหาวิจัย

การกำหนดปัญหาวิจัยของการสังเคราะห์งานวิจัยของโครงการวิจัยชุด มีวิธีการกำหนดปัญหาเช่นเดียวกับปัญหาวิจัยโดยทั่วไป เนื่องจากคำว่า “ปัญหาวิจัย” ก็คือข้อสงสัยที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ ฉะนั้นปัญหาวิจัยของการสังเคราะห์งานวิจัยก็คือ สิ่งที่ยังเป็นข้อสงสัยที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งปัญหาของโครงการวิจัยชุดนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 3 ประการ คือ

1. องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นอย่างไร
2. จะสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทั้ง 3 ด้านได้อย่างไร
3. จะเผยแพร่นวัตกรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคมได้อย่างไร

3.2 การจัดหมวดหมู่งานวิจัยย่อย

เมื่อผู้วิจัยได้กำหนดปัญหาวิจัยของโครงการวิจัยชุดไว้แล้วขั้นตอนต่อไปก็จะได้จัดหมวดหมู่ของโครงการวิจัยย่อยทั้ง 6 ชุด จัดหมวดหมู่ตามลักษณะขององค์ความรู้ที่จะได้สังเคราะห์งานวิจัย ดังนี้

3.2.1 องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 1 โครงการ คือ โครงการวิจัยย่อยเรื่อง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์ และราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช

3.2.2 องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ

ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการ คือ

1. โครงการวิจัยย่อยเรื่อง ปรีชาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช
2. โครงการวิจัยย่อยเรื่อง คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช
3. โครงการวิจัยย่อยเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธา ในองค์จุฑามารามเทพ

3.2.3 องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม

ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 2 โครงการ คือ

1. โครงการวิจัยย่อยเรื่อง การฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบกระบวนการประเพณีการสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. โครงการวิจัยย่อยเรื่อง นวัตกรรมมาสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3 การวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยแต่ละโครงการย่อย

3.3.1 วิเคราะห์องค์ความรู้ 3 ด้าน

ก) วิเคราะห์องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ จากงานโครงการวิจัยย่อย 1 โครงการ คือ โครงการวิจัยย่อยเรื่องวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์ และราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช

- ประเด็นที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์

- 1.อะไรคือ สภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์
2. หลักการการค้นหาค้นหาองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ใช้วิธีการอย่างไร
3. ผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นอย่างไร

ข) วิเคราะห์องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ จากโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการ คือ

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 1 ปรีชาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 2 คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 3 นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพ

- ประเด็นที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์

- 1.อะไรคือ สภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ
2. หลักการการค้นหาค้นหาองค์ความรู้ด้านความเชื่อใช้วิธีการอย่างไร
3. ผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นอย่างไร

ค) วิเคราะห์องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม จากโครงการวิจัยย่อย 2 โครงการ คือ

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 1 การฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบกระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

โครงการวิจัยย่อยเรื่องที่ 2 นวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช

- ประเด็นที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์

- 1.อะไรคือ สภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม
2. หลักการการค้นหาค้นหาองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมใช้วิธีการอย่างไร
3. ผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นอย่างไร

3.3.2 แนวทางการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) มาเป็นกรอบในการสร้างนวัตกรรมในครั้งนี้ คือ

A = Analysis วิเคราะห์ความต้องการ

D = Design การออกแบบนวัตกรรม

D = Development การพัฒนานวัตกรรม

I = Implementation การนำนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์

E = Evaluation การประเมินผลนวัตกรรม

3.3.3 แนวทางการเผยแพร่นวัตกรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

การเผยแพร่นวัตกรรม (Diffusion of Innovation) เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความคิด การปฏิบัติ ข่าวสาร หรือพฤติกรรมไปสู่ที่ต่างๆ จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไปสู่กลุ่มบุคคลอื่น โดยกว้างขวาง จนเป็นผลให้เกิดการยอมรับความคิดและการปฏิบัติเหล่านั้น ซึ่งการเผยแพร่นวัตกรรมในโครงการวิจัยนี้จะดำเนินการดังนี้

1. มีนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเกิดขึ้น
2. ใช้สื่อต่างๆ เช่น การอบรมสัมมนา การประชุม เป็นต้นเป็นช่องทางในการส่งผ่านนวัตกรรม
3. ช่วงระยะเวลาใช้เผยแพร่วัตกรรม คือ ช่วงระยะเวลาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรืองานสัปดาห์วิชาการของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาภาคใต้

3.4 การประชุมนักวิจัยเพื่อวางแผนและกำหนดรูปแบบการสร้างนวัตกรรม

หลังจากได้ผลการสรุปและองค์ความรู้ ที่ได้จากการสังเคราะห์โครงการวิจัยย่อยทั้ง 6 โครงการเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยจะได้ประชุมคณะผู้วิจัยทั้งหมด ประกอบด้วย

1) พระเทพวินยาภรณ์	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
2) พระครูสิริธรรมภาสรัต,ผศ.ดร.	หัวหน้าชุดโครงการวิจัย/นักวิจัย
3) พระครูวรวิริยคุณ	นักวิจัย
4) พระมหาประทีป เขมจารี	นักวิจัย
5) พระครูธรรมธรรสมพงษ์ อุชฺชาโร	นักวิจัย
6) พระครูปลัดสุริยา อาภาโค	นักวิจัย
7) พระมหาฉลอง กลฺยาณเมธี	นักวิจัย
8) พระมหาเอกชัย จันทสิริ	นักวิจัย
9) พระมหาทองเชิด กตปุญโญ	นักวิจัย
10) ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
11) รศ.ดร.สืบทพงษ์ ธรรมชาติ	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
12) นายสมพุทธ ธุระเจน	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
13) ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล	นักวิจัย
14) นายสันติ อุนจะนำ	นักวิจัย
15) นางทิพมาศ เสวตวรโชติ	นักวิจัย
16) รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ตันสกุล	นักวิจัย
17) ดร.สุปรีชา ชำนาญพุทธิพร	นักวิจัย

18) ดร.สรัญญา แสงอัมพร	นักวิจัย
19) ดร.องอาจ หนูทองแก้ว	นักวิจัย
20) นายจิรพัฒน์ เพือแก้ว	ผู้ช่วยนักวิจัย
21) นางจิตรา อุนจะนำ	ผู้ช่วยนักวิจัย
22) นางสาววิภากร เนียมทรง	ผู้ช่วยนักวิจัย
23) นางสาวปิยรัตน์ นาคพุ่ม	ผู้ช่วยนักวิจัย
24) นายพงษ์ศักดิ์ สุ่มแก้ว	ผู้ช่วยนักวิจัย
25) นางสาวสุนันทา ยศขุน	ผู้ช่วยนักวิจัย

ประเด็นที่จะหาข้อสรุปจากที่ประชุมคณะนักวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์และสรุปองค์ความรู้ของชุดโครงการวิจัยแต่ละด้าน
- 2) เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบของนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์
- 3) เพื่อวางแผนนำนวัตกรรมที่ผลิตนำไปเผยแพร่สู่กลุ่มเป้าหมาย

3.5 สรุปรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

หลังจากได้จัดให้มีการประชุมที่ปรึกษาและคณะผู้วิจัยแล้ว คณะผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลมาสร้างนวัตกรรมและดำเนินการดังนี้

- 1) สรุปผลและส่งรายงานการวิจัยที่สมบูรณ์ต่อสถาบันวิจัยญาณสังวร
- 2) เผยแพร่นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช สู่กลุ่ม

เป้าหมายและสาธารณชน

3.6 แผนการบริหารแผนงานวิจัยและแผนการดำเนินงาน พร้อมทั้งขั้นตอนการดำเนินงาน

การดำเนินงาน เดือนที่	ระยะเวลาดำเนินการในแต่ละเดือน ประจำปี 2559											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ประชุมคณะผู้วิจัยครั้งที่ 1 เพื่อวางแผนในการจัดทำวิจัย	↔											
ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	↔											
คณะผู้วิจัยโครงการวิจัยย่อยที่ 1-6 ทบทวนวรรณกรรม		↔										
ประชุมคณะผู้วิจัยโครงการย่อย ครั้งที่ 2 เพื่อวางแผนในการเก็บข้อมูลภาคสนาม			↔									
เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสนทนากลุ่มย่อย focus group				↔								
โครงการวิจัยย่อย 6 โครงการ เก็บข้อมูลภาคสนาม					↔							
ประชุมคณะผู้วิจัยโครงการย่อยครั้งที่ 3 เพื่อประเมินความก้าวหน้าโครงการวิจัย					↔							
นำเสนอโครงการวิจัยบทที่ 1-3 เสนอคณะผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบครั้งที่ 1						↔						
ปรับปรุงข้อมูลตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ครั้งที่ 1							↔					
โครงการวิจัยย่อยส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้หัวหน้าโครงการชุดวิจัย								↔				

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

โครงการวิจัยชุดเรื่องนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 โครงการ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นของการวิจัย ไว้ 3 ประการ คือ

- 4.1 องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม เป็นอย่างไร
- 4.2 นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทั้ง 3 ด้าน
- 4.3 แนวทางการเผยแพร่ นวัตกรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชน และสังคม

ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการสังเคราะห์งานวิจัยไปตามลำดับดังนี้

4.1 องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

4.1.1 องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อยเรื่อง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ทำการวิจัยโดยพระครูวรวิริยะคุณ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสังเคราะห์องค์ความรู้ใน 3 ประเด็น คือ

- ก) อะไรคือสภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์
- ข) ขั้นตอนการ วิธีการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาค้นหาองค์ความรู้
- ค) ผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นอย่างไร

ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นตามลำดับๆ ดังนี้

ก) สภาพปัญหาด้านประวัติศาสตร์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีอายุการก่อสร้างมานานนับพันปี สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ บนหาดทรายแก้ว ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา พัฒนาการทางการเมือง การปกครอง และการสร้างบ้าน

แปลงเมืองของดินแดนบริเวณนี้ ส่งผลให้เมืองนครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์รวมของพระพุทธศาสนา การค้า การปกครอง และศิลปวัฒนธรรม จนสามารถทำให้อาณาจักรตามพรลิงค์กลายเป็นอาณาจักร นครศรีธรรมราชมหานคร ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เผยแผ่เข้าสู่เมืองนครศรีธรรมราช ในรัชสมัยของพระเจ้าศรีธรรมราชาธิราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็วในเมือง นครศรีธรรมราช โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชหรือสถูปทรงลังกาเป็นสัญลักษณ์ของ พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์และเป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาประจำเมืองนครศรีธรรมราช

อย่างไรก็ตามเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากขึ้น จึงนำไปสู่การ จัดรูปแบบการปกครองสงฆ์ โดยการกำหนดตำแหน่งหัวหน้าคณะสงฆ์ขึ้น 4 ตำแหน่ง คือ กาแก้ว การาม กาเดิมและกาชาดให้มีหน้าที่ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ ปกครองคณะสงฆ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการบวชกุลบุตร สร้างวัด ก่อพระพุทธรูป ปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น ตลอดจนผสมผสานแนวคิด แบบลังกากับคติความเชื่อท้องถิ่นเข้าด้วยกัน จึงทำให้เกิดแนวคิดและคติความเชื่อขึ้นมาใหม่ในศูนย์ พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ และทำให้พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์แผ่ขยายไปยังภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ ไทย จนสืบเนื่องถึงทุกวันนี้

ด้วยความสำคัญขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และความสำคัญของ พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ทั้ง 2 ประเด็นนี้ เพื่อเผยแพร่แก่บุคคลผู้สนใจใคร่รู้ แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ยังมีกระจัดกระจาย ประกอบกับมี การนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขึ้นจดทะเบียนเป็นมรดกโลก เพื่อเป็นฐานข้อมูลและเพื่อ เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้สนใจทั่วไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นองค์ความรู้ ด้านประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยได้แบ่งประเด็นที่จะศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ

ประเด็นที่ 1 ประวัติและพัฒนาการของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีความ เป็นมาอย่างไร โดยผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นที่จะศึกษาค้นคว้าโดยสรุปได้ 3 ด้าน คือ

- ประวัติพัฒนาการยุคก่อนสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ตั้งแต่การนำพระทันตธาตุมา ประดิษฐานที่หาดทรายแก้ว สถานที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์
- ประวัติการสร้างพระเจดีย์ กษัตริย์ผู้สร้างเจดีย์ แนวคิดการสร้าง ลักษณะของเจดีย์
- การดูแลรักษาและทำนุบำรุงพระเจดีย์ และการทำให้เจดีย์เป็นศูนย์กลางของชุมชน

ประเด็นที่ 2 พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในนครศรีธรรมราช มีประวัติพัฒนาการอย่างไร โดยผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นศึกษาค้นคว้าโดยสรุปได้ 2 ด้าน คือ

- สภาพการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยก่อนสถาปนานครศรีธรรมราช
- การประดิษฐานพระพุทธศาสนาหลังการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช

ซึ่งผลที่จะได้รับจากการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ จะทำให้

- 1) ทำให้ทราบถึงประวัติและพัฒนาการขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
- 2) ทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาหลังการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช
- 3) ทำให้ทราบถึงการผสมผสานแนวความคิดและคติความเชื่อแบบลังกากับคติความเชื่อแบบท้องถิ่นเข้าด้วยกัน จนทำให้เกิดคติความเชื่อใหม่ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม
- 4) ทำให้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาเป็นฐานข้อมูล ในการเตรียมยกสถานะพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นมรดกโลก
- 5) ทำให้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา มาสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เรื่องพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในอนาคต

ข) ขั้นตอนการ วิธีการในการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาค้นคว้าความรู้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการดังนี้

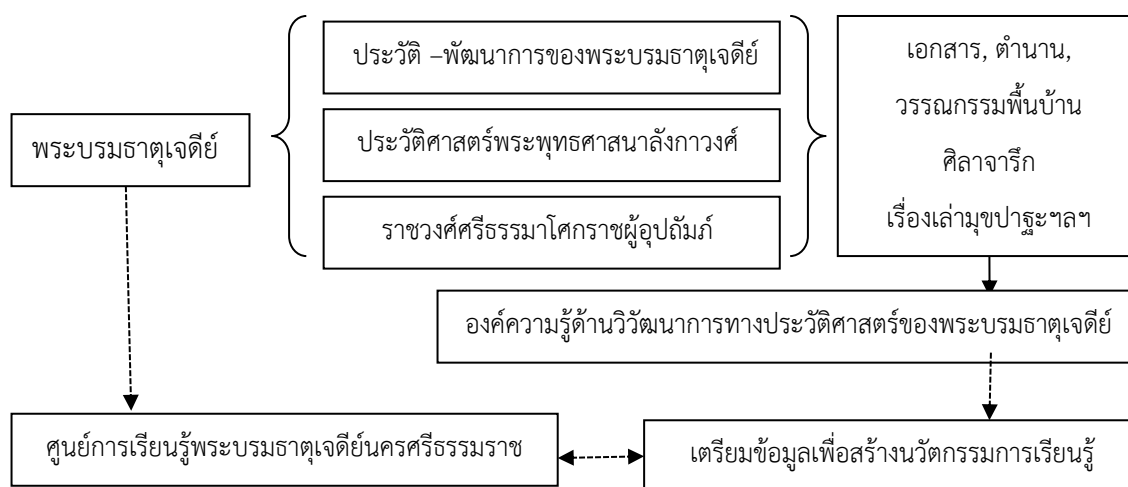
- การวิจัยเอกสาร (Document Research) จากเอกสารปฐมภูมิ เช่น ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พระนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และตำราพระพุทธรูป เป็นต้น และเอกสารทุติยภูมิ หรือหนังสือและสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชและพระพุทธศาสนาหลังการตั้งเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย

-การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยใช้การสังเกต การสำรวจทางโบราณคดีและคติชนวิทยา เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิที่ไม่ปรากฏอยู่ในเอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความและเอกสารอื่นๆ ตรวจสอบข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร ตำรา ศิลาจารึก งานวิจัย บทความ และเอกสารอื่นๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยมาใช้ในการศึกษา และวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographical and Historical Research) นอกจากนี้ผู้วิจัยพยายามที่จะเสนอข้อมูลแบบกระบวนการหรือแบบพลวัต (processual or dynamic) และพยายามสร้างทฤษฎีขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และพระพุทธศาสนา หลังการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูล 3 ลักษณะคือ การตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหาตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ว่าถูกต้องตามวัตถุประสงค์และตรงสภาพการณ์จริงหรือไม่ และตรวจสอบความเป็นเอกภาพของข้อมูลว่ามีความเป็นลักษณะเดียวกันของคำตอบหรือไม่ หลังจากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแยกแยะตามประเด็นที่ศึกษา เพื่อหาสิ่งที่เหมือนกันสิ่งที่ต่างกันหรือสิ่งที่สัมพันธ์กันขององค์ความรู้ที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และพระพุทธศาสนาหลังการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช หลังจากนั้น

เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาจากการวิเคราะห์ความถูกต้อง ว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ได้หรือไม่และสรุปอ้างอิง ไปถึงสภาพการณ์จริงได้มากน้อยเพียงใดหลังจากนั้นจึงตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลบางส่วนขาดความสมบูรณ์แล้วจึงวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของโครงการวิจัยครั้งนี้ ไว้ดังนี้

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ค) ผลการวิจัยที่ค้นพบ

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และประวัติศาสตร์ของพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสามารถสรุปผลตามประเด็นได้ดังนี้

1) ประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

1.1) **หลักฐานที่ใช้สืบค้นประวัติความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์** พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีอายุการก่อสร้างนับพันปีและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานซับซ้อนสำหรับประวัติการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดคงเป็นเรื่องของประวัติตำนานต่างๆ ซึ่งมีหลายแนว หลายสำนวน หลายความคิด จึงไม่อาจกำหนดปีที่สร้างได้แน่นอน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นองค์ที่สร้างขึ้นใหม่ครอบเจดีย์องค์เดิมสร้างแบบสถาปัตยกรรมศรีวิชัยไว้ ซึ่งเป็นรูปมณฑปหรือเจดีย์ทรงเหลี่ยมย่อมุมแบบพระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งนักวิชาการบางท่านเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 นั้น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้เป็นลักษณะเดียวกับที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามประวัติการก่อสร้างก็ยังคงยากที่จะสรุปให้แน่นอนลงได้

เพราะหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีการจัดกระจาย ซึ่งสามารถแบ่งหลักฐานอ้างอิงออกเป็น 2 ประเภท คือ

- หลักฐานทางเอกสารโบราณ เอกสารโบราณที่กล่าวถึงความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช คือ พระนิพนพานโสทร แต่งเป็นร้อยกรอง ซึ่งแต่เดิมส่วนหนึ่งของเอกสารโบราณนี้มักจะเรียกกันว่า ตำนานพระบรมธาตุเมืองคอนฉบับกลอนสวด พระนิพนพานโสทรมีการตีพิมพ์ครั้งแรกมีชื่อเรียกว่า “ตำนานพระบรมธาตุเมืองนคร” แต่งเป็น กลอนสวด เมื่อปี พ.ศ.2460 เอกสารโบราณฉบับที่ 2 คือ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับที่ 3 คือ ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเอกสารทั้งสองรายการนี้เป็นร้อยแก้ว จากหลักฐานทางเอกสารทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า การกำเนิดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชยึดติดกับพุทธประวัติและตำนานพระเชี้ยวแก้วอย่างเหนียวแน่น

- หลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งการศึกษาทางด้านโบราณคดีเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชยังมีน้อย จึงมักจะออกมาในรูปแบบของการสันนิษฐานเป็นส่วนใหญ่ เช่น สมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นครั้งแรกเนื่องในพระพุทธศาสนาหายน ซึ่ง นายเจ วาย คลายส์ (J.Y. Claeys) ได้เห็นด้วยกับสมมติฐานของสมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่าด้วยพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช (องค์เดิม) เป็นสถาปัตยกรรมทรงมณฑปมีหลังคาทรงสลับและสันนิษฐานว่าสถาปนาโดยห้ายอด ซึ่งตั้งอยู่ติดกับกระเบื้องคดด้านทิศตะวันออกของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนั้น เป็นต้นแบบของพระบรมธาตุเจดีย์องค์เดิมที่อยู่ภายในพระบรมธาตุเจดีย์องค์ปัจจุบัน ส่วนศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล ทรงมีพระดำริว่า พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขององค์ปัจจุบันมีลักษณะคล้ายกับเจดีย์กิริเวเหระ เมืองโปโลนนารูวะของประเทศศรีลังกา

สรุปได้ว่า ความเป็นมาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มีอายุการก่อสร้างนับพันปีและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานซับซ้อนยากที่จะสรุปได้ เพราะหลักฐานที่ใช้ศึกษาเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีหลักฐานอ้างอิง 2 ประเภท คือ หลักฐานทางเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี จากหลักฐานทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า การกำเนิดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ ตำนานพระเชี้ยวแก้ว และคัมภีร์ชินกาลมาลินีอย่างเหนียวแน่น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีขององค์พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีน้อยจนยากที่จะกล่าวถึง จึงมักจะออกมาในรูปแบบของการสันนิษฐานเป็นส่วนใหญ่

1.2) ประวัติความเป็นมาของพระทันตธาตุ พระทันตธาตุที่บรรจุไว้ในพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีเรื่องปรากฏอยู่ในตำนานพระเชี้ยวแก้วและคัมภีร์ชินกาลมาลินีว่า เขมรภิกษุได้นำพระทันตธาตุออกมาในขณะถวายพระเพลิงพุทธสรีระขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นำมามอบให้แก่พระเจ้าพรหมทัตกษัตริย์ในประเทศอินเดียเพื่อประดิษฐาน ณ เมืองทันตปุริยาวนานถึง 100 กว่าปี จนกระทั่งสมัยพระเจ้าคูลาสะได้มอบให้พระเจ้าปณทุราชกษัตริย์อโยธยาไปประดิษฐาน ณ กรุงปาลิบุตรเพื่อให้ผู้คนสักการบูชา พระทันตธาตุเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างมากหลังจากได้แสดงปาฏิหาริย์ออกมาเนื่องจาก

ได้รับการทำทลายจากพวกนอกศาสนา (พ่อค้า) หลังจากนั้นคนกลุ่มนี้ก็ถูกขับไล่ออกจากเมือง ด้วยความแค้น พวกนอกศาสนาได้ยุยงพระเจ้าชिरธรรกษัตริย์ ให้ทำสงครามกับเมืองปาตลีบุตร แต่กลับพ่ายแพ้พระเจ้าชिरธรรกษัตริย์สวรรคตในการศึก หลังจากนั้นพระเจ้าคูหาสิวะได้อัญเชิญพระทันตธาตุกลับ ณ กรุงธันตบุรี ด้วยความแค้นพระนัดดาของพระเจ้าชिरธรรกษัตริย์ได้ยกทัพมาตีเมืองธันตบุรีเพื่อแย่งชิงพระทันตธาตุ พระเจ้าคูหาสิวะทราบดีว่าไม่สามารถสู้กำลังพลในศึกนี้ได้ จึงสั่งให้เจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมขาลานำพระทันตธาตุหนีลงเรือสำเภาไปลังกา โดยซ่อนพระทันตธาตุไว้ในมวยผมหรือเกศาของเจ้าหญิงเหมขาลา แต่เรือสำเภาโดนลมพายุพัดเปลี่ยนทิศทางเรือสำเภาแตกล่มกลางทะเลเจ้าหญิงและเจ้าชายถูกคลื่นซัดขึ้นฝั่ง ณ หาดทรายแก้ว หลังจากนั้นทั้ง 2 พระองค์ได้ฝังพระทันตธาตุไว้ที่เป็นจุดศูนย์กลางของหาดทรายแก้ว ต่อมาทั้งสองพระองค์ได้อัญเชิญพระทันตธาตุนั้นต่อไปยังลังกาโดยเรือสำเภาค้าขายลำหนึ่งของพ่อค้าที่ผ่านมา โดยสารออกจากท่าเรือเมืองตรังไปยังลังกาโดยปลอดภัย จากนั้นได้เข้าเฝ้าพระเจ้ากฤตติสิริเมฆวันกษัตริย์กรุงลังกา ถวายพระทันตธาตุและกราบทูลเรื่องราวแต่หนหลัง พระเจ้ากฤตติสิริเมฆวันทรงรับพระทันตธาตุด้วยความโสมนัสปราโมทย์ พระองค์ทรงพระราชดำริว่าหาดทรายแก้วซึ่งเป็นที่ฝังพระทันตธาตุชั่วระยะเวลาหนึ่งนั้นเป็นมงคลภูมิ ต่อไปภายหน้าคงจะเป็นเมืองใหญ่ที่มั่นคง สมควรที่จะนำพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปประดิษฐานไว้ให้เป็นที่ยสักการบูชาของมหาชนสืบไป จึงทรงจัดตั้งคณะธรรมทูตขึ้นคณะหนึ่ง ซึ่งนำโดยเจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมขาลา เพื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่งขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากลับไปฝังไว้ ณ หาดทรายแก้ว ซึ่งเป็นสถานที่ที่เคยฝังซ่อนพระทันตธาตุ คณะธรรมทูตได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจำนวนหนึ่งมุ่งหน้าไปสู่หาดทรายแก้ว โดยการเดินทางด้วยเรือสำเภาขึ้นฝั่งที่ท่าเรือเมืองตรังแล้วยกขบวนเดินบกจนมาถึงหาดทรายแก้ว จึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุซึ่งบรรจุมอบแก้วลงฝังไว้ ณ ที่ร่องรอยเดิมที่เจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมขาลาเคยฝังพระทันตธาตุ โดยใช้ขันทองรองรับมอบอีกครั้งหนึ่งแล้วก่อพระเจดีย์องค์เล็กๆ ครอบไว้อีกครั้งหนึ่งเพื่อเป็นเครื่องหมาย อธิษฐานเสี่ยงทายเอาพุทธบารมีผูกด้วยกภาพยนตร์ขึ้นรักษาและอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุอีกส่วนหนึ่งไปประดิษฐาน ณ ธันตบุรี แคว้นกลิงกราษฎร์ ประเทศอินเดีย โดยพระเจ้ากฤตติสิริเมฆวันทรงมีพระราชสาส์นให้คณะธรรมทูตถือไปถวายกษัตริย์พระองค์ใหม่ของกรุงธันตบุรี เพื่อขอให้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้แทนพระทันตธาตุ ณ ที่ประดิษฐานเดิมและทรงขอร้องไม่ให้ทำอันตรายเจ้าชายและเจ้าหญิงเชื้อสายกษัตริย์เก่า

1.3) แนวคิดในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ศูนย์กลางเมืองนครศรีธรรมราช เป็นหลักชัยและมีอิทธิพลต่อคติความเชื่อ วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนทั่วภูมิภาคทั้งชาวไทยและต่างประเทศ คือ มาเลเซีย สิงคโปร์ พัฒนาการทางการเมือง การปกครอง และศิลปวัฒนธรรม พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้แสดงให้เห็นถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบลังกา ซึ่งวิวัฒนาการมาจากสถูปสาญจีในประเทศอินเดียที่มีอายุยาวนาน แนวคิดในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขององค์นี้ ได้สร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและศิลปะ

แบบลังกา คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ที่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลหรือเป็นภูเขาหลักของโลก ซึ่งตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของโลกหรือจักรวาล สถานที่แห่งนี้เป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตในภพและภูมิต่างๆ เช่น สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ นาค ครุฑ ยักษ์ มาร คนธรรพ์ ฤๅษี และเทวดา โดยมีปลาอานนท์หนุนอยู่รอบๆ เขาพระสุเมรุ

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นั้น พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช พระองค์ก่อนทรงเป็นผู้สร้างพระเจดีย์องค์นี้ เพื่อต้องการที่จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ไว้บนหาดทรายแก้ว เมื่อประมาณปี พ.ศ.1300 ตรงกับสมัยศรีวิชัย ซึ่งสันนิษฐานกันว่าเดิมทีรูปทรงของพระบรมธาตุเจดีย์ที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างในครั้งนั้น จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับพระบรมธาตุไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีสระน้ำล้อมรอบองค์พระเจดีย์ซึ่งก็ตรงกันกับคติความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ ที่เชื่อว่าภายใต้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ในบริเวณฐานของพระบรมธาตุเจดีย์มีสระน้ำขนาดกว้างยาว 4 วา ลึก 5 วา รองด้วยหินก้อนใหญ่และฉาบทาด้วยปูนเพชร ภายในสระน้ำใหญ่มีสระน้ำเล็กขนาดกว้างยาว 2 วา ลึก 2 วา และมีชั้นทองลอยน้ำอยู่ ซึ่งภายในชั้นทองนั้นบรรจุผอบทองที่มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีน้ำล้อมรอบอย่างพระบรมธาตุไชยา พระบรมธาตุเจดีย์หรือการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชที่มีคูน้ำล้อมรอบ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ที่มีมหานทีสี่พันนครล้อมรอบ ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1700 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช จันทรภาณุศรีธรรมราชกษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นมาใหม่ โดยสร้างเจดีย์แบบลังกาครอบลงบนองค์เดิม

พระเจดีย์ศิลปะลังกาที่สร้างครอบใหม่นั้นก็มีคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ หรือไตรโลกเช่นเดียวกัน คือ มีมัลลียเถาหรือมัลลียลูกแก้วสามชั้นที่บริเวณปากกระษัत्रรองรับองค์ระฆัง มัลลียชั้นที่ 1 หมายถึง กามภูมิ มัลลียชั้นที่ 2 หมายถึง รูปภูมิ และชั้นที่ 3 หมายถึง อรูปภูมิ ภายในวิหารมหาภิเนษกรรมณ์หรือวิหารพระม้า ซึ่งเป็นบันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีการสร้างเป็นป่าหิมพานต์ให้เป็นสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 ในจำนวนสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นแดนที่อยู่ของท้าวมหาราชทั้ง 4 ผู้ซึ่งรักษาคุ้มครองโลก ได้แก่ ท้าวธตรฐ รักษาคุ้มครองโลกด้านตะวันตกทำหน้าที่ปกครองคนธรรพ์ ท้าววิรุฬหก รักษาคุ้มครองโลกด้านทิศใต้ทำหน้าที่ปกครองกุมภภันธุ์ ท้าววิรูปักษ์รักษาคุ้มครองโลกด้านตะวันออกทำหน้าที่ปกครองพญานาค และท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณรักษาคุ้มครองโลกด้านเหนือทำหน้าที่ปกครองยักษ์ ส่วนลานประทักษิณและองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นยอดเขาพระสุเมรุบนยอดเขาพระสุเมรุคือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีเทพนครชื่ออานครไตรตรึงษ์ มีพระอินทร์เทวราชเป็นผู้ปกครองทำหน้าที่อภิบาลและพิทักษ์คุณธรรมให้แก่มนุษย์ สวรรค์ชั้นนี้จึงเป็นที่ประทับของเทพทั้ง 33 องค์ ปล้องไฉนที่อยู่เหนือเสาหอนและพระเวียนมีจำนวน 33 ปล้อง อันเป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวกับที่ประทับของเทพ 33 องค์ ปทุมโกศมีลักษณะเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงายโดยหุ้มด้วยทองคำตั้งแต่ส่วนนี้ไปจนถึงปลายสุดที่เรียกว่า “ปลียอดทองคำ”

ส่วนนี้อาจหมายถึงเจดีย์จุฬามณีที่ประดิษฐานพระเกศธาตุและพระเขี้ยวแก้ว ซึ่งพระอินทร์สร้างไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จากแนวคิดการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จะพบว่าเป็นแนวคิดเช่นเดียวกันกับการสร้างบ้านแปงเมืองในสมัยโบราณ ที่มักจะให้ความสำคัญกับภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่เปรียบเสมือนภูเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาลและเป็นสถานที่สถิตของเทพเจ้า ขณะเดียวกันการสร้างบ้านแปงเมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำลำคลองหรือใกล้ทะเล จึงมักจะสร้างภูเขาศักดิ์สิทธิ์จากจินตนาการ ในทางสถาปัตยกรรม เมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มใกล้ทะเลอ่าวไทย มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของเมือง และศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่เปรียบเสมือนภูเขาพระสุเมรุที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล เจดีย์รายเปรียบเสมือนภูเขาสัตบริภัณฑ์ กำแพงเมืองและคูน้ำล้อมรอบเป็นการจำลองเมืองให้เป็นจักรวาลคูน้ำเปรียบเสมือนมหานทีสีทันดร พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ และศูนย์กลางเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนที่อยู่รายรอบ ได้แก่ ชุมชนบนหาดทรายแก้ว ชุมชนป้องกันเมือง และชุมชนเกษตรกรรม จากแนวคิดอย่างนี้จึงทำให้พระบรมธาตุเจดีย์จึงเป็นศูนย์กลางเมือง ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาและสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์ทั้งหลายในประเทศไทยทั้งในภาคใต้ภาคกลางและรวมไปถึงภาคเหนือ

1.4) รูปทรงของพระเจดีย์ พระบรมธาตุเจดีย์จัดเป็นปูชนียวัตถุที่มีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่สองของประเทศไทย ซึ่งมีความสูงเป็นรองลงมาจากพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม แต่พระบรมธาตุเจดีย์มีความเก่าแก่กว่าพระปฐมเจดีย์ รูปทรงของพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นในครั้งแรกน่าจะเป็นรูปแบบของศิลปะศรีวิชัยเช่นเดียวกับพระบรมธาตุไชยา พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงกลมแบบลังกา เรียกว่า “เจดีย์ทรงระฆังคว่ำ” หรือ “ทรงโอคว่ำ” มีความสูงจากพื้นดินประมาณ 37 วา หรือประมาณ 55.99 เมตร ตามคติความเชื่อที่มีมาแต่โบราณว่าสูงตั้งแต่พื้นดินถึงยอด 37 วา 7 ศอก ยอดหุ้มด้วยทองคำหนัก 800 ชั่ง หรือประมาณ 216 กิโลกรัม (ส่วนที่หุ้มทองคำสูง 6 วา 2 ศอก 1 คืบ) เป็นสถูปที่ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยรอบฐานมีการแบ่งเป็นช่องๆ แต่ละช่องมีช้างโผล่ส่วนหัวออกมา โดยระหว่างซุ้มหัวช้างเหล่านี้มีซุ้มเรือนแก้วที่ภายในเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่ ฐานแต่ละด้านมีหลังคาคลุมไว้ เรียกว่า “วิหารทับเกษตร” หรือ “ด้านตีนธาตุ” ปากระฆังมีมัลลยลูกแก้ว 3 ชั้น ติดอยู่กับพื้นลานประทักษิณ มีบันไดขึ้นลานประทักษิณอยู่ภายในวิหารพระทรงม้า พื้นลานประทักษิณมีกำแพงแก้วล้อมรอบ 4 ด้าน บนกำแพงแก้วประดับด้วยใบเสมาดินเผา ฉัตร บังแทรก บังสุริยที่ด้วยโลหะ บริเวณมุมกำแพงแก้วทั้ง 4 ทิศ มีสถูปจำลองทรงลังกาสร้างไว้มุมละองค์ เหนือองค์ระฆังขึ้นไปเป็นส่วนประกอบของบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมทรงสูง ด้านข้างบัลลังก์แต่ละข้างมีเสาประดับอยู่สลับกันกับช่องว่างเป็นช่องๆ ด้านบนของบัลลังก์ผายออกผายออกเล็กน้อย เสาแต่ละต้นประดิษฐานพระอรหันต์ปูนปั้นต้นละองค์เรียกว่าพระเวียน มีจำนวน 8 องค์ ถัดขึ้นไปทางด้านบนเป็นส่วนยอดของสถูปที่ทำเป็นรูปวงกลมเป็นปล้องๆ เรียกว่า “ปล้องไฉน” มีจำนวน 52 ปล้อง จนกระทั่งถึง

ประทุมโกศทำเป็นรูปบัวคว่ำบัวหาย โดยหุ้มด้วยทองคำตั้งแต่ส่วนนี้ไปจนถึงปลายยอดสุดที่เรียกว่า “ปลียอดทองคำ” ปลียอดทองคำมีทองรูปพรรณนานาชนิดผูกติดไว้ เช่น แหวน กำไล พระพุทธรูป ต่างหู เป็นต้น ผูกแขวนไว้ด้วยเส้นลวดทองอีกเป็นจำนวนมาก และบนยอดสุดมีหม้อทองคำขนาดเท่าฟองไข่ มีปิ่นทองคำ ใบโพธิ์ทองคำ เป็นต้น องค์พระบรมธาตุเจดีย์ประสบกับความเสื่อมสภาวะของวัสดุที่ก่อสร้าง อีกทั้งภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมอันเป็นสาเหตุให้เกิดความชำรุดทรุดโทรมในส่วนต่างๆ ไปตามกาลเวลา พุทธศาสนิกชนและทางราชการบ้านเมืองแต่ละสมัยได้ร่วมกันบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วยแรงศรัทธาตลอดมา

ขนาดสัดส่วนขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ตามเอกสารหลักฐานต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น จะใช้มาตราในการวัดระยะขนาดความกว้าง ยาว และสูง แบบไทย คือ วา ศอก คืบ และนิ้ว แพบทั้งสิ้น ทำให้มีความละเอียดชัดเจนค่อนข้างน้อย นอกจากนี้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ก็ได้รับการซ่อมบูรณะมาหลายครั้ง จึงทำให้ความกว้าง ยาว และสูงในส่วนต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้างไม่มากนักน้อย ในการบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ระหว่างปี พ.ศ. 2533-2535 บริษัทวิศวกรการช่างจำกัด โดยนายสมชัย ธรรมารัตน์ กรรมการผู้จัดการเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมธาตุเจดีย์ ภายใต้การออกแบบและควบคุมงานโดยกองสถาปัตยกรรมกรมศิลปากร ในการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ได้ทำการวัดระยะในส่วนต่างๆ อย่างละเอียด โดยใช้มาตราเมตริก คือเมตร เซนติเมตร มิลลิเมตร เป็นหน่วยในการวัดโดยมีรายละเอียด

- ระดับพื้นทับเกษตร	ถึง	พื้นที่ทักษิณ	=	5.00	เมตร
- ระดับพื้นที่ทักษิณ	ถึง	บัวปากระฆัง	=	3.10	เมตร
- ระดับผิวปากระฆัง	ถึง	หลังองค์ระฆัง	=	9.80	เมตร
- หลังองค์ระฆัง	ถึง	หลังบัลลังก์	=	5.30	เมตร
- หลังบัลลังก์	ถึง	ฐานบัวปล้องไฉน	=	3.15	เมตร
- ฐานบัวปล้องไฉน	ถึง	ใต้บัวคว่ำทองคำ	=	17.55	เมตร
- ใต้บัวคว่ำทองคำ	ถึง	หลังบัวหางทองคำ (บัวกาบป्ली)	=	1.20	เมตร
- หลังบัวกาบป्लीทองคำ	ถึง	ปลายสุดของปลียอดทองคำ	=	10.89	เมตร

การซ่อมบูรณะใต้บัวคว่ำทองคำ ถึงหลังบัวหางทองคำและกระทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 การซ่อมบูรณะและวัดระยะจากพื้นดินถึงปล้องไฉนเมื่อปี พ.ศ. 2533-2535 และการซ่อมบูรณะหลังบัวกาบป्लीทองคำถึงปลายสุดของปลียอดทองคำเมื่อปี พ.ศ. 2538 รวมความสูงขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ตั้งแต่ระดับพื้นดินถึงระดับปลายสุดของปลียอดทองคำสูงประมาณ 55.99 เมตร

1.5) กษัตริย์ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเป็นพระนามอันเป็นตำแหน่งของกษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช กษัตริย์ในราชวงศ์นี้มีที่มาและหลักฐานที่แตกต่างกัน 5 สาย คือ กษัตริย์ในราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชมีถิ่นกำเนิดอยู่ในภาคใต้ มาจากอินเดีย มาจากเมืองมอญ มาจากเมืองละโว้และมีถิ่นกำเนิดอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช กษัตริย์ในราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชทรงเป็นกษัตริย์ในท้องถิ่นภาคใต้ ได้ปรากฏเรื่องราวอย่างชัดเจนขึ้นในประमाणพุทธศตวรรษที่ 17-18 พระองค์ทรงปกครองเมืองอื่นมาก่อน ภายหลังเกิดไข้ห่าระบาดหรืออาจเกิดสงครามแย่งชิงอำนาจในเมืองนั้นจนทำให้คนล้มตายลงเป็นจำนวนมาก จึงต้องอพยพผู้คนที่เหลือเดินทางมาสร้างเมืองใหม่บนหาดทรายแก้ว ทรงเป็นผู้นำชุมชนในการสร้างบ้านแปงเมือง และสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าขึ้นบนหาดทรายแก้ว พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช และทรงขนานนามเมืองใหม่ว่า “เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร” เมื่อเสด็จมาครองเมืองนครศรีธรรมราชทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่ง คือ การสร้างสรรค์และบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์และคณะสงฆ์ ตามหลักฐานในศิลาจารึกวัดหัวเวียงหลักที่ 1 และหลักที่ 2 กล่าวว่าพระเจ้าจันทรภาณุผู้เป็นใหญ่แห่งตามพรลิงค์ หมายถึง เมืองนครศรีธรรมราช เป็นพระราชผู้ทรงธรรมและสิริ (ศรี) ที่ทรงเสมอกันกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียและธรรมราชาที่เป็นธรรมมาโคกองค์อื่นๆ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นธรรมราชาและทรงฉลาดในราชনীติ ทรงมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท พระพุทธมารดา พระเจ้าอโศกมหาราช พระมารดาของพระเจ้าอโศกมหาราช และพระมารดาของพระองค์ ต่อมาเมื่อพระองค์ครองเมืองนครศรีธรรมราชและทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์แล้วทรงได้พระนามใหม่ว่า “ศรีธรรมมาโคกราช” หรือ “พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช” ในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ได้มีหัวเมืองน้อยใหญ่ทั้งหมดได้มาช่วยเหลือ หากเมืองใดมาช่วยไม่ทันการก่อสร้างก็ได้ฝังทรัพย์สมบัติที่นำมาเป็นพุทธบูชาไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ตามถ้ำ เป็นต้น นอกจากนี้พระเจ้ากรุงลังกาและเจ้าเมืองหงสาวดีได้มาช่วยด้วย จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ได้สะท้อนให้เห็นตรงกันว่าเมืองขึ้นทั้ง 12 เมืองหรือเมืองสิบสองนักษัตรได้ “มาช่วยทำอิฐปูนก่อพระมหาธาตุขึ้น” แต่ต้องประสบกับปัญหาที่สำคัญคือ การเกิดไข้ห่าผู้คนล้มตายเมืองร้างอยู่เป็นเวลานาน ต่อมาได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้สืบต่อมา หลังจากทีพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์แล้วสร้างเมืองสิบสองนักษัตรขึ้นเป็นเมืองบริวารของเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อให้เมืองนักษัตรเหล่านั้นมีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงและสร้างสรรค์พระบรมธาตุเจดีย์ ขณะเดียวกันการดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ทั้ง 4 คณะที่ได้รับการมอบหมายจากพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช คือ กาแก้ว การาม กาชาด และกาเดิม แต่เดิมวัดพระมหาธาตุเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาเนื่องจากวัดนี้เป็นวัดประจำเมืองนครศรีธรรมราช ดังเช่นวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่เป็นวัดประจำกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมารัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมธาตุเจดีย์มีความชำรุดทรุดโทรมจึงทรงพระราชดำรัสให้

นิมนตร์พระสงฆ์มาอยู่จำพรรษา เพื่อดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์และวัด ทรงพระราชทานนามวัดให้ใหม่ ว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” เมื่อ พ.ศ. 2468

1.6) การทำนุบำรุงและบูรณะซ่อมแซมพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช หลังจากที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจันทราภานุศรีธรรมราช ทรงได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ สร้างเมืองนครศรีธรรมราชและสร้างเมืองขึ้นทั้งสิบสองเมืองหรือเมืองสิบสองนักษัตรขึ้นเป็นเมืองบริวาร รายรอบศูนย์กลางของอาณาจักรนครศรีธรรมราช โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์ กลางแห่งความศกดิ์สิทธิ์ของอาณาจักรนี้ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจันทราภานุศรีธรรมราชทรงได้เปิดโอกาสให้เมืองสิบสองนักษัตรของพระองค์ ได้มีบทบาทอันสำคัญในการเป็นผู้รับผิดชอบ หรือทำหน้าที่สร้างสรรค์และทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งได้อาศัยกำลังคนและกำลังทรัพย์เป็นอันมากจากเมืองสิบสองนักษัตรมาบูรณะเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนั้น ยังไม่มีส่วนประกอบที่สมบูรณ์ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งได้มีการสร้างเสริมและบูรณะต่อๆ กันมาอีกหลายครั้งจนกว่าจะมีบริวารวัดถูกรบครัน อย่างไรก็ตามในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราชจันทราภานุศรีธรรมราช บริเวณรอบๆ ขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ถูกกำหนดขึ้นเป็นเขตพุทธาวาสและจัดระเบียบคณะสงฆ์ และการจัดระเบียบคณะสงฆ์ผู้ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ โดยยึดเอานัยภาพยนตร์รักษาพระบรมสารีริกธาตุ เนื่องจากในสมัยโบราณนั้นเมืองนครศรีธรรมราช มีพระสงฆ์ถึงแกว่งคืออยู่ 4 คณะ จึงทรงกำหนดให้คณะสงฆ์เหล่านั้น ได้ช่วยกันดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกันคณะละด้าน หรือทิศละคณะ คือ คณะลังกาแก้ว ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ด้านทิศตะวันออก คณะลังการาม ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ด้านทิศใต้ คณะลังกาขาด ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ด้านทิศตะวันตก และคณะลังกาเดิม ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ด้านทิศเหนือ เพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติจึงอนุญาตให้คณะสงฆ์ต่างๆ สามารถตั้งสำนักหรือวัดของตนขึ้นในบริเวณภายนอกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้นพบว่ามีวัดเกิดขึ้นมากมายซึ่งตั้งอยู่โดยรอบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประมาณ 80 กว่าวัด บางวัดก็ยังปรากฏอยู่ บางวัดก็ได้ร้างไป วัดที่ร้างได้เป็นสถานที่ราชการไปแล้ว องค์พระบรมธาตุเจดีย์ประสบกับความเสื่อมสภาวะของวัสดุที่ก่อสร้าง อีกทั้งภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมอันเป็นเหตุให้เกิดความชำรุดทรุดโทรมในส่วนต่างๆ ไปตามกาลเวลา พุทธศาสนิกชนและทางราชการบ้านเมืองแต่ละสมัย ได้ร่วมกันบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วยแรงศรัทธาตลอดมา ประวัติการบูรณะซ่อมแซมมีดังนี้

การบูรณะครั้งที่ 1 ประมาณปี พ.ศ.854 พระเจ้าทศคามุนีหรือพระเจ้าพุทธคามุนี ทรงให้เจ้าหญิงเหมชาลาและเจ้าชายทนต์กุมาร พระราชครูและคณะจากลังกาอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐาน ณ หาดทรายแก้ว และมีการก่ออิฐปูนที่นำมาจากลังกา ก่อเป็นพระเจดีย์สรวมไว้เป็นเครื่องหมายและผูกภาพยนตร์รักษาไว้เป็นครั้งแรก

การบูรณะครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ.1098 พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บนหาดทรายแก้ว ทรงให้ขุดสระน้ำพระบรมสารีริกธาตุใส่ผอบลอยในสระ ผูกภาพยนตร์ด้วยเวทมนต์คาถา และให้วัดออกไปจากฐานข้างละ 8 วา ปักด้วยเสาศิลาทั้ง 8 ด้าน ก่ออิฐสูง 4 วา และเรียบอิฐทั้งหมดที่องค์พระบรมธาตุ ถัดจากองค์ระฆังใช้ศิลา ถัดจากปทุมโกศใช้เหล็กจนถึงยอด พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้สูง 1 เส้น 15 วา 3 ศอก

การบูรณะครั้งที่ 3 ประมาณปี พ.ศ.1650-1850 การบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช จันทรภาณุศรีธรรมราช ทรงบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์องค์เดิมให้เป็นเจดีย์ทรงลังกาอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

การบูรณะครั้งที่ 4 ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 อันเนื่องมาจากสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราชพงษากษัตริย์ (พงษาสूर) โปรดให้บูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์และสร้างโบราณสถานอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายรายการ เช่น ก่อสร้างพระวิหารหลวง พระระเบียงดินธาตุหรือวิหารทับเกษตร วิหารพระม้า วิหารเขียน เป็นต้น ปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์และสร้างเจดีย์ราย

การบูรณะครั้งที่ 5 ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 23 รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีการบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

การบูรณะครั้งที่ 6 ประมาณปี พ.ศ.2312 รัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เชื่อกันว่าทรงโปรดให้สร้างเพิงต่อฐานทักษิณออกมารอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเรียกกันว่า “ทับเกษตร” หรือ “วิหารทับเกษตร”

การบูรณะครั้งที่ 7 ประมาณปี พ.ศ.2329-2358 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเจ้าพระยาบวรราชนครศรีธรรมราชหรือเจ้าพระยาบวร (พัฒน์) ซึ่งต่อมาได้เลื่อนยศเป็น “เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี” มีการบูรณะพระวิหารหลวงและองค์พระบรมธาตุเจดีย์

การบูรณะครั้งที่ 8 ประมาณปี พ.ศ. 2435 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้มีการบูรณะและเสริมสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ และสิ่งก่อสร้างภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างปี พ.ศ.2436-2440 (ร.ศ.112-116) โดยมีพระครูเทพมนีศรีสุวรรณอุปภิบาล (ปาน) เป็นกำลังสำคัญ

การบูรณะครั้งที่ 9 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีการบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช หลายครั้ง ดังนี้

1) ปี พ.ศ.2520 กรมศิลปากรได้ว่าจ้างบริษัทสุศักดิ์ก่อสร้าง ซ่อมบูรณะวิหารทับเกษตร เปลี่ยนกระเบื้องหลังคา เปลี่ยนโครงหลังคาที่ชำรุดและปลงกะสีได้กระเบื้อง

2) ปี พ.ศ.2522 การดำเนินการจ้างสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ทำการวิจัย และสำรวจโครงสร้างของพระบรมธาตุเจดีย์

3) ปี พ.ศ.2524 การบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในการรักษาผิวปูนเดิมองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเกิดความชำรุดเสียหายอันเนื่องมาจากคราบตะไคร่และเชื้อรา

4) ปี พ.ศ. 2530 กรมศิลปากรได้มอบหมายให้ช่างสิบหมู่ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ดำเนินการซ่อมบูรณะทั้งในส่วนที่เป็นงานบูรณะกลีบบัวปูนและในส่วนที่เป็นกลีบบัวทองคำ ทองคำที่ใช้ในการซ่อมบัวคว่ำบัวหงาย (บัวกาบปลิ) รวมน้ำหนักทองคำที่ใช้ในการบูรณะทั้งสิ้น 18,364.10 กรัม คิดเป็นน้ำหนักทองคำประมาณ 1,208.16 บาท

5) ปี พ.ศ.2532 กรมศิลปากรได้มอบหมายจากรัฐบาลให้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมธาตุตั้งแต่ส่วนที่เป็นวิหารทับเกษตรขึ้นไปจนถึงระดับ กลีบบัวคว่ำบัวหงายทองคำเมื่อเดือนมีนาคม 2533

สรุปว่า พระบรมธาตุเจดีย์เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานบนหาดทรายแก้ว ซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองนครศรีธรรมราชเป็นหลักชัยของพุทธศาสนิกชนที่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อ วิถีชีวิต การสร้างบ้านแปงเมือง พัฒนาการทางการเมือง การปกครอง และศิลปวัฒนธรรม พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีรูปแบบและหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลังกา ซึ่งวิวัฒนาการมาจากสถูปสาญจีและมีอายุยาวนาน องค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ถูกภูมิอากาศและสภาพแวดล้อม และประสบกับความเสื่อมสภาวะของวัสดุที่ก่อสร้าง ทำให้เกิดความชำรุดทรุดโทรมในส่วนต่างๆ ไปตามกาลเวลา พุทธศาสนิกชนและทางราชการบ้านเมืองแต่ละสมัยได้ร่วมกันบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วยแรงศรัทธาตลอดมา

1.7) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับประเพณีท้องถิ่น พระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อได้เผยแผ่เข้ามาสู่เมืองนครศรีธรรมราชประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาและได้ตั้งมั่นลงอย่างมั่นคงสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน และได้มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งต่อประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ในเมืองนครศรีธรรมราชมาโดยตลอด จนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นเส้นโลหิตใหญ่ของวัฒนธรรมของคนบนคาบสมุทรภาคใต้ของไทย ความเชื่อ (beliefs) ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นและลัทธิศาสนาอื่นๆ อย่างกลมกลืน อันเนื่องจากคนในท้องถิ่นมีความเชื่อเกี่ยวกับผีสงเทวดา สิ่งเหนือธรรมชาติ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อรับนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อไม่ได้ละทิ้งความเชื่อเดิม แต่ได้นำเอาความเชื่อเดิมเข้ามาปฏิบัติผสมผสานกลมกลืนกับความเชื่อของพระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อ ดังที่ได้เห็นปรากฏการณ์ต่างๆ ที่คนในเมืองนครศรีธรรมราชได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายอย่างและเป็นระบบความเชื่อที่มีเสน่ห์ในการร้อยรัดเอาสถาบันต่างๆ ในสังคมให้มาอยู่ร่วมกันภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อ ความเชื่อเหล่านั้นได้

นำไปสู่พิธีกรรม (rituals) ที่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ จึงทำให้พิธีกรรม มีบทบาทและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนเมืองนครศรีธรรมราช เพราะพิธีกรรมได้กำหนดแนวคิด หลักธรรม ความเชื่อ ความรู้สึก และการปฏิบัติร่วมกันที่ได้สืบทอดต่อๆ กันมาอย่างกลมกลืนทั้งศาสนา พราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ จึงได้กลายเป็นประเพณีท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับพระบรมธาตุเจดีย์หลายประเพณี เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีให้ทานไฟ ประเพณีกวนข้าวสุบยาสา ยาคุ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีสวด ด้าน ประเพณีสวดพระมาลัย ประเพณียกขันหมากปฐุม เป็นต้น

สรุปว่า พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เผยแผ่เข้าสู่เมืองนครศรีธรรมราชและตั้งมั่นอย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน โดยที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้รวมเอาลัทธิความเชื่อผีสาขเทวดา สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และลัทธิความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาผสมกลมกลืนกับพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ จึงเป็นความเชื่อที่มีเสน่ห์ในการร้อยรัดเอาสถาบันทางสังคมเข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่มีพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์ แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเหล่านั้นได้นำไปสู่พิธีกรรมทางสังคมที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นที่สร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณี ตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีลากพระ ประเพณีสวดด้าน เป็นต้น

ข) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเมืองนครศรีธรรมราช

การล่มสลายของอาณาจักรพุกาม อาณาจักรเขมรและอาณาจักรศรีวิชัยในประมาณ พุทธศตวรรษ ที่ 17-18 จึงทำให้เกิดอาณาจักรนครศรีธรรมราชขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มทางด้านทิศ ตะวันออกของอ่าวไทย อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกา เรียกว่า “ลัทธิลังกาวงศ์” หรือ “นิกายลังกาวงศ์” ได้ตั้งมั่นลงอย่างมั่นคงในดินแดนนครศรีธรรมราชและขยายตัวไปทั่วอาณาจักร โดยมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ หลักคิด และอุดมการณ์ที่แตกต่างจากลัทธิความเชื่ออื่นๆ พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์จึงมีบทบาทในการสร้างสรรค์ ศิลปวัฒนธรรมและสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และบทบาทหน้าที่ บารมีของกษัตริย์ที่จะต้องคุ้มครองและสร้างความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเมือง นครศรีธรรมราช ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยและเมืองมอญ โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็น ศูนย์กลาง ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งผู้วิจัยประมวลเนื้อหาสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1) ศาสนาและความเชื่อก่อนพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในนครศรีธรรมราช เมื่อประมาณปี พ.ศ.236 หลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทำสังคายนาครั้งที่ 3 และได้ส่งสมณทูต 9 สายออกไป ประกาศศาสนาในดินแดนต่างๆ ซึ่งสมณทูตสายที่ 8 นำโดยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ได้มา ประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาเริ่มประดิษฐานลงครั้งแรกที่บริเวณลุ่มน้ำแม่กลองกับลุ่ม

น้ำท่าเงินบริเวณอำเภอทุ่งจังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาสมัยทวารวดีมีเมืองนครปฐมเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท

สำหรับคาบสมุทรไทยหรือแหลมมลายู เดิมที่ผู้คนบนคาบสมุทรโบราณแห่งนี้มีความเชื่อในการนับถือลัทธิบูชาภูตผี วิญญาณ เมื่อดินแดนแห่งนี้ผูกพันกับการค้าสมัยโบราณจึงทำให้วัฒนธรรมอินเดียผสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เกิดการแบ่งชั้นอำนาจเข้าควบคุมเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาได้รวบเอาความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อเข้าด้วยกัน ยอมรับบทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ ในการคุ้มครองและสร้างความบริสุทธิ์ให้กับพระพุทธศาสนาแล้งกวางค์ นำอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การปกครอง จากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนาดังกล่าวได้ส่งผลให้คาบสมุทรมลายูที่มีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางมีการพัฒนารูปแบบทางสังคมและการเมืองขึ้น 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบแรก การพัฒนารูปแบบทางสังคมและการเมืองตามหลักคิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รูปแบบของสถาบันการเมืองของอินเดียที่แพร่กระจายเข้ามาจึงได้รับการยอมรับ สถาบันเทวราชาก็เกิดขึ้น โดยนำมาปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ที่สร้างความถูกต้องให้สอดคล้องกับกรอบวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 17

รูปแบบที่สอง การพัฒนารูปแบบทางสังคมและการเมืองตามหลักคิดของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาจากลังกาโดยตรงและผ่านอาณาจักรพุกามและมอญ พระพุทธศาสนาจะรวมเอาความแตกต่างในลักษณะของการแบ่งงานทางสังคมในชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาก็คือการที่จะสร้างความชอบธรรม ความถูกต้องของระบบต่างๆ เข้ามารวมอยู่ด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น รวมทั้งความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ ยังได้รวมเอาแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะต้องให้ความคุ้มครองและสร้างความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่ศาสนาด้วย

2) การประดิษฐานพระพุทธศาสนาแล้งกวางค์ในเมืองนครศรีธรรมราช พระ พุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในเกาะลังกา และเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงรัชสมัยของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 1 ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างคณะสงฆ์ฝ่ายมหาวิหาร สร้างสามัคคีธรรมด้วยการรวมคณะสงฆ์ 3 นิกายเข้าด้วยกัน สังคายนาพระธรรมวินัยชำระพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นภาษาบาลีแล้วจารึกลงใบลาน จึงทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเจริญถึงขีดสุด พระภิกษุชาวลังกาได้นำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ตามเมืองโบราณ เส้นทางการค้าบริเวณชายฝั่งทะเลในดินแดนสุวรรณภูมิ เช่น นครพนม นครศรีธรรมราช เป็นต้น กระแสความนิยมพระพุทธศาสนาแล้งกวางค์ได้ขยายตัวจากเมืองชายฝั่งทะเลเข้าสู่ชุมชนบ้านเมืองลุ่มน้ำสำคัญๆ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาแล้งกวางค์เป็นที่ยอมรับเหนืออุดมการณ์และคติความเชื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะพระพุทธศาสนาแล้งกวางค์ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎก

และอรรคธาตุที่เป็นภาษาบาลีในการเผยแผ่ จึงทำให้กลุ่มพระสงฆ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เดินทางไปบวช แปลงและศึกษาพระพุทธศาสนาแบบอย่างลังกาคลับ มาเผยแผ่และฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในดินแดนของตน ปัจจัยที่ส่งเสริมการขยายตัวของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มี 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในสังคมเกษตรกรรม หลักคิดและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์มีความแตกต่างจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนาเถรวาท

สำหรับการเผยแผ่เข้ามาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเมืองนครศรีธรรมราช ได้มีเรื่องราวกล่าวถึง 4 ประการ คือ

ประการแรก เจ้าชายทันตกุมารกับเจ้าหญิงเหมชาลำนำพระทันตธาตุ และพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานบนหาดทรายแก้ว

ประการที่สอง พระเจ้ากรุงลังกาทรงนิมนต์พระพุทธานุญาตให้เดินทางมากับทูตของพระเจ้า ศรีธรรมมาโคกราชมาสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราช และทรงนิมนต์พระมหาปเรียนทศศรีและพระสังฆาณูเทพมหาเถระจากลังกาและพระสงฆ์จากเมืองหงสาวดีมาทำบุญฉลองพระมหาธาตุเจดีย์

ประการที่สาม พระราหุลเถระชาวลังกาพร้อมด้วยพระเถระอีก 4 รูป เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองพุกาม และพระราหุลเถระได้เดินทางต่อมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราช

ประการที่สี่ พระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมราชทรงยกทัพไปลังกาเพื่อขอพระทันตธาตุและบาตรของพระพุทธเจ้า ซึ่งอาจนิมนต์พระภิกษุชาวลังกามาด้วยและทรงส่งพระภิกษุชาวนครศรีธรรมราชไปบวชแปลงที่ลังกา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในนครศรีธรรมราชนั้น พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เจ้าเมืองสิบสองนักษัตร พระสงฆ์ลังกาวงศ์ ได้มีการเผยแผ่ด้วยการบวชกุลบุตร สร้างพระพุทธรูป สร้างวัดปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงให้เจ้าเมืองสิบสองนักษัตรมีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างสรรคและรับผิดชอบในการบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์และคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ เข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญของเมืองหลวงวันเถลิงศก สรงน้ำกษัตริย์ ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ส่งเครื่องราชบรรณาการ และร่วมพิธีกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมืองนครศรีธรรมราช ก่อให้เกิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ความรู้ การฝึกฝน การปฏิบัติจริง อาทิเช่น การบวช การประกอบพิธีกรรม เป็นต้น นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่เมืองและชุมชนของตนและอุปถัมภ์คณะสงฆ์ ส่วนการเผยแผ่ของพระสงฆ์ลังกาวงศ์เริ่มด้วยการเผยแผ่คำสอนด้วยการโยงมิติทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ เศรษฐกิจ นิทาน วิชาการ และวิชาชีพไปพร้อมๆ กัน การนำคนเดินทางจาริกแสวงบุญ สร้างศรัทธา ความเชื่อ ถวายสิ่งมีค่าและสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

ส่วนด้านรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เมืองนครศรีธรรมราช มีความคล้ายคลึงกันกับการปกครองอาณาจักรในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชแบบกระจายอำนาจ โดยมีตำแหน่งหัวหน้าคณะสงฆ์ 4 ตำแหน่งและมีประธานคณะสงฆ์คือพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งมีองค์แทนคือพระเถระผู้ใหญ่ พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิหรือพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ที่มีตำแหน่งเป็นประธานในการดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในขณะเดียวกันก็มีพระสงฆ์จากลังกา 4 คณะใหญ่ที่อยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงแบ่งหน้าที่ให้แต่ละคณะ โดยมีหัวหน้าคณะที่มีสมณศักดิ์เป็นพระครูผู้ช่วย อาทิเช่น พระครูกาเดิม พระครูกาชาต เป็นต้น มีตำแหน่งหน้าที่ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระธาตุวรมหาวิหารและปกครองคณะสงฆ์ในคณะของตนเอง ส่วนในเมืองสิบสองนักษัตรนั้นก็มีวัดประจำเมืองที่มีพระครูหรือพระเถระผู้ใหญ่ ที่มีอำนาจในการปกครองวัดใหญ่น้อยตามหัวเมืองและชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้คณะสงฆ์และวัดเหล่านั้นขึ้นตรงต่อพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ดังนั้นการปกครองคณะสงฆ์ จึงเป็นเพียงการควบคุมให้พระภิกษุปฏิบัติไปตามพระธรรมวินัยและธรรมเนียมสงฆ์อย่างเคร่งครัด เพราะว่าผู้ที่บวชในสมัยนั้นเป็นคนที่ได้รับการยอมรับในสังคม และได้รับอนุญาตจากเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ เมื่อบวชแล้วก็เป็นที่พึ่งของเจ้าเมืองและผู้คนในชุมชน ส่วนการปฏิบัติก็มักจะปฏิบัติตามแบบอย่างของครูอาจารย์หรือเจ้าสำนัก โดยการศึกษากับอาจารย์เคารพเชื่อฟังอาจารย์ การปกครองจึงเป็นแบบอาจารย์กับศิษย์หรือพ่อกับลูก

สรุปว่า “พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์” หรือ นิกายลังกาวงศ์ คือพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาที่ได้เข้ามาเผยแผ่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีธรรมเนียมปฏิบัติที่แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มแรกคามวาสีหรือคณฤรัและกลุ่มที่สองอรัญวาสี จึงทำให้พระสงฆ์ลังกาวงศ์เมืองนครศรีธรรมราชมีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ มีการใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นภาษาบาลีในการเผยแผ่ศาสนา พระสงฆ์มีความเคร่งครัดพระธรรมวินัย ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายและสงบ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มุ่งแต่การศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ และชักนำให้คนเข้าหาธรรม สร้างค่านิยมเรื่องบุญ ส่งเสริมการทำทาน ความกตัญญู ยกย่องผู้นำหรือผู้ปกครอง มีธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้เกาะลังกาเป็นที่สนใจของผู้ปกครองอาณาจักรใหญ่น้อยและพระภิกษุเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาและสถานที่อื่นๆ ที่มีพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์อย่างแพร่หลาย

3) การบูรณาการคติความเชื่อดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้นำแนวคิดและคติความเชื่อตามแบบอย่างลังกา เข้ามาผสมผสานกับแนวคิดและความเชื่อท้องถิ่นเข้าด้วยกัน จึงทำให้เกิดแนวคิดและคติความเชื่อขึ้นมาใหม่ในนครศรีธรรมราช อันได้แก่ คติความเชื่อในการสร้างสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุตามแบบอย่างลังกาที่ผู้สร้าง ผู้บูชาจะได้รับอานิสงส์แห่งบุญและเป็นการประกาศหลักธรรมคำสอนทางศาสนา คติความเชื่อการทำรูปช้างล้อมรอบฐานพระบรมธาตุเจดีย์ตามแบบอย่างลังกา ที่มาจากการใช้ช้างแท่นพระทันตธาตุมาแต่โบราณ คติความเชื่อช้างแห่ง

จักรวาล คติความเชื่อการรักษาพระธาตุบนหาดทรายแก้วจากคณะทูตลังกา กาสีเหล้าและกาสมณศักดิ์ พระครูหัวหน้าคณะกาสีเหล้ารักษาพระธาตุ คติความเชื่อพระนามกษัตริย์ผู้ปกครองนครศรีธรรมราช ตามแบบอย่างพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์ผู้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา คติความเชื่อการสร้างรอยพระพุทธรูปอันเป็นสัญลักษณ์สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาลังวงศ์ คติความเชื่อการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์อันเป็นต้นไม้ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า อันเป็นสัญลักษณ์ของการสืบทอดพระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่ลังกาและนครศรีธรรมราช คติความเชื่อพระพุทธรูปหิंसคังอันเป็นพระพุทธรูปประจำเมืองและสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ คติความเชื่อเรื่องเจ้าชายทนต์กุมารและเจ้าหญิงเหมชาลาผู้นำพระทันตธาตุและพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานบนหาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราช คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปฉลององค์แทนกษัตริย์ คติความเชื่อที่เป็นแบบอย่างพระภิกษุชาวลังกาในการปฏิบัติเจริญธรรมในการบรรลุนิพพาน คติความเชื่อการสร้างบารมีธรรมตามคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและการเทศนามหาชาติ ตลอดจนการถวายวัตถุสิ่งของอันมีค่าแด่พระบรมธาตุเจดีย์ คติความเชื่อเรื่องกรรมที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ อันจะทำให้คนทำความดีละเว้นความชั่ว และคติความเชื่อเกี่ยวกับอันตรายแห่งพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้เกิดศรัทธาในการศึกษา ดำรง และพัฒนาพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ให้เจริญถึง 5,000 ปี

สรุป การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจากผลการวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยพระครูวรวิริยะคุณ ได้องค์ความรู้หลักๆ ใน 2 ประเด็น คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์ ในแง่มุมต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ที่ได้แผ่ขยายจากประเทศศรีลังกามาถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช และได้แผ่ขยายไปทั่วประเทศไทย และเมื่อแผ่ขยายมาแล้ว ได้ผสมผสานกับแนวความคิด หลักความเชื่อที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น จนทำให้เกิดแนวความคิดความเชื่อใหม่โดยมีประเพณีต่างๆ เป็นเสมือนเครื่องร้อยรัดให้ชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็ง และทำให้นครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และโดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา

4.1.2 องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์

การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 3 เรื่อง คือ

เรื่องที่ 1 นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพ โดยมี ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล เป็นผู้ทำการวิจัย

เรื่องที่ 2 ปริศนาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมี ดร.สันติ อุณจะนำ เป็นผู้ทำการวิจัย

เรื่องที่ 3 คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีพระมหาประทีน เขมจารี เป็นผู้ทำการวิจัย

ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสังเคราะห์องค์ความรู้ใน 3 ประเด็น คือ

- ก) อะไรคือสภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ
- ข) ขั้นตอนการ วิธีการเก็บข้อมูล เพื่อค้นห่องค์ความรู้ มีกระบวนการอย่างไร
- ค) ผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นอย่างไร

ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นตามลำดับๆ ดังนี้

ก) สภาพปัญหาองค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ

1) สภาพปัญหาด้านคติความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยนั้น ศาสนาพราหมณ์และฮินดูได้มีอิทธิพลอยู่ก่อน เมื่อคนไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมนี้ อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูได้เข้ามาบิบบบาทสำคัญต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา ปรากฏการณ์ศรัทธาต่อองค์จตุคามรามเทพที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2549 กล่าวได้ว่าไม่มีใครที่ไม่รู้จักจตุคามรามเทพแห่งวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีวัดถุ่มงคลเกี่ยวกับจตุคามรามเทพออกมานับหลายพันรุ่น เศรษฐกิจหมุนเวียนในจังหวัดนครศรี-ธรรมราชนับหมื่นล้านบาท ราคาวัตถุมงคลจตุคามรามเทพสูงเป็นหมื่นแสนบางรุ่นหลักล้าน ผู้คนทั่วสารทิศต่างหลั่งไหลกันมาที่พระบรมธาตุเจดีย์ มีการทำพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคลจตุคามรามเทพจนช่วงหนึ่งมีข่าวว่าฐานพระบรมธาตุเจดีย์ทรุด

จากปรากฏการณ์จตุคามที่ปรากฏ จะพบว่าสังคมไทยถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นพุทธศาสนิกชนและเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความอ่อนแอของพระพุทธศาสนา ว่าไม่สามารถเข้าถึงจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีลักษณะการอ่อนวอนต่ออำนาจภายนอกทุกรูปแบบ แต่คำสอนของพุทธศาสนานั้นสอนให้กระทำด้วยความเพียร การปลุกเสกจตุคามรามเทพของพระสงฆ์ก็มีคำถามเช่นกันว่า จะเป็นการส่งเสริมให้ชาวพุทธหลงมกมายหรือไม่ เพราะแทนที่จะไปสร้างสติปัญญาให้กับคนกลับไปส่งเสริมให้คนลุ่มหลงมัวเมา

จากกรณีปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพดังกล่าว จึงเป็นเครื่องเตือนสติสังคมไทยได้เป็นอย่างดีว่า トラบใดที่แนวคิดแบบพุทธศาสนาไม่สามารถติดตั้งอยู่ในปัญญาของคนได้ จตุคามรามเทพเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่ง เป็นเพียงอาการเดียวเท่านั้นที่แสดงออกมาแล้ว แต่トラบใดที่โรคยังไม่หายหรือยังมีสาเหตุของโรคอยู่อีก อาการแบบนี้ก็ยังคงแสดงอาการออกมาได้อีก การศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพต้องศรัทธาให้ถูกตามแบบของพุทธศาสนาที่แท้จริง กล่าวคือ ต้องมีปัญญามาก่อนศรัทธา และเนื่องด้วยกระบวนการเรียนรู้พุทธธรรมในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ยังไม่มีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับ

บริบทของสังคมอย่างแท้จริง จึงทำให้พุทธศาสนิกชนห่างเหินจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นอย่างมาก ผู้วิจัยตระหนักในความสำคัญของประเด็นดังกล่าว จึงเห็นว่าควรนำวิกฤติมาเป็นโอกาสในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมสู่เยาวชน โดยอาศัยปรากฏการณ์จิตคามรามเทพแห่งองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชดังกล่าว ซึ่งผลจากการวิจัยนี้จะสามารถนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา นำสู่การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และสามารถนำไปเป็นฐานองค์ความรู้รองรับการที่พระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการเสนอเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโกในอนาคต

2) สภาพปัญหาด้านปริศนาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์

พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของไทย ที่กษัตริย์ศรีธรรมโศกราชแห่งอาณาจักรนครศรีธรรมราชทรงสร้างในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันกับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์รวมจิตใจความศรัทธาเลื่อมใสของชาวจังหวัดนครศรีธรรมและพุทธศาสนิกชนทุกภาค มานานกว่า 1,000 ประชาชนชาวภาคใต้และพุทธศาสนิกชนทั่วไปมีความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างสูง ในช่วงชีวิตสักครั้งหนึ่งขอให้ได้มีโอกาสไปนมัสการองค์พระธาตุถือเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่แล้ว บางท่านเห็นว่าวัดนี้จะต้องเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาพุทธศาสนาคาบสมุทรมาลายู โดยเฉพาะในสมัยศรีวิชัย

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จึงเป็นบ่อเกิดของคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นภาคใต้ เช่น ความเชื่อพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา บ้างเชื่อว่าใครที่แนบหูฟังที่องค์พระบรมธาตุเจดีย์แล้วได้ยินเสียงน้ำไหลจะเป็นผู้มีบุญญาธิการ เป็นต้น ด้วยเหตุที่ชาวบ้านมีศรัทธาความเชื่อต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ดังกล่าว จึงมีการนำเอาสิ่งของมีค่าต่างๆ มาถวายพระบรมธาตุเจดีย์ เรียกตามภาษาถิ่นว่า “บูชาพระธาตุ” เพื่อเป็นพุทธบูชา สิ่งของมีค่าที่นำมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น หุ้มยอดพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยทองคำ แก้วแหวน เงินทอง แผ่นเงินแผ่นทอง ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง และยังมีเครื่องวัตถุสักการะ เครื่องประดับและสิ่งอื่นๆ อีกมากมาย สิ่งของเหล่านี้ประชาชนนำมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เพราะมีความเชื่อว่าจะได้บุญกุศลพบกับความสุขในโลกหน้า และไปเกิดในศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย นอกจากนี้ยังมีการนำพระพุทธรูป เทวรูป โบราณวัตถุอื่นๆ ตามสถานที่ต่างๆ มาเก็บรักษาหรือบูรณะซ่อมแซมไว้ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช จนเกิดเป็นตำนานเล่าสืบทอดต่อมา เช่น พระพวย พระแอต พระปัญญาและสิ่งอื่นๆ สิ่งเหล่านี้เป็นรูปเคารพที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ เช่น ใครอยากได้บุตรธิดาหรือทรัพย์สินสูญหายให้ไปบนบานพระพวยจะดลบันดาลให้สมปรารถนา ถ้าใครปวดหลัง ปวดท้อง ให้นำไม้ไปค้าพระแอตแล้วนำไม้นั้นมานวดคลึงบริเวณที่ปวด เชื่อกันว่าจะหายจากอาการเจ็บป่วยได้

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพต่างๆ ในวัดนี้อีกมาก เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น

ซึ่งคติความเชื่อเหล่านี้เป็นทั้งปรีชาธรรมและสื่อธรรมสอนใจของชาวพุทธได้เป็นอย่างดี แต่จะต้องอาศัยการศึกษาวิเคราะห์ตีความ แต่ในยุคปัจจุบันยังไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้ด้านคติความเชื่อเหล่านี้อย่างเป็นระบบ แต่เนื่องจากยังไม่มีการถอดปรีชาธรรมและความเชื่อเหล่านี้ ออกมาอย่างเป็นระบบ จึงทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับปรีชาธรรมดังกล่าวยังเกิดประโยชน์น้อย ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องปรีชาธรรมความเชื่อ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ผลของการศึกษาคครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่เกี่ยวกับปรีชาธรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไว้ เพื่อการศึกษาและการสืบทอดในการปฏิบัติให้เหมาะสม รวมทั้งจะเป็นข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นฐานรองรับการนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกต่อองค์การยูเนสโก และยังเป็นประโยชน์ต่อการปรับใช้เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาความเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องที่มีเหตุผลซึ่งไม่มंगาย ให้มีคุณค่าต่อประชาชนในชาติต่อไปโดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อศึกษาปรีชาธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
- 2) เพื่อศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
- 3) เพื่อสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ปรีชาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

3) สภาพปัญหาด้านคติความเชื่อในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์

พระบรมธาตุนั้นไม่ว่าจะบรรจุในพระสถูปเจดีย์ใด ก็จะต้องเป็นที่รู้จักกันว่ามาจากส่วนใดของพระวรกายของพระพุทธเจ้า เรื่องนี้้นว่าสำคัญมากเพราะจะไปสัมพันธ์กับการเขียนตำนานให้ผู้คนที่มากราบไหว้ได้รับทราบและเกิดความศรัทธา นอกจากนั้นยังมีความเชื่อที่กล่าวว่าที่ใดก็ตามที่พุทธศาสนาเจริญงอกงาม มีผู้อุปถัมภ์บำรุงเป็นศูนย์กลางเป็นมิ่งขวัญ ซึ่งมักจะกล่าวถึงอยู่ในตำนานเสมอว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้กับพระสาวก ว่าพระบรมธาตุกระดูกส่วนไหนของพุทธสรีระจะมาประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนอย่างมากมาย ซึ่งได้เดินทางมาเพื่อสักการะองค์พระบรมธาตุเจดีย์อยู่เป็นประจำ บางพวกได้จักนำผ้าແก้กันมา เพื่อขึ้นไปหมั้นให้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นพุทธบูชาบ้าง บางพวกก็นำเครื่องประดับตกแต่ง เช่น ปิ่นปักผม สร้อย แหวน ตุ่มหู เข็มขัดเงิน นากและทอง มาถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาหรือบางพวกก็นำต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาถวาย ดังนั้นในปัจจุบันนี้ภายในพิพิธภัณฑของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงมีสิ่งของมีค่า วัตถุโบราณอยู่มากมาย พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย

เป็นแหล่งรวมความศรัทธาของประชาชน เป็นสถานที่สักการบูชาของชาวนครศรีธรรมราชและพุทธศาสนิกชนทั่วไปมานานกว่า 1,000 ปี

ด้วยเหตุที่ประชาชนมีความเชื่อต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นอย่างสูง จึงได้นำของมีค่าต่างๆ เพื่อมาเป็นพุทธบูชาอย่างมากมาย เช่น หุ้มยอดพระธาตุเจดีย์ด้วยทองคำหนักถึง 962 กิโลกรัม นำดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เครื่องแก้วแหวนเงินทอง เป็นต้น (อรุณ รอดประดิษฐ์, 2539 : 41) ซึ่ง สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงการนำสิ่งของมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์หรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการสักการบูชา เรียกตามภาษาถิ่นว่า “บูชาพระธาตุ” หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ซาธาตุ” ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าการบูชาจะเกิดสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัวอย่างสูง นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ และความเชื่อเกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเจดีย์แล้ว ชาวบ้านยังนับถือนับองค์พระบรมธาตุเจดีย์อีกด้วย เพราะมีความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ สามารถที่จะดลบันดาลให้สมปรารถนาในสิ่งที่ตนนับถือนับเอาไว้ได้ นอกจากพระบรมธาตุเจดีย์จะเป็นบ่อเกิดทางความเชื่อแล้ว ยังเป็นบ่อเกิดทางประเพณีสำคัญๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราชอีกด้วย

จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างสูง แต่คติศรัทธาความเชื่อในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ ยังไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาล แต่เป็นศาสนาที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือเชื่อเรื่องการกระทำ เชื่อเรื่องเหตุและผล แต่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ที่มาเคารพกราบไหว้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ยังมุ่งไปในการอ้อนวอนขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดลบันดาลในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งการสักการบูชาเพื่ออ้อนวอนขอนั้นยังไม่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม แต่เนื่องจากเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของคนโดยทั่วไป คติความเชื่อนี้จึงยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาผ่านจากเครื่องสักการบูชาที่ประชาชนนำมาถวาย ซึ่งผลของการศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงสิ่งที่มีอิทธิพลทางความเชื่อของพุทธศาสนิกชน และรูปแบบพัฒนาการของการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรมองค์ความรู้ในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ให้สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลในการนำมาสร้างศูนย์การเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันจะเป็นการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมที่ถูกต้องสู่ประชาชนต่อไปซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษารูปแบบและพัฒนาการในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์
2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยศึกษาผ่านเครื่องสักการบูชา

ข) กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาองค์ความรู้

กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ เรื่องจิตุคามรามเทพ เรื่องปรีชาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และเรื่องคติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ผู้วิจัยทั้ง 3 เรื่อง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเดียวกัน คือ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกระบวนการเก็บรวบรวม ข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยจะทำการค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย บทความ จดหมายเหตุและสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยผู้วิจัยมีวิธีการในการเก็บข้อมูลภาคสนามหลายวิธี ดังนี้

- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participatory observation) เป็นการสังเกตเชิงสำรวจสภาพเหตุการณ์โดยทั่วๆ ไป ในบริเวณศาลหลักเมือง และบริเวณที่ประดิษฐานองค์จิตุคามรามเทพ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อหาข้อมูลต่างๆ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) โดยผู้ศึกษาจะสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมพิธีกรรมหรือการทำพิธีสักการบูชาองค์จิตุคามรามเทพ ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงที่สุด และมีการจดบันทึกทันที และการสังเกต

- การสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับจิตุคามรามเทพ จำนวน 30 ท่าน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก กลุ่มเซียนพระ หรือกลุ่มผู้สร้างจิตุคามรามเทพ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดสร้างวัตถุมงคลจิตุคามรามเทพ เช่น นายณสรณ์ พันธรัักษ์ราชเดช บุตรชายของขุนพันธรักษ์ราชเดช นายโก ผ่อง เป็นต้น จำนวน 10 คน

กลุ่มที่สอง กลุ่มประชาชนผู้ที่ได้รับผลจากปรากฏการณ์ศรัทธาจิตุคามรามเทพ หรือผู้ที่มีความเชื่อมั่นในปาฏิหาริย์ขององค์จิตุคามรามเทพ จำนวน 10 คน

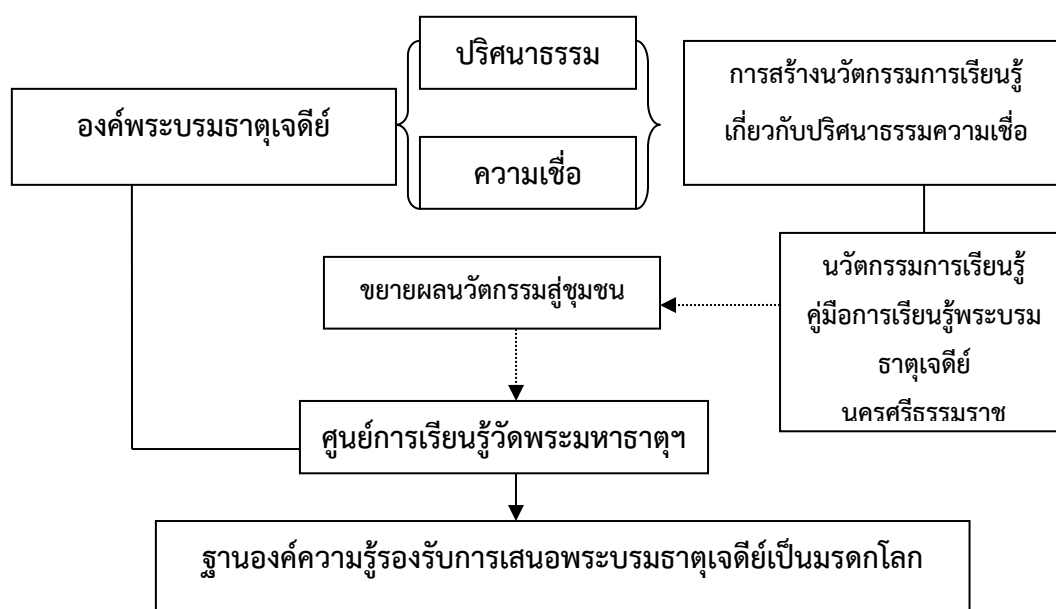
กลุ่มที่สาม กลุ่มนักวิชาการผู้มีความรู้ทางหลักพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ จำนวน 10 รูป/คน

ในการสัมภาษณ์จะมีแนวคำถามในการเข้าไปสัมภาษณ์ตามที่ได้ตั้งไว้ล่วงหน้า (Interview Guide) แต่แนวคำถามสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประโยชน์ครบถ้วน และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และใช้วิธีการบันทึกข้อมูลด้วยเทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึก

3. การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อมๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย และหลังการเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วซึ่งการตรวจสอบจะทำใน 3 ลักษณะ คือ การตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหาว่าครบถ้วนทุกข้อความหรือไม่ การตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาว่าถูกต้องตามวัตถุประสงค์และตรงตามสภาพการณ์จริงหรือไม่ และการตรวจสอบความเป็นเอกภาพของข้อมูลว่ามีความเป็นลักษณะเดียวกันของคำตอบในข้อสัมภาษณ์เดียวกันของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูลการถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายแต่ละครั้งมาประกอบรวบด้วย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยแยกแยะตามประเด็นที่ศึกษา โดยหาสิ่งที่เหมือนกัน สิ่งที่แตกต่างกัน หรือสิ่งที่สัมพันธ์กันขององค์ความรู้เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อในองค์จตุคามรามเทพและพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาวิเคราะห์ความถูกต้องว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ และสรุปอ้างอิงไปถึงสภาพการณ์จริงได้มากน้อยเพียงใด แล้วจึงนำเสนอเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

สำหรับกรอบแนวคิดของโครงการวิจัยเรื่องปริศนาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังนี้

ค) ผลการวิจัยที่ค้นพบ

1) องค์ความรู้เรื่องจตุคามรามเทพ

1.1) สภาพบริบทปรากฏการณ์อันเนื่องด้วยศรัทธาและความเชื่อในพลาณภาพขององค์จตุคามรามเทพ

1.1.1) ประวัติความเป็นมาของจตุคามรามเทพ

ตำนานประวัติความเป็นมาขององค์จตุคามรามเทพมีที่มาหลายตำนาน ซึ่งพอที่จะจัดกลุ่มที่มาของตำนานจตุคามรามเทพได้ดังนี้

กลุ่มแรก อธิบายการสร้างหลักเมือง เชื่อว่าจตุคามรามเทพคือปฐมกษัตริย์ของชาวศรีวิชัย มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอุทิศทรัพย์สร้างพระธาตุเพื่อเป็นพุทธบูชา ปราบปรามคนชั่วจนได้รับสมญาว่าพระเจ้าจันทร์ภาณุผู้ทรงจัดความมืดในโลกดุจดั่งพระอาทิตย์ และพระจันทร์ ผู้ซึ่งตั้งฟ้าตั้งดิน สถาปนา กรุงศรีธรรมโศกราช ศูนย์กลางแห่งศรีวิชัย

กลุ่มที่ 2 มีการอธิบายว่า ตำนานจตุคามรามเทพนั้นเป็นเทพ 2 องค์ คือ ท้าวจตุคามกับท้าวรามเทพ โดยมีประวัติว่า ขุนอินทรไศเลนทร์และขุนอินทรเขาสีขาว ซึ่งเป็นโอรสของ พระเจ้าจันทร์ภาณุ มีความเก่งกล้าสามารถมาก เมื่อสิ้นพระชนม์ ประชาชนทั้งหลายจึงยกย่องให้เป็นเทวดาประจำเมือง เรียกทั้งสองว่า ท้าวจตุคาม และ ท้าวรามเทพ

กลุ่มที่ 3 เป็นตำนานที่มาจากกลุ่มผู้สร้างวัดมุงคลพุทโธสวรรค์ เชื่อว่าจตุคามรามเทพคือเทพรักษาพระบรมธาตุ เดิมคือพระเจ้าจันทร์ภาณุ ซึ่งเป็นกษัตริย์ของศรีวิชัย ที่เก่งกล้าสามารถมาก ทรงมีพระวรกายสีดำ จึงได้พระสมัญญานามว่า “ราชันดำแห่งทะเลใต้” หรือ “พญาพังพากาฬ ทรงสร้างบารมีเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบรรเทาทุกข์แก่มนุษย์ทั้งปวง

กลุ่มที่ 4 เป็นตำนานมาจากกลุ่มผู้สร้างจตุคามรามเทพรุ่น “บารมีพระบรมธาตุ 20 ปี หลักเมือง” ตำนานนี้อ้างอิงถึง “ตรรกวิทยาของชวาเกะ” ที่เรียกว่าจตุคามศาสตร์ โดยเชื่อว่าเจ้าชายรามเทพเป็นโอรสของนางพญาจันทร์รา ราชินีผู้สูงศักดิ์ขององค์ราชันตะ ที่เรียกกันว่าแม่ย่านาง เจ้าชายรามเทพ ได้ศึกษาเล่าเรียนจตุคามศาสตร์จนเจนจบ ทรงเลื่อมใสศรัทธาพุทธศาสนานิกายมหายาน ทรงสร้างกองทัพเรือที่ยิ่งใหญ่ เยือนถึงน่านน้ำในที่ได้ก่ประดิษฐานหลักศาสนาอย่างมั่นคงในที่นั้น เหล่าราชครูต่างถวายนามาภิไธย ว่าองค์ราชันจตุคามรามเทพ

จากตำนานจตุคามรามเทพทั้ง 4 ตำนาน มีข้อสังเกต ดังนี้

1.1.2) ตำนานจตุคามรามเทพในอดีตกับความหมายของปัจจุบัน จตุคามรามเทพทั้ง 4 ตำนานมีประวัติศาสตร์ที่ดินแดนสุวรรณภูมิและเกี่ยวข้องกับนครศรีธรรมราช ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้นเป็นประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อคนในปัจจุบันทั้งด้านความรู้สึนึกคิด ด้านความหมาย

ของสถานที่ บุคคล และวิถีชีวิตของคนเมืองนครศรีธรรมราช ประวัติศาสตร์ของจตุคามจึงไม่ใช่ความเชื่อเรื่องเทพซึ่งอยู่เหนือมนุษย์ซึ่งอยู่บนสวรรค์ แต่เป็นเทพซึ่งมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับมนุษย์และเคยเป็นกษัตริย์ที่ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาก่อน ด้วยลักษณะพิเศษดังกล่าวนี้จึงส่งผลให้เมืองนครศรีธรรมราชมีสำนึกและปฏิบัติการต่างๆ แสดงให้เห็นว่าที่นี่เป็นต้นกำเนิดของจตุคามรามเทพ การจัดสร้างองค์จตุคามรามเทพจึงต้องผ่านสถานที่ในเมืองนครศรีธรรมราช ยังผลให้สถานที่บางแห่งมีความหมายเพิ่มขึ้นจากเดิม

1.1.3) ประวัติความเป็นมาของจตุคามรามเทพกับพื้นที่ของคำอธิบายประวัติศาสตร์ การสร้างตำนานเกี่ยวกับองค์จตุคามรามเทพนั้นสร้างขึ้นจาก “กลุ่มผู้สร้างจตุคาม” ตำนานที่หลากหลายดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจากความเห็นต่างทางวิชาการ ซึ่งถูกพิสูจน์และตีความจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ทว่าเกิดขึ้นจากการตีความของกลุ่มผู้สร้างซึ่งเป็นการสร้างคำอธิบายให้กับ “รุ่น” และ “สาย” ในการสร้างของตน ส่วนผู้เช่าหรือประชาชนทั่วไปไม่ได้สนใจ เพียงเชื่อในองค์จตุคามรามเทพว่าศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้กับตนได้ ตำนานจตุคามรามเทพจึงเป็นพื้นที่การสร้างคำอธิบายของกลุ่มผู้สร้างหรือชนชั้นกลางที่สนใจแต่ไม่ปรากฏความสนใจมากในหมู่ผู้เช่าหรือประชาชนโดยทั่วไป

1.1.4) จตุคามและพุทธ : การแสดงความหมายจากการอธิบายตำนานจตุคาม การอธิบายว่าองค์จตุคามรามเทพนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธไม่ได้เป็นสิ่งแปลกแยกจากศาสนาเดิมที่คนนับถืออยู่เดิม เช่น การอธิบายว่าองค์จตุคามรามเทพ คือพระโพธิสัตว์ ผู้ที่บำเพ็ญบารมีตามแนวทางของพระพุทธเจ้าเพียงแต่ไม่ปรารถนาที่จะบรรลุนิพพาน จะเห็นได้ว่าตำนานว่าด้วยจตุคามรามเทพ แฝงไว้ด้วยลักษณะของการสร้างความหมายให้เกิดขึ้น ที่มีประวัติศาสตร์และสถานที่อ้างอิง รวมทั้งยังผูกโยงอยู่กับศาสนาพุทธจึงทำให้เกิดความเชื่อมโยงเกี่ยวพันระหว่างศาสนาพุทธกับปรากฏการณ์จตุคาม จากคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์จึงพบว่าตำนานจตุคามรามเทพนั้นยังมีคำถามในเชิงการพิสูจน์หลักฐาน

1.1.5) ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ จึงเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายระหว่างศาสนาและความเชื่อซึ่งเกิดขึ้นมาใหม่ จะพบว่า สังคมไทยจะถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นพุทธศาสนิกชน ว่าเป็นสังคมพุทธจริงหรือไม่ เพราะคำสอนศาสนาพุทธสอนให้ใช้ความเพียรพยายาม ไม่ได้สอนให้อ่อนหวาน กรณีพระสงฆ์ทำพิธีปลุกเสกจตุคามก็มีคำถามเช่นกันว่าจะเป็นการส่งเสริมให้ชาวพุทธหลงมกมายหรือเปล่าแทนที่จะไปสร้างด้านสติปัญญาให้กับคน ปรากฏการณ์ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพซึ่งเกิดขึ้นในสังคมพุทธ ความหมายทั้งสองประการนี้จะดำรงอยู่ร่วมกันหรือขัดแย้งกันอย่างไร จากการศึกษาผู้เขียนมีประเด็นที่แสดงให้เห็นถึงการแสดงออกของความเกี่ยวข้องระหว่างพุทธกับความเชื่อดังนี้

1) พระสงฆ์ถูกนำมาผูกโยงกับจุดศุภาม กลายเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ ถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมว่าไม่ได้ทำหน้าที่แห่งสงฆ์ที่จะสร้างสติปัญญาแก่พุทธศาสนิกชน

2) วิถีชาวบ้านไม่ได้รู้จักคำสอนซึ่งเป็นแก่นแท้ของศาสนาแต่เป็นเพียงวิถีที่สืบทอดกันมา การนับถือจุดศุภามไม่ได้หมายความว่าละเลิกละทิ้งพุทธ แต่เป็นการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้นมาอีกองค์หนึ่งเท่านั้นเอง

3) เงื่อนไขของความศักดิ์สิทธิ์ในการจัดสร้างองค์จุดศุภามก็ต้องมีพิธีปลุกเสกในวัดพระมหาธาตุ การใช้วัดเป็นสถานที่ปลุกเสก แสดงให้เห็นถึงว่า จุดศุภามไม่ได้แปลกแยกไปจากศาสนาพุทธ แต่ความเชื่อแบบจุดศุภามจึงเป็นการสอดคล้องกับวัฒนธรรมประชานิยม (Popular culture) จึงทำให้ขยายอย่างกว้างขวางและส่งผลกระทบต่อความคิดและชีวิตของผู้คนมากมาย

1.1.6) จุดศุภามกับความเชื่อ ความเชื่อ “จุดศุภามรวมเทพ” เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนฐานที่สนองความต้องการของผู้คนในยุคสังคมปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกดึงให้เข้ามาร่วมกับบริบททางสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเชื่อและวัฒนธรรมทางสังคม บทบาทของความเชื่อที่มีต่อชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมดังนี้

1) จุดศุภามรวมเทพ เป็นปรากฏการณ์สำคัญของการปรับตัวเรื่องความเชื่อในสังคมยุคปัจจุบัน มีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีทางเศรษฐกิจและสังคมของคนเมืองนครศรีธรรมราช กลายเป็นหลักยึดทางเศรษฐกิจที่กลายเป็นความมุ่งหวังในการทำเงิน ไม่ได้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยทั่วไป แต่ได้เปลี่ยนความหมายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากการเป็นสิ่งลี้ลับให้กลับกลายมาเป็นการรับใช้ในชีวิตประจำวัน

2) จุดศุภาม : ในฐานะบทบาทของความเชื่อท่ามกลางยุคสมัยใหม่ มีปัจจัยหลายประการทำให้กลายเป็นปรากฏการณ์ที่ไร้ขอบเขตได้ขนาดนี้ คือ ศาสนามีบทบาทต่อสังคมลดน้อยลง จุดศุภามตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคนได้ 2 ประการเป็นหลัก คือความมั่นคงปลอดภัยกับความร่ำรวย จุดศุภามใช้ศาสตร์แห่งธุรกิจมาเสริมการตลาดให้กว้างไกลออกไป และพระเป็นผู้ปลุกเสกองค์จุดศุภามทำให้เกิดความรู้สึกว่าจุดศุภามเป็นส่วนหนึ่งของพุทธ และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดศุภามรวมเทพนั้นมีอยู่ทั้งหมด 5 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเชื่อ (2) กลุ่มชอบ มองเห็นเป็นศิลปะและสะสมเอาไว้ (3) กลุ่มช้อน เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด คือ ตามหา เข้า แล้วค่อยๆ ปลอมเมื่อราคาสูงขึ้น (4) กลุ่มเฉยๆ คอยติดตามตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ไม่ขัดแย้งกับกลุ่มผู้เชื่อและช้อน (5) กลุ่มใช้เลย เป็นกลุ่มปั่นกระแสที่สำคัญที่สุด จากความแตกต่างของคน ทั้ง 5 กลุ่มดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจุดศุภามรวมเทพนั้นมีความหมายอยู่อย่างหลากหลายยังไม่ตกผลึกเป็นความเชื่อของคนในสังคมไปในแนวทางเดียวกัน

3) ความหมายของจุดศุภามรวมเทพยังไม่อาจพัฒนาเป็นลัทธิพิธีได้ มีความหมายเอนเอียงไปในการตลาด “ขาขึ้น” และ “ขาลง” ของจุดศุภามขึ้นอยู่กับกำลังซื้อหรือมิติทางเศรษฐกิจมากกว่าความเชื่อความศรัทธา

4) จตุคามเปรียบเสมือนตัวบทที่สามารถเลือกเขียนและตีความหมายใหม่ได้ ดังข้อบ่งชี้ต่อไปนี้ เพราะความหมายของจตุคามอย่างน้อยมีถึง 4 ตำนานและมันน่าจะว่าแต่ละตำนานก็เกิดจาก “สาย” ในการสร้างจตุคามที่แตกต่างกัน ความหมายของจตุคามรามเทพถูกเติมให้กลายเป็น Universal ที่สามารถดลบันดาลได้ทุกอย่าง ซึ่งแตกต่างกับเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่ผ่านมา รูปลักษณะของจตุคาม จตุคามรามเทพสามารถออกแบบได้หลากหลายเพราะไม่เคยมีใครเคยเห็นตัวจริง จึงไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว และเป็นเทพสาธารณะ ทำให้ใครก็สามารถยกอ้างจตุคามรามเทพเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับทางใดทางหนึ่งได้โดยที่ไม่มีใครหวงห้าม

สรุปได้ว่า จตุคามสร้างความเชื่อหรือความเชื่อ (บนฐานวัฒนธรรมประชานิยม) สร้างจตุคามการพิจารณาประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นข้อบ่งชี้ประการสำคัญถึงเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อในยุคปัจจุบัน หากมองย้อนไปจะพบว่าความเชื่อที่มีขึ้นจะส่งผลให้ผู้คนปฏิบัติตามความเชื่อนั้นๆ อย่างเช่น ที่คนเชื่อเรื่องหลวงปู่ทวดก็ต้องมีบทสวด มีการปฏิบัติดี คนเชื่อเรื่องผีก็ต้องบูชาผี ต้องเซ่นไหว้ และเกรงกลัวเคารพต่อสิ่งนั้นๆ ไม่ทำอะไรตามใจตัวเอง นอกเหนือจากความเชื่อที่ส่อนกันมา กล่าวคือกรณีนี้ความเชื่อมีผลต่อการบังคับผู้คนให้เกิดขนบบางอย่างขึ้นในสังคม เช่น ถ้าบูชาผีป่าก็จะไม่ทำลายป่า เป็นต้น ในกรณีจตุคามรามเทพนั้นไม่สามารถสรุปลงว่าเป็นความเชื่อแบบข้างต้น เนื่องจากมีข้อมูลหลายอย่างบ่งชี้ว่า การสร้างจตุคามรามเทพนั้นสามารถตกแต่งความหมายหรือสร้างขึ้นได้ตามจินตนาการของผู้สร้าง และการจัดสร้างยังใช้ขนบทางธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องเกือบทั้งหมด จนกลายเป็นความเชื่อแบบธุรกิจสร้างจตุคามไม่ใช่จตุคามสร้างความเชื่อให้คนปฏิบัติ หรือแม้ว่าคนที่บูชาจตุคามก็ยังบูชาเพื่อให้ได้ผลตอบแทนอย่างที่ขนบทางธุรกิจอยากได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าจตุคามจะถูกสร้างขึ้นจากขนบทางธุรกิจแต่ก็มีผู้คนส่วนหนึ่งที่เชื่อถือองค์จตุคามและบูชาด้วยความศรัทธา แต่ทว่าลัทธิความเชื่อแบบจตุคามก็ยังไม่สามารถตกลึกเป็นความเชื่อที่มีผลต่อชีวิตผู้คนอย่างที่คุณเคยเชื่อผีป่าได้

1.2) สภาพการเรียนรู้พุทธธรรมของเยาวชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

พุทธธรรมเป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติ ของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกะดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบการศึกษา 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้งมีความง่ายยาก ตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้ ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขา

ที่ชัดเจนในการศึกษาพัฒนาเด็กและเยาวชนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติกำหนด ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้น

การเรียนรู้พุทธธรรมของเยาวชนในสถานศึกษาได้นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือ การจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ ใช้ ปัญญา และ เกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโมสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวจัดผ่านระบบไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรม ทั้ง ศีล หรือพฤติกรรมหรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม สมาธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข และ ปัญญา ที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่เหมาะสม(โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดี ที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายามด้วยไตรสิกขา

การเรียนรู้พุทธธรรมของเยาวชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช มี 3 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ ได้แก่ การเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม การรับรู้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ พุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างมากแก่การรับรู้สิ่งที่ดีงามถูกต้อง(สัทธรรม) ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (สัตบุรุษ)

2. การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิด หรือการนำเอาสิ่งที่รับรู้้นมาย่อย จัดระเบียบ หรือเสริมเติมต่อเพื่อให้เกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้น สามารถจัดได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ โยนิโสมนสิการแบบปลูกปัญญา และ โยนิโสมนสิการแบบเสริมสร้างคุณภาพจิต เป็นการใช้ความคิดเพื่อให้เกิดกุศลธรรมเป็นอุบายลดโลภะ โทสะและโมหะ โดยใช้ธรรมฝ่ายดีมากดข่มหรือทดแทน สิ่งที่จะช่วยให้รู้จักคิดหรือเกิดโยนิโสมนสิการก็คือการรู้จักตั้งคำถาม

กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่รู้จักคิดหรือคิดไม่ถูกวิธี ขณะเดียวกันคนจะคิดเป็นหรือคิดถูกวิธีได้ก็เพราะรู้จักตั้งคำถาม กระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจึงควรให้ความสำคัญแก่การฝึกให้รู้จักตั้งคำถามด้วย มิใช่แค่การแสวงหาหรือจดจำคำตอบอย่างเดียว

3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ การเรียนรู้ที่ขาดการปฏิบัติย่อมมิใช่การเรียนรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์หรือถูกต้อง นี่อาจเป็นจุดสำคัญที่ทำให้การศึกษาแบบพุทธแตกต่างจากการศึกษาแบบตะวันตกหลายสำนัก เพราะฝ่ายหลังนั้นเน้นการใช้ความคิดล้วน ๆ จึงเป็นการเรียนรู้ในระดับพุทธิปัญญา

1.3 การพัฒนานวัตกรรมในการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธา องค์จตุคามรามเทพ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

การส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรมในปัจจุบัน ไม่ค่อยมีการส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้พุทธธรรมในสังคมไทย สืบเนื่องมาจากความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความตื่นตัวต่อกระแสจตุคามรามเทพถึงแม้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการจัดการทางธุรกิจการค้าอย่างหนึ่งบนความศรัทธาของผู้คน กับการเกาะกระแสของสื่อ ทว่า อีกด้านหนึ่ง ย่อมเป็นเรื่องของศรัทธาและสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาร่วมกับสิ่งที่ประชาชนและสังคม ก็กำลังกล่าวถึงพร้อมๆ กับกระแสของจตุคามรามเทพ โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องส่งเสริมและทำนุบำรุงพุทธศาสนา กระแสจตุคามรามเทพนั้น เป็นการฝากความหวังและอนาคตทั้งของปัจเจกและสังคม ไว้กับพลังอำนาจภายนอก อันได้แก่เทพเจ้า ซึ่งสังคมได้สร้างขึ้นด้วยความเชื่อชุดหนึ่ง เรียกว่าการพึ่งและขึ้นต่ออำนาจภายนอกตนของปัจเจกบุคคล

วิธีคิดและความเชื่อความศรัทธาชุดนี้ แม้จะกล่าวถึงความเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา อีกทั้งเกิดขึ้นในบรรยากาศที่สังคมมักพูดถึงเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แต่ก็เป็นวิธีคิดและมีฐานความเชื่อซึ่งน่าจะเป็นคนละเรื่องกับพุทธศาสนาและวิธีคิดในเศรษฐกิจพอเพียง อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นตรงกันข้ามเลยทีเดียวทางด้านพุทธศาสนา มีหลักการพื้นฐานอย่างหนึ่งที่สำคัญมากคือ การเน้นความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นพุทธของปัจเจกและชุมชน หรือเชื่อมั่นในอำนาจทางสติปัญญา ความตื่นรู้ ความรู้แจ้งด้วยตนเอง ให้มีความสำคัญต่อความสามารถของมนุษย์ ที่จะจัดการสิ่งจำเป็นต่างๆ อย่างเท่าทันและทัดเทียมกับเหตุปัจจัย ซึ่งถือว่าเป็น อำนาจภายในตน เป็นอีกด้านหนึ่งที่ต่างจากความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจภายนอกตน การพึ่งและขึ้นต่ออำนาจภายนอกตนของปัจเจก ชุมชน และสังคมนั้น ต้องกระทำการกราบวิงวอน การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือตน ซึ่งลดทอนการพัฒนาภาวะความเป็นมนุษย์ในวิถีพุทธศาสนา เพราะการจัดการความทุกข์และการบรรลุซึ่งสิ่งที่พึงประสงค์ของมนุษย์ในคติของพุทธศาสนานั้น เน้นให้รู้แจ้งและจัดการด้วยสติปัญญาให้เหมาะสมแก่เหตุปัจจัย ส่วนทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง หลักคิดสำคัญก็คล้ายกัน คือ การพึ่งตนเองให้ได้พร้อมทั้งมีการจัดการทั้งโดยสติและปัญญา กรณีตัวอย่างเช่น ในชาดกพระมหาชนก ก็เน้นค่านิยมและแนวดำเนินชีวิตแบบพึ่งความ پاکเพียร ความบากบั่น และความมุมานะอย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งก็เป็นหลักคิดของการพึ่งพลังอำนาจภายในตนเป็นก่อนอื่นเช่นกัน

1.3.1) การพัฒนานวัตกรรมในการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาองค์จตุคามรามเทพ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

การพัฒนานวัตกรรมในการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาองค์จตุคามรามเทพ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ดังนี้

1) การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมด้านความเชื่อและความศรัทธา การเรียนรู้พุทธธรรมของเยาวชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการท้าทายความเชื่อในเรื่อง “เทพ” หรือ “เทวดา” ว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิตเหมือนสัตว์โลกทั้งหลาย แต่เกิดในภพอาศัยอยู่ในภูมิที่มีความสุขยิ่งกว่าความทุกข์ในแดน “กามภพ” หรือ “กามาวจรสุคติภูมิ” หรือที่เรียกกันว่า “สวรรค์” ซึ่งเป็นสถานที่เกิดและที่อาศัยของ “เทพ” หรือ “เทวดา” อยู่ในโลกของเรา แต่อยู่ในอีกมิติหนึ่งซึ่งดวงตาของเรามองไม่เห็น ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส หรือไม่อาจค้นหาด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ผู้ที่สามารถมองเห็นหรือติดต่อสื่อสารกับ “เทพ” หรือ “เทวดา” ได้เพียงหนทางเดียวคือการเรียนรู้และการเห็นทาง “จิต” ของผู้สำเร็จฌานสมาบัติในระดับ “รูปฌาน” หรือ “อรุณฌาน” เรื่องราวเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์หรืออธิบายด้วยเหตุผลตามวิธีทางวิทยาศาสตร์ เป็นความจริงที่เห็นประจักษ์ไม่สามารถปฏิเสธได้ในที่สุดเสียงค่อนข้างอดนินทาว่าร้ายต่างๆ ก็ค่อยเงียบหายไป

2) การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมด้านการสร้างเสาหลักเมืองปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ นอกจากอวตารมาเพื่อร่วมสร้าง “เสาหลักเมืองนครศรีธรรมราช” ขึ้นใหม่และเปิดเผยให้เห็นถึงศิลปวิทยาการเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ทางจิต หรือความสามารถในการทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ทางโลกหรือความศักดิ์สิทธิ์ ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์จริง โดยไม่จำเป็นต้องบทธวดมนตร์ที่เรียกกันว่า “คาถา” มาท่องบ่นอ้างว่าเป็นพิธีกรรม “ปลุกเสก” หรือ “พุทธาภิเษก” ในแบบตบตาหลอกลวงพุทธศาสนิกชนแต่อย่างใด หลักเมืองในรูป “นวัตกรรมใหม่” อธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างของจักรวาลอันเป็นรากฐานของการกำเนิดสิ่งทั้งหลายขึ้นมาในโลกและปรากฏการณ์มหัศจรรย์ของธรรมชาติ โดยจำลองมาเป็นประติมากรรมให้เป็นศิลปกรรมทั้งดงามครบถ้วนสมบูรณ์ด้วย “ศาสตร์” และ “ศิลป์” เพื่อเป็นของขวัญอัน “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” มอบให้เป็นการตอบแทน

3) การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมด้านวัตถุมงคล การเรียนรู้พุทธธรรมของเยาวชนโดยอาศัยปรากฏการณ์ความศรัทธาองค์จตุคามรามเทพ ผ่านตำนานการสร้าง “วัตถุมงคลหลักเมืองนครศรีธรรมราช” ท่ามกลางกระแสความนิยมในองค์จตุคามรามเทพที่แพร่สะพัดไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ได้ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดมากมาย ความผิดแรกที่สำคัญที่สุดและต้องปรับองศาการรับรู้เสียใหม่ก็คือ จตุคามรามเทพไม่ใช่พระ และจตุคามรามเทพไม่ใช่พระเครื่องในศาสนาพุทธ ในการประกอบพิธีปลุกเสกวัตถุมงคลของหลักเมืองนั้นจะไม่มีพิธีมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีนั่งปรกปลุกเสก แต่จะ

ทำโดยองค์จตุคามรามเทพเท่านั้น อย่างมากก็คือนิมิตพระมาสวดชัยมงคลคาถา เกลิมฉลองเมื่อสร้าง และปลุกเสกเรียบร้อยแล้วเท่านั้น เพราะนี่ไม่ใช่เรื่องของศาสนาพุทธ

4) การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมด้านสัญลักษณ์วัดมุงคล การเรียนรู้พุทธธรรมผ่านสัญลักษณ์วัดมุงคลเป็นเรื่องการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง จะพบว่า ด้านหน้าของจตุคาม จะมีสิ่งสำคัญ 5 ประการที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อสัญลักษณ์ถึงความยิ่งใหญ่แห่งโครงสร้างของจักรวาล คือ

- 1) รูปพระราหูอมจันทร์ 8 ตน กำหนดขึ้นมาเพื่อให้เป็นตัวแทนของระบบสุริยจักรวาล
 - 2) กงจักร สัญลักษณ์ถึงการเปลี่ยนแปลงหมุนเวียนที่ไม่หยุดนิ่ง หรือที่เรารู้จักกันในชื่อของวัฏจักร
 - 3) ภาพดาว 12 นักษัตรที่เป็นตัวแทนของอาณาจักรศรีวิชัย เมือง 12 นักษัตร
 - 4) จุดประวงกลมกำหนดขึ้นมาเพื่อสัญลักษณ์ถึงความกว้างใหญ่ไพศาลของดารารจักรหรือที่นักดาราศาสตร์เรียกว่า กาแลกซี
 - 5) องค์จตุคามรามเทพที่อยู่ตรงกลางเป็นตัวแทนของโลก
- ด้านหลัง ก็จะพบสัญลักษณ์ที่สำคัญอีก 4 ประการ ดังนี้
- 1) ยันต์หัวใจธรรมที่อยู่ตรงกลางเป็นตัวแทนแห่งหัวใจมนุษย์
 - 2) ยันต์ที่อยู่ด้านซ้ายเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมนุษย์เพศชาย
 - 3) ยันต์ที่อยู่ด้านขวาเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมนุษย์เพศหญิง
 - 4) ตัวอักษรที่อยู่ด้านนอกสุดเป็นสัญลักษณ์ของระบบธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ

สาเหตุที่ต้องกำหนดให้ดวงตราสุริยันจันทรมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 เซนติเมตร ก็เพราะเป็นขนาดที่ทำให้เกิดพลังสูงสุด ก่อให้เกิดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สูงสุดแก่ผู้ใช้ เป็นขนาดที่สามารถคุ้มครองผู้ใช้ให้รอดพ้นจากภัยพิบัติที่จะมากล้ากรายได้

สำหรับ “เนื้อ” ที่ใช้เป็นส่วนผสมของวัดมุงคล ก็เป็นเนื้อที่จตุคามรามเทพเป็นผู้กำหนดสูตรว่า ต้องใช้อะไรเป็นส่วนผสม แต่หลักใหญ่ใจความสำคัญคือ ต้องมี “ข้าวสุก-น้ำตาล-เกลือ” เป็นองค์ประกอบ องค์ประกอบทั้ง 3 ประการไม่ใช่สิ่งที่แปลกประหลาดหากแต่เป็นอาหารที่มนุษย์เรารับประทานเป็นอาหารเท่านั้นเอง

5) การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมด้านการตามรอยจตุคามรามเทพ

สำหรับจังหวัดที่เป็นต้นกำเนิดจตุคามรามเทพอย่างนครศรีธรรมราช ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีผู้คนจากทั่วทุกสารทิศเดินทางสู่เมืองนครศรีธรรมราชกันไม่ขาดสาย การย้อนรอยตามองค์จตุคามรามเทพ เท่ากับเป็นการศึกษาเรียนรู้ถึงสถานที่สำคัญต่างๆ มีดังนี้

1.5.1 วัดนางพระยา เป็นวัดที่พระยานครน้อย เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในอดีตได้สร้างให้กับมารดาของตน(พระนางจันทรา) เป็นวัดที่เริ่มต้นแห่งการประทับทรงของจตุคามรามเทพ ในปี พ.ศ. 2528 ทำให้มีการก่อสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้น

1.5.2 ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ดูสวยงามทั้งข้างนอกและข้างใน ออกแบบเป็นทรงเหมราชลีลาในศิลปะศรีวิชัย มีอาคารเล็กทั้งสี่หลัง เป็นบริวารสี่ทิศ เรียกว่าศาลจตุโลกเทพ ประกอบด้วยศาลพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระพรหมเมือง และศาลพรบันดาลเมือง ด้านในอาคารประธานเป็นที่ประดิษฐานของเสาหลักเมืองทำจากไม้ตะเคียนทอง มีการแกะสลักลวดลายต่างๆ อย่างสวยงาม ไล่ตั้งแต่ส่วนฐานขึ้นไปเป็นวงรอบเก้านั้น จำนวน 9 ลาย ส่วนยอดหลักเมือง แกะสลักเป็นรูปพรหมสี่หน้าใหญ่และเล็ก ชาวนครต่างเชื่อกันว่าพรหมสี่หน้านี้ก็คือ องค์จตุคามรามเทพผู้ปกป้องรักษาเมืองนครศรีธรรมราชนั่นเอง และไม่ว่าชาวนครจะอยู่ที่ไหนก็ต้องเกรงกลัวต่อการทำบาป เพราะเทวดาท่านมองเราอยู่ ส่วนเหนือสุดของเสาหลักเมืองเป็นเปลวเพลิงยอดพระเกตุที่เปรียบยอดหลักชัยของเมืองนคร

1.5.3 วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ มีรูปปั้นขององค์จตุคามรามเทพประดิษฐานอยู่ในวิหารทรงม้า เป็นผู้คอยปกป้องรักษาพระธาตุเมืองนคร

กระแสความเชื่อความศรัทธา ที่มีต่อองค์จตุคามรามเทพ ซึ่งเป็นเทพผู้มีแต่ให้ จนสร้างกระแสเศรษฐกิจหมุนเวียน นำพา ผู้คนที่เข้ามาสู่แวดวง ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจต่อสิ่งศรัทธา นี้ จนประสบความสำเร็จเปลี่ยนแปลงชีวิตผู้คน ที่เข้ามาสัมผัสกันมานักต่อนักแล้ว จากจุดรุ่งโรจน์ของกระแส และกลับคืนสู่ความเป็นสามัญ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา ของการที่มีเกิดแล้วต้องมดับ อันเป็นวัฏจักรหมุนเวียนในทุกสรรพสิ่ง “ใครที่มุ่งแต่ขอ มุ่งแต่บูชาองค์จตุคามอย่างขาดสติ โดยไม่หมั่นทำคุณงามความดี ไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ถือเป็นพวกที่ศรัทธาแต่ไม่เข้าใจ ไม่ว่าจะบูชาแค่ไหนแต่หากมีจิตมืดบอด ต่อให้แขวนจตุคามฯเต็มคอ ท่านก็คงช่วยอะไรไม่ได้”

3) การขยายผลนวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมสู่สถานศึกษา

นวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ สามารถนำไปขยายผลการเรียนรู้พุทธธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาได้จัดสภาพของสถานศึกษาในทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็นมีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการ คือ

1) สัมปฐิสังสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครูอาจารย์ดีมีข้อมูล มีสื่อที่ดี

- 2) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
- 3) โยนิโสมนสิการ หมายถึงมีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
- 4) ธัมมานุวัตรปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไป ใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรมปญญาคุณธรรม 4 ประการนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ได้อย่างชัดเจน

การจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1) ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และ แหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนมีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม คู่มือเสียงต่าง ๆ มีให้อีกทีก็ ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของ การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

3) ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมี กระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่ เป็น” เพื่อยังประโยชน์ในดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียน

ต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

5) ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษา ร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธิดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ

2) องค์ความรู้ด้านปริศนาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์

การศึกษาปริศนาธรรมความและเชื่อที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งผู้คิดและผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ประยุกต์เอามาจากเขาพระสุเมรุ (หรือสิเนรุราช) และเขาไกรลาส อันเป็นที่สถิตของพระพรหมตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มาเป็นแผนผังการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์รูปแบบในบริเวณองค์พระบรมธาตุคงจะถ่ายทอดมาผังจักรวาลนั่นเอง เพราะฉะนั้นรูปร่างสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จึงแฝงไว้ด้วยปริศนาธรรมมากมาย ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ไว้ 2 ส่วน คือ ปริศนาธรรมจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์ และคติความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งก่อสร้างและพระพุทธรูปต่างๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1) องค์ความรู้ด้านปริศนาธรรมที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มีอายุการก่อสร้างนับพันปีและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานซับซ้อนยากที่จะสรุปได้ จากหลักฐานทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า การกำเนิดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ ดำเนินพระเชี้ยวแก้ว และคัมภีร์ชินกาลมาลินีอย่างเหนียวแน่น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีขององค์พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีน้อยจนยากที่จะกล่าวถึง จึงมักออกมาในรูปแบบของการสันนิษฐานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าปริศนาธรรมจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีผลสรุปดังนี้

1) ปริศนาธรรมจากขนาดความสูงของพระบรมธาตุเจดีย์ เชื่อกันว่าผู้คิดและผู้สร้างคงหมายเอาเขาพระสุเมรุ (หรือสิเนรุราช) และเขาไกรลาส อันเป็นที่สถิตของพระพรหมตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มาเป็นแผนผังการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ รูปแบบในบริเวณองค์พระบรมธาตุคงจะถ่ายทอดมาผังจักรวาลนั่นเอง เพราะแนวคิดผังจักรวาลตามคติไตรภูมิเป็นแนวคิดทางสถาปัตยกรรมในสมัยนั้น ในส่วนที่เป็นปริศนาธรรมจากความสูงขององค์ลักษณะของพระบรมธาตุเจดีย์ ปราชญ์เมืองนครศรีธรรมราชใช้มาตราไทยเดิมมาใช้ให้คนได้คิดเพื่อเข้าหาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา แทนที่จะใช้คำว่า 37 วา 5 คืบ ให้มาใช้มาตราไทยให้ครบเส้น วา คอก คืบ นี่คือภูมิปัญญาอันชาญฉลาดหลักแหลมของบรรพชนชาวนครศรีธรรมราช ที่ได้ใช้จำนวนนับผนวกกับศิลปะเชิงช่างเพื่อประกาศพระธรรม ในการ

ใช้มาตราวัดความกว้าง สูง ยาว และประกอบด้วยศิลปะเชิงช่างเป็นประดิษฐกรรมให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก เพื่อนำหมู่ชนเดินทางเข้าสู่พระนิพพาน ทั้งหมดนี้คงจะเป็นแนวทางการเรียนรู้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ผู้ใดเดินทางไปนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ควรทำจิตใจให้เข้าถึงพระรัตนตรัย มององค์พระบรมธาตุเจดีย์ให้เห็นธรรม ตามพระพุทธดำรัสที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต ปริศนาธรรมจากความสุขขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ พอประมวลได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความยาวของปากระฆังเป็นลานประทักษิณ ความยาววัดโดยรอบได้ 30 วา หมายถึงบารมี 30 ทศ อันเป็นการบำเพ็ญบารมี 10 ขาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คือ ให้เนกขัมบารมี วิริยบารมี เมตตาบารมี อธิษฐานบารมี ปัญญาบารมี ศีลบารมี ขันติบารมี อุเบกขาบารมี สัจจบารมี และทานบารมี ซึ่งแบ่งการบำเพ็ญบารมีเป็น 3 ชั้น ตามลักษณะของการบำเพ็ญต่างระดับกัน ชั้นที่ 1 บารมีชั้นธรรมดา เช่น บริจาคปัจจัยสี่ เป็นต้น เรียกว่าทานบารมี ชั้นที่ 2 เป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่กว่าเช่นบริจาคอวัยวะ เป็นต้น เรียกว่าทานอุบารมี ชั้นที่ 3 การให้ทานชั้นสูงสุดแม้ชีวิตก็ยอมสละได้เรียกว่า ทานปรมัตถบารมี บารมี 10 ประการ มี 3 ระดับรวมแล้วเป็นบารมี 30 ทศเป็นความหมายของปากระฆัง บนลานประทักษิณอันมีความยาวรอบปาก 30 วา

ส่วนที่ 2 ความสูงขององค์พระบรมธาตุจากฐานวิหารทักษิณ ไปจรดหมอน้ำมนต์ มีความสูง 37 วา 2 ศอก 1 คืบ ขนาดความสูง 37 วา หมายถึง โพธิปักขิยธรรม อันเป็นธรรมเครื่องตรัสรู้มี 37 ประการ มีทั้งหมด 7 กองคือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรค 8 รวมแล้วทั้งหมด 37 ประการ ขนาดความสูง 2 ศอก 1 คืบ เป็นรหัสธรรมบอกถึงโลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1

ส่วนที่ 3 ความสูงจากบัวกาบปสี (บัวคว่ำบัวหงาย) ซึ่งเป็นส่วนของทองคำแผ่น สูงจรดบาตรน้ำมนต์ (หม้อทองคำ) มีความสูง 6 วา 2 ศอก กับ 1 คืบ รวมแล้วได้เท่ากับ 9 หมายถึง โลกุตตรธรรม 9 ประการ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ทองคำหนัก 216 กิโลกรัม $2 + 1 + 6$ เท่ากับ 9 คือโลกุตตรธรรม 9 ประการ

ส่วนที่ 4 ปล้องไฉนที่เป็นปูนนับได้อีก 52 ปล้อง บวกกับบัวคว่ำบัวหงายอีก 2 ซึ่งเป็นส่วนยอดของปล้องไฉนเป็น 54 เท่ากับ 9 หมายถึงโลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 หรือถ้าจำนวน 52 อาจจะตีความหมายถึงเจตสิกธรรม 52 ก็ได้ (แต่ไม่แน่ใจว่าหลังจากบูรณะแล้วปล้องไฉนจะมีเท่ากับจำนวนเดิมหรือไม่)

ส่วนที่ 5 ส่วนบัลลังก์ที่เสาดาร มีจำนวน 4 ฐาน 8 เสา 4 ด้าน (คอรฆัง) หมายถึง อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำให้ผู้มาในทิศต่างๆ ได้มองเห็นแต่ไกล ทุกทิศจะเห็นอริยสัจ 4 เสมอ กัน และ 8 เสา หมายถึงอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ

ส่วนที่ 6 เสหาหร หรือองค์พระอริยสาวก 8 องค์ ยืนประนมมือทำประทักษิณรอบบวรรัตนบัลลังก์ (หรือเรียกอีกอย่างว่าอรหันต์ 8 ทิศ) อยู่ประจำทิศทั้ง 8 ดังนี้ 1) พระอัญญาโกณฑัญญะ อยู่ทิศตะวันออก 2) พระมหากัสสปะ อยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ 3) พระสารีบุตรอยู่ทางทิศใต้ 4) พระอุบาลี อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 5) พระอานนทอยู่ทางทิศตะวันตก 6) พระควัมปติอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ 7) พระโมคคัลลานะอยู่ทางทิศเหนือ 8) พระราหุลอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เสหาหรทั้ง 8 นี้มีความหมายถึง มรรคคือหนทางนำไปสู่การพ้นทุกข์ 8 ประการคือ สัมมาทิฐิ เห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ คิดชอบ, สัมมาวาจา พูดจาชอบ, สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ, สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ, สัมมาวายามะ ความพากเพียรชอบ, สัมมาสติ ความระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ

ส่วนที่ 7 เป็น กรงแก้วพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็น ส่วนที่มีความสวยงามที่สุด เพราะประดับด้วยแก้วหลากสี มีลูกปัดเป็นตาข่ายดูล้ำดองบัวตูม มีพานทองสัมฤทธิ์รูปทรงเกลี้ยงๆ มีกลีบยื่นออกไปข้างๆ ทั้ง 4 ทิศ 4 กลีบ กลางพานทะลุมีลวดทองแดง 4 อัน ยื่นขึ้นมาระหว่างพานที่ทะลุจัดให้ผายออกตามขอบพาน 4 อัน แล้วรวบปลายเป็นพุ่มบัว (ที่เรียกว่าพุ่มข้าวบิณฑ์) แต่ละซี่ประกอบด้วยลูกแก้วโตเท่าผลหมากสุกรร้อยไว้ตามซี่ของเสาแหวก จากลูกแก้วลูกโตด้านล่างจนถึงลูกเล็กสุดส่วนยอดของยอดพุ่มบัวซี่ละ 16 ลูก รวม 4 ซี่ มี 64 ลูก อีกซี่หนึ่งเป็นแกนกลางมีดวงแก้ว 8 ลูกบางแห่งว่า 9 ลูก หมายถึงมรรค 4 ผล 4 รวมหม้อพระพุทธรณียอดบนสุดอีก 1 เป็น 9 หมายถึงพระโลกุตรธรรม ระหว่างกลีบช่องซี่กรงเสาแหวก 4 ช่อง มีลวดทองคำผสมพิเศษร้อยด้วยตะกรุดและลูกประคำศิลาเป็นตาข่ายกั้นรอบมีลักษณะคล้ายกลีบบัว ดูแล้ววิจิตรพิสดาร ทั้งหมดล้วนมีความหมายบ่งบอกถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ก้านกลีบบัว 4 ซี่ หมายถึง อริยสัจ 4 ส่วนแกนกลางของกลีบบัวมีลูกแก้ว 8 ลูก หมายถึงมรรค 4 ผล 4 (รวมเป็น 8)

ส่วนที่ 8 กระดุมเพชร 4 ทิศ 4 ดอก กระดุมเพชรนี้เป็นของเจ้าเมืองนครซึ่งได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้ถวายวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในสมัยพระครูปลัดแก้วชินเป็นเจ้าอาวาส เพื่อนำไปประดับบนยอดอยู่ระหว่างกรงแก้วกับหม้อทองคำ หรือบาตรทองคำในทิศทั้ง 4 อัน หมายถึง อริยสัจ 4 (แต่บางท่านหมายถึงอิทธิบาท 4)

ส่วนที่ 9 บาตรทองคำ หรือหม้อน้ำพระพุทธรณียอด ซึ่งเป็นส่วนยอดสุดขององค์พระบรมธาตุ ทำด้วยทองคำมีความใหญ่เท่ากับผลไข่ไก่ 1 ฟอง ซึ่งได้รับน้ำค้ำน้ำฝน ที่ตกลงมาจากฟากฟ้า เมื่อถูกแสงอาทิตย์ก็จะเป็นไอน้ำประพรมให้ชาวนครศรีธรรมราช และผู้ที่ได้เข้ามานมัสการองค์พระบรมธาตุบาตรน้ำมนต์นี้ หมายถึง พระนิพพาน ซึ่งมีหนึ่งเดียวและเป็นส่วนสูงสุดขององค์พระบรมธาตุตั้งนั้น

ความสูงของพระบรมธาตุเจดีย์ทั้ง 9 ส่วน ตั้งแต่ส่วนล่างสุดจนถึงยอดสูงสุดของพระบรมธาตุเจดีย์นั้น เป็นปริศนาธรรมที่เป็นเครื่องเตือนจิตใจให้ผู้คนได้ปฏิบัติธรรมในเวลาที่ได้เห็นองค์พระบรมธาตุเจดีย์ด้วยตาเนื้อแล้ว จะได้มองด้วยตาในคือใจได้มองเห็นเป็นธรรมะแล้วนำไปปฏิบัติก็จะเกิดมรรคเกิดผล และพระนิพพานอันเป็นจุดสูงสุดของพระพุทธศาสนา ปริศนาธรรมและคติความเชื่อเกี่ยวกับพระบรม

ธาตุเจดีย์ที่กล่าวมาแล้วบางส่วนของผังจักรวาลตามไตรภูมิก็มีส่วนที่ไม่มี แต่รวมความแล้วการจัดผังขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ก็คงจัดรูปแบบเดียวกันกับผังจักรวาลไตรภูมินั่นเอง

2.2) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

1) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ โดยความหมายขององค์พระเจดีย์ หมายถึง พระพุทธศาสนาอันเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั้งสามโลกหรือไตรภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิและอรุณภูมิ ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณเชื่อว่า ภายในองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีสระใหญ่ กว้างยาวด้านละ 8 วา ลึก 5 วา รองด้วยศิลาแผ่นใหญ่ ข้างๆ ก่อด้วยปูนเพชรทั้ง 4 ด้านและภายในสระใหญ่ยังมีสระเล็กอยู่กลางสระใหญ่อีกสระหนึ่งหล่อด้วยปูนเพชร กว้างยาว 2 วา ลึก 2 วา ภายในสระนี้มีแม่ขันทองคำลอยอยู่ ภายในชั้นบรรจุผอบทองมีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ ที่มุมสระทั้ง 4 มีตุ่มใหญ่ 4 ตุ่ม บรรจุทองคำหนัก 38 คนหาบ นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีความเชื่ออีกว่า ที่องค์พระบรมธาตุเจดีย์ หากใครไปแนบหูฟังแล้วจะได้ยินเสียงน้ำไหลในองค์พระบรมธาตุเจดีย์หรือได้ยินเสียงขันเงิน ขันทอง กระแทกกันเป็นจังหวะ ใครได้ยินเชื่อกันว่าผู้นั้นจะเป็นผู้มีบุญมาก

2) ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ การนำสิ่งของมีค่าต่างๆ ไปถวายเป็นเครื่องบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มิได้ขาด ทั้งที่เป็นปัจเจกชนและเป็นคณะโดยมีความเชื่อดังกล่าวแตกต่างกันไป เช่น ชาวบ้านที่นำต้นข้าวที่ทำด้วยเงินทำด้วยทองคำถวายองค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีความเชื่อว่าผลบุญครั้งนี้จะเป็นสิริมงคลในการทำนา ช่างทองนำทองรูปพรรณบูชา ช่างถมนำเครื่องถมมาบูชา ช่างทอผ้าทอมาบูชา รวมทั้งนำเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพต่างๆ มาบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีความเชื่อว่าประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ การนำสิ่งของไปบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จะเกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว และยังเชื่ออีกว่าผลบุญอันนี้จะเป็นปัจจัยลดบันดาลให้ได้เกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย และเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพาน

3) ความเชื่อเกี่ยวกับการห่มทองคำปัลลิตพระบรมธาตุเจดีย์ การบูรณะปัลลิตทองคำพระบรมธาตุเจดีย์ทุกครั้ง จะได้รับความร่วมมือจากประชาชนทุกชนชั้นทุกอาชีพช่วยกันสละทรัพย์เงินทองเข้าร่วมทำบุญบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เพราะเชื่อว่าบุญกุศลที่ตนสร้างจะทำให้ตนไปสู่พระนิพพาน หรือเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์หรือเกิดในภพชาติที่ดีทันยุคของพระศรีอริยเมตไตรย

4) ความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา ชาวบ้านทั่วไปจึงมีความเชื่อว่าเป็นเพราะพระบรมธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็น ปีใดมีคนเห็นเงาพระบรมธาตุเจดีย์ตกถึงพื้น ปีนั้นจะเกิดอาเพศ ข้าวยากหมากแพงแผ่นดินแห้งแล้ง จนพืชผลทางการเกษตรเสียหาย คลื่นลมทะเลรุนแรง ชาวประมงจะจับปลาไม่ได้ บ้านเมืองจะเกิดเหตุร้ายนานัปการ จึงมีความเชื่อต้องรับจัดงานสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์โดยเร็ว เพื่อเป็นการแก้เคล็ดก่อนที่จะเกิดเหตุเภทภัยต่างๆ ขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะคุ้มครองบ้านเมืองให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากเหตุร้ายต่างๆ หากมี

เหตุร้ายองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะปรากฏมีแสงเตือนบอกเหตุเสมอ ซึ่งหากพิจารณาจากลักษณะโดดเด่นของพระบรมธาตุเจดีย์พบว่า เป็นภูมิปัญญาของช่างโบราณที่ก่อสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ได้วางฐานพระบรมธาตุเจดีย์กว้างใหญ่มาก แต่ฐานและยอดองค์พระธาตุเจดีย์เรียวเล็กลง จนเงายอดองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะตกอยู่บนองค์พระบรมธาตุเจดีย์เท่านั้น จะไม่มีเงาขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ตกถึงพื้น แต่ก็ เป็นคติความเชื่อของชาวนครศรีธรรมราชมายาวนาน

5) ความเชื่อเกี่ยวกับตะปูสังฆาวร ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นตะปูที่ผ่านพิธีกรรมการปลุกเสกให้มีความศักดิ์สิทธิ์ใช้สำหรับยึดเนื้อปูนขององค์เจดีย์ ตะปูเนื้อชันมีหัวโตแบนกลมประมาณ 6 ในแปดส่วนของนิ้วและมีความยาว 2 นิ้ว พบฝังอยู่ในผิวปูนขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าสังฆาวรเป็นโลหะศักดิ์สิทธิ์ เพราะใช้ตะปูนี้ตอกพระบรมธาตุเจดีย์ ด้วยเหตุนี้ทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงได้นำโลหะสังฆาวรไปหล่อเป็นพระเครื่อง เช่น พระหลวงพ่อดำ พระท่าเรือ พระสมเด็จ เป็นต้น ได้แจกจ่ายให้ชาวบ้านนำไปใช้ป้องกันอันตรายต่างๆ อีกด้วย

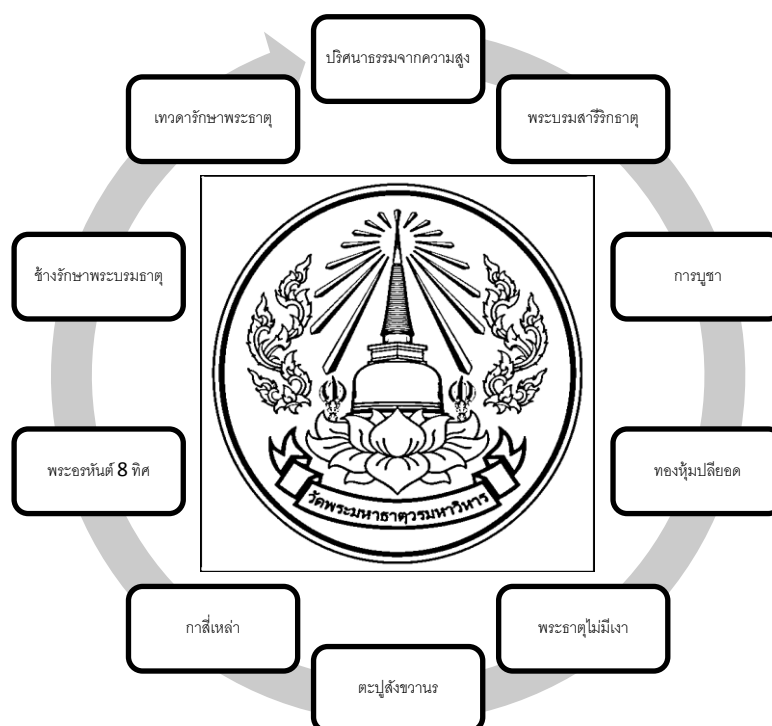
6) ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิเหล้า ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิเหล้าที่รักษาพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์โดยมีฝูงกา 4 เหล่าทำหน้าที่คุ้มครองเฝ้ารักษาทั้ง 4 ทิศ ต่อมาเมื่อมีการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ฝูงกาจึงได้ทำหน้าที่รักษาพระบรมธาตุเจดีย์ทั้ง 4 ทิศ คือ ฝูงกาสีขาวเฝ้ารักษาทางทิศตะวันออกเรียกว่า “กาแก้ว” ฝูงกาสีเหลืองเฝ้ารักษาทางทิศใต้เรียกว่า “การาม” ฝูงกาสีแดงเฝ้ารักษาทางทิศตะวันตกเรียกว่า “กาชาด” และฝูงกาสีดำเฝ้ารักษาทางด้านทิศเหนือเรียกว่า “กาเดิม” ต่อมาเมื่อพระเจ้าศรีศรีธรรมโศกราชได้จัดระเบียบการปกครอง สงฆ์จึงโปรดให้นำเอานามกาทั้ง 4 เหล่ามาตั้งเป็นสมณศักดิ์พระสงฆ์ผู้ดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์เพราะทรงเห็นว่าเป็นมงคลนาม

7) ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์ผู้รักษาทิศ ชาวบ้านเรียกว่า “พระเวียง” เพราะลักษณะยืนเวียงเป็นทักษิณาวรรต ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ผู้รักษาทิศทั้ง 8 ซึ่งเป็นความเชื่อที่รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูที่เชื่อว่าทิศทั้ง 8 มีเทวดารักษาประจำทิศ ต่อมาศาสนาพุทธได้รับอิทธิพลความเชื่อนี้มาใช้ โดยเปลี่ยนความเชื่อจากเทวดารักษาทิศเป็นองค์พระอรหันต์ทั้ง 8

8) ความเชื่อเกี่ยวกับช่างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับช่างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ โดยที่ฐานพระบรมธาตุเจดีย์ทำเป็นลักษณะขั้วมีเศียรช่างโผล่ออกมาจากฐานพระบรมธาตุเจดีย์จำนวน 22 เศียร สันนิษฐานว่าเศียรช่างทั้งหมดคือหัวชื่อนั่นเอง (เหมือนกับเจดีย์วัดช้างล้อม) ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เพราะช่างมีความสำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนา เนื่องจากสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสวยพระชาติเป็นพระยาช่างชื่อฉันทันต์ และสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ป่าปารีโลยกะ ได้มีช่างปารีโลยกะคอยปรนนิบัติรับใช้ ดังนั้นเพื่อเป็นการเชิดชูและการคุ้มครองพระบรมธาตุเจดีย์

9) ความเชื่อเกี่ยวกับเทพดาผู้คุ้มครองรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับรูปปั้นบริเวณบันไดพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งอยู่ในวิหารพระม้ายตรงบันไดทางขึ้นสู่องค์พระบรมธาตุ ด้านซ้าย-ขวา มีรูปปั้นของเทพผู้พิทักษ์ คือ ท้าวขัตตุคาม (จตุคาม) -รามเทพ นอกจากเทพทั้งสองแล้วยังมีผู้พิทักษ์อื่นๆ ด้านหน้าแรกสุดเป็นรูปปูนปั้นของยักษ์คู่ ชื่อ ท้าวภูเวฬุราช และ ท้าวทศรถ เหนือแท่นบนสูงขึ้นไปเกือบถึงเพดานเป็นรูปปูนปั้นครุฑคู่ ชื่อท้าววิรุฬปักข์ และ ท้าววิรุฬหก และชนาบบันไดทั้งสองข้างขึ้นไปมีรูปปูนปั้นเป็นสัตว์ในหิมพานต์ ได้แก่ สิงห์ ราชสีห์ และ หมี อย่างละจำนวน 1 คู่ซ้ายขวาไล่เรียงขนาดกันขึ้นไปตามความสูงของบันได สัตว์ทุกตัวต่างแสดงอาการชูคำรามอย่างน่าเกรงขาม โดยงานปูนปั้นเหล่านี้มีตำนานกล่าวว่า“เจ้าภาษาผูกภาพยนตร์ ด้วยเวทมนต์คาถาเป็นยักษ์ ครุฑ นาค สิงห์ โคม้า และช้าง” ซึ่งเหล่าภาพยนตร์นี้ถูกจัดสร้างไว้ให้เป็นผู้ปกป้องรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ เช่นเดียวกับท้าวจตุคามและท้าวรามเทพ

สามารถสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ตามแผนภูมิ ดังนี้

2.3) คติความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

1) คติความเชื่อเกี่ยวกับพระปัญญา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าภายในซุ้มพระปัญญาเป็นที่เก็บซ่อนทรัพย์สมบัติเงินของคนโบราณ แต่ความจริงแล้วอาจเป็นปริศนาที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ไม่เชื่อตามผู้อื่นแต่ค้นหาความจริงด้วยตนเองจะเป็นผู้ที่มีปัญญาอย่างแท้จริงความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระปัญญา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระปัญญามีความศักดิ์สิทธิ์ในด้านเสริมสติปัญญา ถ้าใครอยากมีปัญญาให้มาขอพร

จากพระปัญญา ผู้ที่มากราบไหว้ขอพรส่วนใหญ่เป็นนักเรียน โดยเชื่อกันว่าจะทำให้มีความจำในการอ่านหนังสือได้ดี เมื่อทำการสอบก็จะได้คะแนนดีๆ จะเฉลียวฉลาดรู้ทันคนอื่น

2) **ความเชื่อเกี่ยวกับพระพวย** ความเชื่อเรื่องการขอบุตร ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระพวยเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการเข้าไปกราบไหว้และบนบานไม่เว้นแต่ละวัน ส่วนใหญ่เรื่องบนบาน คือ การขอบุตรกับพระพวย รวมทั้งกราบไหว้บูชาของค์พระพวยโดยเชื่อว่าองค์พระพวยสามารถดลบันดาลให้ได้ บางคนแต่งงานแล้วหลายปี ยังไม่มีบุตรก็มาบนบานกับพระพวย โดยมีความเชื่อว่าการขอบุตรจากพระพวยจะต้องปฏิบัติดังนี้หากต้องการบุตรชายให้บนบานด้วยผ้าขาวและธูปเทียน ถ้าอยากรู้ว่าบุตรของตนที่จะคลอดออกมามีผิวขาวหรือผิวดำ ให้อธิษฐานแล้วหยิบก้อนกรวดได้กระถางรูปบูชาบริเวณหน้าฐานพระพวยหากก้อนกรวดที่หยิบมามีสีขาวบุตรที่เกิดมาก็จะมีผิวขาว หากหยิบได้ก้อนกรวดสีดำบุตรที่เกิดมาก็จะมีผิวดำ

3) **ความเชื่อเกี่ยวกับพระแอตหรือพระสังกัจจายนะ** ชาวบ้านโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าพระแอตเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุณในทางขอฝน ปีใดเกิดฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านจะบนบานพระแอต และทำพิธีขอฝน นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่าพระแอตเป็นพระอรหันต์ที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลให้หายจากอาการปวดหลัง ปวดหลัง ปวดสะเอวได้ การได้บนบานให้หายจากอาการปวด และความเชื่อว่า พระแอตมีความศักดิ์สิทธิ์ในด้านการขอบุตร

4) **ความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอริยเมตไตรย** ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เมื่อสิ้นศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน คือ พระสมณโคตมจะถึงยุคพระศรีอริยเมตไตรยมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเนื่องจากปัจจุบันพุทธศาสนาเถรวาทที่เชื่อว่ายั่งยืนวัน โลกมนุษย์ยิ่งเสื่อมโทรมลงไปเรื่อยๆ เพราะความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับทบัญญัติในทางศาสนาหย่อนยานลง ไปจนในที่สุดก็จะถึงกลียุคก่อนที่จะถึงวันโลกาวินาศ เพื่อสกัดกั้นไม่ให้สังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะตกต่ำ มนุษย์จะต้องหมั่นถือศีลปฏิบัติ เพื่อรอดคอยการมาช่วยเหลือโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์องค์ใหม่ คือพระศรีอาริย์ หรือพระศรีอริยเมตไตรย

5) **ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปพระนางเหมชาลาและพระทนทกุมาร** ความเชื่อเรื่องการพิทักษ์พระบรมธาตุเจดีย์ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระนางเหมชาลาและ พระทนทกุมาร เป็นผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานที่หาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้นเมื่อทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ววิญญาณทั้งสองยังคงสิงสถิตในพระพุทธรูปปูนปั้น เพื่อดูแลรักษาของค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้

6) **ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปพระเจ้าศรีธรรมมาโคตรราช** พระพุทธรูปพระเจ้าศรีธรรมมาโคตรราชประดิษฐานภายในวิหารสามจอม เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งปางมารวิชัย

ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์โบราณ ฝีมือช่างสมัยอยุธยา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระองค์เป็นผู้ทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และคุ้มครองความปลอดภัยตลอดจนลดบันดาลให้เกิดโชคลาภ หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย

7) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบุญมาก พระบุญมากเป็นพระพุทธรูปสำคัญมี 2 องค์ องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ภายในวิหารคดเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรกชาวบ้านทั่วไปมีความเชื่อเกี่ยวกับพระบุญมากว่าถ้ากราบไหว้บูชาจะลดบันดาลให้เกิด โชคลาภและช่วยเหลือปกป้องให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง

8) คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปฉลององค์กษัตริย์ พระพุทธศาสนา ลังกาวงศ์และศูนย์กลางเมืองนครศรีธรรมราช ณ วัดพระธาตุวรมหาวิหาร เมืองนครศรีธรรมราชเป็นการแสดงออกถึงคติที่ว่ากษัตริย์เปรียบเสมือนพระพุทธเจ้า หรือการสร้างพระบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และอีกคติหนึ่งว่ากษัตริย์มีฐานะเป็นจักรพรรดิราช ส่วนพระพุทธรูปที่แทนบุคคลที่ไม่ได้ทรงเครื่องนั้น สร้างเพื่อให้เป็นตัวแทนของอดีตกษัตริย์

2.4) คติความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ความเชื่อที่เกี่ยวกับวัตถุสถานที่สำคัญเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร สรุปได้ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปบาทจำลอง ชาวบ้านเชื่อว่ารอยพระพุทธรูปบาทจำลองเป็นวัตถุแทนองค์พระพุทธเจ้า การได้กราบไหว้บูชารอยพระพุทธรูปบาทจึงเปรียบเสมือนได้บูชาพระพุทธองค์ ซึ่งจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตที่จะลดบันดาลให้ประสบกับความสุขความเจริญตลอดไป

2) ความเชื่อเกี่ยวกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ ชาวบ้านเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ต่างพากันไปกราบไหว้บูชา โดยเฉพาะต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่อยู่ในวิหารโพธิ์ลังกามีชาวบ้านไปกราบไหว้กันเป็นจำนวนมากเพราะเชื่อว่าพระศรีมหาโพธิ์สามารถบันดาลสิ่งที่ยิ่งประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น บันดาลให้หายเจ็บไข้ได้ป่วย ให้ของหายกลับคืนมา ให้มีบุตรธิดา ให้มีบุตรธิดา เป็นต้น

3) ความเชื่อเกี่ยวกับสถูปบรรจุอัฐิพระเจ้าตากสินมหาราช ความเชื่อเกี่ยวกับต้นหว้ารอบสถูปบรรจุอัฐิพระเจ้าตากสินมหาราช บริเวณรอบๆ สถูปบรรจุอัฐิพระเจ้าตากสินมหาราช มีต้นหว้าเก่าแก่จำนวน 6 ต้น เป็นปริศนาหมายถึงว่าพระเจ้าตากสินมหาราชสิ้นพระชนม์ที่เขายูนพนมจริงๆ หลังสิ้นพระชนม์ได้นำพระอัฐิมาใส่เจดีย์เก็บรักษาเอาไว้ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นสถูปบรรจุพระอัฐิของพระเจ้าตากสินมหาราชจริงๆ ความเชื่อเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าองค์พระเจ้าตากสินมหาราชทรงช่วยเหลือในเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย

ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นตัวกำหนดและเป็นกลไกเชื่อมโยงประเพณีหลายประเพณีที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นแสดงบทบาทออกมาเป็นตัวส่งเสริม

ความสัมพันธ์ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมจิตใจแสดงออกมาถึงควมมีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

2.5) คุณค่าของปรีชาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ จำแนกได้ดังนี้

1) คุณค่าของปรีชาธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่า มีสาระสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อชาวเมืองนครศรีธรรมราช โดยการสื่อความหมายถึงพระธรรมที่มีลักษณะเป็นนามสู่รูปธรรมผ่านการแทนค่าด้วยทัศนทางศิลปะ ที่แสดงแนวคิดภาษา อารมณ์ความรู้สึกและความงามในเชิงสัญลักษณ์ โดยมุ่งหวังสื่อสารพุทธธรรมด้วยพุทธศิลป์ที่มุ่งสอนให้คนเป็นคนช่างคิดช่างสังเกตและรู้จักแก้ปัญหา เพื่อกล่อมเกลাজิตใจและยกระดับจิตใจของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

2) คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตัวกำหนดและเป็นกลไกเชื่อมโยงประเพณีหลากหลายประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นแสดงบทบาทออกมาเป็นตัวส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมจิตใจแสดงออกมาถึงควมมีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมอันดีงามของจังหวัดนครศรีธรรมราช

3) คุณค่าต่อครอบครัวหรือเครือญาติ ความเชื่อที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์มีการปฏิบัติกิจกรรมทั้งกระทำกันในระดับครอบครัว กลุ่มเครือญาติ กลุ่มสถาบัน และกระทำกันในระดับชุมชนหลายๆ ชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมงานด้วยกัน ผู้ร่วมงานบุญเหล่านั้นมีบทบาทหรือความสัมพันธ์เชื่อมโยงด้วยกัน เป็นกลไกเชื่อมโยงให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นแสดงบทบาทออกมาเป็นตัวส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกัน

4) คุณค่าทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในละแวกใกล้เคียงและขยายออกไปยังชุมชนอื่นๆ ในการร่วมบุญประเพณีของเหล่าพุทธศาสนิกชน ความสัมพันธ์ลักษณะที่มีการปฏิบัติของประเพณี มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5) คุณค่าความเชื่อเรื่องศาสนา ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ที่มีคุณค่าต่อคุณค่าต่อพระศาสนาและความเชื่อประมวลได้ว่า คติความเชื่อได้ทำให้เกิดความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา เชื่อนรก สวรรค์ เชื่อฤกษ์ยาม เชื่อไสยศาสตร์ ความเชื่อเหล่านี้เป็นพลังต่อวิถีชีวิตของคนที่มีความเชื่อมาช้านาน ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานควบคู่กันไป ยิ่งทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาแน่นแฟ้นในพระพุทธรูปศาสนามากขึ้น และด้วยรากฐานความเชื่อที่เป็นต้นทุนนี้ จึงเป็นผลให้มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเจดีย์ ได้ช่วยกันสืบทอดพระพุทธรูปศาสนาในด้านมิติทางความเชื่อที่हेตุมีผล

6) **คุณค่าทางด้านส่งเสริมจริยธรรม** การปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อต่อพระบรมธาตุเจดีย์ของชาวนครศรีธรรมราช ก่อให้เกิดจริยธรรมที่ดีงามไม่ว่าบุคคลในครอบครัว ชุมชน เมื่อจิตใจเกิดจริยธรรมแล้วพฤติกรรมที่แสดงออกมาไม่ว่าในทางกายหรือวาจาเป็นพฤติกรรมที่มีจริยธรรมซึ่งแสดงออกมาในหลายลักษณะ เช่น ความเสียสละ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความกตัญญูกตเวที การตรงต่อเวลา ความมีขันติ ความสามัคคี

7) **คุณค่าด้านประวัติศาสตร์** ความเชื่อพระบรมธาตุเจดีย์มีส่วนให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนให้คล่องตัวมากขึ้น ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดรายได้จากการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองที่ผลิตเองและผู้ซื้อก็ได้ซื้อจากผู้บริโภคโดยตรง สินค้าจึงมีราคาไม่สูงมากนักซึ่งมีทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคไว้ให้ประชาชนเลือกซื้อ เพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้กระจายรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ธุรกิจโรงแรมก็มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเป็นกรณีพิเศษทำให้เกิดการแพร่สะพัดเข้ามาก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน ส่วนประชาชนในท้องถิ่นเองก็นำเงินมาจับจ่ายใช้สอย ทำให้มีการหมุนเวียนของเงินทำให้เศรษฐกิจโดยภาพรวมของจังหวัดนครศรีธรรมราช กระตุ้นรายรับไปในทางที่ดีขึ้น

8) **คุณค่าทางเศรษฐกิจและการดำรงชีวิต** ความเชื่อพระบรมธาตุเจดีย์มีส่วนให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนให้คล่องตัวมากขึ้น ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดรายได้จากการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองที่ผลิตเองและผู้ซื้อก็ได้ซื้อจากผู้บริโภคโดยตรง สินค้าจึงมีราคาไม่สูงมากนักซึ่งมีทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคไว้ให้ประชาชนเลือกซื้อ เพื่อเป็นของฝากของที่ระลึกจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้กระจายรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ธุรกิจโรงแรมก็มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเป็นกรณีพิเศษทำให้เกิดการแพร่สะพัดเข้ามาก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน ส่วนประชาชนในท้องถิ่นเองก็นำเงินมาจับจ่ายใช้สอย ทำให้มีการหมุนเวียนของเงินทำให้เศรษฐกิจโดยภาพรวมของจังหวัดนครศรีธรรมราช กระตุ้นรายรับไปในทางที่ดีขึ้น

9) **คุณค่าด้านภูมิปัญญาเชิงช่างการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์** พระบรมธาตุเจดีย์และบวรที่สร้างเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นผลงานทางของภูมิปัญญาเชิงช่างชั้นสูงของคนในยุคนั้น ซึ่งได้ส่งข้อความผ่านพระบรมธาตุเจดีย์และบวรที่สร้างเป็นองค์ประกอบกับพระบรมธาตุเจดีย์ มีทั้ง จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม แสดงออกถึงวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ปรัชญาธรรมและอำนาจ ดังนั้น พระบรมธาตุเจดีย์สร้างสุนทรียภาพให้แก่มนุษย์ มนุษย์รับรู้และซาบซึ้งในคุณค่าของของภูมิปัญญาเชิงช่าง เป็นผลให้เกิดความทราบบ้างใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้มนุษย์สร้างสรรค์ความดี ความ پاکเพียร และประสบการณ์ทางสุนทรียภาพจะช่วยเสริมสร้างให้มนุษย์พัฒนาสติปัญญา กล่าวได้ว่า ศิลปะมนุษย์เป็นผู้สร้างและสร้างมาเพื่อตอบสนองมนุษย์ด้วยกันเอง

3) องค์ความรู้เรื่องคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ผ่านเครื่องสักการบูชา

จากผลการศึกษาเรื่อง “ศึกษาคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชโดยศึกษาผ่านเครื่องสักการบูชา” โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ เพื่อศึกษาพัฒนาการของการบูชาและรูปแบบในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และ เพื่อศึกษาคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยศึกษาผ่านเครื่องสักการบูชา ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยโดยสรุปมีดังนี้

3.1 พัฒนาการของการบูชาและรูปแบบของการบูชาในพระพุทธศาสนา

คตินิยมเรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลและก่อนยุคพระเวท ซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์อินเดียเกิดขึ้นในอินเดีย โดยที่แนวความคิดในยุคนั้นมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) ถือว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ มนุษย์จึงต้องบูชาเช่นสรวงเพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้วิญญาณบันดาลโทษหรือภัยพิบัติแก่ตน ซึ่งต่อมาวิญญาณก็ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้า และแนวความคิดแบบวิญญาณนิยมก็ได้พัฒนาไปเป็นพหุเทวนิยม (Polytheism) หมายถึง ความเชื่อที่มีเทพเจ้าหลายองค์ ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นของยุคพระเวทและเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้น จากนั้นการบูชาเทพเจ้าก็พัฒนาเป็นระเบียบพิธีมากขึ้นและถูกเผยแพร่ไปสู่ชนชาติต่างๆ ด้วยโดยเฉพาะชนชาติไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลทางศาสนาจากอินเดียตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าประกาศคำสอนที่เรียกว่าพุทธศาสนา ในท่ามกลางวิถีปฏิบัติตามแนวของวิญญาณนิยมนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิวัติแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมเสียหลายประการ ทรงเห็นว่าการเชื่อในอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลายที่แสดงออก ด้วยการอ้อนวอนบูชาญานั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระองค์จึงได้สอนชาวอินเดียใหม่ว่า ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติคือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันอย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ดลบันดาลของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นทรงเรียกว่า “ธรรม” จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับธรรมเป็นเรื่องหลัก แม้ในเรื่องการบูชาที่จากเดิมมีการบูชาเทพกันนั้น พระองค์ก็ทรงเน้นให้บูชาธรรมและบุคคลผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ

จากพระพุทธจริยวัตรที่เป็นแบบอย่างได้อย่างชัดเจนว่า หลักการเรื่องการเคารพสักการะหรือบูชาในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือเรื่องธรรมเป็นสำคัญ แต่มิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาปฏิเสธการเคารพบูชาบุคคล การเคารพบูชาบุคคลก็เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาส่งเสริมเหมือนกัน ทั้งยังสอนให้ตระหนักว่า การอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรงกันนั้นเป็นทุกข์ เพียงแต่ว่าการบูชาบุคคลนั้น ต้องคำนึงถึงธรรมะของบุคคลเป็นหลัก

ในส่วนลักษณะของการบูชา นั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้ด้วยการแสดงออกซึ่งสิ่งที่ดีงาม เช่น การกราบไหว้ ลุกกราบ ให้การยกย่อง นอบน้อม ตลอดถึงการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ โดยจำแนกการบูชาออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) อามิสบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชา ด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ มี การบูชาด้วยปัจจัย 4 และการบูชาเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น

2) ปฏิบัติบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชาด้วยการปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม เช่น การไหว้กราบ การแสดงความนับถือ นอบน้อมและการปฏิบัติตามคำสอนของบุคคลที่เป็นที่เคารพบูชา

ทั้งนี้เป้าหมายของการบูชาขึ้นอยู่กับที่ได้ประกอบกุศลกรรม หรือการสร้างเสริมคุณธรรมในตนเองเป็นสำคัญ มิใช่การอ้อนวอนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งปรารถนาต่างๆ เพราะการจะได้มาซึ่งสิ่งปรารถนานั้นก็ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ คือ กฎแห่งกรรมนั่นเอง การสรรเสริญเทพเจ้า การอ้อนวอนร้องขอให้ลดบันดาลจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถช่วยได้ หากไม่ได้ปฏิบัติตนสอดคล้องกับเป้าหมายที่ปรารถนาหรือไม่สร้างเหตุให้สมกับผลที่ต้องการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากศิลปยุคต้นๆ ของพระพุทธศาสนา ซึ่งผลจากการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนได้บูรณาการความเชื่อในพระพุทธศาสนาให้เข้ากับระบบความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น ซึ่งคิดดังกล่าวสามารถย้อนหลังไปได้ไกลถึงอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งมีอายุประมาณ 4,500 – 3,500 ปีมาแล้ว ซึ่งคติบางส่วนมีการสืบเนื่องมาจากคติประเพณีในศาสนาพราหมณ์และคติชาวบ้านในคัมภีร์พระเวท โดยคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนามีความคิดรวบยอดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฏจักรชีวิต ในรูปของการเวียนว่ายตายเกิด ประติมากรรมยุคแรกของพุทธศาสนาได้แสดงถึงพัฒนาการของการบูชา ซึ่งแสดงเป็นรูปมนุษย์และอมมนุษย์ในสรวงสวรรค์ได้รวมอยู่โดยรอบต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดจะยกมือประนมและวางดอกไม้หรือพวงมาลัยไว้ที่ต้นไม้ต้นนั้น อันแสดงถึงความนอบน้อมอย่างสูง ซึ่งการบูชาดังกล่าวมาแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นพัฒนามาจากลัทธิความอุดมสมบูรณ์ในลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนาคือต้นโพธิ์ เพราะเป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้นโพธิ์เป็นต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนาที่ได้รับความเคารพอย่างสูง โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงให้ความเคารพต้นโพธิ์เป็นอย่างยิ่ง ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าแล้ว มีการสร้างสถูปสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สถูปจึงกลายเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยุคต่อๆ มา

พัฒนาการของการกระทำการสักการบูชาและเครื่องสักการบูชาในพระพุทธศาสนา พอที่จะประมวลโดยสรุปได้ดังนี้

1. การบูชาด้วยข้าวสัถุผงสัถุก้อน คือ ขนมหวานที่ผสมด้วยน้ำผึ้งและน้ำอ้อย จากพราหมณ์พ้อคำ 2 คน คือ ตปัสสะ และภัลลิกะ ซึ่งพ้อคำ 2 คนนี้ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกผู้นับถือรัตนะ 2 เป็นคู่แรกในโลก ซึ่งจากการบูชาของพราหมณ์สองท่านนี้ ได้แสดงถึงพัฒนาการของการบูชาว่า

ประเพณีการสักการบูชาผู้ที่มีคุณความดีหรือศักดิ์สิทธิ์นั้นมิมีมาแล้วก่อนพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น นางวิสาขนำข้าวมธุปายาสไปถวายพระพุทธเจ้าก่อนที่จะได้ตรัสรู้ ด้วยความประสงค์ที่จะบูชาเทวดา ซึ่งในขณะนั้นพระพุทธศาสนายังไม่เกิดขึ้น เป็นต้น ส่วนสิ่งของที่ใช้สักการบูชาจะเป็นสิ่งใดนั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมของบุคคลผู้ประสงค์จะบูชาเป็นประการสำคัญ

2. การบูชาด้วยการถวายที่ดินหรือสร้างอารามเป็นพุทธบูชา เช่น พระเจ้าพิมพิสาร ได้ถวายสวนไผ่ถวายเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวัน ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ได้ซื้อที่ดินจากเจ้าเซตด้วยการนำเงินไปปูเต็มพื้นที่ เพื่อสร้างวัดพระเชตวัน กรณีนางคณิกาชื่อว่าอมรปาลี ได้ถวายสวนของตนที่เมืองไพศาลี นางวิสาขได้ถวายที่ดินสร้างวัดบุพพาราม หมอชีวกโกมารภัจ ได้ถวายสวนมะม่วงของตนเป็นวัดในพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นต้น ซึ่งจากพัฒนาการของการบูชาอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าเครื่องสักการบูชาจะเป็นประการใดนั้น ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาของผู้ถวายเป็นสำคัญ และบุคคลผู้ถวายเครื่องสักการบูชานั้นมีทุกชนชั้น ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ จนถึงบุคคลธรรมดาที่มีฐานะยากจน เป็นต้น

3. การบูชาด้วยการร่ายรำ ขับร้อง ถวายพวงมาลัยและถวายของหอม ในกรณีนี้ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ได้เกิดปรากฏการณ์แสดงความเคารพหลายประการ อาทิ แผ่นดินไหว ฟ้าร้อง พระพรหมและพระอินทร์ทรงร่ายโคลก เป็นต้น ส่วนพระราชกุมาร และประชาชนทั่วไป ก็ได้มีการถวายความเคารพพระบรมศพ และมาเฝ้าพระบรมศพตลอดเวลาพร้อมกันนั้น ก็ยังมีการร่ายรำ ขับร้อง แสดงดนตรี ถวายพวงมาลัยและถวายเครื่องหอม สำหรับการบูชาพระบรมศพ จะเห็นได้ว่าการบูชาอย่างนี้เป็นการบูชาตามความถนัดและความสามารถของผู้ที่บูชา แม้ว่าการร่ายรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีต่างๆ จะเป็นสิ่งที่ไม่สมควรสำหรับบรรพชิตผู้ออกบวชก็ตาม แต่เจตนาอันบริสุทธิ์ของผู้ที่มีความเคารพต่อพระพุทธเจ้า เมื่อไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ควรแก่การบูชา ก็ใช้สิ่งของหรือสิ่งที่ตนเองชำนาญและถนัดถวายเป็นพุทธบูชาแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4. การบูชาด้วยการสร้างสถูปเจดีย์ หลังจากมีการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระบรมศาสดาแล้ว ก็ได้มีการสร้างสถูปเพื่อใช้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเพื่อไว้สำหรับสักการบูชา และต่อมาก็มีการสร้างสถูปด้วยรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเนินดิน ภูเขาธรรมชาติที่เรียกว่าเจดีย์สถาน เป็นต้น จนพัฒนาการมาเป็นเจดีย์รูปทรงต่างๆ ดังยังคงมีปรากฏให้เห็นถึงในสมัยปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงโปรดให้สร้างสถูปเพื่อกระทำการสักการบูชาพระพุทธองค์ในที่หลายแห่ง เช่น ที่โพธิ์คยาสถานที่ตรัสรู้ ที่สารนาถ สถานที่ทรงแสดงปฐมเทศนา ที่กุสินครสถานที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เป็นต้น เพราะเชื่อกันว่าสถูปเจดีย์เป็นสถานที่บรรจุอัฐิของบุคคลสำคัญ เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ พระอรหันต์ เป็นต้น เมื่อบุคคลเหล่านี้เสียชีวิตจะได้นำอัฐิมาบรรจุไว้ในสถูปหรือเจดีย์เพื่อไว้เคารพกราบไหว้บูชาของคนรุ่นหลังต่อไป

5. การบูชาพระพุทธเจ้าด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ ในยุคต้นๆ การสร้างสิ่งสักการะเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าจะไม่ทำเป็นรูปมนุษย์ แต่จะทำเป็นบัลลังก์ว่างเปล่า หรือรอยพระพุทธบาทคู่หนึ่ง

หรือวงล้อหนึ่ง หรือดอกบัวดอกหนึ่งวางบนแท่นบูชา แต่ต่อมาเกิดมีการบูชาพระพุทธรูปเจ้าในรูปของมนุษย์หรือพระพุทธรูป ราวๆ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 7 โดยการเกิดการบูชาในรูปของมนุษย์นี้ อาจจะเป็นการตอบสนองผู้ถือลัทธิแห่งความซื่อสัตย์จงรักภักดี (Devotionalism) ที่ได้รับความอุปถัมภ์โดยนิยายมหายาน สัญลักษณ์แต่ละอย่างมีความหมายแตกต่างกันไป เช่น บัลลังก์วางเปล่าเป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ สัญลักษณ์รูปรอยพระพุทธรบาท เป็นเครื่องระลึกถึงการที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จพระดำเนินไปท่ามกลางประชาชน หรือเป็นเครื่องหมายว่าแม้พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แต่ยังคงมีรอยทางเดินไว้ให้ชาวโลก รูปวงล้อหรือธรรมจักร เป็นเครื่องระลึกถึงการแสดงพระปฐมเทศนาครั้งแรก รวมถึงยังเป็นสัญลักษณ์ของวงล้อแห่งวัฏสงสารอีกด้วย ดอกบัวหมายถึงความบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ ที่ทรงเป็นพระอรหันต์บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย

6. การสักการบูชาด้วยการกระทำประทักษิณหรือการเดินเวียนขวาสิ่งที่เป็นเคารพบูชา เช่น ต้นโพธิ์ หรือเจดีย์สถาน ครบ 3 รอบ ความจริงการเวียนเทียนนั้น มีทั้งการเวียนขวาซึ่งเรียกว่า ทักษิณาวรรต หรือ ประทักษิณ และการเวียนซ้ายซึ่งเรียกว่า อุตราวรรต แต่เป็นคติความเชื่อแต่โบราณว่าขวามือเป็นมงคล ซ้ายเป็นอวมงคล ดังนั้นจึงนิยมเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ต้องเวียนเวียนด้านขวาก็เพราะทิศเบื้องขวาคือทิศ ครูบาอาจารย์ การเวียนขวาก็เพื่อแสดงออกว่าได้ยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก ยอมรับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นครูของตน เพราะการเวียนขวาก็ถือว่าเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเคารพต่อบุคคล สิ่งหรือสถานที่นั้น ๆ อย่างสูงสุด

7. การสักการบูชาด้วยการพนมมือไหว้ หมอบกราบ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งนั้นๆ อย่างสูง เช่น ยกมือทั้งสองขึ้นประนมมือระหว่างอก และน้อมศีรษะลงเล็กน้อยเพื่อแสดงความเคารพต่อบุคคลหรือสถานที่ที่ควรเคารพ หรือการหมอบกราบเคารพต่อพระสฤปเจดีย์ เป็นต้น เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสถานที่นั้นๆ อย่างสูง เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นการยอมรับเอาสิ่งนั้นไว้เหนือเศียร การกราบตามรูปแบบคือการเอาศีรษะซึ่งคนโบราณเขาถือว่าเป็นของสูง แต่น้อมลงต่ำจนติดพื้น เพื่อแสดงออกถึงการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การกราบแบบเบญจางค ประดิษฐ์ เป็นการพัฒนากการแสดงความเคารพมาจากการไหว้ ที่มาน่าจะมาจากพุทธศาสนาแบบเถรวาทก่อน ซึ่งไม่มีในพุทธศาสนาแบบอื่น เช่น มหายานทางทิเบตจะกราบแบบอชฎางคประดิษฐ์ ซึ่งแตกต่างกันออกไป พุทธแบบจีน และญี่ปุ่นก็แสดงการไหว้อีกแบบหนึ่ง การกราบที่แท้จริงนั้นคือการยอมรับ เป็นการแสดงออกหาใช้ยึดติดกับสิ่งที่กำลังกราบไหว้ แต่เป็นพิธีการ เป็นรูปแบบเพื่อแสดงถึงการแบ่งกลุ่ม ถ้าคนไหนที่ยอมรับเหมือนกันก็จะแสดงออกเหมือนกัน ไม่ต้องพูดไม่ต้องถาม ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งของสังคม และการอยู่ร่วมสังคม แต่คนในรุ่นหลังไม่เข้าใจไปเหมาตีความรวมเป็น การกราบ คือ การถวายพลี เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กรานั้นพึงพอใจ ซึ่งนั่นไม่ใช่หลักการที่แท้จริงตามหลักการเคารพตามหลักพุทธศาสนาไม่

8. การสักการบูชาด้วยการทำนุบำรุงด้วยวิธีการต่างๆ เช่น บริจาคทรัพย์สร้างวัด ซ้อมที่ดินถวายพระพุทธศาสนา หรือการบูชาด้วยการบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณะซ่อมแซมพระสฤปเจดีย์ การทำนุบำรุงพระอาราม การช่วยแรงกายด้วยการทำความสะอาด หรือช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ของทางวัด เป็นต้น

สรุปได้ว่า พัฒนาการการบูชาในพระพุทธศาสนา คือการบูชาพระพุทธเจ้าหรือบูชาสิ่งแทนพระพุทธเจ้า ทั้งต้นพระศรีมหาโพธิ์ สังฆเวชนียสถานและพระสถูปเจดีย์และพระบรมสารีริกธาตุในสมัยพุทธกาลนั้น เบื้องต้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความระลึกถึงพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพอย่างจริงใจ การยกย่องคุณของพระพุทธเจ้าและการได้พัฒนาคุณธรรมภายในตนเป็นสำคัญ ไม่เน้นที่ผลของการปฏิบัติว่าจะได้รับผลานิสงส์อย่างไร การบูชาสัญลักษณ์ในฐานะเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้านั้น ถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะมีความเชื่อถือว่าสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าทุกอย่างมีฐานะเทียบเท่าพระพุทธเจ้า การแสดงความเคารพนับถือสิ่งเหล่านั้นเท่ากับการได้แสดงออกต่อพระพุทธเจ้า ในทางกลับกันการประพฤติในทางเหยียดหยาม ไม่เคารพ ก็มีผลเช่นเดียวกับการปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าเช่นกัน การแสดงออกทั้งหมดนี้เป็นการแสดงถึงความนับถือบูชาด้วยความศรัทธาซึ่งเป็นการสร้างเสริมคุณธรรมภายในตนไปด้วย

2) พัฒนาการการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

จากหลักฐานพบว่าที่มาของพระเจดีย์องค์นี้ มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับพุทธประวัติและคติการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุภายในสถูปในประเทศอินเดียอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งสามารถศึกษาได้จากเอกสารโบราณที่เรียกว่า “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช” พระนิพนพานโสตร และ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช จากเอกสารดังกล่าวได้แสดงถึงประวัติพัฒนาการการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น เกิดการถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ซึ่งเป็นการได้รับอิทธิพลด้านคติในการบูชาพระพุทธศาสนาผ่านทางระบบเครือข่ายด้านการค้าจากตักกิสลาและดินแดนบริเวณอื่นๆ ของอินเดีย คติประเพณีเหล่านี้เมืองสิบสองนักษัตริย์ได้สืบทอดกันมา เพราะเมืองเหล่านี้มีหน้าที่ในการสร้างและทำนุบำรุงศูนย์กลางความศักดิ์สิทธิ์ของเมือง ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์ จากผลการวิจัยประวัติพัฒนาการของเครื่องสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์พบว่า

1. **การบูชาของพระบรมธาตุเจดีย์ในยุคแรก** วัฒนธรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ในยุคแรกๆ พบว่าเป็นการบูชาด้วยความเคารพศรัทธาในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างบริสุทธิ์ใจ ในจิตสำนึกของคนภาคใต้นั้นมีความเชื่อว่า หากได้กราบไหว้บูชาหรือถวายสิ่งของสักการไว้ที่วัดพระมหาธาตุแล้วจะมีอานิสงส์มากกว่าถวายที่วัดอื่นๆ และการที่ชาวภาคใต้มีวัฒนธรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศได้มาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้จังหวัดนครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์รวมอำนาจของหัวเมืองทั่วภาคใต้ ซึ่งมีเมืองที่สมัครใจขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราชโดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลาง 12 เมือง ที่เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตริย์ แม้จะเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นเมืองศูนย์กลางแห่งอำนาจก็จริง แต่กลับไม่มีสิ่งก่อสร้างๆ ใหญ่ๆ เหมือนบุโรพุทโธ ที่อินโดนีเซีย หรือ ที่นครวัดนครธม ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นศรัทธาที่บริสุทธิ์ ปราศจากการบังคับบีบบังคับใจด้วยการเกณฑ์ประชาชนมาก่อสร้างเพื่อเป็นการบูชาเหมือนศาสนสถานอื่นๆ เพราะฉะนั้นเครื่องบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ภายในวัด

พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จึงมีความหลากหลายแล้วแต่กำลังทรัพย์และกำลังศรัทธาของผู้ถวาย แต่สิ่งของทั้งหลายที่นำมาบูชานั้น ต่างก็จัดทำอย่างประณีตบรรจง ที่ทำเองไม่ได้ก็อาจเลือกซื้อหรือจ้างช่างที่มีฝีมือประดิษฐ์เป็นรูปสิ่งของต่างๆ นำมาถวาย ต่างยุคต่างสมัยกัน

2. การคลี่คลายเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายของการบูชา หลังจากได้มีการบูรณาการความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น ทั้งจากศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น จุดมุ่งหมายการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ก็ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิม คือ นอกจากเกิดแต่ศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ที่จะถวายไว้เพื่อเป็นพุทธานุชา หรือการนำสิ่งของมาบูชาพระบรมธาตุเพราะเชื่อว่าจะได้กุศลสูงส่ง ผลบุญอันนี้จะดลบันดาลให้ตนและครอบครัวได้พบความสุขทั้งชาตินี้และชาติหน้า และจะเป็นปัจจัยให้ได้เกิดทันในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย คือยุคสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไปที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต โดยมุ่งหมายให้เป็นปัจจัยนำไปให้ถึงพระนิพพาน แล้ว เป้าหมายของการบูชาก็ได้คลี่คลายแตกต่างจากเดิมไปหลายประการ พอจะสรุปได้ดังนี้

ก) การบูชาตามสภาพเศรษฐกิจ เช่น ในพ.ศ. 2477 ชาวบ้านในตำบลท่าดี อำเภอลานสกา นำหมากทองสูงถึง 205 เซนติเมตร พร้อมกับทำบันไดไม้ไผ่จำลองมีคนกำลังเก็บผลหมากและมีตะกร้าแขวนอยู่และทำเป็นเรือพายขนาดยาว 55 เซนติเมตร สิ่งเหล่านี้ทำด้วยทองหนัก 34 บาท 1 สลึง และเงิน 3 กิโลกรัม คิดเทียบเป็นเงินตราขณะนั้น 4,256.50 บาท เพื่อนำบูชาพระบรมธาตุเจดีย์

ข) การบูชาเพื่อความสำเร็จของหน้าที่การงาน เช่น การถวายต้นข้าวเงินรวงทอง มีเจตนาจะให้เกิดสิริมงคลกับการทำนา การนำสิ่งของที่เป็นผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์จากการประกอบอาชีพมาบูชาพระบรมธาตุ เพื่อให้ประสบความสำเร็จและก้าวหน้าในการประกอบอาชีพนั้นๆ ยิ่งขึ้นไป เช่น ช่างทองนำทองรูปพรรณมาบูชา ช่างถมนำเครื่องถมมาบูชา ช่างทอผ้า นำผ้าทอออกมาบูชา ช่างเหล็กนำเครื่องหล่อเหล็กมาบูชา เป็นต้น แม้ชาวนาชาวสวนก็นำเครื่องมือเครื่องใช้ขนาดพิเศษมาบูชา เช่น นำกะเก็บข้าวขนาดใหญ่มาบูชา มีด พร้า จอบ ขนาดใหญ่และต้องเป็นสิ่งที่ได้มาด้วยบริสุทธิ์ และการบูชาในข้อนี้ไม่น้อยที่จำลองผลิตผลขึ้นมาบูชาแทน เช่น ชาวนาทุเรียนจำลองผลทุเรียนมาบูชา เป็นต้น

ค) การบูชาเพื่ออุทิศส่วนกุศล ให้แก่คนที่ตนเคารพนับถือ เช่น อุทิศให้บิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ อาจจะเป็นสิ่งที่ซื้อหามาเป็นกรณีพิเศษ ด้วยการจัดช่างชำนาญการมาทำเป็นพิเศษ หรือร่วมกันทำหรือนำสิ่งของเครื่องใช้ของผู้เสียชีวิตที่เคยรักใคร่หวงแหนมาบูชา เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ เช่น เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย ตำรา เป็นต้น พัฒนาการของการบูชา มีการถวายสิ่งอื่นๆ เช่น สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ ปูนียวัตถุ เครื่องรางของขลัง เครื่องมือเครื่องใช้ และถนิมพิมาภรณ์ ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และสิ่งของแปลกประหลาดมหัศจรรย์ต่างๆ เจตนาพิเศษที่ทำสิ่งนั้นๆ ขึ้นมาอย่างสุดฝีมือ เพื่อฝากฝีมือหรือที่เรียกกันว่า “หว่ายมือ” คือถวายฝีมือนั่นเอง การบูชาพระบรมธาตุในลักษณะนี้จะทำอย่างประณีตบรรจงเป็นพิเศษ เช่น งานแกะสลักชิ้นเอก เครื่องถมชิ้นเอก สิ่งทออันประณีตวิจิตรพิสดารกว่าชิ้นใดๆ เป็นต้น

ง) การบูชาเพื่อเป็นการแก้บน คือเมื่อบุคคลหรือคณะบุคคลนั้นๆ ได้บนบานไว้ว่าให้พ้นเคราะห์กรรมหรือประสบโชคดียิ่งใดอย่างหนึ่งแล้ว เมื่อสำเร็จตามความปรารถนาได้ผลตามที่บนบานไว้ ก็จัดหาสิ่งของเหล่านั้นมาแก้บน หรือกระทำการต่างๆ เพื่อแก้บนตามที่ตนได้อธิษฐานเอาไว้ เช่น การบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การบวชชี เป็นต้น สิ่งของที่นำมาบูชาในกรณีนี้มีทั้งของที่เป็นของสามัญ จนถึงของแปลกประหลาด เช่น กระต่ายขูดมะพร้าวรูปแบบประหลาด สิ่งของมีขนาดใหญ่โต หรือการสร้างปราสาทในขวิดแก้ว เป็นต้น ทั้งนี้ยอมแล้วแต่ว่าจะบนบานไว้อย่างไร ก็ต้องจัดทำให้ตรงกับที่บนบานไว้

จ) การบูชาเพื่อต้องการให้มีความปลอดภัย โดยเป็นการบูชาด้วยสิ่งของต่างๆ ที่เชื่อว่าถ้าเก็บไว้ในบ้านเรือนจะให้โทษแก่ผู้คนและทรัพย์สินในครอบครัว จำเป็นต้องนำมาบูชาพระบรมธาตุ เพราะถ้าเก็บไว้จะไม่เป็นสิริมงคลแก่ตน และอาจให้โทษได้ เช่น ตำราศักดิ์สิทธิ์ ของคลัง อาวุธที่มีประวัติในการประหารบุคคลบางคน หีบศพไม้แกะสลักของเจ้าพระยานคร ของที่เชื่อว่าเป็นของที่ให้เฉพาะบุคคลแล้วเจ้าของเดิมได้ล้มหายตายจากไป ของที่เคยเป็นสมบัติของสงฆ์มาก่อน หรือของที่ได้มาโดยไม่ถูกต้องชอบธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการบูชาด้วยการปฏิบัติบูชา เช่น การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม สวดมนต์ นั่งสมาธิเจริญจิตภาวนา การบูชาโดยการสละแรงงาน เช่น การบูรณะปฏิสังขรณ์ การเดินทางไปนมัสการ โดยเฉพาะและกระทำอย่างเป็นพิธีรีตอง การบรรพชาอุปสมบท การบูชาด้วยการกล่าวคำนมัสการก่อนการแสดงของบรรดานักแสดงพื้นเมือง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ เพลงบอก เป็นต้น และการประเพณีรูปแบบอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดประเพณีต่างๆ ตามมา เช่นการแห่ผ้าขึ้นธาตุ การสวดด้าน การกว่นข้าว มธุปายาส เป็นต้น

วัฒนธรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ก่อให้เกิดตำนานและนิทานพื้นบ้านกระจายอยู่ทั่วภาคใต้ ซึ่งมีเรื่องราวท้องถิ่นว่า ณ สถานที่แห่งนั้นๆ เป็นชื่อถ้ำบ้าง เมืองโบราณบ้าง สระโบราณบ้าง เจดีย์บ้าง มีสมบัติจำนวนมากฝังอยู่ สมบัติเหล่านั้นเป็นของเศรษฐีหรือผู้มีจิตศรัทธาจะนำไปร่วมสร้างและบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ เมื่อครั้งพระเจ้าศรีธรรมโศกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่เมื่อทราบข่าวว่าสร้างเสร็จแล้ว จึงได้ฝังทรัพย์สมบัติไว้ ณ สถานที่นั้นๆ แทน เช่น นิทานเรื่องมหาสมบัติที่หาดแก้วแสน (แก้วแสง) เมืองสงขลา ตำนานพระธาตุสรี จังหวัดชุมพร ตำนานเจดีย์วัดเขาหลัก อำเภอทุ่งใหญ่ จ. นครศรีธรรมราช ตำนานสมบัติในถ้ำคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จ.สงขลา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีบทกวีพื้นบ้าน เช่น เพลงกล่อมเด็ก ที่ได้แสดงให้เห็นถึงการนำทรัพย์สมบัติไปร่วมสร้างและซ่อมเจดีย์พระบรมธาตุเจดีย์ และถือว่าเมื่อผู้ใดมีโอกาสไปเมืองนครศรีธรรมราชจะต้องไปสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์แห่งก่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมขึ้นโดยปริยาย จนวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นแหล่งที่ให้ความรู้ความเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตของชาวภาคใต้นับแต่อดีต และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน กลายเป็นแหล่งความรู้ที่ประเมินค่าไม่ได้

3) คติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์โดยผ่านเครื่องสักการบูชา ซึ่งมีผลสรุปได้ดังนี้

1) คติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยผ้าพระบฏ นับเป็นการปฏิบัติบูชาที่รวมเอาศรัทธาด้วยความบริสุทธิ์ใจของชาวนคร และพุทธศาสนิกชนต่างเมืองเข้าด้วยกันหล่อหลอมความเป็นปึกแผ่นที่มั่นคงสืบมาช้านานการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยผ้าพระบฏ กลายเป็นประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญและผดุงไว้ซึ่งการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยผ่านประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ และยังก่อให้เกิดประเพณีที่เกี่ยวข้องอีกประเพณีหนึ่งคือ ประเพณีนำของมีค่า ของแปลกหาได้ยากมาถวายเพื่อบูชาพระบรมธาตุอีกด้วย คติความเชื่อของการบูชาแบบนี้ คือ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่องานต่อพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อความเป็นสิริมงคลกับครอบครัวและตนเอง เป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างหมู่คณะ และเป็นการส่งเสริมให้ลูกหลานทำกิจกรรมร่วมกันในวันแห่ผ้าขึ้นธาตุเจดีย์ จะได้ปลูกฝังจิตสำนึกและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเจดีย์และ ถ้าจะได้บุญจริงๆ ต้องบูชาต่อพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าหรือใกล้ชิดพระองค์มากที่สุดด้วยการปฏิบัติบูชาคือเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2) การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ ซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพศรัทธาอย่างแนบแน่นลึกซึ้ง ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และยังคงมีการถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองจนถึงยุคปัจจุบัน แต่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง โดยเฉพาะสภาพสังคมในปัจจุบัน มีผลทำให้ประเพณีการถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองเปลี่ยนไป ในยุคอดีตพุทธศาสนิกชนได้ถวายสิ่งของที่ดีที่สุดที่ตนมีและมีการประดิษฐ์อย่างประณีตบรรจง พร้อมทั้งมีความตั้งใจอย่างแรงกล้า แต่ในยุคปัจจุบันความเลื่อมใสศรัทธาในสถาบันศาสนาได้ถูกกระแสวัตถุนิยมเข้าแทนที่ การถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองจึงมีจำนวนลดน้อยลงและมีรูปแบบที่เรียบง่ายใช้วัสดุที่มีค่านี้อาจน้อยลงตามสภาพสังคมปัจจุบันที่เป็นอยู่ ดอกไม้เงินดอกไม้ทองที่มีผู้นำมาถวายแด่พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชทั้งปัจจุบันได้มีการเก็บรักษาไว้อย่างดีที่พิพิธภัณฑสถานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

คติความเชื่อของการบูชาด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ทอง มีความเชื่อว่าผู้ใดกระทำแล้วจะได้รับการเคารพยกย่อง เกิดในชาติตระกูลสูง มีสง่าราศี ถวายทองคำ ทำให้ผิวพรรณงาม เปล่งปลั่ง อุดม มั่นคง ถวายเงิน ใจสว่างไสว อยู่เย็นเป็นสุข รัชมีกายทิพย์สว่าง มีราศี มักประสบโชคดี มีกำลังใจต่อสู้กับอุปสรรค มักมีคนช่วยเหลือเวลามีปัญหา ถวายแผ่นทองคำเปลวปิดองค์พระเจดีย์ มีราศีผิวพรรณงาม ใจสว่าง อบอุ่นใจ แต่คำปรารภนาสุดท้ายคือให้เข้าถึงพระนิพพานซึ่งเป็นหลักอุดมคติทางพระพุทธศาสนา

3) คติความเชื่อของการบูชาด้วยแก้วแหวนเงินทองและการปิดแผ่นทองคำเปลว ซึ่งผู้ที่มีจิตศรัทธาได้นำเอาสิ่งของมีค่า เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง เป็นต้น มาถวายเพื่อประดับตกแต่งปลียอดองค์เจดีย์ หรือการนำแผ่นทองคำเปลวมาปิดที่องค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น

เพราะเชื่อว่าสิ่งของเหล่านี้เป็นของมีค่า สมควรอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์บ้านคูเมือง มีอิทธิพลต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งมวล เพื่อผู้ที่มาสักการบูชาเห็นแล้วเกิดความประทับใจ เนื่องจากมีคติความเชื่อว่าเป็นการทำบุญที่มุ่งถวายเป็นพุทธบูชา จะต้องบูชาด้วยสิ่งของที่มีค่าสูงสุด อาณิสสแห่งการบูชาจะทำให้ได้รับในสิ่งที่ปรารถนาในส่วนที่เป็นโลกียะ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขแล้ว ยังทำให้ได้รับผลในส่วนที่เป็นโลกุตระ คือพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งคติความเชื่อดังกล่าวมิได้เป็นไปในทางไสยศาสตร์แต่อย่างใด แต่เป็นคติความเชื่อที่สอดคล้องกับคำสอนที่เป็นอุดมการณ์สูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน

4) คติความเชื่อของการบูชาด้วยพระพุทธรูปเครื่องรางของขลังและวัตถุอื่นๆ

ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อของท้องถิ่นอย่างเหนียวแน่น การเอาเครื่องมือเครื่องใช้ไปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น ถ้วยโลหะขาม ตะบันไฟ เครื่องประดับ เครื่องเขียน ตำรายา คัมภีร์ แสดงถึงความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นผู้บันดาลให้อยู่ดี กินดี มีสุขภาพอนามัย มีปัญญาสอดคล้องกับ ส่วนวัตถุอื่นๆ เช่น ประเพณีศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ซึ่งมี ผ้าทอ เครื่องถม งานแกะสลัก ส่วนใหญ่เป็นผลงานชิ้นเอกของช่างเป็นการบูชาฝีมือเพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้มีขวานหิน ลูกปัดโบราณ เครื่องสำริดจากที่พบและที่สะสมไว้ ถือเป็นสมบัติส่วนรวม จึงนำมาเป็นเครื่องสักการบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคลส่วนที่เป็นประเพณีสิ่งของแปลกมหัศจรรย์ เช่น หินเขียวหนุมาน ไม้เซอผี ไม้กลายเป็นหิน อาวุธที่มีประวัติอัปมงคล สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสมบัติเฉพาะตน อาจไม่เป็นมงคลหรือให้โทษไม่ควรเก็บไว้เป็นส่วนตัว คติการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วย พระพุทธรูป เครื่องรางของขลัง และด้วยวัตถุอื่นๆ ถือเป็นการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นองค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและจะได้อยู่ใกล้พระพุทธรูปเจ้านายยิ่งขึ้นอันเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยปัญญาอันมีความขจัดความอดทนกลั่นเพื่อให้เป็นไปตามทางมรรควิธี เพื่อให้พบเจอกับพระอริยมรรคมาตรัยและถึงซึ่งนิพพานที่ตนปรารถนาตั้งไว้

5) คติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ด้วยการถวายดอกไม้ธูปเทียนบริสุทธ์

และการถวายรูปเครื่องหอมต่างๆ ประเพณีการนำสิ่งของมีค่าหรือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น ดอกธูปเทียน ดอกไม้ โคมไฟ ธงทิว ล้วนแล้วเป็นเครื่องสักการบูชาที่มุ่งตรงต่อพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นองค์แทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะการบูชาด้วยด้วยธูปเทียนดอกไม้ เป็นกิจเบื้องต้นเป็นการความพร้อมของกาย วาจา ใจ เพื่อไปสู่การปฏิบัติบูชา อามิสบูชาเปรียบเหมือนเปลือกต้นไม้แต่ก็เป็นสิ่งสำคัญการปฏิบัติธรรมบูชาเปรียบเหมือนแก่นของต้นไม้ ทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติธรรมบูชาต้องอาศัยซึ่งกันและกันพระพุทธศาสนาจะมั่นคงอยู่ได้ แต่การบูชาด้วยอามิสบูชานั้นต้องทำด้วยพอดีและเหมาะสม และต้องเป็นไปด้วยเหตุและผล โดยเฉพาะดอกไม้ที่เราเลือกใช้บูชาพระนั้นจะต้องเป็นดอกไม้ที่สดใหม่ สวยงาม ต้องมีความพิถีพิถันในการเลือกดอกที่งามเป็นพิเศษเพื่อมาถวายหรือบูชาต่อพระ โดยมีความเชื่อว่าดอกไม้ถวายพระจะต้องงามๆ ก็จะช่วยชีวิตเรา

สวยงามตามไปด้วยดั่งดอกไม้ หากเราเลือกดอกไม้ที่เหี่ยวเฉามา ชีวิตก็โรยราตามดอกไม้เช่นกัน บุคคลผู้บูชาด้วยดอกไม้ที่มีสีสวยเช่น บูชาพระด้วยดอกไม้พลาสติก หรือดอกไม้ประดิษฐ์ ต่อไปในภายหน้าผู้นั้นจะได้อะไรก็ล้วนแต่มีรูปร่างลักษณะดีมีรูปสวย แต่คุณภาพไม่ดี ดังสุภาษิตว่า “สวยแต่รูป จุบไม่หอม” บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้มีกลิ่นหอม ต่อไปในภายหน้าผู้นั้นจะได้อะไรก็ล้วนมีคุณภาพดี แต่รูปร่างลักษณะไม่สวย ไม่งดงาม ดังสุภาษิตว่า “ถึงรูปชั่วตัวดำแต่น้ำใจดี” บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้กำลังสดชื่น ต่อไปในภายหน้าผู้นั้นจะได้อะไรก็ล้วนแต่เป็นของใหม่ๆ ไม่ต้องใช้ของที่ผู้อื่นใช้แล้ว บุคคลผู้บูชาพระด้วยดอกไม้ที่บอบช้ำเหี่ยวแห้ง ต่อไปในภายหน้าผู้นั้นจะได้อะไรก็ล้วนแต่เป็นของเก่าๆ เหี่ยวๆ แห้งๆ เป็นของที่ผ่านมือผู้อื่นมาแล้ว

6) คติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยการประพาดปฏิบัติ การแสดงและปฏิบัติบูชาโดยการสละแรงงานอุทิศ

สำหรับปฏิบัติบูชาโดยการสละแรงงานอุทิศ คือ การสละแรงงานเพื่อการบำรุงรักษาหรือร่วมกันสละแรงงานปฏิสังขรณ์หรือบูรณะ หรือถวายฝีมือในด้านที่ตนมีความสามารถพิเศษเป็นเครื่องบูชา โดยผู้รู้ในท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ว่า การสละแรงงานเพื่อการบำรุงรักษาร่วมกันสละแรงงานปฏิสังขรณ์ด้วยการถวายฝีมือที่มีความสามารถด้วยการซ่อมปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งก่อสร้างบริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อถวายแรงงานเป็นพุทธบูชา ดังตัวอย่าง (พ่อท่านปานได้ชักชวนญาติโยมมาบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่เป็นตัวอย่างในประวัติศาสตร์มาแล้ว) การสละแรงงานเพื่อปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ ถือเป็นพุทธบูชาด้วยการแรงงาน ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลเพราะว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า จะทำให้ตนเองและครอบครัวมีความมั่นคงในอาชีพการงาน และอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จึงประมวลได้ว่าคติการการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วย การประพาดปฏิบัติ การแสดงและปฏิบัติบูชาโดยการสละแรงงานอุทิศ ล้วนแล้วเป็นการปฏิบัติบูชาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเอง จะทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าทั้งที่การงานของตนเอง

นอกจากชาวพุทธในภาคใต้จะนำสิ่งของมาบูชาพระบรมธาตุแล้วยังบูชาด้วยวิธีปฏิบัติบูชาหลายลักษณะ ที่ทำกันเป็นธรรมเนียมประเพณีมีดังนี้คือ

1. ปฏิบัติบูชาโดยการสละแรงงานอุทิศ คือ การสละแรงงานเพื่อการบำรุงรักษาหรือร่วมกันสละแรงงานปฏิสังขรณ์หรือบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์เท่าที่สามารถจะกระทำได้ หรือถวายฝีมือในด้านที่ตนมีความสามารถพิเศษเป็นเครื่องบูชา
2. เดินทางไปนมัสการโดยเฉพาะและกระทำอย่างเป็นพิธีรีตอง เริ่มด้วยการตั้งปณิธานอย่างแน่วแน่ จัดเตรียมเครื่องสักการบูชาอย่างครบถ้วน และตั้งจิตอธิษฐานที่จะประพาดให้เป็นคนดี เป็นการสักการบูชา

3. การบรรพชาหรืออุปสมบทเพื่อบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ โดยการไปทำพิธีที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ดังที่ชาวพุทธในประเทศไทยมาเลเซียจะ来做พิธีบรรพชาอุปสมบทเป็นประจำทุกๆ ปี ประมาณเดือน มีนาคม - เมษายน ของทุกๆ ปี

4. การกล่าวบทนมัสการของบรรดานักแสดงพื้นเมืองที่กล่าวบทนมัสการก่อนการแสดง หรือแสดงเพื่อบูชาพระบรมธาตุโดยเฉพาะ เรียกตามภาษาถิ่นว่า “เล่นหว่ายพระธาตุ”

5. จัดพิธีหรือประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการบูชาพระบรมธาตุ เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ในวันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา ที่วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

จุดประสงค์ของการบูชาพระธาตุ นอกจากความต้องการที่แสดงออกซึ่งความเคารพบูชาอย่างบริสุทธิ์แล้ว พุทธศาสนิกชนอาจบูชาพระธาตุหรือบูชาพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ด้วยจุดหมายอื่นๆ อีกหลายอย่าง

1. เพื่อต้องการบุญกุศลอันสูงส่ง และผลบุญนั้นบันดาลให้ตนพบสิ่งที่ดีในวันข้างหน้าหรือในภพหน้า
2. เพื่อต้องการความสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ความสำเร็จในกิจการที่ตนมุ่งหวัง
3. เพื่อต้องการแสดงฝีมืออุทิศบูชาโดยเฉพาะ
4. เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง
5. เพื่อแก้บน
6. เพื่อให้พ้นจากสิ่งชั่วร้าย มีบางสิ่งบางอย่างที่เก็บไว้แล้วรู้สึกว่าจะไม่เป็นมงคลแก่ตน ก็นำมาบูชาเพื่อว่าสิ่งนั้น ๆ จะไม่เป็นโทษแก่ตน

จากคติความเชื่อการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ที่ศึกษาผ่านเครื่องสักการบูชาพอที่จะสรุปถึงแนวคิดและคติความเชื่อในการบูชาของพุทธศาสนิกชนได้เป็น 2 รูปแบบ ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปไว้ดังนี้

คติความเชื่อการบูชาที่สอดคล้องตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา	คติความเชื่อการบูชาที่คล้อยคลาจากคำสอนพุทธศาสนาอิงวิญญานนิยมและเทวนิยม
1) การบูชาเพื่อแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ เป็นการปฏิบัติตามแบบ อย่างที่พุทธบริษัทในอดีตครั้งพุทธกาลปฏิบัติกัน	1) การบูชาเพื่อหวังผลดลบันดาล ด้วยความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถช่วยให้บรรลุในสิ่งที่ตนประสงค์ได้ ซึ่ง

2) การบูชาเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุธานุสสติ ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นคุณค่าแท้ได้เพราะก่อให้เกิดจิตใจที่ตึ๊งาม สงบ อ่อนน้อม อ่อนโยนและความกตัญญูกตเวทิตา เป็นต้น 3) การบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพและการบูชาบุคคลที่ควรบูชาตามหลักมงคลในทางพระพุทธศาสนา จัดอยู่ในลักษณะของการปฏิบัติตามหลักมงคลข้อที่ว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาด้วย จุดมุ่งหมายของการบูชาพระพุทธรูปในข้อนี้จึงเป็นความมุ่งหมายที่ก่อให้เกิดคุณค่าแท้ คือ ความสุขใจ ความสงบใจและสร้างเสริมคุณธรรมภายในบุคคลนั่นเอง	ประชาชนโดยส่วนมากมีแนวคิดเช่นนี้ แต่คติความเชื่ออย่างนี้ ขัดกับหลักการนำพุทธคุณและพุทธธรรมมาพัฒนาตน ให้เป็นที่พึ่งของตนได้ และขัดกับหลักธรรมอื่น ๆ ที่นำไปสู่คุณค่าที่แท้จริง เช่น ความไม่ประมาท เป็นต้น 2) การบูชาเพื่อหวังให้บุญกุศลที่เกิดจากการบูชาบันดาลให้ตนสามารถผ่านพ้นปัญหาต่างๆ ในชีวิต ข้อนี้แม้จะหวังพึ่งบุญกุศลที่เกิดจากการบูชา ไม่ได้หวังอำนาจดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ยังเป็นจุดมุ่งหมายที่ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจเรื่องเหตุปัจจัย การจะแก้ปัญหาวชีวิตให้ผ่านพ้นไป ต้องแก้ ปัญหาที่สาเหตุ และต้องแก้เองด้วยสติ ปัญญา การรอคอยผลของบุญกุศล จะยิ่งทำให้เป็นทุกข์ จิตใจไม่สงบ ปัญหาต่างๆ ก็ไม่จบสิ้นกันเสียที ทุกข์ใจอยู่เนืองๆ เพราะต้องตั้งหน้าตั้งตารอคอยว่าเมื่อไรผลบุญจะช่วย และเมื่อผลบุญไม่ช่วยก็อาจทำให้เกิดผลเสียได้ ในแง่ที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่า บุญกุศลมีผลจริงหรือ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดความสงสัย ไม่มั่นใจในการทำมาดี จนอาจทำให้บางคนเลิกการบูชาพระพุทธรูปไปเลยก็ได้ เพราะเห็นว่าไม่เกิดคุณค่าที่ตนปรารถนา ซึ่งการปฏิบัติอย่างนี้ ขัดแย้งกับหลักสติปัญญา ทั้งยังอาจเป็นช่องทางให้เกิดมิจฉาทิฐิได้ 3) การบูชาเพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีสำหรับตน เช่น ต้องการเป็นคนมีเกียรติให้คนยกย่อง นับถือตนว่าเป็นคนใจบุญใจกุศล แต่ยังมีทิฐิมานะ จิตใจยังเหลือล้นด้วยกิเลส การบูชาเช่นนี้ จึงเป็นลักษณะเป็นการบูชาแบบฉาบฉวย ไม่ได้
4)การบูชาเพื่อน้อมนำพุทธคุณและพุทธธรรมมาพัฒนาตนเอง ถือเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่ง ในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า หากปฏิบัติด้วยความเข้าใจและมีจุดมุ่งหมายอย่างนี้จะเป็นการตรงและสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างตรงและถูกต้องที่สุด 5) การบูชาเพื่อให้จิตสงบและเกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิต เมื่อจิตสงบเยือกเย็นสติปัญญาก็เป็นสิ่งที่ตามมา สามารถแก้ปัญหาหรือหาทางออกให้ชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม 6) การบูชาเพื่อลดทิฐิมานะและกิเลสอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่จิตสงบและเกิดสติปัญญา เมื่อจิตสงบและมีสติปัญญา ทิฐิมานะและกิเลสอื่น ๆ ก็ย่อมลดลงและหายไป เป็นตัวเป้าหมายของการบูชาตามหลักพุทธศาสนาโดยตรง 7) การบูชาเพื่อความสุขที่แท้จริงซึ่งเกิดจากการปฏิบัติธรรม เมื่อได้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์ตาม	

วิธีการที่เหมาะสมแล้ว ความสุขในลักษณะนี้ย่อมเกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายที่เป็นคุณค่าแท้ของการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ	เข้าถึงคุณค่าที่แท้จริงของการบูชา คือ ลดกิเลส ฆาณะและกิเลสทั้งหลาย 4) การบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล ถือว่าได้กระทำการบูชาเพียงเท่านี้ก็เป็นที่สิริมงคลแก่ชีวิตแล้ว โดยไม่ปฏิบัติธรรมให้ตรงกับเป้าหมาย ถือว่าเป็นการถือมงคลต้นข้าวซึ่งผิดหลักพระพุทธศาสนา ความสุขสวัสดิ์ที่เกิดจากการบูชาพระพุทธรูปนั้น ย่อมเกิดจากการบูชาด้วยจิตเลื่อมใส จนเกิดความสงบอันเป็นความสุขที่แท้จริง และเกิดสติปัญญาอันเป็นเครื่องป้องกันและแก้ปัญหาชีวิตให้ประสบกับความสุขสวัสดิ์ได้ หากไม่เข้าถึงคุณค่าเช่นนี้ แต่คิดหวังหรือเข้าใจแต่เพียงความเป็นสิริมงคลที่ให้ผลต่อชีวิตแบบลอย ๆ ไม่ใช่เกิดจากการปฏิบัติธรรม 5) การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ในเชิงท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเพียงเป้าหมายรอง แต่ให้ความสำคัญการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายหลัก 6) การบูชาเพื่อเสริมดวงชะตา สะเดาะเคราะห์แก้กรรม ลักษณะนี้ก็เป็นวิธีปฏิบัติที่ขัดกับหลักพระพุทธศาสนา แต่เป็นแนวคิดแบบโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชา เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ได้อย่างแท้จริง
--	---

จากบทวิเคราะห์ข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อของการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่กล่าวมาแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) คติความเชื่อการบูชาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะบูชาเพื่อน้อมนำเอาคุณของพระรัตนตรัยมาฝึกฝนพัฒนาตน ให้เจริญก้าวหน้าหรือเพื่อนำมาแก้ปัญหาชีวิต เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ที่มุ่งปลดปล่อยบุคคลจากการพึ่งพาอำนาจภายนอกเป็นการพึ่งตนเองโดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด และเมื่อกล่าวเชื่อมโยง

ถึงหลักการบูชาในพระพุทธศาสนา จึงสามารถสรุปได้ว่าหลักการบูชาในพระพุทธศาสนานั้นมีความเป็นพิเศษในตัวเอง ไม่เหมือนกับลัทธิอื่นๆ เพราะเป็นการแสดงออกถึงธรรมในตัวบุคคลเพื่อเคารพต่อธรรมที่มีในบุคคลอื่นเป็นสำคัญ แก่นของการบูชาในพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของธรรมไปโดยปริยาย เพราะทั้งบุคคลที่บูชา บุคคลที่ถูกบูชาและพฤติกรรมที่แสดงออก รวมทั้งเป้าหมายของการบูชาล้วนมีธรรมเป็นหลักใหญ่ การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือเทพเจ้าในฐานะผู้บันดาลความสุขให้เลย

2) การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่คลี่คลายจากหลักการพุทธศาสนา แต่ไปอิงวิญญานนิยมและเทวนิยม คติความเชื่อในการบูชารูปแบบนี้ได้ผสมผสานกับวิถีปฏิบัติของพระพุทธศาสนาบางส่วน แต่ก็โอนเอียงไปทางวิญญานนิยมและไสยศาสตร์เสียมากกว่า เป็นการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ในฐานะสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะยกย่องพระบรมธาตุเจดีย์ในฐานะเทพที่มีอำนาจดลบันดาลเป็นต้น เป้าหมายของการบูชาตามลักษณะความเชื่อที่ว่ามานี้โดยส่วนมากอยู่ที่การได้มาซึ่งลาภยศ สรรเสริญ สุขหรือสิ่งที่น่าปรารถนาด้านวัตถุ มากกว่าการสร้างเสริมคุณธรรมในลักษณะพัฒนาตนสู่การบรรลุธรรมขั้นสูง

จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อในการบูชาตามข้อที่ 1) เป็นหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการบูชาของพุทธศาสนิกชนนั้น หาได้เป็นไปตามที่กล่าวมาทั้งหมด เพราะหากพิจารณาโดยสภาพความเป็นจริงของสังคม โดยเฉพาะสังคมไทยซึ่งมีแนวคิดแบบวิญญานนิยมผสมกลมกลืนกันอยู่ วิถีปฏิบัติในการบูชาสิ่งต่างๆ ของชาวพุทธที่นำมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ดูเหมือนจะไม่ได้ให้ความสำคัญที่ธรรมหรือมีเป้าหมายที่ธรรมเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนตามนัยในพระไตรปิฎก เพราะความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเวทมนตร์คาถาคติความเชื่อในอำนาจเครื่องรางของขลัง และอำนาจของเทพเจ้า พระภูมิเจ้าที่ต่างๆ มีอยู่อย่างมากมาย จนเกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆ ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เช่น การปลุกเสกพระเครื่อง การบวงสรวงเทพเจ้า ตลอดจนการบนบานขอबारมีความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ดลบันดาลในสิ่งที่ตนปรารถนา เป็นสิ่งชาวพุทธในภาคใต้ตลอดถึงในสังคมไทยกระทำกันอยู่โดยไม่ได้มีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ผิดแต่ประการใด แม้จะมีบางคนบางกลุ่มจะตำหนิว่าเป็นเรื่องมงายก็ตาม แต่คนส่วนมากก็ยังคงปฏิบัติตามความเชื่อของตนอยู่ เมื่อสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เกิดความขัดแย้งกันในการปฏิบัติระหว่างกลุ่มบุคคลสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งถือตามพระไตรปิฎกเป็นหลัก ยึดธรรมเป็นเรื่องสำคัญ มีเป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาตนสู่พระนิพพานหรือการพ้นทุกข์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งถือตามลัทธิประเพณีและค่านิยมดั้งเดิมไปพร้อมๆ กับยังมีการยึดถือคติความเชื่อแนวพุทธไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งจุดร่วมกันของการบูชาทั้ง 2 รูปแบบ ก็คือ การบูชาเป็นเรื่องของการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป้าหมายของการบูชาทั้งสองรูปแบบก็มีเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือการบรรลุถึงมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา จึงขึ้นอยู่กับว่าจะทำ

อย่างไรที่จะพัฒนาความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาของกลุ่มคนที่มีคติความเชื่อในการบูชารูปแบบที่ 2 ให้ได้เข้าถึงแก่นธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงให้ได้

ภาพรวมจากงานวิจัยทั้ง 3 ชิ้นนี้ อยู่ที่ 2 ประเด็นใหญ่ๆ ปริศนาธรรมความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชตลอดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด และ คติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาผ่านเครื่องการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ผลงานวิจัยนี้ได้บอกเล่าเรื่องราวองค์ความรู้ในเชิงประจักษ์ เกี่ยวกับปริศนาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชให้ดำรงอยู่ในอนาคต ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการ เช่น คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วล้วนแต่มาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ขวณครศรีธรรมราชให้ความสำคัญกับพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดความเชื่อที่ส่งผลให้เกิดประเพณีต่างๆ ที่ตั้งงามมีประวัติความเป็นมาอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ชาวนครศรีธรรมราชจึงต้องมีบทบาทสำคัญ ในการขับเคลื่อนให้คนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์พระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นมรดกธรรมทางสังคมเอาไว้ตราบนานเท่านาน

4.1.3 องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

การสังเคราะห์องค์ความรู้ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 2 เรื่อง คือ

เรื่องที่ 1 นวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช โดยมี ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ เป็นผู้ทำการวิจัย

เรื่องที่ 2 แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร โดยมีพระครูสิทธิธรรมาภรณ์,ผศ.ดร. เป็นผู้ทำการวิจัย

4.1.3.1 อะไรคือสภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรม

4.1.3.2 ขั้นตอนการ วิธีการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาองค์ความรู้ มีกระบวนการอย่างไร

4.1.3.3 ผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นอย่างไร

ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นตามลำดับๆ ดังนี้

4.1.3.1 สภาพปัญหาขององค์ความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรม

ก. สภาพปัญหาด้านนวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด เป็นเมืองแรกที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นเมืองที่มีบทบาททั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมบนคาบสมุทรมาลายูตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา วิวัฒนาการอันยาวนานของอารยธรรมนครศรีธรรมราชและคาบสมุทรไทย ได้มีหลักฐานแน่ชัดว่าพระบรมธาตุ

เจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นแกนหลักสำคัญ ที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางอารยธรรมและวัฒนธรรมในทุกสาขา มาตั้งแต่อดีต ด้วยเหตุนี้จึงยากที่จะปฏิเสธว่าพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้มีบทบาทอย่างสำคัญที่ส่งให้นครศรีธรรมราชกลายเป็น “เมืองแม่ทางวัฒนธรรม” ของภูมิภาคนี้ ชาวพื้นเมืองภาคใต้ได้สั่งสมวัฒนธรรมพื้นฐานของตนมาเป็นเวลาช้านาน จนไม่อาจบอกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอ่อนหรือวัฒนธรรมแข็ง แต่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นบริสุทธิ์และดีงาม ควรแก่การอนุรักษ์ไว้ชั่วลูกชั่วหลาน เพื่อดำรงพฤติกรรมผลงานของมนุษย์ ส่วนหนึ่งไว้ตามสภาพการณ์ สถาบันศาสนานับเป็นสถาบันสำคัญที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชและชาวปักษ์ใต้ จนก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในหลายลักษณะและหลายรูปแบบ ประเพณีก็ชี้ให้เห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ได้เป็นอย่างดี มรดกทางวัฒนธรรมของทุกวันนี้ จึงเป็นมรดกที่มีคุณค่ายิ่งนัก ควรที่จะหวงแหน ส่งเสริมฟื้นฟู และสืบทอดไว้เป็นมรดกของลูกหลานสืบไป ประเพณีที่เป็นสัญลักษณ์ประจำเมืองนครศรีธรรมราชมีหลายประเพณี “การแห่ผ้าขึ้นธาตุ” เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชอีกประเพณีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะประเพณีนี้ไม่มีปฏิบัติกันที่ใดในประเทศไทย นอกจากเมืองนครศรีธรรมราชเท่านั้น

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดไปจากเดิมมาก ดังเช่นความเปลี่ยนแปลงเรื่องผ้าพระบฏ ในปัจจุบันไม่มีการเขียนรูปพุทธประวัติลงบนผืนผ้า เนื่องจากช่างที่เขียนให้โดยหวังกุศลไม่คิดค่าจ้างหมดไป ถ้าจะทำเป็นพระบฏให้ถูกต้องตามคติโบราณก็ต้องจ้างด้วยราคาแพง ชื่อประเพณีก็เปลี่ยนจาก “แห่พระบฏขึ้นธาตุ” เป็น “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” ซึ่งก็คงเนื่องจากไม่มีพระบฏดังกล่าวแล้ว และในการแห่แห่นกก็มีแต่เพียงช่วยกันจับชายผ้า เทินผ้าไปตามถนนเป็นขบวน ไม่มีสำหรับอาหาร ไม่มีกระบุง กระจาดของสดของแห้ง บางกลุ่มมีการตั้งขบวนเดินเข้าสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอย่างเงียบๆ พอเป็นพิธี บางขบวน มีทนายทนายการร่วมแห่แห่นกมากมาย บ้างก็มีเครื่องประโคม มีการร่ายรำนำขบวนอย่างเอิกเกริก ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ บางอย่างอาจจะเป็นสิ่งธรรมดา เพราะแก่นหรือสาระไม่เปลี่ยนไป แต่บางอย่างซึ่งเป็นแก่นเป็นสาระได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังเช่นการไม่มีสำหรับของสดของแห้งเหมือนอย่างแต่ก่อน น่าจะต้องมีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่เพื่อที่จะให้คงไว้ซึ่งสาระสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของประเพณีนี้ให้คงอยู่ตลอดไป ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการสืบทอดประเพณีการแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช ดังกล่าวนี้นี้ จึงต้องการที่จะศึกษาให้ทราบถึงสาระสำคัญ อันเป็นเอกลักษณ์ของประเพณี เพื่อให้เกิดความภูมิใจตระหนักถึงคุณค่าและอนุรักษ์ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ให้คงอยู่ยั่งยืนสืบไป อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานและเป็นการดำเนินการตาม ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่จะได้นำข้อมูลเหล่านี้มาปรับใช้ในการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญทางพุทธศาสนาของชุมชนชาวนครศรีธรรมราชให้เหมาะสมอีกทางหนึ่งด้วย โดยผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

6.1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมารูปแบบกระบวนการและคุณค่าของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช

6.2.เพื่อพัฒนาการกระบวนการและขั้นตอนและการปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช

6.3.เพื่อขยายผลรูปแบบนวัตกรรมเพื่อการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีฯ

4.1.3.2 ขั้นตอนการ วิธีการเก็บข้อมูล เพื่อค้นหาองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม

งานวิจัยเรื่องนวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช และงานวิจัยเรื่องแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์เบื้องต้นเพื่อหา แหล่งข้อมูลที่เป็นตัวแทนของผู้รู้ จากนั้นจึงสัมภาษณ์ระดับลึกจากตัวแทน มีการสนทนากลุ่มย่อย และ นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่อง แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้านยังได้มีการ จัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณมาเป็นส่วนเสริมด้วย โดยมีระเบียบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.ขั้นเตรียมการ เตรียมศึกษาข้อมูลด้านเอกสารเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา จากนั้นจึงลง สํารวจพื้นที่เตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลอื่นๆ อีก เช่น สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การ เก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยจะทำการค้นคว้าจาก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูล ภาคสนาม รวมทั้งค้นคว้าเพิ่มเติมในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามและหลังจากเสร็จสิ้นการศึกษาภาคสนาม ด้วย ซึ่งการศึกษาจะค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ จะศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ในการศึกษาภาคสนามครั้งนี้ เป็น การเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Source) ผู้วิจัยจำเป็นต้องสำรวจพื้นที่ภาคสนามเบื้องต้นก่อนลงมือ ปฏิบัติการวิจัยภาคสนามจริง และมีวิธีในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

2.2.1 การสังเกต (Observation) ใช้วิธีการสังเกต 2 วิธี คือ วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) และวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participatory observation)

2.2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ซึ่งจะมีแนวคำถามในการเข้าไปสัมภาษณ์ตามที่ได้ตั้งไว้ล่วงหน้า (Interview Guide) แต่แนวคำถามสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประโยชน์ครบถ้วนและตรง ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) เป็นการร่วมระดมความคิดเพื่อหาข้อสรุปและความเหมาะสมตามแนวความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องคือนักวิชาการชุมชน ผู้มีผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุ และพระสงฆ์ที่มีงานสร้างสรรค์เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุ

4. การวิจัยเชิงปริมาณ เฉพาะโครงการวิจัยเรื่องแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้วิจัยยังได้นำระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มาเป็นส่วนเสริม เพื่อประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้านเครื่องมือคือแบบสอบถามจำนวน 302 ชุด เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นส่วนเสริมในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยนำมาลงรหัสโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อมๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย และหลังการเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วซึ่งการตรวจสอบจะทำใน 3 ลักษณะ คือ การตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหาว่าครบถ้วนทุกข้อคำถามหรือไม่ การตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาว่าถูกต้องตามวัตถุประสงค์และตรงตามสภาพการณ์จริงหรือไม่ และการตรวจสอบความเป็นเอกภาพของข้อมูลว่ามีความเป็นลักษณะเดียวกันของคำตอบในข้อสัมภาษณ์เดียวกันของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูลการถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายแต่ละครั้งมาประกอบรวบด้วย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยแยกแยะตามประเด็นที่ศึกษา โดยหาสิ่งที่เหมือนกัน สิ่งที่แตกต่างกัน หรือสิ่งที่สัมพันธ์กันของวัฏกรรมเพื่อการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หลังจากนั้นจะทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ความถูกต้องว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ และสรุปอ้างอิงไปถึงสภาพการณ์จริงได้มากน้อยเพียงใด

7. การสรุป อภิปรายและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนที่นำข้อสรุปมาสังเคราะห์เชื่อมโยงสู่ภาพรวม นำมาสรุปผลการวิจัยตามข้อค้นพบ (Fact Findings) และวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของ การพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

การวิจัยเรื่องการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อหาแนวทางและวิธีการในการที่จะอนุรักษ์ประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพชนครั้งอดีต ให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งในการค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อเสนอแนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ตามแนวคิดของ เคมมิสและแม็คเทการ์ท พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินโครงการฟื้นฟู ประเพณีสวดด้าน จำนวน 25 รูป/คน และมีการสัมภาษณ์กลุ่มย่อยผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 12 รูป/คน ซึ่งมี ผลการวิจัยโดยสรุป ดังจะได้กล่าวต่อไป

4.1.3.3 ผลการวิจัยที่ค้นพบ

ก.องค์ความรู้ด้านการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช

1) ประวัติของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นประเพณีมีมานานจนยากที่จะยืนยันได้แน่ชัดว่าเริ่มในสมัยใดแต่ตามตำนานของประเพณีมีว่า ในสมัย อาณาจักรศรีวิชัยราวปี พ.ศ. 1773 เป็นสมัยกษัตริย์สามพี่น้อง คือ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้า จันทรภาณุ และพระเจ้าพงษาสุระกำลังดำเนินการสมโภชพระธาตุอยู่นั้น คลื่นได้พัดผ้าแถบใหญ่ยาวชิ้น หนึ่งซึ่งมีลายเขียนเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งเรียกว่า “พระบฏ” ขึ้นที่ชายหาดปากพนัง ก่อนที่จะถึงวันสมโภช พระบรมธาตุเจดีย์ไม่นาน ชาวปากพนังเก็บผ้าชิ้นนั้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราชรับสั่งให้ชักพระบฏจน สะอาด แต่ลายเขียนพุทธประวัติก็ไม่ลบเลือน ยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งประกาศหาเจ้าของ ได้ ความเป็นว่าชาวพุทธกลุ่มหนึ่งจำนวน100 คน จากเมืองหงสาวดีหรืออินทปัตย์ มีผ้าขาวอริยพงษ์ เป็นหัวหน้าจะ เดินทางนำผ้าพระบฏไปบูชารอยพระพุทธรูปในศรีลังกา แต่เรือโดยพายุที่ชายฝั่งเมืองนครศรีธรรมราชมี คนรอดชีวิต 10 คน รวมทั้งหัวหน้า พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงพิจารณาเห็นว่าพระบฏนั้นควรจะนำขึ้น ไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เนื่องในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้ และเจ้าของผ้า พระบฏซึ่งรอดชีวิตก็ยินดี ด้วยเหตุนี้ การแห่ผ้าขึ้นธาตุ จึงเป็นประเพณีประจำเมืองนครศรีธรรมราชสืบมา จนถึงทุกวันนี้ แต่สมัยก่อนประเพณีนี้ได้กระทำในวันขึ้น15 ค่ำ เดือน 6 ต่อมาในรัชกาลที่ 4 ได้กระทำกัน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 วันมาฆบูชา เพราะฝนไม่ตก ประชาชนว่างจากการทำไร่ ทำนา สามารถเข้าร่วม ประเพณีได้ง่าย

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พุทธศาสนิกชนทั่วไปส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้ประวัติ ความเป็นมาที่ชัดเจนนัก แต่จะเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า เมื่อถึงเวลาวันขึ้น15 ค่ำ เดือน 3 ต้องมา แห่ผ้าขึ้นธาตุและทำบุญที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยนำเอาข้าวของทำบุญตักบาตรถวายพระ และ

ดอกไม้ ธูปเทียน ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เป็นต้น มาทำบุญและนำผ้าแพะเวียนรอบพระบรมธาตุเจดีย์ จำนวน 3 รอบ แล้วนำขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์

2) การปฏิบัติก่อนประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์

2.1) การปฏิบัติก่อนประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ การปฏิบัติก่อนประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ มีการกำหนดขั้นตอนคือ การเตรียมบุคคล การเตรียมสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ การเตรียมผ้าพระบฏ และการสมโภชผ้าพระบฏ ซึ่งขั้นตอนและการปฏิบัติก่อนประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาด้วยแรงศรัทธาที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชนและชาวต่างประเทศ และในการได้รับผ้าพระบฏพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร(สมัยที่ทรงดำรงพระยศที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงพระราชทานผ้าพระบฏมาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ถือเป็นสิริมงคลแก่ชาวนครศรีธรรมราชอย่างยิ่ง ผ้าพระบฏพระราชทานทั้ง 5 ผืนนี้ จะได้นำขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในวันมาฆบูชาเป็นประจำทุกๆ ปี

2.2) การปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ การปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ จากการศึกษาขั้นตอนและปฏิบัติในประเพณีแห่ผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ มีการกำหนดขั้นตอนคือ ขบวนแห่ผ้าพระบฏ การถวายผ้าพระบฏ การนำพระบฏขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์และเวียนขวา 3 รอบ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ได้รับความสนใจและร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนที่มีจิตศรัทธาชาวไทยและชาวต่างประเทศ ต่อการมาร่วมพิธีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ โดยเฉพาะริ้วขบวนแห่ผ้าพระบฏพระราชทาน และขบวนแห่ผ้าพระบฏมีความยิ่งใหญ่และสวยงามเป็นอย่างยิ่ง นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชและพุทธศาสนิกชนทุกคน

3) คุณค่าของประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประเด็นดังต่อไปนี้

จากการศึกษาพบว่า ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมหลายประการ มีการปฏิบัติที่กระทำในระดับครอบครัวและกระทำในระดับชุมชนดังนี้

3.1) คุณค่าทางด้านชุมชนสัมพันธ์ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ มีการสร้างความสัมพันธ์แก่ผู้คนในชุมชนต่างๆ ชาวบ้านแต่ละกลุ่มในชุมชนร่วมกันบริจาคทรัพย์และเงิน เพื่อใช้เตรียมผ้าพระบฏเพื่อนำมาห่มพระบรมธาตุเจดีย์ โดยมีการนิมนต์พระภิกษุมาสวดผ้าพระบฏ หลังจากนั้น จะมีขบวนแห่ผ้าขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์และนำขึ้นห่มอย่างพร้อมเพรียงกัน ถือเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับประชาชนในชุมชนทุกเพศ วัย และทุกชนชั้น

3.2) คุณค่าทางด้านส่งเสริมจริยธรรม ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมเจดีย์เป็นประเพณีที่ดีงาม ทำให้คนในชุมชนมีจริยธรรมที่ดี ทำให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจน้อมนำไปทางกุศลกรรม ความเสียสละ ความกตัญญูต่อบุพการี ความรับผิดชอบ และรู้จักหน้าที่ของตน อันให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้

3.3) คุณค่าต่อพระศาสนาและความเชื่อ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ จะมีพิธีกรรมทางศาสนาโดยมีพระภิกษุเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และพุทธศาสนิกชนเป็นผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม เช่น มีการบูชาพระรัตนตรัย การสมโภชผ้าพระบฏ การถวายปัจจัยไทยธรรม ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม การแห่ผ้าพระบฏ ซึ่งพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าการได้เข้าร่วมกิจกรรมแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นสิริมงคลแก่ตนและญาติพี่น้อง เป็นการสืบทอดประเพณีซึ่งเป็นเครื่องมือหล่อหลอมแก่นธรรมของพระศาสนาไว้ มีผลต่อความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอย่างยั่งยืนต่อไปได้

3.4) คุณค่าต่อประเพณี ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ประกอบด้วยขั้นตอนการปฏิบัติตั้งแต่การจัดเตรียมผ้า การสมโภชผ้าพระบฏ ขบวนแห่ผ้าพระบฏ การถวายผ้าพระบฏ การนำผ้าพระบฏขึ้นห่มพระบรมเจดีย์ และการจัดส่งเสริมการปฏิบัติประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ของชาวบ้านและหน่วยงานราชการ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอนุรักษ์ส่งเสริมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้มีอยู่ สร้างความสัมพันธ์และความมั่นคงให้สังคมและส่วนร่วมได้ และประเพณีนี้จะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเจริญทางวัฒนธรรม อารยธรรมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

3.5) คุณค่าทางด้านความสามัคคี ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นประเพณีที่สร้างคุณค่าด้านสามัคคี อันเนื่องจากผู้คนที่มาในการประกอบกิจกรรมนี้ ประกอบไปด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น และต่างก็เดินทาง มาจากท้องถิ่นต่างๆ ในภาคใต้ โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ การนำผ้ามาห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์และได้มากราบไหว้สักการบูชาพระบรมธาตุ เมื่อมีความสำนึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลและส่งผลให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชน ส่งผลต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ

3.6) คุณค่าทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นเจริญเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดอาชีพกับประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งทำให้เกิดกิจการต่างๆ ดังนี้ คือ เกิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่เป็นสินค้าพื้นเมือง ซึ่งมีการจำหน่ายอยู่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และบริเวณใกล้เคียงของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และยังทำให้เกิดอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ของคนในท้องถิ่นจากการมีนักท่องเที่ยวต่างจังหวัดบ้าง ต่างประเทศบ้าง ที่มีความสนใจในงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ได้เดินทางมาร่วมงานประเพณี ทำให้ธุรกิจการค้าในท้องถิ่น ผู้ประกอบการด้านสถานที่พัก โรงแรม การขนส่ง ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนมีความคล่องตัวขึ้น โดยเฉพาะการจำหน่ายซื้อสินค้าพื้นเมือง เพื่อเอาไปฝากญาติพี่น้องและเพื่อนๆ ทำให้ประชาชนที่อยู่ใกล้เคียงกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีรายได้

เพิ่มขึ้น และยังก่อให้เกิดรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยว เนื่องจากประเพณีแห่ผ้าขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นอัตลักษณ์ของชาวนครศรีธรรมราชและมีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

4) แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

4.1) การให้การเรียนรู้แก่ประชาชน สร้างจิตสำนึกของประชาชนด้วยให้ความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสิ่งควรทำ แม้ว่าประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์เป็นความเชื่อความศรัทธา แต่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตใจ การสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าซึ่งเป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนอีกอย่างหนึ่ง และสำหรับการให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยเฉพาะพระภิกษุผู้ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสได้บรรยายธรรมทางวิทยุของวัด จะต้องสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์เข้าไปด้วย

4.2) การสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน การสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน โดยพระภิกษุจัดทำโครงการเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน และโครงการนำนักเรียนเข้าวัดในวันพระ ซึ่งเป็นโครงการสอนศีลธรรมให้เยาวชน จะสามารถสอดแทรกแนวทางอนุรักษ์ให้เห็นคุณค่าของประเพณีแห่ผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ ด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแห่ผ้าให้นักเรียนได้เข้าใจ เพื่อให้ นักเรียนเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

ส่วนแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดของหน่วยงานรัฐและเอกชน ต้องร่วมมือกัน สร้างสรรค์ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ให้ดำรงอยู่สืบไปนั้น ต้องมีชุมชน สถาบันการศึกษาหน่วยงานต่างๆ สถาบันครอบครัว และสื่อมวลชน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมให้ความรู้ ความคิดต่อลูกหลานให้สืบทอด ด้วยการเห็นคุณค่าของประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ให้ยั่งยืนได้

อนึ่งแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ต้องกระทำให้ชัดเจนและพยายามรักษานับธรรมเนียมดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด และสืบค้นประวัติความเป็นมาให้ชัดเจนว่า ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์มีความเป็นมาอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร เพื่อจะได้บอกเล่าและสร้างน้ำหนักรักษาความเชื่อถือให้คนทั่วไปที่ยังไม่ทราบ หรือให้คนรุ่นหลังได้ทราบ ซึ่งจะสร้างความสำคัญให้แก่ประเพณีนี้มากขึ้น เพื่อประเพณีแห่ผ้าขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีความสำคัญกับคนทั่วไปด้วย

ข. องค์ความรู้ด้านการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน

1) ประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้าน คำว่า สวดด้าน หมายถึง การที่มีปราชญ์ชุมชนมานั่งอ่านหนังสือต่างๆ เช่น หนังสือนิทาน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น นำมาอ่านให้อุบาสกอุบาสิกาฟังเป็นทำนองภาษาถิ่นได้ ก่อนเวลาพระแสดงธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ตลอดทั้งปี ภายในวิหารครอบพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งจะมีพระพุทธรูปวางเรียงรายทั้ง 4 ทิศ มีจำนวนทั้งหมด 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกกันว่าพระด้าน เพราะฉะนั้น จึงเรียกประเพณีนี้ว่า “ประเพณีสวดด้าน” ซึ่งนับเป็นประเพณีเก่าแก่และสำคัญประเพณีหนึ่ง ที่มีปรากฏเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุ

วรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้าน พระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ครั้งอดีต แต่ปัจจุบันเนื่องจากบริบททางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้ประเพณีต้องสูญหายไปประมาณ 20 ปี เพิ่งจะมีการรื้อฟื้นให้กลับคืนมาเมื่อไม่นานมานี้

2) สาเหตุที่เป็นบ่อเกิดประเพณีสวดด้าน จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย พอจะสรุปได้ดังนี้ คือ

1) การคมนาคมในยุคก่อนนั้น ประชาชนที่เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ไปมาค่อนข้างลำบาก เนื่องจากไม่มียานพาหนะที่ทันสมัย ต้องใช้เรือหรือพาหนะอย่างอื่น ที่ทำให้ต้องใช้เวลานานในการเดินทาง เมื่อมาถึงแล้วจึงต้องพักค้างแรม จึงเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จึงจัดให้มีกิจกรรมการสวดด้านขึ้น เพื่อไม่ให้เวลาผ่านไปโดยไร้เหตุ

2) ความเจริญด้านเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร ที่ยังไม่ทันสมัยและครอบคลุมทุกพื้นที่เหมือนในสมัยปัจจุบัน จึงทำให้การรับรู้ข่าวสารของประชาชนมีค่อนข้างจำกัด และจำกัดเฉพาะกลุ่ม ไม่ทั่วไปเหมือนในสมัยปัจจุบันนี้ การสวดด้านจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์กิจกรรมข่าวสารความเคลื่อนไหวด้านต่างๆ ของสังคม

3) สภาพสิ่งแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่ ประชาชนในยุคสมัยก่อนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีความผูกพันกันในกลุ่มค่อนข้างสูง และผู้นำชุมชนจะมีอิทธิพลทางความคิดความเชื่อของประชาชนเป็นอย่างมาก

4) สถานที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งมีองค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งตำนานระบุว่า มีพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ภายใน จึงกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ การได้เข้ามาประกอบกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยเฉพาะได้ใกล้ชิดกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จึงนับเป็นมงคลของชีวิตอันสูงยิ่ง เพราะฉะนั้นในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประชาชนต่างก็หลั่งไหลมาร่วมกันบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

5) ลักษณะนิสัยพื้นฐานของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มักจะเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน และมีลักษณะความเป็นผู้นำสูง ในขณะที่นั่งรอพระมาแสดงพระธรรมเทศนา แทนที่จะนั่งรอเฉยๆ หรือจับกลุ่มคุยเรื่องสัพเพเหระ ทำให้ผู้ที่เป็่นนักปราชญ์พอที่จะมีความรู้อ่านหนังสือได้คล่องสวดหนังสือ (อ่านร้อยกรอง) เพื่อให้เกิดความสนุกไม่เบื่อหน่าย และแฝงความรู้คติเตือนใจแก่ประชาชนที่มาร่วมกันบำเพ็ญบุญ

ข. สาเหตุที่ทำให้ประเพณีสวดด้านต้องสูญหาย

1) ความเจริญด้านการคมนาคมขนส่ง ที่เจริญมากขึ้น ทำให้การเดินทางมาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีความสะดวกสบาย ไม่จำเป็นต้องมาก่อนเวลานานมากจนเกินไป เมื่อเสร็จกิจกรรมก็สามารถกลับภูมิลำเนาของตนเองได้ทันที ไม่ต้องนั่งรอจึงทำให้ไม่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมอื่นๆ เหมือนสมัยอดีต

2) ความเจริญด้านการศึกษา ทำให้ประชาชนแทบทุกคนสามารถอ่านออกเขียนได้ และมีหนังสือตำราวิชาการต่างๆ มีแพร่หลายอยู่ทั่วไป จึงทำให้ประชาชนไม่จำเป็นจะต้องมานั่งฟังนักปราชญ์อ่านหนังสือให้ฟัง สามารถกลับไปอ่านหรือศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองได้

3) สภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันทุกคนต้องดิ้นรนต่อสู้ในการทำงานประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว ไม่ได้มีเวลาว่างเหมือนในสมัยอดีต จึงทำให้ไม่มีเวลามาทำบุญที่วัด โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวและเยาวชนจะมีน้อยมาก จะมีเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมทำบุญที่วัด จึงทำให้ประเพณีนี้ค่อนข้างจะเลือนหายไป

4) กระแสยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารต่างๆ ที่ทันสมัย ทำให้เด็ก เยาวชนเลือกรับวัฒนธรรมตะวันตกเพราะเห็นว่าเป็นของแปลกและทันสมัย เห็นว่าประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีเก่าแก่ ไม่เหมาะกับตน แต่น่าจะเหมาะกับผู้สูงอายุมากกว่า

5) สถานที่บันเทิงต่างๆ มีมากมาย ทั้งห้างสรรพสินค้า โรงหนัง ห้างขายเสื้อผ้า ฯลฯ ที่เป็นทางเลือกให้กับคนในสังคมปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องมารวมตัวกันที่วัด แต่มีโอกาเลือกที่จะเข้าชมหรือหาความบันเทิงด้านอื่นๆ ได้

6) พุทธศาสนิกชน ไม่มีเวลาในการเข้าวัดฟังธรรม ห่างเหินจากวัดวาอาราม ทำให้ประเพณีดังกล่าวกำลังสูญหายไป

ค. รูปแบบและลำดับขั้นตอนการสวดด้าน การสวดด้านในสมัยดั้งเดิมเกิดขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ได้มาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นการบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พุทธศาสนิกชนต่างคนต่างมา และเมื่อทุกคนมานั่งรอพระพร้อมกันในบริเวณพระระเบียงหน้าพระด้าน บริเวณวิหารคดภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้นำสวดหรือมัคนายกวัดก็จะนำทุกคนหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์ ให้ทุกคนกราบต่อจากนั้นทุกคนหันหน้ากลับมามองพระพุทธรูป (พระด้าน) กราบพระพุทธรูป ผู้สวดหรือศิลปิน ก็จะสวดหนังสือ (อ่านร้อยกรอง) ให้ทุกคนได้รับฟังในการสวดจะสอดแทรกกลอน น้ำเสียงให้น่าสนใจ เพื่อให้ผู้ฟังสนุกสนานและแฝงคติธรรม และจบการสวดก่อนที่พระสงฆ์จะเทศน์ ประมาณ 10 นาที

1) สรุปขั้นตอนพิธีสวดด้านในอดีต ดังนี้

1. พุทธศาสนิกชน พร้อมกันบริเวณพระระเบียง ในวิหารคด
2. ผู้ร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุ กราบพระบรมธาตุ
3. ศิลปินสวดด้าน เริ่มบทสวดที่ตนเองถนัด หรือบทบูชาพระบรมธาตุ
4. เสร็จพิธีก่อนพระเดินทางมาถึงประมาณ 5-10 นาที
5. เมื่อพระภิกษุเดินทางมาถึงก็จะทำพิธีกรรมทางศาสนาตามลำดับไป

2) ลำดับขั้นตอนการสวดด้านในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)

- ขั้นตอนเตรียมการก่อนพิธี

1. ผู้เข้าร่วมพิธีนำปิ่นโต ดอกไม้ธูปเทียน อาหารคาวหวาน เพื่อถวายพระ
2. นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธี อย่างน้อย 5 รูป
3. การแต่งกาย ทั้งผู้สวดและผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่งกายชุดสุภาพเสื้อสีขาว

- ขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. พุทธศาสนิกชน ศิลปินหรือผู้สวดด้านมาพร้อมกัน ณ พระระเปียง บริเวณวิหารคด วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
2. ประธานในพิธี จุด ธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย
3. ทำวัตรเช้าสวดมนต์แปลแบบของสวนโมกข์ เพื่อประกอบพิธีในวันธรรมสวนะ
4. กราบพระบรมธาตุ โดยผู้เข้าร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์
5. หันหน้ากลับมาทางพระสงฆ์ กราบพระสงฆ์ ประกาศอุโบสถ
6. ศิลปินหรือผู้นำสวดด้าน ทำการสวดด้าน โดยบทแรกจะเป็นบทบูชาพระบรมธาตุ หลังจากนั้นจะสวดตามด้วยบทอื่นๆ เมื่อพระสงฆ์มาถึงก็จะหยุดสวด
7. เมื่อพระสงฆ์เดินทางมาถึง ศิลปินหรือผู้สวดด้าน หรือพิธีกรทางศาสนา สมาทานศีล รับศีล อาราธนาธรรม ฟังธรรม หลังจากนั้นถวายสังฆทาน พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพล กราบพระ และร่วมกันรับประทานอาหาร เสริ้จพิธีก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ง. สภาพปัจจุบันของประเพณีการสวดด้าน

ประเพณีการสวดด้าน ได้สูญหายไปจากจังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณ 20 ปี ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ได้ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาใหม่ โดยยังคงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของประเพณีสวดด้านดั้งเดิมเอาไว้ คือ ทำนองการสวดภาษาถิ่นภาคใต้ สถานที่สวดยังคงใช้พระวิหารคด ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แต่มีการปรับรูปแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย ในบางส่วน เช่น รูปแบบการสวด จากเดิมที่มีผู้สวดให้ประชาชนนั่งฟัง ปัจจุบันให้ประชาชนสวดไปพร้อมๆ กัน หนังสือที่ใช้สวด จากเดิมใช้วรรณกรรมพื้นบ้านบ้าง นิทานบ้าง ปัจจุบันมีการประกวดบทสวดด้านและนำมาใช้สวด เป็นต้น ถึงแม้จะมีการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาให้เป็นที่รู้จักในสมัยปัจจุบัน แต่การที่จะทำให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็น

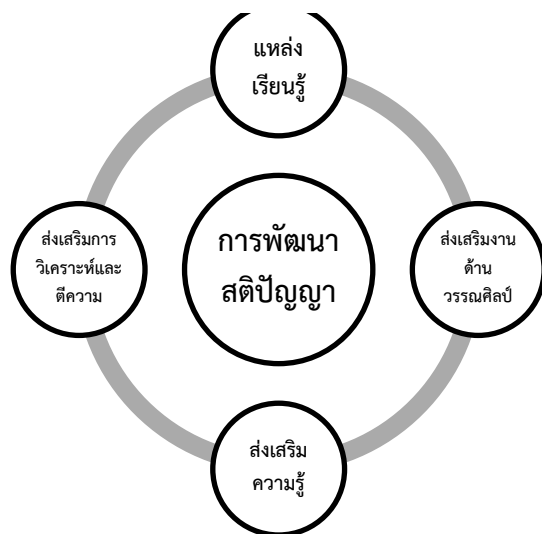
จะต้องมีการพัฒนารูปแบบและการบริหารจัดการด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบและเป็นเอกภาพ มิฉะนั้น อาจจะทำให้ประเพณีนี้แม้จะฟื้นฟูขึ้นมา ก็จะไม่ได้รับความสนใจหรืออาจจะสูญหายไปอีกก็เป็นได้

5.1.2 องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเพณีสวดด้าน เป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชในอดีต ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งหากสามารถพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าว แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา ประเพณีสวดด้าน จะมีคุณค่าทั้งแนวตั้งและแนวนราบ ประเพณีสวดด้านมีคุณค่าทั้งแก่ผู้ฟัง แก่ผู้สวด และแก่สังคมประเทศชาติตลอดถึงพระพุทธศาสนา ในส่วนของผู้ฟังได้ก่อให้เกิดประโยชน์ ได้ฟังสาระจากการสวดหรือการอ่านหนังสือ ได้ทั้งความรู้คติสอนใจ และความเพลิดเพลิน ส่วนผู้สวดได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือ นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดที่ช่วยให้คนรักการอ่านหนังสือและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการฟังแก่ผู้ฟังได้ นอกจากนี้ยังได้ทราบข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง ส่วนคุณค่าต่อผู้สวดทำให้ได้รับเกียรติและยอมรับนับถือจากประชาชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกทักษะในการใช้ภาษา เพราะในการสวดนั้นจะต้องเอื้อนเสียง เล่นทำนองเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่พุทธศาสนิกชน ที่ไปร่วมทำบุญที่วัดและยังเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมของชาวนครศรีธรรมราชในฐานะปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งทางด้านภาษาและวรรณกรรม ไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย สรุปได้ว่าองค์ความรู้และภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้าน สามารถสรุปได้ 3 ด้าน ดังนี้

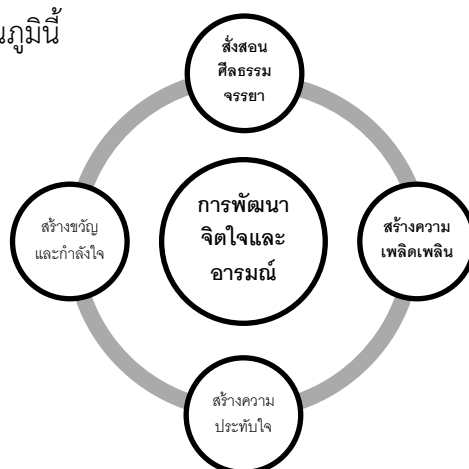
1. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสติปัญญา การสวดด้านเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกลึกซึ้งคิดจากวรรณกรรมสู่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกสอนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายแขนง เป็นเสมือนสิ่งที่บันทึกความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชนในท้องถิ่นมิให้สูญหาย ขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในการเสริมสร้างปัญญาให้แก่ชุมชนด้วยการให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของศูนย์ เปรียบเหมือนห้องเรียนเคลื่อนที่ที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ความบันเทิง อีกทั้งยังเป็นการสร้างภาคีเครือข่าย เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นชุมทรัพย์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถสรุปองค์ความรู้ด้านนี้เป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสติปัญญา

2. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์

ประเพณีสวดด้านมีการนำเอานิทานชาดก หรือนิทานพื้นบ้านมาอ่านให้ชาวบ้านฟัง จึงทำให้ผู้ฟังเกิดความสุขสนุกสนานและเพลิดเพลินจากการฟังนิทาน โดยเฉพาะนิทานเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่ชวนติดตาม ก็จะเป็นการเพิ่มอรรถรสในการฟังมากยิ่งขึ้น อีกทั้งผู้สวดด้านเองก็ยังสามารถแสดงความสามารถเฉพาะตัวในการอ่าน ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจติดตามฟังอีกด้วย การสวดด้านจึงก่อให้เกิดความสุขสนุกสนานแก่ผู้ฟัง ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในขณะที่นั่งรอพระมาแสดงพระธรรมเทศนา ประเพณีนี้จึงมุ่งส่งเสริมให้ผู้สวดและผู้ฟังให้เกิดความสุขและมีสุขภาพจิตที่ดี เกิดขวัญและกำลังใจรักและหวงแหนภูมิปัญญา เสน่ห์ของการสวดด้าน คือ ท่วงทำนองของการอ่านวรรณกรรมอันไพเราะ สื่อผ่านบทสวด บทละครของเนื้อเรื่อง ทำให้เกิดสุนทรีย์ความรักและความหวงแหน ทำให้ทั้งผู้นำสวดและผู้ฟังเกิดความสุขเพลิดเพลิน ช่วยเสริมสร้างความสมดุลทางอารมณ์และการได้อรรถรสทางอารมณ์ สามารถสรุปคุณค่าและองค์ความรู้ในด้านนี้ ได้ดังแผนภูมินี้

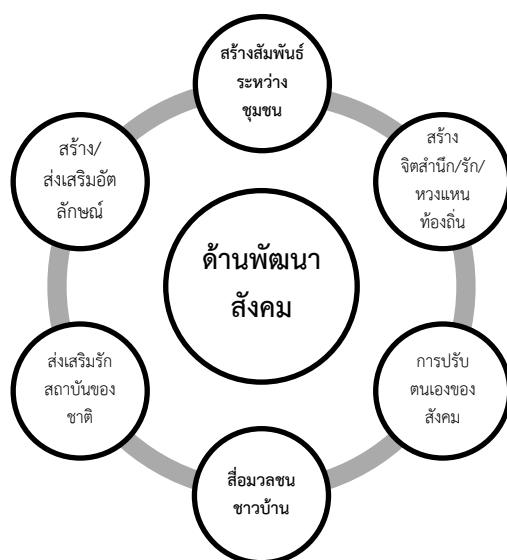

แผนภูมิที่ 2 องค์ความรู้ด้านจิตใจและอารมณ์

3) องค์ความรู้และภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคม

ประเพณีการสวดด้านเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังสามารถใช้ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย เป็นเครื่องมือในการสร้างมิตรภาพทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน เป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการชี้นำสังคมไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง เพราะผู้นำสวดด้านนอกจากจะอ่านหนังสือได้ คล่องแคล่ว ทำนองน่าฟัง เสียงดีแล้ว ยังได้สอดแทรกคำสอนหรือลงท้ายด้วยการสอนใจที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับ หรือแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับหรือแสดงให้เห็นผลดีผลเสียของการฝ่าฝืน ซึ่งเป็นการรักษาเอกลักษณ์อันเป็นแก่นสารของประเพณีสวดด้าน

นอกจากนี้ ประเพณีการสวดด้านยังสามารถอบรมปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มีจิตใจเอื้ออาทร ส่งผลให้ดำรงตนเป็นคนที่ประพฤติดี มีความสามัคคี รู้จักปรับตัวเข้าหากันและกัน รวมถึงการรู้จักปรับตัวในสังคม เพราะนอกจากเนื้อหาในบทสวดจะมีอิทธิพลในด้านนี้แล้ว ผู้นำสวดก็มีบทบาทเป็นอย่างมาก สรุปได้ว่าประเพณีการสวดด้านมีส่วนในการส่งเสริมความรักในสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคม จึงเป็นประเพณีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังแผนภูมิที่สรุปไว้ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 องค์ความรู้ด้านพัฒนาสังคม

ประเพณีการสวดด้านเป็นการแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของชาวนครศรีธรรมราช ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น สามารถสร้างสายสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเกิดความรู้รัก

สามัคคี มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ จึงสมควรที่จะสร้างองค์ความรู้และจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.3 แนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

เนื่องจากประเพณีสวดด้าน ได้สูญหายไปนานกว่า 20 ปี ประเพณีที่รื้อฟื้นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธสมาคมจังหวัดนครศรีธรรมราช เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัดและสถาบันการศึกษารวมทั้งวัดและองค์กรเอกชนต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ริเริ่มจัดให้มีขึ้น ซึ่งรูปแบบที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ ได้อาศัยรูปแบบจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุหรือนักปราชญ์ท้องถิ่นที่สนใจศึกษาเรื่องนี้ แล้วนำมาฟื้นฟูจัดให้มีขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณี โดยพยายามรักษาให้ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมมากที่สุด

เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มากำหนดเป็นแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน คณะผู้วิจัยจึงได้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ที่ทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ได้จัดขึ้นในปี 2559 จำนวน 3 ครั้ง ระหว่างวันที่ 12,19,27 มีนาคม พ.ศ. 2559 และได้แจกแบบสอบถามเพื่อประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้านของประชาชน จำนวน 302 คน ซึ่งผลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน 7 ด้าน ผลการประเมินอยู่ในระดับพอใจมากทุกด้าน ดังนี้

- 1) ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
- 2) ความพึงพอใจต่อกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 3) ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 4) ความพึงพอใจต่อลำดับขั้นตอนของประเพณีการสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 5) ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 6) ความพึงพอใจต่อรูปแบบการฟื้นฟูการสวดด้านในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก
- 7) ความพึงพอใจต่อแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการสวดด้านในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก

และผลจากการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นจากนักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่น และผู้รับผิดชอบโครงการฟื้นฟูการสวดด้าน ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาสรุปเป็นแนวทางการฟื้นฟู และอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. **การฟื้นฟูและพัฒนา** การรื้อฟื้นประเพณีสวดด้านที่ได้สูญหายไปแล้ว นำกลับมาให้มีบทบาทขึ้นใหม่ โดยทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นโดยสร้างสรรค์และปรับปรุงรูปแบบของประเพณี ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ประจำวันของคนรุ่นใหม่ โดยใช้ภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้านเดิมมาเป็นพื้นฐาน ในการต่อยอดและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเฉพาะการฟื้นฟูและพัฒนาประเพณีสวดด้านให้คงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันนั้นมีแนวทางดังนี้ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลการฟื้นฟูและพัฒนา รูปแบบการสวดด้านจะต้องมีการปรับปรุงในส่วนที่สามารถปรับปรุงพัฒนาได้ และในส่วนที่จะต้องคงอยู่และอนุรักษ์ไว้

ส่วนที่สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้

1. ผู้นำสวด
2. โอกาสหรือวันเวลาในการสวด
3. พิธีกรรมหรือลำดับขั้นตอนของการสวด
4. เนื้อหาของบทสวด

ส่วนที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้

1. ทำนองในการสวด
2. สำเนียงสวดท้องถิ่นของภาคใต้

2. **การศึกษาค้นคว้าวิจัย** การจะอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน จะต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อจัดการความรู้ประเพณีการสวดด้าน เพื่อกำหนดองค์ความรู้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถทำการวิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้ เช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ควรร่วมมือกันจัดตั้งเป็นหน่วยงานภาคีเครือข่ายอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อความเป็นเอกภาพ และควรมีแผนและนโยบายอย่างชัดเจนในการกำหนดองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน โดยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีการสวดด้าน เพราะท่านเหล่านี้จะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการสวดด้านเป็นอย่างดี หากไม่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เมื่อท่านเหล่านี้ล่วงลับไป ความรู้ที่มีอยู่ก็จะสูญหายไป และการจะสืบค้นในภายหลังจะเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก

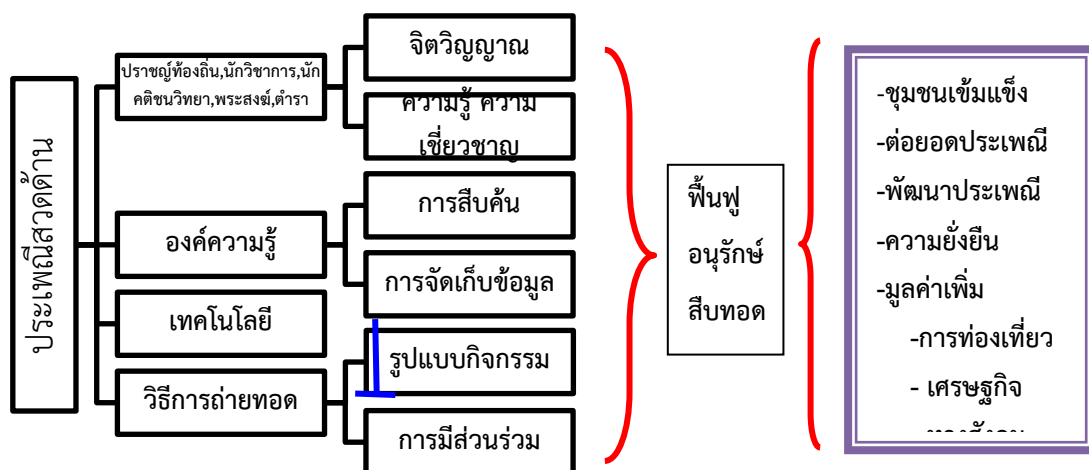
การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีสวดด้านจัดเก็บองค์ความรู้ต่างๆ ของประเพณีสวดด้าน ควรมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และไม่ควรเก็บเฉพาะเรื่องของการสวดด้านเท่านั้น แต่ควรสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ขึ้น และการสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ขึ้น ไม่ควรเป็นเพียงสถานที่เก็บข้อมูลเฉยๆ เหมือนพิพิธภัณฑ์ทั่วไป แต่ควรเป็นสถานที่ที่มีผู้รู้ มีผู้ยารู้ มีองค์ความรู้ และมีกระบวนการหรือกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาด้วย

3. การสร้างภาคีเครือข่าย ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ นั่นก็คือ การมุ่งเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำรง รักษา พัฒนา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เป็นสมบัติของท้องถิ่นและของชาติ โดยตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม อันรวมไปถึงการปรับปรุงแบบกิจกรรมของประเพณีสวดด้านให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน ให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต ในขณะเดียวกันยังคงดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มากที่สุด การที่จะให้ประเพณีของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะประเพณีการสวดด้าน สามารถรักษาคุณค่าและสืบสานงานประเพณีสวดด้านดังกล่าวให้ดำรงอยู่ต่อไป จะให้ทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการตามลำพังเหมือนในอดีตคงไม่ได้ จำเป็นที่ทุกภาคส่วนหรือภาคประชาสังคม ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ด้วยการแสวงหาความร่วมมือของชุมชนและสร้างเป็นภาคีเครือข่าย ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อันเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะการบริหารจัดการประเพณีการสวดด้านแบบมีส่วนร่วม เป็นการดึงผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของประเพณีการสวดด้านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งและเข้ามาเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อให้เป็นมรดกร่วมกันของบุคคล ทั่วไปไม่ใช่เพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และร่วมกันสร้างจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมร่วมกัน

ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน ควรมีครบทั้ง 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจากการ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามและสรุปประเมินผล และร่วมรับผลจากการกระทำร่วมกัน นอกจากนี้จะต้องส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถและทัศนคติในการร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านด้วยตัวชุมชนเอง โดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมในรูปแบบและมิติต่างๆ ในเรื่องการจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรม คุณค่า การสงวนรักษา และการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังต้องชี้ให้ชุมชนเห็นประโยชน์ทั้งในเชิงคุณค่าและเชิงมูลค่า ที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่จะตามมาอย่างรอบด้านอีกด้วย ทั้งนี้ การท่องเที่ยวอาจเป็นเครื่องมือหนึ่งในการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ที่ชุมชนสามารถออกแบบเองได้ด้วยการหนุนเสริมจากภาครัฐและสถานศึกษาที่มีศักยภาพ อันจะเป็นการฟื้นฟูที่ยั่งยืนที่สุด เพราะฉะนั้นการจะทำให้ประเพณีสวดด้านดำรงอยู่ต่อไปได้นั้น ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคมทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรต่างๆ ให้ได้มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา

พร้อมๆกันในทุกระดับ เพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเอง จะทำให้ประเพณีสวดด้านจะฟื้นฟูกลับมามีบทบาทและดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้

4. การส่งเสริมและเผยแพร่ การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประเพณีสวดด้าน หน่วยงานภาครัฐจะต้องส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมและเผยแพร่ข้อมูลของประเพณีสวดด้านอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ให้เห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งวิธีที่จะปลูกจิตสำนึกของชุมชนได้ดั่งนั้นก็ คือ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ควรนำความรู้เทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการเผยแพร่ และการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาสถาปัตยกรรมด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าคุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถกระทำด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยกิจกรรมและวิธีการที่หลากหลาย เช่น การประกวดการสวดด้าน การประกวดแต่งบทสวดด้าน การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ การเผยแพร่ผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ การถ่ายทอดผ่านสถาบันการศึกษาเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่นศึกษา นอกจากนี้การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ยังสามารถพัฒนาระบบการจัดการ เพื่อปรับใช้ประเพณีสวดด้านในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อีกด้วย ดังแผนภูมิสรุปได้ดังนี้

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ของประเพณีการสวดด้านให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง เพื่อให้ได้ตระหนักถึงการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้รับผิดชอบทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีอันเป็น

มรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ และจะต้องส่งเสริมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประเพณีสวดด้านจะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐภาคเอกชน และชุมชนอย่างใกล้ชิด ควรให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ จะต้องมีการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติความเป็นมา องค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพชน ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการสวดด้านให้เป็นระบบ เพื่อการเผยแพร่และสืบทอด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันการศึกษาที่มีบทบาทเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เป็นต้น ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่การจะปลูกฝังให้เยาวชนเห็นความสำคัญของประเพณีของท้องถิ่นนั้นควรทำตั้งแต่วัยเด็ก โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนต้องให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการอบรมสั่งสอน การถ่ายทอด หรือการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีก็ตาม ซึ่งอาจจะทำได้ดังนี้

1. การปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักถึงคุณค่าและความสำคัญของประเพณีการสวดด้าน และประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช จะต้องเริ่มที่สถาบันครอบครัว คือพ่อ-แม่ ต้องคอยอบรมปลูกฝังเยาวชนให้รู้ถึงความสำคัญ และนำเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมเมื่อมีโอกาส

2. ควรจัดวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้ในหลักสูตรทุกระดับชั้น เพื่อเป็นการปลูกฝังและสั่งสมความรู้ประสบการณ์ตั้งแต่เยาว์ ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่กระทรวงศึกษา และภาคเอกชน

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักควรสนับสนุนส่งเสริมการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านอย่างจริงจัง โดยประสานงานกับหน่วยงานของจังหวัดหรือท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน ร่วมมือกันจัดงานฟื้นฟูประเพณีสวดด้านให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนในสังคมทั้งระดับภูมิภาคและระดับชาติ

4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณี ของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวหนุน เช่น โครงการ Unseen Thailand เที่ยวเมืองไทยไม่ไปไม่รู้ เป็นต้น อาจจะเป็นการจัดการสวดด้านสาธิต โดยให้เยาวชนเป็นผู้สวด และให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวหรือมาศึกษาดูงานสามารถทดลองเข้าร่วมกิจกรรมได้ด้วย

6. การเสนอข่าวประกาศเกียรติคุณบุคคลที่ประพฤติตนเป็นประโยชน์ ต่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านดีเด่นประจำปี เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป เช่น ผู้ที่มีผลงานด้านการสวดทำนองภาษาถิ่นได้ดีเด่น ผู้มีผลงานด้านการแต่งบทสวดด้านดีเด่น หรือผู้ที่มีบทบาทด้านการส่งเสริมสนับสนุนการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านดีเด่น เป็นต้น

7. การส่งเสริมให้สถาบันวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้เป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะวัดพระมหาธาตุฯ เป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน แทบทุกคนที่เดินทางมายังจังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้องเดินทางมานมัสการ

พระบรมธาตุเจดีย์ หากมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมภายในวัด พร้อมทั้งให้พระสงฆ์หรือยุวมัคคุเทศก์ เป็นต้น ได้มีส่วนในการช่วยปลูกฝังส่งเสริมประเพณีการสวดด้านและวัฒนธรรมอื่นๆ ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเทศน์ การอบรม การเรียนการสอน เป็นต้น ย่อมเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไปได้

สรุปแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาารูปแบบการสวดด้านในสังคมปัจจุบัน

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร การเข้ามาแทนที่ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ต่างๆ มากมาย ซึ่งรวมไปถึงการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก ส่งผลให้การดำรงชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในสังคมหันไปใช้ชีวิตแบบชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ที่เข้ามาสอดแทรกในทุกอณูของการดำรงชีวิตของคนรุ่นหลัง จึงทำให้คนรุ่นใหม่เกิดความห่างเหินกับรูปแบบศิลปวัฒนธรรมแบบเก่า จนนำไปสู่การสูญหายของวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า โดยอาจกล่าวได้ว่า จากเมื่อก่อนที่ประเพณีการสวดด้าน เคยทำหน้าที่ให้การศึกษา ให้การอบรม ให้การบันเทิงและเป็นสิ่งที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดของผู้คน แต่ปัจจุบันประเพณีสวดด้านแทบจะเลือนหายไปจากท้องถื่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ หลายประการ ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ที่ส่งผลให้เกิดการมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทย อีกทั้งยังส่งผลให้สภาพสังคมและการดำรงชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประเพณีสวดด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสำคัญ จึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนในจังหวัดนครศรีธรรมราช จะต้องหันมาให้ความสำคัญและร่วมมือกันอย่างจริงจัง ซึ่งแนวทางในการฟื้นฟูและพัฒนาารูปแบบการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เพื่อรองรับการประกาศวัดพระมหาธาตุฯ เป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโกในอนาคตนั้น องค์การภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชรวมถึงสถาบันการศึกษาต่างๆ ควรร่วมกันกำหนดแผนและนโยบายในการบริหารจัดการประเพณีวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กร ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงานและดำเนินการอนุรักษ์งานด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาในเรื่องของการสวดด้าน ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ทั้งในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยการสรรหาผู้ที่มีศักยภาพทางด้านผู้นำและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสนใจเรื่องการสวดด้าน ตลอดจนการแต่งตั้งหรือทำการเลือกคณะกรรมการร่วมกันปรึกษาและวางแผน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์การสวดด้านให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องของการถ่ายทอดองค์ความรู้ การสื่อสาร การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ อีกทั้งต้องมีการจัดสร้างและวางวัดอุปสงค์หลัก ให้มีความชัดเจนมากขึ้น ในเรื่องของการอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. จัดตั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช แนวทางในการสืบสานสืบทอดการสวดด้านอย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องมีการจัดแหล่งการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีการสวดด้าน โดยการนำความรู้ที่มีมาเผยแพร่และบูรณาการให้เข้ากับกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา ผสมรวมกับหลักสูตรการเรียนตามที่กระทรวงศึกษาได้กำหนดไว้ หรืออาจมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้เรื่องการสวดด้าน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีการฝึกหัดขั้นตอน/ระเบียบวิธี การปฏิบัติให้กับผู้ที่สนใจ มีใจรักและพร้อมที่จะรับการถ่ายทอด

3. สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน ในกระแสโลกาภิวัตน์เทคโนโลยี การสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลินมีความหลากหลายและสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น สิ่งที่เป็นศิลปวัฒนธรรมจึงได้รับการลดเลือนคุณค่าลง ดังนั้น ชุมชนควรตระหนักเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของคุณค่าที่ได้รับการสวดทอนของประเพณีการสวดด้าน จำเป็นต้องสร้างให้เกิด ความรักและความหวงแหน ผู้นำและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรปลูกจิตสำนึกของชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญของประเพณีการสวดด้าน อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าไปสู่จิตใจของกลุ่มสมาชิกและคนในสังคม ประชาชนทั่วไปควรเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ มีความสามัคคี และที่สำคัญคือการมีจิตสำนึกร่วมกันว่า การสวดด้าน เป็นทุนทางวัฒนธรรมของคนทุกคนไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับเล็ก หรือระดับใหญ่ ควรร่วมกันวางแผน วางนโยบายในการอนุรักษ์ ร่วมกัน คิดถึงอนาคตของประเพณีการสวดด้านที่บรรพบุรุษคิดค้น ให้คงอยู่และสืบทอดต่อไปให้การสวดด้านไม่สิ้นลมหายใจเพียงเพราะการเห็นคุณค่าของความสะดวกสบายจนละทิ้งคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของอดีต

4. แสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา ที่ยังคงเห็นความสำคัญและคุณค่าของประเพณีการสวดด้าน และมีการให้ความร่วมมือในการที่จะอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านงบประมาณ การเผยแพร่ หรือการจัดการเรียนรู้ โดยการนำนักเรียน นักศึกษาเข้ามาร่วมกิจกรรมหรือเข้ามาประกวดการสวดด้าน พยายามมีการจัดแสดงการสวดด้านสู่สังคม มีการจัดงานเพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่บ่อยครั้ง

5. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ มีแนวทางการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การจัดทำหนังสือรวบรวมประเพณีการสวดด้าน โดยในหนังสือประกอบไปด้วย ประวัติความเป็นมาของการสวดด้าน ขั้นตอน/วิธีการการสวดด้านที่ ละเอียดยและสมบูรณ์ รวบรวมปราชญ์และครูประเพณีการสวดด้าน ที่มีความรู้ความสามารถ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสวดด้านและหนังสือต้องมีการจัดจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป เพื่อให้ผู้สนใจได้มีโอกาสในการศึกษาและทำความรู้จักกับการสวดด้านได้ลึกซึ้งมากกว่าเดิม การเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ ระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาทำการสืบค้น และเรียนรู้เรื่องการสวดด้านหรือ ทางวิทยุโทรทัศน์ก็จะเป็นการกระตุ้นเตือนให้เกิดความสนใจ ในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นแล้วจึงเดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นการเผยแพร่ทางสาธารณชนอีกทางหนึ่ง

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการสวดด้าน เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมที่มีค่า สามารถประมวลออกมาได้แนวทางการสืบสานโดยการจัดตั้งคณะกรรมการการบริหารเพื่อการอนุรักษ์การสวดด้านในรูปแบบขององค์กร มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาเพื่อมีห้องความรู้ในเรื่องของการสวดด้านสูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องการสวดด้านมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและผู้สนใจ และจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ร่วมกันภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ ต่างๆ อีกทั้งควรเพิ่มการตระหนักรู้และจิตสำนึกในการร่วมกันสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาการสวดด้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนต่อไป

4.2 แนวทางการสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

การจัดการเรียนรู้ของประชาชนในสังคมในปัจจุบันและอนาคต จะเป็นสังคมที่ท่วมท้นด้วยกระแสนวัตกรรมและข่าวสาร การที่จะให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช จึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ จึงจะสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากชุดโครงการวิจัย ซึ่งมีโครงการวิจัยย่อย 6 โครงการ ได้ประมวลองค์ความรู้เป็น 3 ด้าน คือ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ และองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งการจะถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ จะต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่เหมาะสม ซึ่งนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์สามารถที่จะกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เช่น หนังสือ หลักสูตรท้องถิ่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร เป็นต้น ที่ผ่านการออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
2. สื่อเทคโนโลยี เช่น เว็บไซต์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Assisted Instruction) แผ่นซีดีรอม หรือสื่อการเรียนการสอนแบบ E-Learning เป็นต้น
3. นวัตกรรมการเรียนรู้แบบอื่น ๆ นอกเหนือจาก 2 ชนิด ที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ กิจกรรมกระบวนการ การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ เป็นต้น เพื่อเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมประชุมและมติดกลงที่จะออกแบบนวัตกรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ ในรูปแบบของหนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งในการจัดทำนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ ใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2531 : หน้า 12) มาเป็นกรอบในการสร้างนวัตกรรม ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. A = Analysis วิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็นในการพัฒนานวัตกรรม

หลังจากได้อิงค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยย่อยแล้ว คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันประชุม เพื่อนำผลการวิจัยมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อต้องการกำหนดประเด็นที่จะสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ว่ามีประเด็นใดบ้างที่สำคัญและควรศึกษาค้นคว้าให้เป็นองค์ความรู้ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้า และเพื่อรองรับการนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นมรดกโลก ซึ่งจากผลการวิจัยที่ได้ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ใน 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม ดังนั้นการจะพัฒนานวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชใน 3 ด้านนี้ จะต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายของผู้ที่จะมาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งพอจะสรุปถึงกลุ่มเป้าหมายของผู้ที่มีความจำเป็นจะต้องเรียนรู้ได้ดังนี้

1) กลุ่มบุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว เยาวชน และนักเรียนนักศึกษา ข้าราชการและหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบอาชีพต่างๆ เช่น พ่อค้า แม่ค้าของที่ระลึกหรือดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น กลุ่มบุคคลเหล่านี้มีความแตกต่างกันทางด้านประสบการณ์ ความรู้ ศักยภาพการเรียนรู้ และความสนใจที่แตกต่างกัน การออกแบบนวัตกรรมจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของกลุ่มบุคคลเหล่านี้

2) แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จะมีหนังสือประวัติของวัดพระมหาธาตุเล่มเล็กๆ ที่พอจะเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวและประชาชนที่สนใจจะศึกษาประวัติความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ก็ไม่ครอบคลุมองค์ความรู้ในทุกด้าน ส่วนสื่ออื่นๆ นอกจากนี่ยังไม่มี สำหรับผู้ที่ต้องการทราบก็จะสอบถามข้อมูลกับประชาสัมพันธ์ของวัด ซึ่งมีไม่ทั่วถึงและตลอดทั้งปี การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ขึ้น จะทำให้ทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้มีฐานข้อมูลองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ไว้บริการแก่พุทธศาสนิกชน และประชาชนตลอดถึงเยาวชนทั่วไปอีกด้วย

3) งบประมาณบในการจัดทำนวัตกรรมครั้งนี้มีจำกัด การจะออกแบบนวัตกรรมจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับงบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งหากมีงบประมาณเพียงพอก็สามารถที่จะจัดทำนวัตกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายได้ เช่น การทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สร้างเว็บไซต์ สื่อการสอนแบบ E-learning เป็นต้น จนสามารถดำเนินการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นแนวทางที่จะดำเนินการในอนาคต

4) ประโยชน์ที่จะได้รับ ผลที่จะได้รับจากการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ผู้ที่จะได้รับโดยตรง ก็คือ ทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่จะได้มีหนังสือคู่มือการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ไว้คอยบริการพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวที่สนใจ ตลอดถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช จะได้ใช้เป็นฐานข้อมูลในการนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกต่อไปได้

ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ แล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้พิจารณาเลือกใช้นวัตกรรม คือการจัดทำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกดังนี้ คือ

1. เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการ และความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลายทั้งความรู้ ประสบการณ์และอายุที่แตกต่างกัน
2. เป็นนวัตกรรมที่มีความน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปเป็นคู่มือการเรียนรู้ของผู้ที่สนใจได้อย่างกว้างขวาง และรวดเร็ว
3. เป็นนวัตกรรมที่สอดคล้องกับงบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งหากมีงบประมาณเพิ่มเติมในอนาคตต่อไปก็จะสามารถนำมาเป็นนวัตกรรมรูปแบบอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น
4. สามารถนำไปใช้ได้ง่ายสะดวกต่อการใช้ และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดนวัตกรรมได้ในรูปแบบที่หลากหลายในโอกาสต่อไป

2) D = Design การออกแบบนวัตกรรม

ผลจากการประชุมวิเคราะห์ความต้องการและความจำเป็น ในการจัดทำนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแล้ว คณะผู้วิจัยได้มีมติให้จัดทำนวัตกรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ คือ หนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขึ้น โดยใช้ทฤษฎีนวัตกรรมแนวเครือข่ายทางสังคม (the social network theory of innovation) (Arundel et al 1998, Cowan and Foray 1998)) มาเป็นแนวคิดในการออกแบบนวัตกรรม ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่านวัตกรรมจะสร้างสรรค์ขึ้นได้ต้องอาศัยความรู้จากทั้งภายในและภายนอก การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารที่จะทำให้เกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมไปอย่างรวดเร็วและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และแนวคิดนี้ทำให้องค์กรมีการปรับเปลี่ยนการทำงาน โดยวัดความสามารถขององค์กรจากปริมาณความหนาแน่นของความสัมพันธ์ ความร่วมมือของบุคลากรทั้งระบบ เงินทุน หน่วยงานและอื่น ๆ ผ่านระบบเครือข่าย และหน่วยงานย่อย เป็นนวัตกรรมที่ผสมผสานของทุนที่จับต้องได้และทุนที่จับต้องไม่ได้ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการสร้างนวัตกรรมที่มีองค์ความรู้เป็นฐานสำคัญ ต้องการความสามารถในการนำเทคโนโลยีที่มีอยู่อย่างหลากหลายไปใช้ประโยชน์ จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้นำมาออกแบบในการผลิตหนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นฐานสำคัญและใช้เทคโนโลยีและระบบเครือข่ายในการแพร่กระจายนวัตกรรม คือ เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายทางสังคม เป็นต้น โดยประเด็นสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ตระหนักในการออกแบบนวัตกรรมในครั้งนี้ 3 ด้าน ด้วยกัน คือ

1. ด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) คือ ทำเนื้อหา และรูปแบบให้เข้าใจง่าย ผู้ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมนี้สามารถใช้คู่มือนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลาย ทำให้ผู้ใช้ประโยชน์เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ของพระบรมธาตุเจดีย์ในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าไว้ และมุ่งเน้นให้อ่านหรือผู้ใช้ประโยชน์จากหนังสือคู่มือ นี้มีความพอใจ (Satisfaction) หลังจากที่ได้ใช้ประโยชน์จากหนังสือคู่มือดังกล่าว

2.ด้านประสิทธิผล (Productivity) ในการใช้หนังสือคู่มือพระบรมธาตุเจดีย์ให้บรรลุจุดประสงค์ตามที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ คือทำให้กลุ่มบุคคลเป้าหมายเมื่อได้ศึกษาค้นคว้าแล้ว ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ด้านต่างๆ ของพระบรมธาตุเจดีย์ ก่อให้เกิดพุทธิปัญญา เกิดความเคารพศรัทธา เลื่อมใสอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

3. ด้านประหยัด (Economy) ในการใช้วัตรกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้จะต้องคำนึงถึงสภาพความเหมาะสมตามงบประมาณที่มีแล้ว สิ่งสำคัญที่จะต้องตระหนักคือ จะต้องประหยัด นั่นคือ ประหยัดเวลา และประหยัดแรงงาน และมีความคุ้มค่า สามารถอยู่ได้นาน

3) D = Development การพัฒนานวัตกรรม

หลังจากคณะผู้วิจัยได้ร่วมกันออกแบบนวัตกรรม คือ คู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช โดยคำนึงถึงปัจจัย 3 ด้าน คือ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และด้านประหยัดคุ้มค่า แล้วคณะผู้วิจัยจึงได้เริ่มดำเนินการพัฒนานวัตกรรม ดังนี้

1) ประชุมวางแผนหารือร่วมกับบุคลากรผู้รับผิดชอบฝ่ายต่างๆ เช่น นักวิจัยในโครงการย่อย ผู้ออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ หรือบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยว เพื่อวางกรอบและแนวคิดตามข้อกำหนดที่มีขีดจำกัด ทั้งงบประมาณ เครื่องมือ บุคลากร และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ

2) กำหนดเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย โดยการรวบรวมข้อมูลจากรายงานการวิจัยที่นักวิจัยของแต่ละโครงการย่อยได้ค้นพบ และนำมาสรุปเป็นประเด็นที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจของกลุ่มเป้าหมาย ด้วยข้อความที่กระชับ และน่าสนใจ

3) กำหนดแก่นสาระของเรื่อง (Theme) และวัตถุประสงค์ของคู่มือการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสอดคล้องกับความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดรูปแบบและสร้างสรรค์ให้มีความน่าสนใจเหมาะสมกับเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย

4) การวางโครงเรื่อง เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการนำเสนอเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อให้การสื่อความหมายผ่านคู่มือการเรียนรู้เป็นไปได้อย่างถูกต้องและรอบคอบ การวางโครงเรื่องต้องมีแก่นเรื่อง (Theme) ที่ชัดเจน และเดินเรื่องทั้งหมด อยู่บนแก่นเรื่องนั้น ซึ่งเป็นการร้อยเรียงประเด็นหลัก ประเด็นรองเข้าด้วยกัน โดยไม่จำเป็นต้องไล่เรียงจากหลักไปหารองเสมอ แต่จะคำนึงถึงความเชื่อมโยง (Link) ของแต่ละประเด็น ที่ร้อยต่อกันจนเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้

5) การตรวจสอบความถูกต้องของโครงเรื่องและเนื้อหา โดยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความเหมาะสมและความถูกต้องของข้อมูลในหนังสือคู่มือการเรียนรู้ จากนั้นก็จะระดมความคิดแบบกลุ่มจากคณะผู้วิจัย เพื่อหาข้อสรุปในการพัฒนาหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ ว่าจะมีกี่ประเด็น

อะไรบ้าง? องค์ประกอบของหนังสือคู่มือควรยึดกรอบใด มีองค์ประกอบ ขั้นตอนอย่างไร และนำเสนอและเผยแพร่หนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นี้ด้วยรูปแบบอย่างไร

6) การทดลองใช้นวัตกรรม คือ คู่มือการเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยนำไปแจกจ่ายให้กับกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และแจกจ่ายแก่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ เพื่อประเมินความพึงพอใจการใช้หนังสือคู่มือ โดยการสัมภาษณ์ การแจกแบบสอบถาม เพื่อนำผลมาปรับปรุงพัฒนาหนังสือคู่มือให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

7) การจัดพิมพ์หนังสือคู่มือการเรียนรู้ออกเผยแพร่ (PRODUCTION) หลังจากผ่านการตรวจสอบทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้นำองค์ความรู้ที่ได้ไปจัดพิมพ์เป็นหนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ตามกรอบงบประมาณที่มีอยู่

4) I = Implementation การนำหนังสือคู่มือไปใช้ประโยชน์

หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้จัดทำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราชเสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้วัตนกรรมดังกล่าวได้มีการนำไปใช้ในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ให้แก่พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจทั่วไป เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจ คณะผู้วิจัยจึงได้นำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ไปมอบไว้กับสำนักประชาสัมพันธ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นการเผยแพร่แก่ประชาชนผู้สนใจ และได้้นำไปมอบให้กับห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดแห่งชาติ และสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและใกล้เคียง เพื่อเป็นการเผยแพร่ไปสู่สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และโดยเฉพาะให้แก่เยาวชน นอกจากนี้ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันมาฆบูชา วิสาขบูชา และเทศกาลสารทเดือนสิบ เป็นต้น จะได้นำวัตนกรรมที่สร้างขึ้นนี้มาจัดเป็นบอร์ดนิทรรศการไว้ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อให้ผู้ที่มานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ได้ศึกษาเรียนรู้ และผู้วิจัยในแต่ละโครงการย่อย ก็สามารถนำผลการวิจัยที่ค้นพบไปใช้ประโยชน์ในการนำไปใช้เป็นผลงานทางวิชาการ และนำไปตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อสร้างผลงานวิชาการของตนเองได้อีกด้วย นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ก็ยังสามารถนำหนังสือคู่มือนี้ไปเป็นฐานองค์ความรู้ เพื่อเป็นเอกสารประกอบการนำเสนอขอยกฐานะพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกต่อไปในอนาคต

5. E = Evaluation การประเมินผล

หลังจากได้มีการทดลองใช้หนังสือคู่มือการเรียนรู้ องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแล้ว คณะผู้วิจัยจะดำเนินการประเมินผล ซึ่งเป็นกระบวนการในการตรวจสอบหรือพิจารณาตัดสินคุณลักษณะของวัตนกรรมที่คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ว่ามีคุณค่า คุณภาพ ความถูกต้อง ความเหมาะสม และความคุ้มค่ามากน้อยเพียงไร โดยใช้เกณฑ์การประเมินเป็นหลัก เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปรับปรุง โดยการประเมินใน

ครั้งนี้จะเป็นการประเมินโดยคณะบุคคล ซึ่งประกอบด้วย คณะนักวิจัยซึ่งเป็นผู้คิดค้นพัฒนานวัตกรรม นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้รับการยอมรับ จำนวน 5 ท่าน คือ คือ รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช และ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ร่วมประเมินผลนวัตกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนด

องค์ประกอบของการประเมินนวัตกรรมประกอบด้วย 3 ด้าน 13 ตัวบ่งชี้ คือ

1. องค์ประกอบด้านความเป็นนวัตกรรม มี 1 ตัวบ่งชี้ คือ
 - ความเป็นมาของนวัตกรรม คือ คู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
2. องค์ประกอบด้านกระบวนการพัฒนานวัตกรรมมี 6 ตัวบ่งชี้ คือ
 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
 - หลักการแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการจัดทำคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
 - การออกแบบหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
 - กระบวนการจัดทำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
 - การมีส่วนร่วมของคณะผู้วิจัยในการจัดทำคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
 - ความสำเร็จของการจัดทำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
3. คุณค่าของนวัตกรรม มี 6 ตัวบ่งชี้ คือ
 - การแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ใช้หนังสือคู่มือ
 - การใช้ทรัพยากรในการจัดทำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
 - การเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้จัดทำ ผู้ใช้ประโยชน์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการแสวงหาความรู้จากกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์
 - การยอมรับจากผู้ใช้หนังสือคู่มือการเรียนรู้
 - การนำไปใช้ของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์กลุ่มต่างๆ

วิธีการประเมินนวัตกรรม

ในการประเมินนวัตกรรมหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการประเมินที่เหมาะสมกับระยะเวลาและนวัตกรรมที่สร้างขึ้น โดยใช้วิธีการประเมินจากการตรวจสอบเอกสารผลงานการพัฒนานวัตกรรม คือ หนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช พร้อมกับการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้พัฒนานวัตกรรม คือ คณะผู้วิจัยทั้งหมด ผู้ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม ได้แก่ ผู้ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรม คือ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ประโยชน์จากหนังสือคู่มือจำนวน 5 คน โดยเครื่องมือที่ใช้ประเมิน คือ แบบประเมินคุณภาพนวัตกรรม โดยมีเกณฑ์การประเมินคุณภาพนวัตกรรมตามตัวบ่งชี้ ดังนี้

ด้านการพัฒนานวัตกรรม

ตัวบ่งชี้	ระดับคุณภาพ
1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนานวัตกรรม	ระดับ 3 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สภาพปัญหา และความต้องการมีความเป็นไปได้ร้อยละ 100 ระดับ 2 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สภาพปัญหา และความต้องการ มีความเป็นไปได้ไม่เกินร้อยละ 50 ระดับ 1 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายไม่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สภาพปัญหาและความต้องการ
2. การใช้หลักการ แนวคิด ทฤษฎีในการพัฒนานวัตกรรม	ระดับ 3 - มีการสังเคราะห์ หลักการแนวคิด ทฤษฎี มาประยุกต์ใช้ได้ สอดคล้องสภาพปัญหา หรือความต้องการในการพัฒนานวัตกรรม ระดับ 2 - ใช้หลักการ แนวคิด ทฤษฎีถูกต้องตามหลักวิชา และสอดคล้องกับสภาพปัญหา หรือความต้องการพัฒนา ระดับ 1 - ใช้หลักการแนวคิด ทฤษฎี แต่ไม่สอดคล้อง
3. การออกแบบนวัตกรรม	ระดับ 3 - มีการออกแบบพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการบริบท หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ครอบคลุมกระบวนการพัฒนา และมีความเป็นไปได้ ระดับ 2 - มีการออกแบบพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการ หรือบริบท หรือหลักการ หรือแนวคิด ทฤษฎี ครอบคลุมกระบวนการพัฒนา และมีความเป็นไปได้ ระดับ 1 - มีการออกแบบพัฒนานวัตกรรมสอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการ บริบทหลักการแนวคิด ทฤษฎีบางส่วน ครอบคลุมกระบวนการพัฒนาแต่เป็นไปได้ยาก
4. ความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรม	ระดับ 3 - การพัฒนานวัตกรรมได้ดำเนินการเสร็จสิ้น มีการเผยแพร่และสร้างเครือข่าย ระดับ 2 - การพัฒนานวัตกรรมดำเนินการเสร็จสิ้น มีการเผยแพร่ ระดับ 1 - การพัฒนานวัตกรรมดำเนินการเสร็จสิ้น

ด้านคุณค่าของนวัตกรรม

ตัวบ่งชี้	ระดับคุณภาพ
1. การพัฒนาคุณภาพของผู้ใช้หนังสือคู่มือการเรียนรู้	ระดับ 3 - พัฒนากลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายเกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง ระดับ 2 - พัฒนากลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ระดับ 1 - พัฒนากลุ่มเป้าหมายได้ แต่ไม่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
2. การใช้ทรัพยากรในการพัฒนานวัตกรรม	ระดับ 3 - ประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในการพัฒนานวัตกรรมได้เหมาะสม คุ่มค่า และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ระดับ 2 - ใช้ทรัพยากรในการพัฒนานวัตกรรมได้เหมาะสม คุ่มค่า และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ระดับ 1 - ใช้ทรัพยากรในการพัฒนานวัตกรรมไม่ คุ่มค่า
3. การเรียนรู้ร่วมกัน	ระดับ 3 - กระบวนการพัฒนานวัตกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกันในท้องถิ่น ระดับ 2 - กระบวนการพัฒนานวัตกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม ไม่ทั่วไป ระดับ 1 - กระบวนการพัฒนานวัตกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้เฉพาะบุคคล
4. ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการแสวงหาความรู้	ระดับ 3 - นวัตกรรม/กระบวนการพัฒนานวัตกรรมส่งเสริม กระตุ้นให้ผู้พัฒนา/ผู้เกี่ยวข้องศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจนสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ได้ ระดับ 2 - นวัตกรรม/กระบวนการพัฒนานวัตกรรมส่งเสริม กระตุ้นให้ผู้พัฒนา/ผู้เกี่ยวข้อง ศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ระดับ 1 - นวัตกรรม/กระบวนการพัฒนาทำให้เกิดการค้นคว้าแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเฉพาะ ผู้พัฒนา
5. การยอมรับ	ระดับ 3 - เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน ระดับ 2 - เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องในระดับชุมชน ระดับ 3- เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องเฉพาะกลุ่ม
6. การนำไปใช้	ระดับ 3 - ใช้ง่าย สะดวกและมีขั้นตอนการใช้ไม่ซับซ้อน สามารถนำไปใช้ได้ดี ระดับ 2 - ใช้สะดวกแม้ขั้นตอนค่อนข้างซับซ้อน ระดับ 1 - มีขั้นตอนการไปใช้ซับซ้อนมีเงื่อนไข และข้อจำกัด

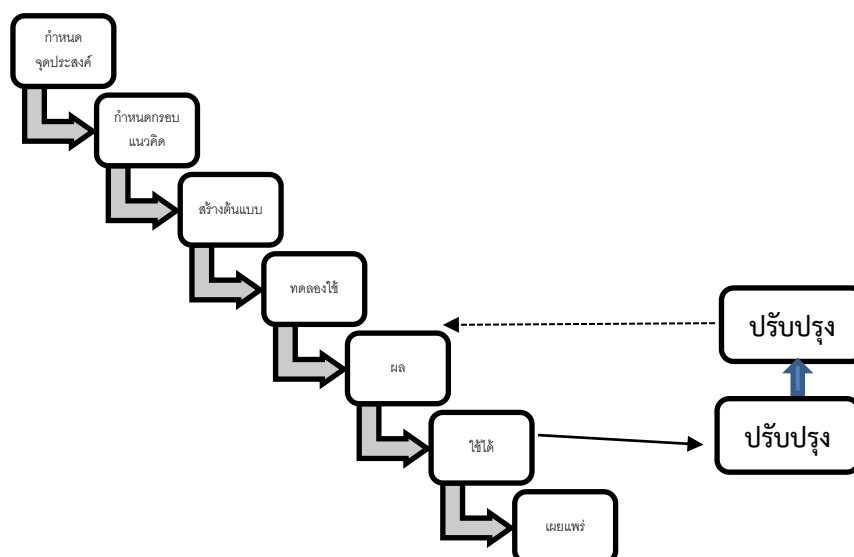
ซึ่งระดับคุณภาพของนวัตกรรมคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นลักษณะของนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ตามตัวบ่งชี้ มีระดับคุณภาพ 3 ระดับ คือ

ระดับ 3 คุณภาพดีมาก (มีค่าคะแนนระหว่าง 2.33 – 3.00)

ระดับ 2 คุณภาพดี (มีค่าคะแนนระหว่าง 1.67 – 2.32)

ระดับ 1 คุณภาพพอใช้ (มีค่าคะแนนระหว่าง 1.00 – 1.66)

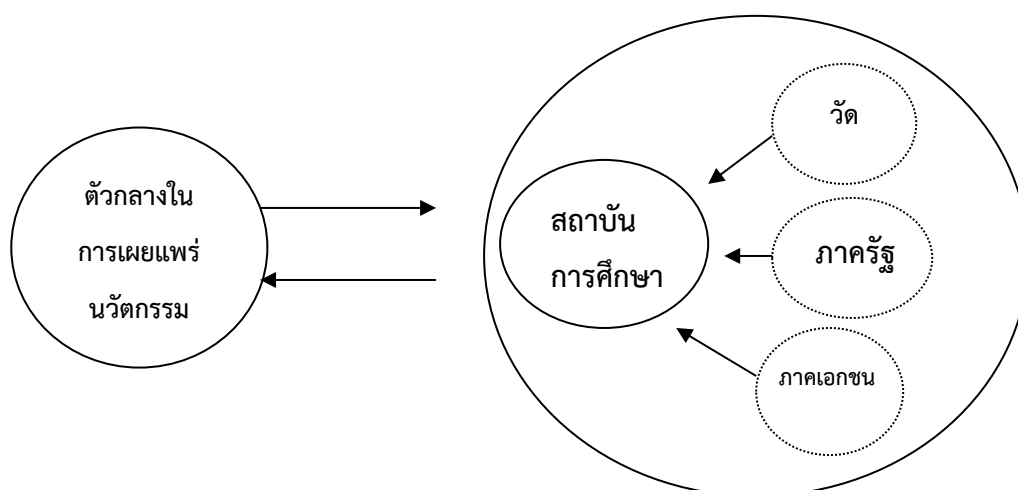
สรุปกระบวนการสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มี กระบวนการและขั้นตอนดังนี้

4.3 แนวทางการเผยแพร่นวัตกรรมจัดการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

หลังจากที่ทีมผู้วิจัยได้ร่วมกันสร้างคู่มือการเรียนรู้ องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เรียบร้อยแล้วการเผยแพร่รวนวัตกรรมนี้ จึงเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การยอมรับและเป็นขั้นตอนของการขยายผลนวัตกรรมให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ซึ่งแนวคิดในการเผยแพร่รวนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้แนวคิดการเผยแพร่แบบผสม (Eclectic Process of Change Model) คือ นำเอารูปแบบการเผยแพร่หลายๆ วิธีการมาผสมผสานกัน ซึ่งแนวคิดการเผยแพร่แบบนี้มีขั้นตอนสำคัญๆ ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นศึกษาชุมชนและศึกษาปัญหาของชุมชน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนจำนวนมากที่เดินทางมานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น จะมาเพียงแค่กราบไหว้และสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เท่านั้น ส่วนองค์ความรู้ด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นั้น มีผู้สนใจค่อนข้างน้อย ประกอบกับไม่มีศูนย์การเรียนรู้และคู่มือที่เอื้ออำนวยให้กับผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้า และประชากรส่วนใหญ่ที่เดินทางมาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนั้น มีทุกเพศทุกวัยทุกชนชั้น การจะสร้างนวัตกรรมเพียงเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งคงจะเป็นไปได้ยาก ดังนั้น เพื่อให้นวัตกรรม คือ คู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นี้สามารถเข้าถึงผู้คนหลากหลายกลุ่ม จึงจำเป็นจะต้องมีตัวกลางในการเชื่อมประสานเพื่อการเผยแพร่ ซึ่งกลุ่มคนที่จะเป็นตัวกลางในการเชื่อมประสานการเผยแพร่นวัตกรรมในครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลาย เช่น ชาวบ้าน วัด สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น เพราะกลุ่มคนเหล่านี้เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานกับกลุ่มคนอื่นๆ ที่หลากหลาย ดังแผนภูมิ ดังนี้

ในการเชื่อมประสานกับตัวกลางในการเผยแพร่วัตกรรม คือหนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เข้าไปติดต่อด้วยตนเอง เพื่อนำเสนอแนวความคิดและเพื่อที่จะได้ร่วมกันต่อยอดในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในอนาคตต่อไปด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นแสวงหาวิธีการเผยแพร่และการแสวงหาความร่วมมือ การเผยแพร่ นวัตกรรมจะเป็นไปได้สะดวก ถ้ากลุ่มผู้ใช้ (Users) มีความรู้สึกว่าตนได้มีส่วนร่วมรับรู้ ในการเลือกและตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมหรือไม่ด้วย เปิดสังคมการเรียนรู้ หลักการสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของปราชญ์ชาวบ้านคือ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน องค์ความรู้ที่เกิดขึ้น การนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ และการเผยแพร่องค์ความรู้ต่างๆ จึงเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของเครือข่าย การเรียนรู้ในชุมชน การใช้ประโยชน์จากนวัตกรรม การเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านจึงเป็นเครื่อง

ยืนยันถึงศักยภาพของตนเองและสะท้อนถึงพลังของชุมชน ว่าสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้วิถีคิด และการจัดการที่นำเอาองค์ความรู้กับภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามา ประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย จนสามารถแก้ปัญหาสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นคนคิด ใหม่และทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ขั้นที่สองนี้จึงเน้นให้ความสำคัญกับผู้ใช้ในการทำหน้าที่ดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้เข้าไปปรึกษาหารือกับตัวกลางที่จะเป็นตัวเชื่อมประสานกับกลุ่มคนต่างๆ เพื่อขอคำแนะนำและแสวงหาความร่วมมือ ในการที่จะเผยแพร่หนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ และเพื่อดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชต่อไปในอนาคต ซึ่งรูปแบบวิธีการในการเผยแพร่นั้น คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการดังนี้

1. การจัดสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเชิญกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ มารวมเสวนาในหัวข้อ “ร่วมเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช” ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคณะผู้วิจัยได้แจกจ่ายหนังสือคู่มือให้กับผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกรูป/คน พร้อมกับแจกแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหนังสือคู่มือและรูปแบบการประชุมสัมมนา

2. การจัดนิทรรศการเรื่อง องค์ความรู้ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช โรงเรียนพระบรมธาตุพิทักษ์วิทยา และ โรงเรียนพระมหาธาตุมูลนิธิมัธยม ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่จัดบอร์ดนิทรรศการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นประจำทุกปีอยู่แล้ว ได้ดำเนินการจัดนิทรรศการเรื่ององค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในงานเทศกาลวันสำคัญๆ ต่าง

3. การสร้างกลุ่มเยาวชนคนรักพระบรมธาตุ ซึ่งมีแกนนำสำคัญ คือ กลุ่มยุวมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการแนะนำองค์ความรู้ด้านต่างๆ ให้แก่ประชาชนและผู้สนใจทั่วไป และโดยเฉพาะกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่จะเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคต ซึ่งหากกลุ่มนี้มีศักยภาพเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นแล้ว การสืบทอดองค์ความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรม และคุณค่าต่างๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ย่อมได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์อย่างดียิ่ง

4. การเผยแพร่ด้วยสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เช่นเว็บไซต์ เวปบล็อกผ่านอินเทอร์เน็ต และสื่ออื่นๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 ทำให้วัตรกรรมเป็นที่ยอมรับ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในการแสวงหาความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายต่างๆ นั้น ควรให้แต่ละหน่วยงานมีส่วนร่วมครบทั้ง 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจากการ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามและสรุป ประเมินผล และร่วมรับผลจากการกระทำร่วมกัน จนในที่สุดสามารถนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นได้ ในสมัยปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนมี

ความสำคัญต่อเยาวชนหรือประชาชนทั่วไปอย่างยิ่ง เพราะเป็นแหล่งรวบรวมวิทยาการหลักของความรู้ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคล ช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งมีส่วนในการปลูกฝังนิสัยรักการ อ่าน การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โดยการ ให้บริการในด้านความรู้และวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้ก้าวหน้า โดยการผสมผสานกับความมีชีวิตชีวา สดชื่น แจ่มใส มิใช่เป็นเพียงห้องสมุดหรือห้องคอมพิวเตอร์แต่เพียง อย่างเดียว จำเป็นต้องมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับการบริการนักเรียนและชุมชน มีการจัดกิจกรรมที่มี ความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีการจัดอาคารสถานที่ให้น่าบริการ มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับโลกปัจจุบันและโลกแห่งอนาคตอีกด้วย

จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญและการรับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย จากแหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เยาวชน นักเรียนนักศึกษา นักท่องเที่ยว ตลอดจนประชาชน ทั่วไปในพื้นที่ ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้และเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกันสานและฟื้นฟู ประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพชนให้ดำรงอยู่ต่อไป และทำให้วัดกลายเป็น แหล่งเรียนรู้การศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำประโยชน์ต่อกระบวนการจัดการเรียนการ สอน ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การสร้างองค์ความรู้ การประกอบอาชีพ และการสร้าง รายได้เสริมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความเข้มแข็ง ครอบครัวสังคมแห่ง การเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองสังคม และสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่าง เหมาะสม

1. **อาคารสถานที่ของศูนย์การเรียนรู้** ศูนย์การเรียนรู้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จะไม่นับ อาคารและวัตถุ แต่การเป็นศูนย์การเรียนรู้จะอยู่ที่ “การเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้” เพราะหัวใจของการ เรียนรู้ คือการที่กลุ่มผู้สนใจหรือกลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสมาพบหน้า พูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิด และประสบการณ์กันเป็นประจำ ถ้าจะให้ดีขึ้นก็ควรมีสมาชิกเอกสาร หรือแผ่นพับ แผ่นโปสเตอร์บอกเล่าถึง องค์ความรู้ด้านต่างๆ ซึ่งสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้

- จะเป็นสถานที่แบบใดก็ได้
- มีกลุ่มผู้สนใจแวะเวียนเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นประจำ
- มีการสร้างความรู้
- มีการนำความรู้ไปต่อยอด
- มีการบันทึกความรู้เพื่อให้ผู้อื่นได้ใช้ประโยชน์

ซึ่งครูประยงค์ วรรณรงค์ ได้สรุปให้ง่ายๆ คือ “ศูนย์การเรียนรู้ เป็นที่มีผู้รู้ ผู้อยากรู้ และองค์ความรู้”(คู่มือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน : 2553 : 13)

2. การเลือกกิจกรรมเพื่อเป็นตัวเดินเรื่องของศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ เมื่อได้นำเอานวัตกรรมเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น การนำวิธีการใหม่ๆ ที่ดีกว่ามาปรับปรุงแก้ไขวิธีการเดิมๆ ที่จะช่วยนำมาเผยแพร่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเช่น คอมพิวเตอร์ สื่อมัลติมีเดีย คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น ดังนั้นในการนำกิจกรรมเพื่อมาเป็นตัวเดินเรื่องในศูนย์การเรียนรู้ จะต้องมียุทธวิธีการอย่างไรที่จะทำให้คนสนใจและใคร่ที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. **ผู้แนะนำประจำศูนย์** จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมประเภท Multimedia สามารถจัดทำสื่อนวัตกรรมออกมาใช้ในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในด้านต่างๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ด้านประเพณีวัฒนธรรม และคตินิยมความเชื่อ เพื่อให้ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ สามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพอย่างเต็มที่

2. **ผู้เข้ามาใช้ประโยชน์** จะต้องสนใจใฝ่เรียนรู้ในเรื่องของการใช้นวัตกรรมในรูปแบบของไอทีให้มากขึ้น เพื่อจะได้เกิดความคุ้นเคยแล้วสามารถใช้สื่อได้อย่างถูกต้อง

3. **ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้** ต้องจัดทำสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ ให้พร้อมเพื่อสนองต่อความต้องการของผู้ที่สนใจ และทำให้การจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้มีความสมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในการนำนวัตกรรมไปช่วยสืบทอดและอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นไปอย่างยั่งยืน จะต้องทำอย่างเป็นพลวัต ทั้งในด้านการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันภายในชุมชน ควบคู่ไปกับการแลกเปลี่ยนความรู้จากภายนอก นำไปสู่การพัฒนาและสร้างฐานองค์ความรู้ที่เข้มแข็ง เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นอยู่ตลอดเวลา และจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถด้านการจัดการความรู้เพื่อจัดการกับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน โดยการสร้างความรู้ที่เหมาะสม มีการจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้ มีการประเมินผลการปฏิบัติ มีการจัดเก็บองค์ความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้จนทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้หรือปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม ความรู้จากเดิมและมีการแพร่กระจายไหลเวียนไปทั้งชุมชน โดยจะต้องประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการจัดการ รวมทั้งศาสตร์ด้านอื่นๆ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อขยายผลองค์ความรู้และเป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยชุดเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ให้เป็นสื่อและอุปกรณ์การเรียนรู้ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลรองรับการประกาศพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกต่อไป ผลการสังเคราะห์งานวิจัยทั้ง 6 เรื่อง มีการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัยชุดเรื่องนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 โครงการ ผลจากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ใน 3 ด้าน คือ

5.1.1 องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

ซึ่งสังเคราะห์จากงานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีพระครูวรวิริยะคุณเป็นผู้วิจัย ซึ่งได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือ สัมภาษณ์เชิงลึก และใช้การสังเกตแบบการสำรวจทางโบราณคดีและคติชนวิทยา หลังจากนั้นก็นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์และวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอเป็นรายงานวิจัย ผลจากวิจัยโดยสรุปดังนี้

ก) ประวัติพัฒนาการของพระบรมธาตุเจดีย์ พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีอายุการก่อสร้างนับพันปีและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานซับซ้อน เป็นปูชนียสถานที่ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงสำหรับประชาชนชาวภาคใต้ เพราะเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประวัติการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดคงเป็นเรื่องของประวัติ ตำนานต่างๆ ซึ่งมีหลายแนว หลายสำนวน หลายความคิด จึงไม่อาจกำหนดปีที่สร้างได้แน่นอน หลักฐานที่ใช้ศึกษาค้นคว้าปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ หลักฐานเอกสารโบราณ และหลักฐานทางโบราณคดี จากหลักฐานทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า การกำเนิดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์

กับพุทธประวัติ ดำเนินพระเชี้ยวแก้ว และคัมภีร์ชินกาลมาลินีอย่างเหนียวแน่น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีขององค์พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีน้อยจนยากที่จะกล่าวถึง จึงมักออกมาในรูปแบบของการสันนิษฐานเป็นส่วนใหญ่

แนวคิดในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นั้น ได้สร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและศิลปะแบบลังกา คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ที่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลหรือเป็นภูเขาหลักของโลก พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพระองค์ก่อนทรงเป็นผู้สร้างพระเจดีย์องค์นี้ เพื่อต้องการที่จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ไว้บนหาดทรายแก้วเมื่อประมาณปี พ.ศ.1300 ตรงกับสมัยศรีวิชัย ซึ่งสันนิษฐานกันว่าเดิมที่รูปทรงของพระบรมธาตุเจดีย์ที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างในครั้งนั้น จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับพระบรมธาตุไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีสระน้ำล้อมรอบองค์พระเจดีย์ซึ่งก็ตรงกันกับคติความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1700 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจันทรภาณุศรีธรรมราชกษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นมาใหม่ โดยสร้างเจดีย์แบบลังกาครอบลงบนองค์เดิม

หลังจากที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจันทรภาณุศรีธรรมราช ทรงได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์สร้างเมืองนครศรีธรรมราชและสร้างเมืองขึ้นทั้งสิบสองเมือง หรือเมืองสิบสองนักษัตรเป็นเมืองบริวาร รอบศูนย์กลางของอาณาจักรนครศรีธรรมราช โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของอาณาจักรนี้ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจันทรภาณุศรีธรรมราชทรงได้เปิดโอกาสให้เมืองสิบสองนักษัตรของพระองค์ ได้มีบทบาทอันสำคัญในการเป็นผู้รับผิดชอบ หรือทำหน้าที่สร้างสรรค์และทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งได้อาศัยกำลังคนและกำลังทรัพย์เป็นอันมากจากเมืองสิบสองนักษัตรมาบูรณะเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีรูปแบบและหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะลังกา ซึ่งวิวัฒนาการมาจากสถูปสาญจีและมีอายุยาวนาน องค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้ถูกภูมิอากาศและสภาพแวดล้อม และประสบกับความเสื่อมสภาวะของวัสดุที่ก่อสร้าง ทำให้เกิดความชำรุดทรุดโทรมในส่วนต่างๆ ไปตามกาลเวลา พุทธศาสนิกชนและทางราชการบ้านเมืองแต่ละสมัยได้ร่วมกันบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วยแรงศรัทธาตลอดมา

ข) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ การล่มสลายของอาณาจักรพุกาม อาณาจักรเขมร และอาณาจักรศรีวิชัยในประมาณพุทธศตวรรษ ที่ 17-18 จึงทำให้เกิดอาณาจักรนครศรีธรรมราชขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มทางด้านทิศตะวันออกของอ่าวไทย “พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์” หรือ นิกายลังกาวงศ์ คือพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาที่ได้เข้ามาเผยแผ่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีธรรมเนียมปฏิบัติที่แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกคามวาสีหรือคณธูระ และกลุ่มที่สองอรัญวาสี จึงทำให้พระสงฆ์ลังกาวงศ์เมืองนครศรีธรรมราชมีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ มีการใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นภาษาบาลีในการเผยแผ่ศาสนา พระสงฆ์มีความเคร่งครัดพระธรรมวินัย ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายและสงบ ไม่

ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มุ่งแต่การศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ และชักนำให้คนเข้าหาธรรม สร้างค่านิยมเรื่องบุญ ส่งเสริมการทำทาน ความกตัญญู ยกย่องผู้นำหรือผู้ปกครอง มีธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้เกาะลังกาเป็นที่สนใจของผู้ปกครองอาณาจักรใหญ่น้อยและพระภิกษุเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาและสถานที่อื่นๆ ที่มีพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์อย่างแพร่หลาย อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ ได้ตั้งมั่นลงอย่างมั่นคงในดินแดนนครศรีธรรมราชและขยายตัวไปทั่วอาณาจักร โดยมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ หลักคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างจากลัทธิความเชื่ออื่นๆ พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์จึงมีบทบาทในการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมและสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และบทบาทหน้าที่ บารมีของกษัตริย์ ที่จะต้องคุ้มครองและสร้างความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยและเมืองมอญ โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลาง ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมืองนครศรีธรรมราช

ค) ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชและพระบรมธาตุเจดีย์ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเป็นพระนามอันเป็นตำแหน่งของกษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช กษัตริย์ในราชวงศ์นี้มีที่มาและหลักฐานที่ต่างหาก 5 สาย คือ กษัตริย์ในราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชมีถิ่นกำเนิดอยู่ในภาคใต้ มาจากอินเดีย มาจากเมืองมอญ มาจากเมืองละโว้ และมีถิ่นกำเนิดอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช กษัตริย์ในราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชทรงเป็นกษัตริย์ในท้องถิ่นภาคใต้ ได้ปรากฏเรื่องราวอย่างชัดเจนขึ้นในประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 พระองค์ทรงปกครองเมืองอื่นมาก่อน ภายหลังเกิดไข้ห่าระบาดหรืออาจเกิดสงครามแย่งชิงอำนาจในเมืองนั้น จนทำให้คนล้มตายลงเป็นจำนวนมาก จึงต้องอพยพผู้คนที่เหลือเดินทางมาสร้างเมืองใหม่บนหาดทรายแก้ว ทรงเป็นผู้นำชุมชนในการสร้างบ้านแปงเมือง และสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าขึ้นบนหาดทรายแก้ว พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงขนานนามเมืองใหม่ว่า “เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร” เมื่อเสด็จมาครองเมืองนครศรีธรรมราชทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่ง คือ การสร้างสรรค์และบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์และคณะสงฆ์ ตามหลักฐานในศิลาจารึกวัดหัวเวียงหลักที่ 1 และหลักที่ 2 กล่าวว่าพระเจ้าจันทรภาณุผู้เป็นใหญ่แห่งตามพรลิงค์ หมายถึงเมืองนครศรีธรรมราช เป็นพระราชเจ้าผู้ทรงธรรมและสิริ (ศรี) ที่ทรงเสมอกันกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียและธรรมราชาที่เป็นธรรมาโคกองค์อื่นๆ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นธรรมราชาและทรงฉลาดในราชานิติ ทรงมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ต่อมาเมื่อพระองค์ครองเมืองนครศรีธรรมราชและทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์แล้วทรงได้พระนามใหม่ว่า “ศรีธรรมมาโคกราช” หรือ “พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช” ในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ได้มีหัวเมืองน้อยใหญ่ทั้งมวลได้มาช่วยเหลือ หากเมืองใดมาช่วยไม่ทันการก่อสร้างก็ได้ฝังทรัพย์สมบัติที่

นำมาเป็นพุทธรูปเอาไว้ตามสถานที่ต่างๆ เช่น ตามถ้ำ เป็นต้น นอกจากนี้พระเจ้ากรุงลังกาและเจ้าเมืองหงสาวดีได้มาช่วยด้วย จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ได้สะท้อนให้เห็นตรงกันว่าเมืองขึ้นทั้ง 12 เมืองหรือเมืองสิบสองนักษัตรได้ “มาช่วยทำอิฐปูนก่อพระมหาธาตุขึ้น” แต่ต้องประสบกับปัญหาที่สำคัญคือ การเกิดไข้ทำให้ผู้คนล้มตายเมืองร้างอยู่เป็นเวลานาน ต่อมาได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้สืบต่อมา หลังจากทีพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์แล้ว สร้างเมืองสิบสองนักษัตรขึ้นมาเป็นเมืองบริวารของเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อให้เมืองนักษัตรเหล่านั้นมีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงและสร้างสรรค์พระบรมธาตุเจดีย์ ขณะเดียวกันการดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ทั้ง 4 คณะที่ได้รับการมอบหมายจากพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช คือ กากัฏฐ การาม กาศาต และกาเดิม แต่เดิมวัดพระมหาธาตุเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาเนื่องจากวัดนี้เป็นวัดประจำเมืองนครศรีธรรมราช ดังเช่นวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่เป็นวัดประจำกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมารัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมธาตุเจดีย์มีความชำรุดทรุดโทรมจึงทรงพระราชดำริให้นิมนต์พระสงฆ์มาอยู่จำพรรษา เพื่อดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์และวัด ทรงพระราชทานนามวัดให้ใหม่ว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” เมื่อ พ.ศ. 2468

5.1.2 องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรม-ราช ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 3 เรื่อง คือ

เรื่องที่ 1 นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์ตุคามรามเทพ โดยมี ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล เป็นผู้ทำการวิจัย

เรื่องที่ 2 ปรัชญาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีนายสันติ อุณจะนำ เป็นผู้ทำการวิจัย

เรื่องที่ 3 คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีพระมหาประทีป เขมจารี เป็นผู้ทำการวิจัย

โครงการวิจัยทั้ง 3 เรื่อง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบเดียวกัน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสำรวจเอกสารเป็นหลัก และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ และการจัดสัมมนากลุ่มนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเป็นรายงานการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยโดยสรุปมีดังนี้

ก. การเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่อง “จตุคามรามเทพ” เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนฐานที่สนองความต้องการของผู้คนในยุคสังคมปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกดึงให้เข้ามาร่วมกับบริบททางสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเชื่อและวัฒนธรรมทางสังคม จตุคามสร้างความเชื่อหรือความเชื่อ (บนฐานวัฒนธรรมประชานิยม) สร้างจตุคาม การพิจารณาประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นข้อบ่งชี้ประการสำคัญถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อในยุคปัจจุบัน

จากปรากฏการณ์จตุคามที่ปรากฏ จะพบว่าสังคมไทยถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นพุทธศาสนิกชน และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความอ่อนแอของพระพุทธศาสนาว่าไม่สามารถเข้าถึงจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง เพราะพระพุทธศาสนาจะปฏิเสธลัทธิเนื่องด้วยความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีลักษณะการอ่อนวอนต่ออำนาจภายนอกทุกรูปแบบ ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะไม่ได้ปฏิเสธเทพเทวดา แต่ก็ไม่ได้สอนให้อ่อนวอนหรือพึ่งพิงอยู่ที่เทพหรือเทวดา แต่คำสอนของพุทธศาสนานั้นสอนให้กระทำด้วยความเพียร ไม่ใช่ให้วอนร้องขอเหมือนที่ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพที่กำลังเป็นอยู่ กรณีของการอ่อนวอนและหวังผลตอบแทนตาลจากองค์จตุคามรามเทพ จึงไม่ใช่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ด้วยพื้นฐานความเชื่อของชาวพุทธที่หวังผลตอบแทนตาล เชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ดูขัดกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไป รวมทั้งกรณีการปลุกเสกจตุคามรามเทพของพระสงฆ์ก็มีคำถามเช่นกันว่า จะเป็นการส่งเสริมให้ชาวพุทธหลงมกมายหรือไม่ เพราะแทนที่จะไปสร้างสติปัญญาให้กับคนกลับไปส่งเสริมให้คนลุ่มหลงมัวเมา

จากกรณีปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพดังกล่าว จึงเป็นเครื่องเตือนสติสังคมไทยได้เป็นอย่างดีว่า トラบใดที่แนวคิดแบบพุทธศาสนาไม่สามารถติดตั้งอยู่ในปัญญาของคนได้ จตุคามรามเทพเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่ง เป็นเพียงอาการเดียวเท่านั้นที่แสดงออกมาแล้ว แต่トラบใดที่โรคยังไม่หายหรือยังมีสาเหตุของโรคอยู่อีก อาการแบบนี้ก็ยังคงแสดงอาการออกมาได้อีก นั่นคือ ความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ๆในอนาคตจะถูกวัฒนธรรมประชานิยมในสังคมใส่ความหมาย จนกลายเป็นความเชื่อที่ถูกสร้างให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนในโลกวัตถุนิยมอย่างปัจจุบัน เพราะการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน สร้างความซับซ้อนในการใช้ชีวิตของผู้คนมากขึ้น กล่าวคือ มีปัจจัยและเงื่อนไขหลายประการที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิต ทำให้ปัญหาที่ผู้คนต้องเผชิญนั้นกลายเป็นปัญหาภายใต้ฐานของความสลับซับซ้อน ทั้งนี้ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขต่างๆที่สามารถส่งผลถึงกันและกันได้โดยไม่มีพรมแดนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลให้ ความหมายในการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมเกิดการแปรเปลี่ยนตามไปด้วยในหลายมิติ

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว สามารถแสดงให้เห็นถึงว่าจตุคามรามเทพมีผลต่อสำนึกและศักดิ์ศรีของความเป็นนครศรีธรรมราช การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ และขยายผลนวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ สามารถนำไปขยายผลการ

เรียนรู้พุทธธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาได้จัดสภาพของสถานศึกษาในทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นมีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ สปัปฐังเสวะ สัทธัมมัสสวะ โยนิโสมนสิการ และธัมมานุธัมมปฏิบัติ จะสามารถถ่ายทอดหลักพุทธธรรมสู่เยาวชนได้โดยอาศัยปรากฏการณ์ดังกล่าว

ข. ปรีชาธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ผู้คิดและผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ คงหมายเอาเขาพระสุเมรุ (หรือสิเนรุราช) และเขาไกรลาส อันเป็นที่สถิตของพระพรหมตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มาเป็นแผนผังการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ รูปแบบในบริเวณองค์พระบรมธาตุคงจะถ่ายทอดมาผังจักรวาลนั่นเอง เพราะแนวคิดผังจักรวาลตามคติไตรภูมิเป็นแนวคิดทางสถาปัตยกรรมในสมัยนั้น ในส่วนที่เป็นปรีชาธรรมขององค์ลักษณะของพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราช ปราชญ์เมืองนครศรีธรรมราชใช้มาตราไทยเดิมมาใช้ให้คนได้คิดเพื่อเข้าหาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา แทนที่จะใช้คำว่า 37 วา 5 คืบ ให้มาใช้มาตราไทยให้ครบเส้น วา คอก คืบ นี่คือภูมิปัญญาอันชาญฉลาดหลักแหลมของบรรพชนชาวนครศรีธรรมราช ที่ได้ใช้จำนวนนับผนวกกับศิลปะเชิงช่างเพื่อประกาศพระธรรม ในการใช้มาตรวัดความกว้าง สูง ยาว และประกอบด้วยศิลปะเชิงช่างเป็นประดิษฐ์กรรมให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก เพื่อนำหมู่ชนเดินทางเข้าสู่พระนิพพาน ทั้งหมดนี้คงจะเป็นแนวทางการเรียนรู้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ผู้ใดเดินทางไปนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ควรทำจิตใจให้เข้าถึงพระรัตนตรัย มององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ให้เห็นธรรม ตามพระพุทธดำรัสที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต

นอกจากนี้ พระบรมธาตุเจดีย์และบิรवारที่สร้างเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นผลงานทางภูมิปัญญาเชิงช่างชั้นสูงของคนในยุคหนึ่ง ซึ่งได้ส่งข้อความผ่านพระบรมธาตุ เจดีย์และบิรवारที่สร้างเป็นองค์ประกอบกับพระบรมธาตุเจดีย์ มีทั้ง จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม แสดงออกถึงวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ปรีชาธรรมและอำนาจ ดังนั้น พระบรมธาตุเจดีย์จึงสามารถสร้างสุนทรียภาพให้แก่ผู้ที่ได้กราบไหว้บูชา ได้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาและรับรู้และซาบซึ้งในคุณค่าของของภูมิปัญญาเชิงช่าง ทำให้เกิดความซาบซึ้งใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เพียรสร้างสรรค์ความดี ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดและเป็นกลไกเชื่อมโยงประเพณีหลายประเพณีที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นแสดงบทบาทออกมาเป็นตัวส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมจิตใจแสดงออกมาถึงความมีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกล้ำค่าของบรรพชน

จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาปรีชาธรรมความและเชื่อที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ทั้ง 2 ประเด็นหลัก คือ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม คุณค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนประเด็นย่อยมี 6 ประเด็น คือ คุณค่าต่อครอบครัวและเครือญาติ คุณค่าทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน คุณค่าต่อศาสนา

คุณค่าทางด้านความส่งเสริมจริยธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์และคุณค่าด้านภูมิปัญญาเชิงการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ คุณค่าทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วล้วนแต่มาจากพระพุทธรูปศาสนาทั้งสิ้น ชาวนครศรีธรรมราชให้ความสำคัญกับพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดความเชื่อที่ส่งผลให้เกิดประเพณีต่างๆ ที่ตั้งามีประวัติความเป็นมาอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ชาวนครศรีธรรมราชต้องมีบทบาทสำคัญเป็นตัวขับเคลื่อนเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์พระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นมรดกธรรมทางสังคมเอาไว้

ค. องค์ความรู้เรื่องคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ผ่านเครื่องสักการบูชา คตินิยมเรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลและก่อนยุคพระเวท ซึ่งเป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์อินเดียเกิดขึ้นในอินเดีย โดยที่แนวความคิดในยุคนั้นมีลักษณะเป็นวิญญาณนิยม (Animism) ถือว่ามีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่มีต้นกำเนิด มนุษย์จึงต้องบูชา เช่น สรรพ เพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้วิญญาณบันดาลโทษหรือภัยพิบัติแก่ตน ซึ่งต่อมาวิญญาณก็ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้าและแนวความคิดแบบวิญญาณนิยมก็ได้พัฒนาไปเป็นพหุเทวนิยม (Polytheism) ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าประกาศคำสอนที่เรียกว่าพุทธศาสนา ในท่ามกลางวิถีปฏิบัติตามแนวของวิญญาณนิยมนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิวัติแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมเสียหลายประการ ทรงเห็นว่าการเชื่อในอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลายที่แสดงออก ด้วยการอ้อนวอนบูชาญานั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระองค์จึงได้สอนชาวอินเดียใหม่ว่า ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติคือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันอย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ดลบันดาลของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นทรงเรียกว่า “ธรรม” จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับธรรมเป็นเรื่องหลัก แม้ในเรื่องการบูชาที่จากเดิมมีการบูชาเทพกันนั้น พระองค์ก็ทรงเน้นให้บูชาธรรมและบุคคลผู้มีคุณธรรมเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากศิลปะยุคต้นๆ ของพระพุทธศาสนา ซึ่งผลจากการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนได้บูรณาการความเชื่อในพระพุทธศาสนาให้เข้ากับระบบความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น ซึ่งคติดังกล่าวสามารถย้อนหลังไปได้ไกลถึงอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งมีอายุประมาณ 4,500 – 3,500 ปีมาแล้ว พัฒนาการการบูชาในพระพุทธศาสนา คือการบูชาพระพุทธเจ้าหรือบูชาสิ่งแทนพระพุทธเจ้า ทั้งต้นพระศรีมหาโพธิ์ สังฆเวณียสถานและพระสถูปเจดีย์และพระบรมสารีริกธาตุในสมัยพุทธกาลนั้น เบื้องต้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความระลึกถึงพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพอย่างจริงใจ การยกย่องคุณของพระพุทธเจ้า และการได้พัฒนาคุณธรรมภายในตนเป็นสำคัญ ไม่นั่นที่ผลของการปฏิบัติว่าจะได้รับผลานิสงส์อย่างไร การบูชาสัญลักษณ์ในฐานะเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า การแสดงความเคารพนับถือสิ่งเหล่านั้นเท่ากับการได้แสดงออกต่อพระพุทธเจ้า ในทางกลับกันการประพฤติในทางเหี้ยมหยาม ไม่เคารพ ก็มีผลเช่นเดียวกับการ

ปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าเช่นกัน การแสดงออกทั้งหมดนี้เป็นการแสดงถึงความนับถือบูชาด้วยความศรัทธาซึ่งเป็นการสร้างเสริมคุณธรรมภายในตนไปด้วย

จากผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชนที่ศึกษาผ่านเครื่องสักการบูชา สามารถแบ่งคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) คติความเชื่อการบูชาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะบูชาเพื่อน้อมนำเอาคุณของพระรัตนตรัยมาฝึกฝนพัฒนาตน ให้เจริญก้าวหน้าหรือเพื่อนำมาแก้ปัญหาชีวิต เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ที่มุ่งปลดปล่อยบุคคลจากการพึ่งพาอำนาจภายนอกเป็นการพึ่งตนเอง โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด หลักการบูชาในพระพุทธศาสนามีความเป็นพิเศษในตัวเอง ไม่เหมือนกับลัทธิอื่นๆ เพราะเป็นการแสดงออกถึงธรรมในตัวบุคคลเพื่อเคารพต่อธรรมที่มีในบุคคลอื่นเป็นสำคัญ แก่นของการบูชาในพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของธรรมไปโดยปริยาย เพราะทั้งบุคคลที่บูชา บุคคลที่ถูกบูชาและพฤติกรรมที่แสดงออก รวมทั้งเป้าหมายของการบูชาล้วนมีธรรมเป็นหลักใหญ่ การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือเทพเจ้าในฐานะผู้บันดาลความสุขให้เลย

2) การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่คลี่คลายจากหลักการพุทธศาสนา แต่ไปอิงวิญญานนิยมและเทวนิยม คติความเชื่อในการบูชารูปแบบนี้ได้ผสมผสานกับวิถีปฏิบัติของพระพุทธศาสนาบางส่วน แต่ก็โอนเอียงไปทางวิญญานนิยมและไสยศาสตร์เสียมากกว่า เป็นการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ในฐานะสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะยกย่องพระบรมธาตุเจดีย์ในฐานะเทพที่มีอำนาจดลบันดาลเป็นต้น เป้าหมายของการบูชาตามลักษณะความเชื่อที่ว่ามานี้โดยส่วนมากอยู่ที่การได้มาซึ่งลาภ ยศ สรรเสริญ สุขหรือสิ่งที่น่าปรารถนาด้านวัตถุ มากกว่าการสร้างเสริมคุณธรรมในลักษณะพัฒนาตนสู่การบรรลุธรรมขั้นสูง

จะเห็นว่าคติความเชื่อในการบูชาตามข้อที่ 1) เป็นหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้ว การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการบูชาของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยซึ่งมีแนวคิดแบบวิญญานนิยมผสมกลมกลืนกันอยู่ วิถีปฏิบัติในการบูชาสิ่งต่างๆ ของชาวพุทธที่นำมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ดูเหมือนจะไม่ได้ให้ความสำคัญที่ธรรมหรือมีเป้าหมายที่ธรรมเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนตามนัยในพระไตรปิฎก แต่จะมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถา ความเชื่อในอำนาจเครื่องรางของขลังและอำนาจของเทพเจ้า พระภูมิเจ้าที่ต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่อย่างมากมายและหยั่งรากลึกมาอย่างยาวนาน จนทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆ ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เช่น การปลุกเสกพระเครื่อง การบวงสรวงเทพเจ้า ตลอดจนการบนบานขอबारมีความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ดลบันดาลในสิ่งที่ตนปรารถนา เป็นสิ่งชาวพุทธในภาคใต้ตลอดถึงในสังคมไทยกระทำกันอยู่โดยไม่ได้มีความรู้สึก

ว่าเป็นสิ่งที่ผิดแต่ประการใด แม้จะมีบางคนบางกลุ่มจะตำหนิว่าเป็นเรื่องมลายก็ตาม แต่คนส่วนมากก็ยังคงปฏิบัติตามความเชื่อของตนอยู่

เมื่อสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เกิดความขัดแย้งกันในการปฏิบัติระหว่างกลุ่มบุคคลสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งถือตามพระไตรปิฎกเป็นหลัก ยึดธรรมเป็นเรื่องสำคัญ มีเป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาตนสู่พระนิพพานหรือการพ้นทุกข์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งถือตามลัทธิประเพณีและค่านิยมดั้งเดิมไปพร้อมๆ กับยังมีการยึดถือคติความเชื่อแนวพุทธไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งจุดร่วมกันของการบูชาทั้ง 2 รูปแบบ ก็คือ การบูชาเป็นเรื่องของการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป้าหมายของการบูชาทั้งสองรูปแบบก็มีเป้าหมายสูงสุดเป็นอย่างเดียวกัน นั่นคือการบรรลุถึงมรรคผลนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา จึงขึ้นอยู่กับว่าจะทำอย่างไรที่จะพัฒนาความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาของกลุ่มคนที่มีคติความเชื่อในการบูชารูปแบบที่ 2 ให้ได้เข้าถึงแก่นธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงให้ได้

5.1.3 องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 2 เรื่อง คือ

เรื่องที่ 1 นวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช โดยมี ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ เป็นผู้ทำการวิจัย

เรื่องที่ 2 แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยมีพระครูสิริธรรมาภิต,ผศ.ดร. เป็นผู้ทำการวิจัย

ซึ่งงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบเดียวกัน คือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม แต่งานวิจัยเรื่องการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณมาเป็นส่วนเสริม คือ แจกแบบสอบถามแก่ผู้ร่วมกิจกรรมสวดด้านเพื่อประเมินความพึงพอใจในการร่วมกิจกรรม หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัย ซึ่งผลจากการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ก. องค์ความรู้ด้านการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นประเพณีมีมานานจนยากที่จะยืนยันได้แน่ชัดว่าเริ่มในสมัยใดแต่ จากการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความเป็นมาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเกิดจากการที่ได้มีชาวอินทปัตย์ จำนวน 100 คน เดินทางโดยเรือผ่านมาทางนครศรีธรรมราช นำผ้าพระภุชที่เขียนเป็นภาพพุทธ

ประวัติ เพื่อนำไปสักการบูชาพระบรมธาตุ แต่เกิดพายุและคลื่นซัดเรือจมอับปาง ทำให้ลูกเรือเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก รอดตายเพียง 10 คนเท่านั้น ผ้าพระบฏก็ถูกคลื่นซัดขึ้นฝั่งที่ปากพนัง ชาวปากพนังไปพบเข้า จึงนำมาซัดก็เห็นภาพพุทธประวัติบนผืนผ้า จึงนำไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เพื่อประกาศหาเจ้าของ จึงทราบว่าเป็นชาวศรีลังกาที่รอดชีวิตมาแสดงตนเป็นเจ้าของ ที่มีเจตนาจะไปบูชาพระบรมธาตุ เมื่อเห็นว่าผ้าพระบฏได้อยู่ในเมืองของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชแล้ว ก็เลยถวายให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราช นำไปห่มพระธาตุเจดีย์ เพื่อเป็นพุทธบูชา เลยกลายเป็นประเพณีที่ได้ทำสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

การที่ชาวนครศรีธรรมราชนำผ้าไปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ด้วยการโอบรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งถือว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเสมือนพระพุทธเจ้าเป็นการบูชาที่สนิทแนบกับพระพุทธองค์ เพราะพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความเชื่อว่า การทำบุญและการกราบไหว้บูชาที่ได้กุศลจริงจะต้องปฏิบัติต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า และใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าให้มากที่สุด เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว ก็ยังมีสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าอยู่ ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูป การกราบไหว้บูชาสิ่งเหล่านี้เท่ากับเป็นการกราบไหว้บูชาต่อพระพักตร์พระพุทธองค์เช่นเดียวกัน

ขั้นตอนและพิธีกรรมในการห่มผ้าขึ้นธาตุ

1. ขั้นตอนเตรียมก่อนการห่ม คือ การเตรียมผ้าห่มพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งมักจะนิยมใช้สีขาว เหลือง และแดง พุทธศาสนิกชนคนใดต้องการห่มผ้าพระธาตุ จะเตรียมผ้าขนาดความยาวตามความต้องการของตน แต่ส่วนมากจะนำผ้ามาเย็บต่อกัน ซึ่งเป็นขนาดที่สามารถห่มพระธาตุรอบองค์ได้ หากใครต้องการทำบุญร่วมด้วยก็จะบริจาคเงินสมทบ การตกแต่งผ้าห่มพระธาตุ บางคนประดิษฐ์ตกแต่งชายขอบผ้าประดับด้วยริบบิ้น พู่ห้อย แพรพรรณ ลวดลายดอกไม้สวยงาม แต่ผ้าห่มพระธาตุผืนพิเศษ จะเขียนภาพพุทธประวัติทั้งผืนยาว โดยช่างผู้ชำนาญเขียนภาพ แสดงให้เห็นความถึงความตั้งใจ ความมานะ พยายาม ในการทำผ้าพระบฏขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชาของพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ในปัจจุบันผ้าห่มพระธาตุส่วนใหญ่เป็นผ้าผืนยาวเรียบ ๆ ธรรมดา

2. การจัดขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุ และการถวายผ้าขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุ มาจากหลายทิศทางแต่ละคนต่างเตรียมผ้ามาเอง ใครจะแห่ผ้าขึ้นธาตุในเวลาใด ก็ได้ตามสะดวก ตลอดทั้งวันจึงมีขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุโดยมิได้ขาด และมักจะมีดนตรีนำหน้าขบวนเครื่องดนตรีมีเพียงน้อยชิ้น ส่วนมากแทบทุกคณะจะมีคณะกลองยาวเป็นดนตรีนำขบวน ซึ่งบรรเลงจังหวะที่ครึกครื้น เพื่อช่วยให้เดินสะดวก ขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุจะยืนแถวเรียงเป็นริ้วขบวนยาวไปตามความยาวของผืนผ้า ทุกคนทูลชูผ้าพระบฏไว้เหนือศีรษะ ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าผ้าพระบฏเป็นเครื่องสักการะพระพุทธเจ้า จึงควรแก่การบูชาจะถือไว้ในระดับต่ำกว่าศีรษะไม่ได้โดยเด็ดขาด

วิธีการถวายผ้าพระบฏ เมื่อขบวนแห่ผ้าขึ้นธาตุถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้ว จะทำพิธีถวายผ้าพระบฏ เพื่อเป็นพุทธบูชา โดยมีหัวหน้าคณะกล่าวนำผู้ร่วมขบวนว่าตามพร้อมกัน

3. การนำผ้าขึ้นห่มพระธาตุ หลังจากทุกคนกล่าวคำถวายผ้าพระบฏเรียบร้อยแล้ว จะแห่ทักษิณาวัตร รอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ 3 รอบ แล้วนำผ้าเข้าสู่วิหารพระทรงม้า (พระวิหารมหาภิเนษกรมณ์) ซึ่งมีบันไดขึ้นสู่ลานภายในกำแพงแก้วล้อมฐานพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนนี้อยู่ที่ร่วมในขบวนแห่จะส่งผู้แทนสมทบกับเจ้าหน้าที่ของวัดนำผ้าพระบฏขึ้นโอบรอบพระบรมธาตุเจดีย์ ที่ไม่สามารถขึ้นไปบนกำแพงแก้วได้หมดทั้งขบวนเพราะประตูค่อนข้างแคบ

จากประเพณีดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนภาคใต้ ที่มีจิตใจแน่วแน่ที่จะบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ปีหนึ่งจะต้องมาห่มผ้าพระธาตุครั้งหนึ่งไม่ให้ขาด ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จึงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวนครศรีธรรมราช ที่ยึดมั่นอยู่ในพุทธศาสนา และแสดงให้เห็นว่าองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชนทั่วทุกทิศ จึงประสงค์มาห่มผ้าพระธาตุอย่างพร้อมเพรียงกันทุกๆ ปี

เดิมที่การแห่ผ้าขึ้นธาตุกระทำในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นประจำปี แต่ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่ากระทำในวันใด อาจจะเปลี่ยนแปลงกำหนดวันไปตามความเหมาะสมทุกๆ ปีก็ได้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กำหนดให้มีประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเมื่อนครศรีธรรมราช ในวันขึ้น 15 เดือน 6 ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา จนถึงสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุอีก ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ถ้าปีใดเป็นอธิกมาส เดือน 8 สองครั้ง ถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 และวันขึ้น 15 เดือน 6 เป็นวันแห่ผ้าขึ้นธาตุ และปัจจุบันประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุได้ยกระดับเป็นประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ ที่มีชาวพุทธนานาชาติในประเทศใกล้เคียงเช่น ศรีลังกา มาเลเซีย กัมพูชาเข้าร่วมขบวนแห่ด้วย ซึ่งในแต่ละปีจะจัดอย่างยิ่งใหญ่

ประเพณีนี้จึงมีคุณค่าต่อสังคมจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฉะนั้นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ นครศรีธรรมราช ต้องกระทำให้ชัดเจน และพยายามรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด จะต้องปลูกจิตสำนึกของเยาวชนและประชาชนรุ่นใหม่ให้เห็นความสำคัญ เพื่อที่ได้ช่วยกันสืบทอดและรักษาให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

ข. องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช คำว่า สวดด้าน หมายถึง การที่มีปราชญ์ชุมชนมานั่งอ่านหนังสือต่างๆ เช่น หนังสือนิทาน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น

นำมาอ่านให้ลูกาสกอบาสิกาฟังเป็นทำนองภาษาถิ่นได้ ก่อนเวลาพระแสดงธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ตลอดทั้งปี ภายในวิหารคตรอบพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งจะมีพระพุทธรูปวางเรียงรายทั้ง 4 ทิศ มีจำนวนทั้งหมด 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกกันว่าพระดำน เพราะฉะนั้น จึงเรียกประเพณีนี้ว่า “**ประเพณีสวดดำ**” ซึ่งนับเป็นประเพณีเก่าแก่และสำคัญประเพณีหนึ่งที่มีปรากฏเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ครั้งอดีต ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้สั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง

ประเพณีสวดดำมีคุณค่าทั้งแก่ผู้ฟังและผู้สวด และแก่สังคมตลอดถึงพระพุทธศาสนา ในส่วนของผู้ฟังได้ก่อให้เกิดประโยชน์ ได้ฟังสาระจากการสวดหรือการอ่านหนังสือ ได้ทั้งความรู้คติสอนใจ และความเพลิดเพลิน ส่วนผู้สวดได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือ นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดที่ช่วยให้คนรักการอ่านหนังสือและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการฟังแก่ผู้ฟังได้นอกจากนี้ยังได้ทราบข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง ส่วนคุณค่าต่อผู้สวดทำให้ได้รับเกียรติและยอมรับนับถือจากประชาชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกทักษะในการใช้ภาษา เพราะในการสวดนั้นจะต้องอ่านเสียง เล่นทำนองเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ไปร่วมทำบุญที่วัดและยังเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมของชาวนครศรีธรรมราชในฐานะปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งทางด้านภาษาและวรรณกรรม ไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง สรุปได้ว่าองค์ความรู้และภูมิปัญญาของประเพณีสวดดำ สามารถสรุปได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสติปัญญา
2. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์
3. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสังคม

นอกจากนี้ ประเพณีการสวดดำยังสามารถอบรมปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มีจิตใจเอื้ออารี ส่งผลให้ดำรงตนเป็นคนที่ประพฤติดี มีความสามัคคี รู้จักปรับตัวเข้าหากันและกัน รวมถึงการรู้จักปรับตัวในสังคม เพราะนอกจากเนื้อหาในบทสวดจะมีอิทธิพลในด้านนี้แล้ว ผู้นำสวดก็มีบทบาทเป็นอย่างมาก สรุปได้ว่าประเพณีการสวดดำมีส่วนในการส่งเสริมความรักในสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคม จึงเป็นประเพณีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นอย่างยิ่ง

ประเพณีการสวดด้าน ได้สูญหายไปจากจังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณ 20 ปี ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคกราช ได้ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาใหม่ โดยยังคงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของ ประเพณีสวดด้านดั้งเดิมเอาไว้ คือ ทำนองการสวดภาษาถิ่นภาคใต้ สถานที่สวดยังคงใช้พระวิหารคด ภายใน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แต่มีการปรับปรุงแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยในบางส่วน เช่น รูปแบบ การสวด จากเดิมที่มีผู้สวดให้ประชาชนนั่งฟัง ปัจจุบันให้ประชาชนสวดไปพร้อมๆ กัน หนังสือที่ใช้สวด จาก เดิมใช้วรรณกรรมพื้นบ้านบ้าง นิทานบ้าง ปัจจุบันมีการประกวดบทสวดด้านและนำมาใช้สวด เป็นต้น ถึงแม้ จะมีการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาให้เป็นที่รู้จักในสมัยปัจจุบัน แต่การที่จะทำให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงเป็น มรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนารูปแบบและ การบริหารจัดการด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบและเป็นเอกภาพ มิฉะนั้นอาจจะทำให้ประเพณีนี้แม้จะฟื้นฟู ขึ้นมาก็จะไม่สามารถได้รับความสนใจหรืออาจจะสูญหายไปอีกครั้งก็เป็นได้

แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการสวดด้าน ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และ แผนพัฒนา เพื่อมีให้องค์ความรู้ในเรื่องของการสวดด้านสูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องการ สวดด้านมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน และผู้ที่สนใจ และจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ร่วมกันภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อต่างๆ อีกทั้งควรเพิ่มการตระหนักรู้และจิตสำนึกในการร่วมกันสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาการสวดด้าน ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนต่อไป

5.1.4 แนวทางการสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์

การจัดการเรียนรู้ของประชาชนในสังคมในปัจจุบันและอนาคต จะเป็นสังคมที่ท่วมท้นด้วยกระแส ข้อมูลและข่าวสาร การที่จะให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ จึงจะสามารถถ่ายทอดองค์ ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากชุดโครงการวิจัย ซึ่งมีโครงการวิจัยย่อย 6 โครงการ ได้ ประมวลองค์ความรู้เป็น 3 ด้าน คือ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ และองค์ ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งการจะถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ จะต้องมີนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ เหมาะสม ซึ่งนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์สามารถที่จะกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึงหนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เช่น หนังสือ หลักสูตรท้องถิ่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร เป็นต้น ที่ผ่านการออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

2. สื่อเทคโนโลยี เช่น เว็บไซต์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Assisted Instruction) แผ่นซีดีรอม หรือสื่อการเรียนการสอนแบบ E-Learning เป็นต้น

3. นวัตกรรมการเรียนรู้แบบอื่นๆ นอกเหนือจาก 2 ชนิด ที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ กิจกรรมกระบวนการการจัดนิทรรศการ การทำโครงการ เป็นต้น เพื่อเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมประชุมและมติดกลงที่จะออกแบบนวัตกรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ ในรูปแบบของหนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งในการจัดทำนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ ใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2531 : หน้า 12) มาเป็นกรอบในการสร้างนวัตกรรม ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) A = Analysis วิเคราะห์ความต้องการ ความจำเป็นในการพัฒนานวัตกรรม

2) D= Design การออกแบบนวัตกรรม ประเด็นสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ตระหนักในการออกแบบนวัตกรรมในครั้งนี้ 3 ด้าน ด้วยกัน คือ ด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) ด้านประสิทธิผล (Productivity) ด้านความประหยัด (Economy)

3) D = Development การพัฒนานวัตกรรม คณะผู้วิจัยจึงได้เริ่มดำเนินการพัฒนานวัตกรรม ดังนี้

- ประชุมวางแผนหารือร่วมกับบุคลากรผู้รับผิดชอบฝ่ายต่างๆ
- กำหนดแก่นสาระของเรื่อง (Theme) เพื่อกำหนดกรอบความคิด
- การตรวจสอบความถูกต้องของโครงเรื่องและเนื้อหา
- การทดลองใช้นวัตกรรมคือ หนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์
- การจัดพิมพ์หนังสือคู่มือการเรียนรู้ออกเผยแพร่ (PRODUCTION)

4) I = Implementation การนำหนังสือคู่มือไปใช้ประโยชน์

5) E = Evaluation การประเมินผลนวัตกรรม ใน 3 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านความเป็นนวัตกรรม ด้านองค์ประกอบด้านกระบวนการพัฒนานวัตกรรม และด้านคุณค่าของนวัตกรรม

5.1.5 แนวทางการเผยแพร่คู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

หลังจากทีมผู้วิจัยได้ร่วมกันสร้างคู่มือการเรียนรู้ องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเรียบร้อยแล้ว การเผยแพร่วรรณกรรมนี้ จึงเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การยอมรับและเป็นขั้นตอนของการขยายผลวรรณกรรมให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ซึ่งแนวคิดในการเผยแพร่วรรณกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้แนวคิดการเผยแพร่แบบผสม (Eclectic Process of Change Model) คือ นำเอารูปแบบการเผยแพร่หลายๆ วิธีการมาผสมผสานกัน ซึ่งแนวคิดการเผยแพร่แบบนี้มีขั้นตอนสำคัญๆ ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นศึกษาชุมชนและศึกษาปัญหาของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นแสวงหาวิธีการเผยแพร่และการแสวงหาความร่วมมือ

ขั้นตอนที่ 3 ทำให้วรรณกรรมเป็นที่ยอมรับ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

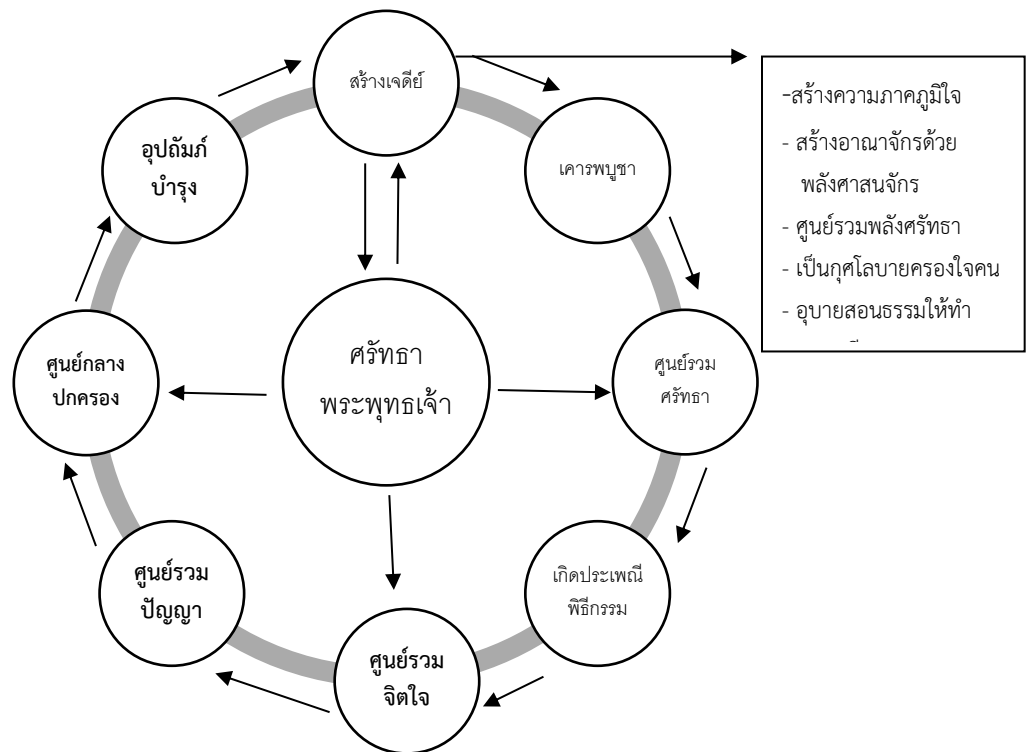
5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากเป็นเมืองประวัติศาสตร์และศูนย์กลางของพระพุทธศาสนามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 หรือประมาณ 1,800 ปีมาแล้ว เป็นราชธานีแห่งแรกของไทยที่มีร่องรอยความเจริญของพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้แล้ว ก็ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นความศรัทธาความผูกพันของพุทธศาสนิกชน มีความเป็นชุมชนที่หลอมรวมกันขึ้นจากความหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาเข้ามาเป็นเมืองนครศรีธรรมราช โดยมี พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นสัญลักษณ์ของศรัทธา นอกจากจะเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีความสำคัญต่อการเป็นศูนย์รวมจิตใจ ความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของภาคใต้อีกด้วย โดยสะท้อนผ่านมาทางความศรัทธาความเชื่อเครื่องสักการบูชาและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างชัดเจน ประชาชนจำนวนมากมาเดินทางเข้ามาร่วมพิธีกรรมทางศาสนาปีละหลายครั้ง โดยอาศัยศรัทธาและประเพณีสำคัญๆ ที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความเคารพเทิดทูนในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่หลอมรวมใจกันอย่างชัดเจน

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงสิริ วิชิราพันธ์ (2538:148) ที่ได้ศึกษาพิธีกรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคมวัฒนธรรมพบว่า พิธีกรรมมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือเหนือธรรมชาติเข้มแข็ง และยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับกลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่แน่นแฟ้นขึ้น โดยการสร้างความหมายของการอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์ ความรู้สึก และการแสดงออกในแนว

เดียวกัน เมื่อได้ประกอบพิธีกรรมกลุ่มจะมีสำนึกร่วมกัน (Collective Consciousness) และยังพิธีกรรมนั้นๆ ได้กระทำซ้ำ ๆ กันเป็นระยะ ๆ ในเวลาที่เจาะจงแน่นอน ก็จะทำให้ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม

และจากการวิจัยพบว่าความศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จนก่อให้เกิด ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ หลากหลายกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคใต้ โดยเฉพาะ ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้น พื้นฐานของจารีตประเพณีและวิถีประชาของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสถาบันสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาและขัดเกลาทางสังคมให้เป็นสังคมอารยะมาตามลำดับๆ หากจะวิเคราะห์ห้วงมองให้เห็นภาพ ก็จะเห็นวงจรที่สืบเนื่องจากความศรัทธาใน พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้ได้เป็นอย่างดี คือ

ความศรัทธาของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นตัวแทนพระบรม ศาสดานั้น ยิ่งใหญ่เกินกว่าความศรัทธาธรรมดาโดยทั่วไป ที่เป็นนครศรีธรรมราชมาจนถึงทุกวันนี้ได้ เพราะมี พระบรมธาตุเจดีย์เป็นแรงบันดาลใจทำให้ผู้คนในอดีตเข้ามาก่อตั้งถิ่นฐาน และเป็นพลังดึงดูดที่สำคัญในการ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ประชาชน จนได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับบ้านเมืองมาจนถึงทุกวันนี้ เมือง นครศรีธรรมราชจึงได้รับพุทธานุภาพอันยิ่งใหญ่กว่าเมืองใดๆ ในภาคใต้ เมื่อเป็นดังนี้ จึงทุ่มเทความศรัทธา ให้กับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ และมีกระบวนการสร้างศรัทธา รักษาศรัทธา และสืบทอดศรัทธาอย่างรุ่นสู่รุ่นด้วย

กระบวนการอันชาญฉลาด เพื่อการทํานุบำรุงรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยกุศโลบายที่หลากหลาย ทำให้พระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการทํานุบำรุงรักษาอย่างเป็นรูปธรรม และยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธมาจนถึงวันนี้ได้นั้น ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี (2537 : 18) ที่กล่าวว่า กระบวนการสร้างระบบศรัทธาต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างมี 5 ขั้นตอน คือ

1. มีศรัทธาต่อพระบรมสารีริกธาตุ
2. สร้างพระบรมธาตุเจดีย์
3. สร้างตำนานพระบรมธาตุ
4. สร้างประเพณี เช่น แห่ผ้าขึ้นธาตุ , ประเพณีบูชาพระบรมธาตุ ฯลฯ
5. เชื่อมโยงพระบรมธาตุเจดีย์ กับปูชนียสถานแห่งอื่นๆ ในภูมิภาค

ด้วยพลังศรัทธาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้ก่อให้เกิดประเพณีเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีทั้งประเพณีราษฎร์และประเพณีหลวง ประเพณีในรอบชีวิต ประเพณีในรอบปี และประเพณีในรอบปีอย่างครบถ้วน ผู้ประกอบประเพณีก็มีทั้งส่วนบุคคล ส่วนชุมชน และส่วนรัฐบาล ประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นเครื่องแสดงออกถึงความศรัทธาเลื่อมใสในองค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างมั่นคง ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้มีคุณค่าต่อสังคมในทุกด้าน

สอดคล้องกับงานวิจัยของวิจัยของ จิตรา ขอนยาง (2532: 41-45) ที่ได้ศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน พบว่าคุณค่าอันเกิดจากปฏิบัติตามประเพณีมีคุณค่าดังนี้

ก) ด้านศาสนา ประเพณีมีคุณค่าต่อศาสนา ทำให้ผู้ปฏิบัติได้แสดงความกตัญญูทวาทิตต่อผู้มีพระคุณ ทำให้สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำความดี

ข) ด้านวัฒนธรรม ส่วนควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เป็นผู้ที่ประพฤติในทำนองคลองธรรม มีความสงบเกิดขึ้นในสังคม เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ และประเพณีบางประการเป็นเครื่องยกกฎเกณฑ์ทางสังคมไว้อย่างมีความหมาย เช่น การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

ค) ด้านเศรษฐกิจและการปกครอง คุณค่าทางด้านนี้ไม่แสดงออกตรงๆ แต่จะแฝงไว้อยู่ในการปฏิบัติ เช่น เป็นเครื่องหมายแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ เป็นจุดรวมแห่งความสามัคคี เพราะประเพณีเกิดจากการร่วมใจของชนในสังคม

แต่จากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร การเข้ามาแทนที่ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ต่างๆ

มากมาย ซึ่งรวมไปถึงการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก ส่งผลให้การดำรงชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในสังคมหันไปใช้ชีวิตแบบชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ที่เข้ามาสอดแทรกในทุกอณูของการดำรงชีวิตของคนรุ่นหลัง จึงทำให้คนรุ่นใหม่เกิดความห่างเหินกับรูปแบบศิลปวัฒนธรรมแบบเก่า จนนำไปสู่การสูญหายของวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า เพราะประเพณีวัฒนธรรมนี้มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา อยู่ในสภาพที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะในสังคมโลกยุคสมัยปัจจุบันที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆ ทันสมัย ย่อมส่งผลกระทบต่อประเพณีวัฒนธรรมและคติความเชื่ออันดั้งเดิมต่างๆ ของท้องถิ่นให้ค่อยๆ เสื่อมความนิยมไปได้ แต่จะไม่ถึงกับสูญหายไปเสียทีเดียว แต่จะค่อยๆ ลดความนิยมไปทีละน้อยๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปราณี วงษ์เทศ (2528 : 8) ที่กล่าวว่าไม่มีศิลปวัฒนธรรมใดที่อายุ ก็นายไป ทันทีทันใด หากจะมีลักษณะค่อยๆ เสื่อมความนิยมไปทีละน้อย สิ่งเหล่านี้ปรากฏมาแล้วจากอดีตมากมาย ทั้งมีหลักฐานชัดเจนและไม่มีหลักฐานชัดเจน

ดังนั้นการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมไทยเป็นหน้าที่สำคัญของคนทุกคนในชาติ โดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งในปัจจุบันหลายๆ ประเพณีมีความสุมเสี่ยงกับการสูญหายจากเมืองนครศรีธรรมราช เช่น ประเพณีสวดด้าน ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นต้น และกลับเป็นเรื่องราวที่ถูกกลืนและมองข้ามความสำคัญ จากกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรม ดังนั้น การจะรักษาวัฒนธรรมให้เข้มแข็งจะต้องวางรากฐานให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่ได้ตระหนักในคุณค่า เกิดความรักความหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง ซึ่งการจะสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมให้ดำรงคุณค่าอยู่ในสังคมสมัยใหม่ได้นั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการดำเนินการดังนี้

1. การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธภาคใต้ จะต้องมุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกเยาวชนและคนรุ่นใหม่ด้วยวิธีการต่างๆ และสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้มีความตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรที่จะส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือศูนย์การ

เรียนรู้ภายในชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรประเพณีวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไป แล้ว เช่น ประเพณีสวดด้าน เป็นต้น มาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

4. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอด

5. การถ่ายทอด โดยการรณรงค์ความรู้ของประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ผ่านมามีการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

6. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ประเพณีสวดด้าน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นต้น ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง ไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ

8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ หรือนักวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ได้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ เช่น มอบโล่รางวัลเป็นขวัญกำลังใจ เป็นต้น

ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่ทุกหน่วยงานในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้อง กับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จะต้องเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมรับผิดชอบโดยการกำหนดหรือจัดทำกิจกรรมใดๆ ขึ้นมาเพื่อช่วยกันรักษาและสืบทอดประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชให้คงอยู่ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษาวิจัยพบว่า องค์ความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช อันประกอบไปด้วยข้อมูลทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมทางภาษาวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ และองค์ความรู้ส่วนใหญ่จะคงอยู่กับตัวบุคคล เช่นปราชญ์ชาวบ้านซึ่งความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการในการนำเอาองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาจัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบ

2. จากผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปฏิบัติงานกันเป็นเอกเทศโดยขาดการเชื่อมโยงหรือประสานงานกันอย่างเป็นเอกภาพ ดังนั้น จึงควรสร้างกระบวนการ หรือทำหน้าที่ประสานงาน เพื่อให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อองค์ความรู้ สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และควรเป็นการพัฒนาเชิงระบบคือเชื่อมโยงกันทุกหน่วยงาน เพื่อให้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

3. จากการศึกษาพบว่าบางประเพณีที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีความเสี่ยงต่อการสูญหาย เช่น ประเพณีสวดด้าน เป็นต้น ดังนั้นทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึก สร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มากขึ้น โดยส่งเสริมให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา โดยควรเริ่มต้นสร้างความตระหนัก และ สร้างจิตสำนึกแห่งการเรียนรู้ ให้กับผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือกลุ่มนักร้อง กลุ่มผู้เรียนรู้โดยเฉพาะ เพราะกลุ่มผู้เรียนรู้เหล่านี้จะเป็นผู้ที่ศึกษาถ่ายทอด และรักษาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้อย่างยั่งยืนต่อไปได้

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1) ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดนครศรีธรรมราชด้านประเพณี วัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อให้สามารถนำรูปแบบการจัดการความรู้ไปใช้บริหารจัดการประเพณีในท้องถิ่นอื่นๆ ได้

2) ควรศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะต่างๆ ของภาคใต้ เช่น เพลงร้องเรือ เพลงบอก หรือในวรรณกรรมอื่นๆ เช่น บทหนังตะลุง บทไหว้ครูของมโนราห์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กาฬิก เต๊ะชั้นหมาก. (2550). **อนาคตและทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในปีพุทธศักราช 2540.**
- กิ่งแก้ว อัทธการ และธวัช ศิริสวัสดิ์. (2520). **คติชนวิทยา**. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521) **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- ฉันทนา เชื้อสถาปนศิริ. (2544). “ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ชุมแพ ศรีปัญญา. (2543). “ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุพระอานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม..
- ชำนาญ รอดเหตุภัย และ บุญยงค์ เกศเทศ. (2520) “**ความเชื่อ- ประเพณี**”ในคติชนวิทยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรวัฒนา..
- ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2531) **เทคโนโลยีการสอน : การออกแบบและพัฒนา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา. **ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. (2538.) กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- ดิเรก พรตตะเสน. (2522) **พระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 . นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.
- ทัศนีย์ ทานตวนิช. (2523) **คติชาวบ้าน**.ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน.
- ทรงรัตน์ ธนมาลาพงศ์. (2542). “พิธีเกี่ยวกับพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”. **รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม..
- ทรงสิริ วิจิรานนท์. (2538). “พิธีชิงเปรต: ประเพณีเทศกาลเดือนสิบในภาคใต้”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย..
- ธวัช ปุณโณทก. (2530.) **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัญชา พงษ์พานิช และปาริชาติ เรืองวิเศษ. (2537.) **เมืองคอน..จากแต่ก่อนถึงวันหน้า . สารคดีชุดนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี .

- บัญชา พงษ์พานิช. และวิรัตน์ ชีระกุล. (2529) “พระบรมธาตุเจดีย์กับศิลปวัฒนธรรมและสังคม นครศรีธรรมราช.” ใน เดือนสิบ 2529. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์..
- ปรีชา นุ่นสุข. รัตนธัมมณีอนุสรณ์ : ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระรัตนธัมมณี (แบน คณฐาภรณ์ เปี้ยญ)(2523) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.
- บุปผา บุญทิพย์. (2532) คติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชน จำกัด.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2538). วัฒนธรรมทางภาษา. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย..
- ปราณี วงศ์เทศ.” (2532.) ความเชื่อและระบบความเชื่อในสังคมไทย.” ในเอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะการเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทยหน่วยที่ 1-8. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปราณี วงษ์เทศ (2528) .“การเล่นพื้นเมืองและพิธีกรรมในสังคมไทย.” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ กรุงเทพฯ : เจาพญา.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2544) ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น..
- ประยุทธ์ หลงบุญ. (2540) พจนานุกรมมคร-ไทย สำนักเรียนวัดปากน้ำ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปากน้ำ. 2540.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2544) ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธศตวรรษที่ 11-19. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร”. รัตนธัมมณีอนุสรณ์. กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์. 2523.
- _____. “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร”. นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์. 2521.
- _____. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์. 2530.
- _____. ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช. 2540.
- ผาสุก มุทเมธธา.(2532). คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต.กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2543) พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระยาอนุมานราชธน. (2502). **คาถาอาคม**. กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา..

พระอริยานุวัตรเขมจารีเถระ (2533) **“ความเชื่อของชาวอีสาน”**. ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. บรรณาธิการ โดย เพ็ญศรี ตึก และ คนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูวรวิริยคุณ. “ราชวงศ์ตามพรลิงค์กับการพัฒนารัฐนครศรีธรรมราช: ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 –16” . **มณฑุทักษิณ** 4.15 (ตุลาคม – ธันวาคม 2551): 28 – 29.

พระปราโมทย์ กลิ่นละม้าย. (2549.) การศึกษาบทบาททางการปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช : กรณีศึกษา “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546.) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พร้อม มณีโชติ “พระพุทธศาสนาในป่าช้าใต้” **วารสารวิชา**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (มีนาคม – พฤษภาคม 2521) : 37.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข. (2529)”ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ของชุมชนโบราณภาคใต้” ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิเนศการพิมพ์..

พูนพิสมัย ดิสกุล. หม่อมเจ้าหญิง. (2522). **พิธีของทุกคน**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์บรรณกิจการพิมพ์.

พวงผกา คุโรวาท. (2539). **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น..

พระยาอนุมานราชธน. (2505). **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา..

มณี พะยอมพงศ์. (2529). **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**.เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่..

ยงยุทธ วรรณโกวิท. (2547). **ทองคำที่ใช้ในการบูรณปฏิสังขรณ์ปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่าง พ.ศ.2537 -2538**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร..

วิมล คำศรี.รองศาสตราจารย์. (2557).**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช มรดกธรรม นำสู่มรดกโลก ภาพลักษณ์จากวรรณกรรม**. นครศรีธรรมราช : ไทม์พริ้นติ้ง.

วิจิตรรา ขอนยาง. (2532).“การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน”**ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม..

วรรณสิริ นุ่นสุข. (2545).”ศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง”.**วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

- มหาวิทยาลัย. (2532.). **พระบาฬีปิกร.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.
 ธรรม อรรถวิภาคไพศาลย์. (2534) **นำขมนครศรีธรรมราช.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ดี แอล เอส.
 ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** ราชบัณฑิตยสถาน..
 รัชนิกร เศรษฐ์. (2532). **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด..
 วรรณสิริ นุ่นสุข. (2545). การศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุ
 ธรรมหาวิหาร อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีศึกษาดอกไม้เงินดอกไม้ทอง.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
 วิเชียร ณ นคร และคณะ. (2521). **นครศรีธรรมราชของเรา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน.
 _____. (2521). **นครศรีธรรมราช.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
 ศรีศักร วัลลิโภดม. (2542). **พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมือง
 โบราณ.
 _____. (2543). **ความหมายของพระบรมธาตุในอารยสยามประเทศ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 เมืองโบราณ..
 สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน.** กรุงเทพมหานคร : อักษราพัฒนา..
 สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. (2536). **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 โอเดียนสโตร์..
 เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2533). “ประเภทความเชื่อ”. ในวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ. **บรรณาธิการ
 โดยเพ็ญศรี ติ๊ก และคนอื่นๆ.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย..
 สุนันท์ อุดมเวช. (2524). **คติชนวิทยา.** เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี..
 สุพัตรา สุภาพ. (2541). **สังคมและวัฒนธรรมไทยค่านิยมครอบครัวศาสนาประเพณี.** กรุงเทพฯ : ไทย
 วัฒนาพานิช.
 สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์.(2529).”ความเชื่อของชาวไทย”.ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529.
 กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ.
 สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2533). **วรรณคดีเกี่ยวกับชนบประเพณี.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรี
 นครินทร์วิโรฒ.
 สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2536). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช
 จำกัด.

สุพัตรา สุภาพ. (2541). **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**. กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช..

สุพจน์ ทองเนื้อขาว. (2541). “ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านนาขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม..

อิสมาแอ สาละ. (2541). “ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา..

อารีรัตน์ แซ่คง. (2539). ”ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**” บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา สังขวิทยา..

สืบค้นออนไลน์

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แนวทางการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรภาคประชาชน**. <<http://www.ryt9.com/s/ryt9m/162280/>> 20 สิงหาคม 2558.

ผศ.สุปิยา ทาปทา. วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนา.
<<http://www.aac.ubru.ac.th/images/pdf/cultural.pdf>> 20 สิงหาคม 2552

สิตา สอนศรี. **โลกทัศน์ของชาวล้านนาจากประเพณี**. งานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
<http://www.culture.go.th/research/south/47_5.html> 20 สิงหาคม 2558.

รายงานการประชุม ครั้งที่ 3/2551 กรมการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัด วันพฤหัสบดีที่ 28 มีนาคม 2551 เวลา 09.30 น. ณ ห้องประชุมศรีวิชัย ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช

ข่าวจังหวัดนครศรีธรรมราช http://www.nakhontoday.com/detail_news.php?n_id=761

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557 สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา เดือน กันยายน 2557 http://www.cabinet.thaigov.go.th/bb_main31.htm >25 ส.ค. 58

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. **นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.2551-2553)**
http://rdo.psu.ac.th/rdopsu/index.php?option=com_content&task=view&id=133&Itemid=212

<http://www.drmanage.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538662815>>6สิงหาคม 2558

<http://library.dip.go.th/Industrial%20Innovation/www/inno1-01.html>

http://www.dei.ac.th/E-learn/L2/2lesson2_1.html เข้าถึงข้อมูล 10 ม.ค. 2559

ประวัติหัวหน้าชุดโครงการวิจัย/นักวิจัย

ชื่อนักวิจัยภาษาไทย พระครูสิริธรรมาภิรต, ผศ.ดร. Ass.Prof. Dr. Phrakhrusiridhammapirat

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน หมายเลข 3-8012-00387-53-5

ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาพุทธศาสตร์

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโสกราช

หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช

หมู่ ๕ วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000

โทร. 08-6644-4934 E-mail : phraborommatat@gmail.com

ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม 5 ประโยค
- ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (สาขาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มสธ.
- ปริญญาโท ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพุทธศาสนศึกษา) มมร.
- ปริญญาเอก ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาพุทธศาสนศึกษา) มมร.

สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ

- พระพุทธศาสนา, รัฐศาสตร์, สังคมศาสตร์

ประสบการณ์การทำงานวิจัย

1. พ.ศ. 2547 โครงการวิจัยเรื่อง “การนำคุณสมบัติของพุทธศาสนิกชนตามหลักอุบาสกธรรม ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาวิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช พ.ศ. 2547” (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)
2. พ.ศ. 2548 โครงการวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกที่ได้จากการเห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2548” (ผู้ช่วยนักวิจัย)
3. พ.ศ. 2549 โครงการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2549” (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)
4. พ.ศ. 2550 โครงการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในการในจังหวัดนครศรีธรรมราช” (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)

ประวัติคณະนักวิจัยร่วม

1. **ชื่อนักวิจัย** พระมหาทองเชิด กตปุญโญ (ช่างแก้ว), ผศ.ดร. Ass.Prof. Dr. PhramahaThongcherd
เกิด 13 เมษายน พ.ศ. 2502
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
หน่วยงานสังกัด สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนศาลายา-นครไชยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170
ประวัติการศึกษา
น.ธ.เอก ป.ธ. 4
ปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) ภาษาสันสกฤต มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปริญญาเอก Ph.D. (ภาษาสันสกฤต) มหาวิทยาลัยพาราณสี ประเทศอินเดีย
ประสบการณ์วิจัย
- การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศาสนทายาทให้ยั่งยืน พ.ศ. 2553 (ที่
ปรึกษาโครงการวิจัย)
2. **ชื่อนักวิจัย** พระครูธรรมธรมพงษ์ อุชฺจาโร (โกละกะ)
Phrakhruthammaton Sompong Uchujaro (Kolaka)
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 1-8014-00008-29-9
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขารัฐศาสตร์
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศกรราช
ประวัติการศึกษา ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ รัฐศาสตร์
3. **ชื่อนักวิจัย** พระปลัดสุริยา อาภาโค (รัตนญาติ) Phrapalad Suriya Apako (Rattanayat)
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3-8014-00331-88-6
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขารัฐศาสตร์
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศกรราช
ประวัติการศึกษา ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ รัฐศาสตร์

- 4 **ชื่อนักวิจัย** พระมหาประทีน เขมจารี Phramaha Pratin Kamajaree
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3920600280914
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
หน่วยงานสังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
 หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000
ประวัติการศึกษา นักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม 4 ประโยค
 - ปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต (สาขาการสอนภาษาอังกฤษ) มมร.
 - ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) ม.ราชภัฏนครศรีธรรมราช
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ ไทยคดีศึกษา
ประสบการณ์การทำงานวิจัย พ.ศ. 2551 โครงการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช (นักวิจัย) การศึกษาของภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช (นักวิจัย)
- 5 **ชื่อนักวิจัย** พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ ปสุโต) Phrakruworawiriyakun (Pramot)
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
หน่วยงานสังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
 หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000
ประวัติการศึกษา นักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม 4 ประโยค
 - ปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต (สาขาการสอนภาษาอังกฤษ) มมร.
 - ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) ม.ราชภัฏนครศรีธรรมราช
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ ไทยคดีศึกษา, ประวัติศาสตร์
ประสบการณ์การทำงานวิจัย พ.ศ. 2551 โครงการวิจัยเรื่อง “บทบาททางการปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช กรณีศึกษาจาก ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช (นักวิจัย)
- 6 **ชื่อนักวิจัย** พระมหาสมชาย กลยานธมโม,ดร., Dr. Phramaha Somchai kanlayanadhammo
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 5 8001 00087 35 7
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
ประวัติการศึกษา -พุทธศาสตรบัณฑิต พธ.บ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 -รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ร.บ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 -พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ศน.ด. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย .
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ รัฐศาสตร์การปกครอง ,พุทธศาสน์

- 7 **ชื่อนักวิจัย** ดร. ทิพมาศ เสวตวรโชติ **Tippamas Sawesvorashot, Ph.D.**
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3809900232761
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ และหัวหน้าฝ่ายจัดการศึกษา
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
 หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000
 โทร. 0-7534-0499 Fax 0-7535-7968 , E-mail : Tippamas5@hotmail.com
ประวัติการศึกษา -ครุศาสตรบัณฑิต เอกสังคมศึกษา
 - วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
 - ศีษศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มมร.
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ -พฤติกรรมศาสตร์ ,ระเบียบวิธีวิจัย
ประสบการณ์การทำงานวิจัย
 - การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักศึกษามหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยในพระสังฆราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2550
 - บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน
- 8 **ชื่อนักวิจัย** ดร. สันติ อุณจะนำ **Dr. Santi Unjanam**
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน หมายเลข 3-5106-00121-216
ตำแหน่งปัจจุบัน 1. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
 2. หัวหน้าฝ่ายกิจการนักศึกษา มมร.วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช
 หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000
ประวัติการศึกษา นักธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม 3 ประโยค
 - ปริญญาตรี ศาสนศาสตรศึกษา (สังคมวิทยา) มมร.
 - ปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ) ม.มหิดล
 - ปริญญาเอก ศีษศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บริหารการศึกษา) ม.มมร.
สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ พระพุทธศาสนา
ประสบการณ์การทำงานวิจัย
 1. พ.ศ. 2548 โครงการวิจัยเรื่อง “การนำหลักสันโดษไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)
 2. พ.ศ. 2548 โครงการวิจัยเรื่อง “การนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินงานของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเมืองนครนายก กลุ่ม 7 บ้านโพธิ์งาม ต.สาริกา จ.นครนายก (คณะผู้ร่วมวิจัย)
 3. พ.ศ. 2549 โครงการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2549” (ผู้ช่วยนักวิจัย)

13 **ชื่อนักวิจัย ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล** Assistant Professor Dr.Kesarin Manoonphol

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3-9499-00243-028

ตำแหน่งปัจจุบัน 1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8

2. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต วิชาชีพครู

3. คณะกรรมการตรวจสอบและประเมินคุณภาพการศึกษา มมร.

หน่วยงานที่สังกัด คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

1/34 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ต.ท่าจี่ อ.เมือง จ.นครศรีฯ 80280

โทร. 089-9098990 Fax 075-377440, E-mail M_kesarin@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี การศึกษบัณฑิต (คณิตศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
- ปริญญาโท การวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ปริญญาเอก การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ

- การวัดและประเมินผลการศึกษา การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร การศึกษากับชุมชน

ประสบการณ์การทำงานวิจัย

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น
กรณีศึกษาชุมชนวัดใหม่ (ท่าสาย) จังหวัดนครศรีธรรมราช (งบ สกว.ปี 2546) หัวหน้าโครงการวิจัย
2. การวิจัยและพัฒนาระบบติดตามประเมินผลการพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้แบบค่ายบูรณาการ
(งบวิชาชีพครู ปี 2547) หัวหน้าโครงการวิจัย
3. การพัฒนาระบบบริหารจัดการคุณภาพงานวิจัยบัณฑิตศึกษา สาขาไทยคดีศึกษา (งบ สกอ. ปี2528)
ผู้ช่วยนักวิจัย
4. การวิจัยและพัฒนาครูโรงเรียนเครือข่ายฝึกประสบการณ์วิชาชีพ เขตภูมิศาสตร์ภาคใต้ (งบกองทุน
พัฒนางานวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ปี 2549) นักวิจัย
5. การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการผลิตและพัฒนาครู เขตภูมิศาสตร์ภาคใต้ (งบ สกอ.ปี 2549) หัวหน้า
ชุดโครงการ
6. การพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมและจรรยาบรรณนักวิจัยในการสอนรายวิชาวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้
โดยใช้โครงงานเป็นฐาน
7. การพัฒนาเครือข่ายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชุมชนท่าจี่ จังหวัด
นครศรีธรรมราช (งบ สกว. ปี 2551)

14 **ชื่อนักวิจัย** ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 9303 00229 12 3

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับปริญญาโท สาขารัฐศาสตร์

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์

ประวัติการศึกษา รป.ด.รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ศน.ม. สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รป.ม. รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา

ศน.บ. ปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ รัฐศาสตร์, สังคมวิทยา, จิตวิทยา

ภาคผนวก

แบบฟอร์มการเขียนนวัตกรรม
คู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์
ตอน ประวัติศาสตร์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

ความสำคัญ

วัตถุประสงค์

- 1.....
- 2.....
3.

เนื้อหา แบ่งเป็นประเด็น คือ

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

แหล่งการเรียนรู้สำหรับค้นคว้าเพิ่มเติม

- 1.....
- 2.....
- 3.....

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.....
- 2.....
- 3.....

ประเด็นสำคัญที่ควรจำ

- 1.....
- 2.....
- 3.....

แบบประเมินนวัตกรรม
คู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

๑. องค์ประกอบด้านความเป็นนวัตกรรม

ตัวบ่งชี้ 1	1.ความเป็นมาของนวัตกรรม คือ คู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 – มีความเป็นมาที่สอดคล้องเหมาะสมกับนวัตกรรม มีความเป็นไปได้ร้อยละ 100 ระดับ 2 – มีความเป็นมาที่สอดคล้องเหมาะสมกับนวัตกรรม มีความเป็นไปได้ไม่เกินร้อยละ 50 ระดับ 1 – มีความเป็นมาที่ไม่สอดคล้องเหมาะสมกับนวัตกรรม สภาพปัญหาและความต้องการ
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้

๒. ด้านการพัฒนานวัตกรรม

ตัวบ่งชี้ 1	1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนานวัตกรรม
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สภาพปัญหา และความต้องการมีความเป็นไปได้ร้อยละ 100 ระดับ 2 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สภาพปัญหา และความต้องการ มีความเป็นไปได้ไม่เกินร้อยละ 50 ระดับ 1 - วัตถุประสงค์และเป้าหมายไม่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สภาพปัญหาและความต้องการ
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 2	2. การใช้หลักการแนวคิด ทฤษฎีในการพัฒนานวัตกรรม
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 - มีการสังเคราะห์ หลักการแนวคิด ทฤษฎี มาประยุกต์ใช้ได้สอดคล้องสภาพปัญหา หรือความต้องการในการพัฒนานวัตกรรม ระดับ 2 – ใช้หลักการ แนวคิด ทฤษฎีถูกต้องตามหลักวิชา และสอดคล้องกับสภาพปัญหา หรือความต้องการพัฒนา ระดับ 1 – ใช้หลักการแนวคิด ทฤษฎี แต่ไม่สอดคล้อง
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้

ตัวบ่งชี้ 3	3. การออกแบบนวัตกรรม
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 – มีการออกแบบพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการ บริบท หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ครอบคลุมกระบวนการพัฒนาและมีความเป็นไปได้ ระดับ 2 – มีการออกแบบพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการ หรือบริบท หรือหลักการ หรือแนวคิด ทฤษฎี ครอบคลุมกระบวนการพัฒนา และมีความเป็นไปได้ ระดับ 1 - มีการออกแบบพัฒนานวัตกรรมสอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความต้องการ บริบทหลักการแนวคิด ทฤษฎีบางส่วน ครอบคลุมกระบวนการพัฒนาแต่เป็นไปได้ยาก
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 4	4. กระบวนการจัดทำหนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 – กระบวนการจัดทำนวัตกรรมถูกต้องตามระเบียบขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรม ระดับ 2 - กระบวนการจัดทำนวัตกรรมถูกต้องตามระเบียบขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรมบางส่วน ระดับ 1 – กระบวนการจัดทำนวัตกรรมไม่มีความถูกต้องตามระเบียบขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรม
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 5	5. การมีส่วนร่วมของคณะผู้วิจัยในการจัดทำคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 – คณะผู้วิจัยทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำนวัตกรรมในทุกกระบวนการ ระดับ 2 – คณะผู้วิจัยบางคนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำนวัตกรรมทุกกระบวนการ บางคนมีส่วนร่วมในบางกระบวนการ ระดับ 1 – คณะผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำนวัตกรรม
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 6	6. ความสำเร็จของการพัฒนานวัตกรรม
ระดับ คุณภาพ	ระดับ 3 - การพัฒนานวัตกรรมได้ดำเนินการเสร็จสิ้น มีการเผยแพร่และสร้างเครือข่าย ระดับ 2 - การพัฒนานวัตกรรมดำเนินการเสร็จสิ้น มีการเผยแพร่ ระดับ 1 - การพัฒนานวัตกรรมดำเนินการเสร็จสิ้น
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้

3. ด้านคุณค่าของนวัตกรรม

ตัวบ่งชี้ 1	1. การพัฒนาคุณภาพของผู้ใช้หนังสือคู่มือการเรียนรู้
ระดับคุณภาพ	ระดับ 3 - พัฒนากลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายเกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง ระดับ 2 - พัฒนากลุ่มเป้าหมายได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ระดับ 1 - พัฒนากลุ่มเป้าหมายได้ แต่ไม่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 2	2. การใช้ทรัพยากรในการพัฒนานวัตกรรม
ระดับคุณภาพ	ระดับ 3 - ประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในการพัฒนานวัตกรรมได้เหมาะสมคุ้มค่า และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ระดับ 2 - ใช้ทรัพยากรในการพัฒนานวัตกรรมได้เหมาะสม คุ้มค่า และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ระดับ 1 - ใช้ทรัพยากรในการพัฒนานวัตกรรมไม่ คุ้มค่า
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 3	3. การเรียนรู้ร่วมกัน
ระดับคุณภาพ	ระดับ 3 - กระบวนการพัฒนานวัตกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกันในท้องถิ่น ระดับ 2 - กระบวนการพัฒนานวัตกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม ไม่ทั่วไป ระดับ 1 - กระบวนการพัฒนานวัตกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้เฉพาะบุคคล
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้

ตัวบ่งชี้ 4	4. ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการแสวงหาความรู้
ระดับคุณภาพ	ระดับ 3 - นวัตกรรม/กระบวนการพัฒนานวัตกรรมส่งเสริม กระตุ้นให้ ผู้พัฒนา/ผู้เกี่ยวข้องศึกษาค้นคว้าและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจน สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ได้ ระดับ 2 - นวัตกรรม/กระบวนการพัฒนานวัตกรรมส่งเสริม กระตุ้นให้ ผู้พัฒนา/ผู้เกี่ยวข้อง ศึกษา ค้นคว้าและแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ระดับ 1 - นวัตกรรม/กระบวนการพัฒนาก่อให้เกิดการค้นคว้าแสวงหาความรู้ เพิ่มเติมเฉพาะ ผู้พัฒนา
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 5	5. การยอมรับ
ระดับคุณภาพ	ระดับ 3 - เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน ระดับ 2 - เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องในระดับชุมชน ระดับ 3- เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องเฉพาะกลุ่ม
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้
ตัวบ่งชี้ 6	6. การนำไปใช้
ระดับคุณภาพ	ระดับ 3 - ใช้ง่าย สะดวกและมีขั้นตอนการใช้ไม่ซับซ้อน สามารถนำไปใช้ได้ดี ระดับ 2 - ใช้สะดวกแม้ขั้นตอนค่อนข้างซับซ้อน ระดับ 1 - มีขั้นตอนการไปใช้ซับซ้อนมีเงื่อนไข และข้อจำกัด
ผลประเมิน	☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้

ภาพรวมของนวัตกรรมอยู่ในระดับ ☐ ระดับ 3 ดีมาก ☐ ระดับ 2 ดี ☐ ระดับ 1 พอใช้

ข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงคุณภาพหนังสือ “คู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช”

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....กรรมการผู้ประเมิน

(.....)

...../...../.....

หมายเหตุ ระดับคุณภาพของนวัตกรรมการคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็น

ลักษณะของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ตามตัวบ่งชี้ มีระดับคุณภาพ 3 ระดับ คือ

ระดับ 3 คุณภาพดีมาก (มีค่าคะแนนระหว่าง 2.33 – 3.00)

ระดับ 2 คุณภาพดี (มีค่าคะแนนระหว่าง 1.67 – 2.32)

ระดับ 1 คุณภาพพอใช้ (มีค่าคะแนนระหว่าง 1.00 – 1.66)

**รายชื่อคณะกรรมการประเมินนวัตกรรม
หนังสือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช**

1. ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์
ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
อดีตอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
2. รศ.ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ
ตำแหน่ง อาจารย์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรม
3. นายสมพุทธร ฐานะเจน
ตำแหน่ง คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
อดีตผู้ช่วยอธิการบดี วิทยาเขตศรีธรรมมาโคตรราช
ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช
4. ผศ.ประหยัด เกษม
ตำแหน่ง นักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สีบพงษ์ ธรรมชาติ
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ชุดโครงการวิจัย

นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

Learning innovation about Buddha's Relics in Nakhon si Thammarat

พระครูสิทธิธรรมภาณี, ผศ.ดร.

และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร ชุดโครงการวิจัย

นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

Learning innovation about Buddha's Relics in Nakhon si Thammarat

พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.	พระมหาทองเชิด กตปุญโญ, ผศ.ดร.
พระครูวรวิริยะคุณ	พระมหาประทีป เขมจารี
พระครูธรรมธรรสมพงษ์ อุชฺจาโร	พระปลัดสุริยา อาภาโค
พระมหาสมชาย กลฺยาณธมฺโม,	พระมหาฉลอง กลฺยาณเมธี
ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ	ดร.สันติ อุนจะนำ
ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล	รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ต้นสกุล
ดร.สุปรีชา ชำนาญพุทธิพร	ดร.องอาจ หนูทองแก้ว

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ชุดโครงการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 เรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ให้เป็นสื่อและอุปกรณ์การเรียนรู้ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งการสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มด้วยการกำหนดปัญหาวิจัย ขั้นตอนต่อมาก็จะได้จัดหมวดหมู่ของโครงการวิจัยย่อยทั้ง 6 ชุด ตามลักษณะขององค์ความรู้ที่จะได้สังเคราะห์งานวิจัย และได้การวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยแต่ละโครงการย่อย ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ ด้านประเพณีวัฒนธรรม เมื่อสังเคราะห์งานวิจัยเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำองค์ความรู้ที่ได้มาสร้างนวัตกรรมคือคู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) เมื่อสร้างนวัตกรรมแล้ว จึงได้ประชุมคณะผู้ร่วมวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางในการเผยแพร่นวัตกรรมต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

ความศรัทธาที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จนก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ หลากหลายกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวภาคใต้ พื้นฐานของจารีตประเพณีและวิถีประชาของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสถาบันสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาและขัดเกลาทางสังคมให้เป็นสังคมอารยะมาตามลำดับๆ โดยใช้ยุทธศาสตร์คือพลังแห่งความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ใช้ธรรมะเป็นแนวทาง และใช้พุทธานุภาพคือองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจร้อยรัดความรู้สึกให้เป็นหนึ่งเดียวกันของคนในภูมิภาคใกล้เคียง จนทำให้อาณาจักรตามพรลิงค์ กลายเป็น “ศรีธรรมราชมหานคร”

ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากชุดโครงการวิจัย ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม แต่องค์ความรู้เหล่านี้ ยังขาดการบริหารจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้และมีกระบวนการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบทอด พร้อมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและเผยแพร่ให้ชัดเจน ซึ่งการจะถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ ควรมีนวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมหลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ หลักสูตรท้องถิ่น สื่อเทคโนโลยี และอาจจะจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในโอกาสต่อไป

คำสำคัญ 1.นวัตกรรม 2. พระบรมธาตุเจดีย์ 3. นครศรีธรรมราช

ABSTRACT

Research project entitled “Innovation for Learning about the Buddha’ Relics Pagoda in Nakhon Si Thammarat” was documentary research that explained and analyzed the contents of six sub-research projects. Its objectives were to build an innovation for learning media about the Buddha’s relics in Nakhon Si Thammarat in terms of history and traditions concerning the Buddha’ Relics Pagoda. The analyses of this research were to problem diagnosis, separating six sub-research projects according to bodies of knowledge of each research projects that were divided into 3 aspects: history, belief, and traditions. After having finished it, the information was administered to develop the innovation that is a handbook for learning about the Buddha’ Relics Pagoda by using Generic Model (ADDIE). Then, propagation of the innovation was planned by researchers.

The findings of this research were as follows:

The belief of the Buddha’ Relics Pagoda in Nakhon Si Thammarat was brought about festival, tradition, and belief and rituals which showed the identity of southern people and have been a basis of customs, festival, and way of life of people from the past up to the present by having the Buddha’ Relics Pagoda as the medium in building a body of wisdom and socialization to make a social civilization respectively. By using the strategy of power of believing in Buddhism, the Buddha’s teachings, the Buddha’s supernatural power from the Buddha’ Relics Pagoda, Tam Pon Link Kingdom could make unity of people in the area and surrounding and later became “Nakhon Si Thammarat”.

The results from documentary research of sub-research projects, there were 3 bodies of knowledge: history, belief, and tradition. However, these bodies of knowledge lack of knowledge management systematically. Therefore, related sectors should study, research about these bodies of knowledge and manage them systematically, as well as, making a preservation and propagation network, and setting up the supportive measure and propagation in the concrete way. Concerning the propagation of 3 bodies of knowledge, it should have a suitable learning innovation and variety of formats such as published printings, local curriculum, media and technology, and setting up a learning center within Wat Phra Mahathat Woramaha Viharn.

Keywords: 1. Innovation, 2. Buddha’s relics, 3. Nakhon Si Thammarat

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน มีอายุความเป็นชุมชนยาวนานและต่อเนื่องมากกว่าชุมชนใดในภาคใต้ เคยเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรศรีวิชัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งด้านอาณาจักรและด้านศาสนจักรในช่วง พ.ศ. 1700-1800 (ดิเรก พรตตะเสน, 2552 : 111) หากพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชแล้ว พบว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชนั้น เป็นกษัตริย์ที่สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นบนหาดทรายแก้วจนกลายเป็นแคว้นที่รุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 ยุคนี้มีความรุ่งโรจน์สูงสุด ทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักรจนถึงขนาดเป็นเมืองแม่ในทุกด้านของคาบสมุทรไทยและคาบสมุทรมาลายู เทียบเท่ากับในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 (ปรีชา นุ่นสุข, 2540 : 319) ด้วยระบบการปกครองแบบ "ธรรมราชา" ส่งผลให้พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชมีเมืองบริวาร 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร ส่วนในทางศาสนจักรได้สร้างสิ่งสำคัญคือ สถูปเจดีย์บรมพุทธรูปบรมสารีริกธาตุขึ้นตามแบบศิลปะลังกาคือทรงระฆังคว่ำ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ปัจจุบัน เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลังกากับนครศรีธรรมราช (ปรีชา นุ่นสุข, 2530 : 1-3)

จึงกล่าวได้ว่า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นวัดที่กษัตริย์ศรีธรรมมาโคกราช แห่งเมืองนครศรีธรรมราช เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองคู่กับราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั่วหัวเมืองปักษ์ใต้รวมทั้งทุกภาคของประเทศไทย แม้ในปัจจุบันนี้ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก็คงยังเป็นศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จัดเป็นแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าของทั้งชาวไทยและชาวโลก สิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในที่สำคัญที่สุด คือ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ จากหลักฐานที่ขุดค้นล่าสุดสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 13 โดยเจ้าชายธนกุมารและพระนางเหมชาลา เป็นผู้นำเสด็จพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐาน ณ หาดทรายแก้ว และสร้างเจดีย์ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขึ้นไว้ตามแบบศรีวิชัย ต่อมาในปี พ.ศ.1093 เมื่อพระเจ้าจันทรภาณุหรือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ได้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช ทรงก่อสร้างพระบรมธาตุขึ้นใหม่เป็นทรงสาญจีแบบอินเดีย ภายหลังได้นิมนต์พระภิกษุจากลังกามาตั้งคณะสงฆ์ในนครศรีธรรมราช ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุที่สำคัญ ที่เป็สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมอีก นอกจากนี้ยังมีประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาเที่ยวชมภายในวัด เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสวดด้าน เป็นต้น จังหวัดนครศรีธรรมราชและหน่วยงานทุกภาคส่วนจึงได้ร่วมกันนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นเป็นมรดกโลก โดยเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2556 ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยที่ 37 ที่กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ปรากฏว่า คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเอกฉันท์ 21 เสียง พิจารณารับรองเสนอชื่อวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จ.นครศรีธรรมราช เข้าสู่บัญชีเบื้องต้นตามที่ประเทศไทยเสนอแล้ว และ

ภายใน 3 ปีจากนี้ เรื่องดังกล่าวจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตรวจสอบ พิจารณาคุณสมบัติ และประกาศขึ้นทะเบียนมรดกโลกในขั้นต่อไปซึ่งหากผ่านการพิจารณาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จ.นครศรีธรรมราช ก็จะเป็นมรดกโลกแห่งที่ 6 ของประเทศไทย

แม้องค์พระบรมธาตุเจดีย์จะมีความสำคัญและโดดเด่นเป็นพิเศษ แต่ยังขาดการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ในด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบ จึงความจำเป็นที่จะต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้สามารถมีระบบการจัดการในภาพรวมอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ที่ได้มีนโยบายอย่างชัดเจนในการส่งเสริมทำนุบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยในทุกด้าน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษา นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งผลของการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการจัดเตรียมข้อมูลเพื่อดำเนินการจัดตั้งศูนย์องค์ความรู้ไว้บริการการท่องเที่ยวภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และเพื่อเป็นฐานข้อมูลรองรับในการยกสถานะวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลกต่อไปในอนาคต

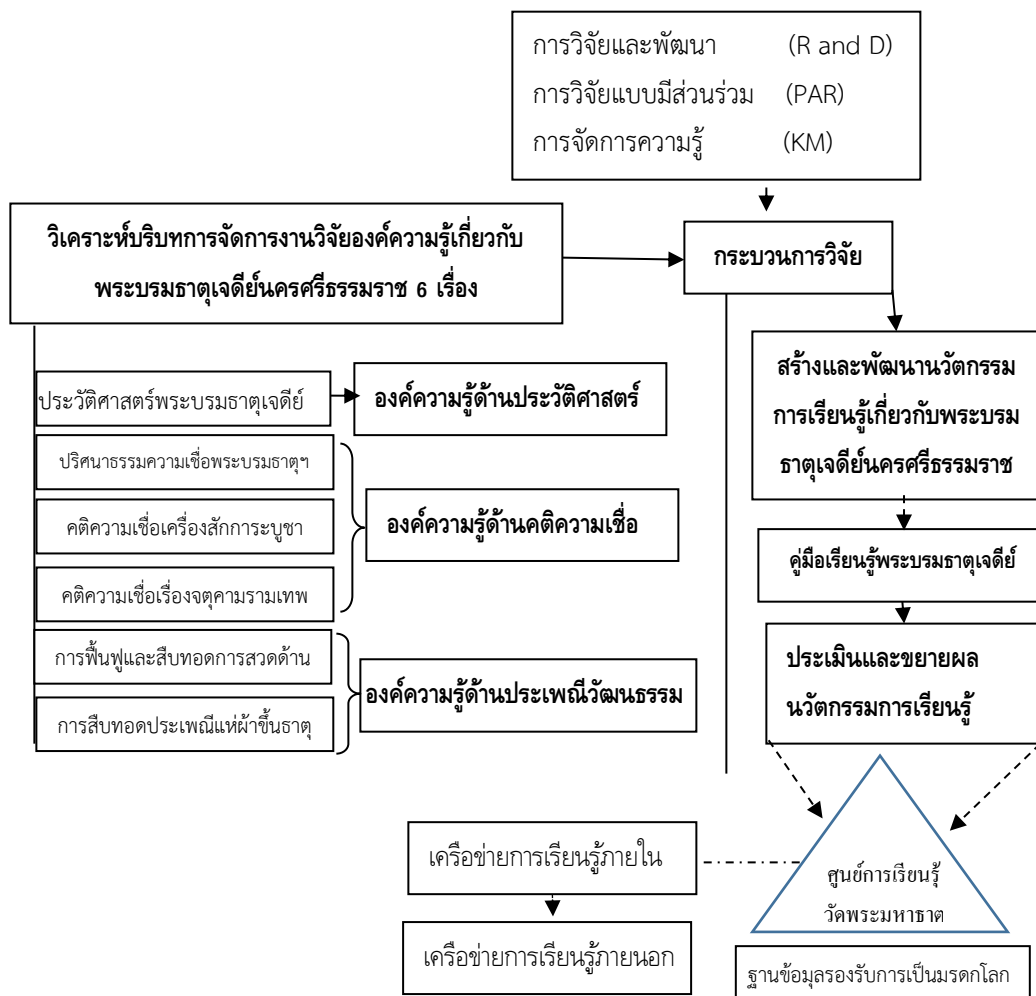
2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และสร้างนวัตกรรมเพื่อสืบทอดพุทธธรรมสู่สังคม
2. เพื่อขยายผลนวัตกรรมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ในการส่งเสริมอนุรักษ์และพัฒนาคุณค่าทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อนำองค์ความรู้และนวัตกรรมที่ได้ไปเป็นฐานข้อมูลในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 6 เรื่อง ครอบคลุมใน 3 มิติ คือ มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางด้านศรัทธาความเชื่อ และมิติทางประเพณีวัฒนธรรม
2. ได้แนวทางผลิตนวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ในการสืบทอดหลักพุทธธรรมสู่ประชาชนที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน
3. ได้มีเครือข่ายการเรียนรู้ ในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
4. ได้ข้อมูลสำหรับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันจะเป็นฐานความรู้รองรับการนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก

4. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยชุดเรื่อง นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมราชโองการเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 โครงการ ซึ่งการสังเคราะห์โครงการวิจัยชุดในครั้งนี้ มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

1.1 ขั้นตอนกำหนดปัญหาวิจัย ซึ่ง คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 3 ประการ คือ

1. องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมราชโองการเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นอย่างไร
2. จะสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมราชโองการเจดีย์ทั้ง 3 ด้านได้อย่างไร

3. จะเผยแพร่วัตกรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคมได้อย่างไร

- 5.2 ขั้นตอนจัดทำหมวดหมู่งานวิจัยย่อย คณะผู้วิจัยได้จัดทำหมวดหมู่ของโครงการวิจัยย่อยทั้ง 6 ชุด จัดหมวดหมู่ตามลักษณะขององค์ความรู้ที่จะได้สังเคราะห์งานวิจัยใน 3 ด้าน
- 5.3 ขั้นตอนวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัย โดยคณะผู้วิจัยวางกรอบในการวิเคราะห์ไว้ 3 ด้าน คือ วิเคราะห์องค์ความรู้ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านคติความเชื่อ และด้านประเพณีพิธีกรรม หลักการค้นหาค้นหาองค์ความรู้ และผลการวิจัยที่ค้นพบ
- 5.4 แนวทางการสร้างแนวทางการสร้างวัตกรรมการเรียนรู้ เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) มาเป็นกรอบในการสร้างนวัตกรรมในครั้งนี้ คือ A = Analysis วิเคราะห์ความต้องการ D = Design การออกแบบนวัตกรรม D = Development การพัฒนานวัตกรรม I = Implementation การนำนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ และ E = Evaluation การประเมินผลนวัตกรรม
- 5.5 แนวทางการเผยแพร่วัตกรรมการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่การเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

6. สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัยชุดเรื่องนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นการสังเคราะห์รายงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโครงการวิจัยย่อยจำนวน 6 โครงการ ผลจากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ใน 3 ด้าน คือ

6.1 ผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้านองค์ความรู้ ผลจากการสังเคราะห์งานวิจัยด้านองค์ความรู้ แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

6.1.1 องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สังเคราะห์จากงานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีพระครูวรวิริยะคุณเป็นผู้วิจัย โดยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีอายุการก่อสร้างนับพันปีและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานซับซ้อน ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด จึงไม่อาจกำหนดปีที่สร้างได้แน่นอน หลักฐานที่ใช้ศึกษาค้นคว้าปัจจุบันมี 2 ประเภทคือ หลักฐานเอกสารโบราณ และหลักฐานทางโบราณคดี จากหลักฐานทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า การกำเนิดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับพุทธประวัติ ตำนานพระเชี้ยวแก้ว และคัมภีร์ชินกาลมาลีอย่างเหนียวแน่น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีขององค์พระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้มีน้อยจนยากที่จะกล่าวถึง จึงมักออกมาในรูปแบบของการสันนิษฐานเป็นส่วนใหญ่ แนวคิดในการสร้างพระ

บรมธาตุเจดีย์สร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและศิลปะแบบลังกา ที่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลหรือเป็นภูเขาหลักของโลก สันนิษฐานว่าเดิมที่รูปทรงของพระบรมธาตุเจดีย์คล้ายคลึงกันกับพระบรมธาตุไชยา อำเภocha จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1700 พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจันทราอนุสรณ์ธรรมราชกษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ขึ้นใหม่ โดยสร้างเจดีย์แบบลังกาครอบลงบนองค์เดิม และสร้างเมืองขึ้นทั้งสิบสองเมืองเป็นเมืองบริวาร รายรอบศูนย์กลางของอาณาจักรนครศรีธรรมราช โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางทั้งด้านการเมืองการปกครองและการพระศาสนา เมืองสิบสองนักษัตรมีบทบาทอันสำคัญในการเป็นผู้รับผิดชอบและทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งได้อาศัยกำลังคนและกำลังทรัพย์เป็นอันมากจากเมืองสิบสองนักษัตรมาบูรณะเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ พุทธศาสนิกชนและทางราชการบ้านเมืองแต่ละสมัยได้ร่วมกันบูรณะและเสริมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยแรงศรัทธาตลอดมา

นอกจากนี้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ยังเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธรูปปางกวางค์หรือ นิกายกวางค์ ซึ่งคณะสงฆ์นิกายนี้มีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ มีการใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นภาษาบาลีในการเผยแผ่ศาสนา พระสงฆ์มีความเคร่งครัดพระธรรมวินัย ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายและสงบ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มุ่งแต่การศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ และชักนำให้คนเข้าหาธรรม สร้างค่านิยมเรื่องบุญ ส่งเสริมการทำทาน ความกตัญญู ยกย่องผู้นำหรือผู้ปกครอง มีธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายกวางค์ ได้ตั้งมั่นลงอย่างมั่นคงในดินแดนนครศรีธรรมราชและขยายตัวไปทั่วอาณาจักร โดยมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ หลักคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างจากลัทธิความเชื่ออื่นๆ

6.1.2 องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 3 เรื่อง คือ เรื่องนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์ตุคามรามเทพ โดยมี ผศ.ดร.เกรกริน มนูญผล เป็นผู้ทำการวิจัย เรื่องที่ 2 ปรีชาธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีนายสันติ อุณจะนำ เป็นผู้ทำการวิจัย เรื่องที่ 3 คติความเชื่อของประชาชนในการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชโดยมีพระมหาประทีน เขมจารี เป็นผู้ทำการวิจัย โครงการวิจัยทั้ง 3 เรื่อง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบเดียวกัน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสำรวจเอกสารเป็นหลัก และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ และการจัดสัมมนากลุ่มนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเป็นรายงานการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยโดยสรุปมีดังนี้

ก. การเรียนรู้พุทธธรรมโดยอาศัยปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่อง “จตุคามรามเทพ” เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนฐานที่สนองความต้องการของผู้คนในยุคสังคมปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกดึงให้เข้ามาร่วมกับบริบททางสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเชื่อและวัฒนธรรมทางสังคม จตุคามสร้างความเชื่อหรือความเชื่อ (บนฐานวัฒนธรรมประชานิยม) สร้างจตุคาม การพิจารณาประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นข้อบ่งชี้ประการสำคัญถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อในยุคปัจจุบัน

จากปรากฏการณ์จตุคามที่ปรากฏ พบว่าสังคมไทยถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นพุทธศาสนิกชน และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความอ่อนแอของพระพุทธศาสนาว่าไม่สามารถเข้าถึงจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง เพราะพระพุทธศาสนาจะปฏิเสธลัทธิเนื่องด้วยความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีลักษณะการอ้อนวอนต่ออำนาจภายนอกทุกรูปแบบ คำสอนของพุทธศาสนานั้นสอนให้กระทำด้วยความเพียร การอ้อนวอนและหวังผลดลบันดาลจากองค์จตุคามรามเทพ จึงไม่ใช่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ด้วยพื้นฐานความเชื่อของชาวพุทธที่หวังผลดลบันดาล เชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ดูขัดกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไป จากกรณีปรากฏการณ์ศรัทธาในองค์จตุคามรามเทพดังกล่าว จึงเป็นเครื่องเตือนสติสังคมไทยได้เป็นอย่างดีว่า トラบใดที่แนวคิดแบบพุทธศาสนาไม่สามารถติดตั้งอยู่ในปัญญาของคนได้ จตุคามรามเทพเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่ง เป็นเพียงอาการเดียวเท่านั้นที่แสดงออกมาแล้ว แต่トラบใดที่โรคยังไม่หายหรือยังมีสาเหตุของโรคอยู่อีก อาการแบบนี้ก็ยังคงแสดงอาการออกมาได้อีกในอนาคต

จากปรากฏการณ์กระแสนิยมจตุคามรามเทพ สามารถแสดงให้เห็นถึงว่ามีผลต่อสำนึกและศักดิ์ศรีของความเป็นนครศรีธรรมราช การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้พุทธธรรมและขยายผลนวัตกรรม โดยอาศัยปรากฏการณ์จตุคามราม สามารถนำไปขยายผลการเรียนรู้พุทธธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาได้ โดยการจัดสภาพของสถานศึกษาในทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ สัมปยุตตสังสวะ สัทธัมมัสสวะ โยนิโสมนสิการ และธัมมานุสรมปฏิบัติ จะสามารถถ่ายทอดหลักพุทธธรรมสู่เยาวชนได้โดยอาศัยปรากฏการณ์ดังกล่าว

ข. ปรีศนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ผู้คิดและผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์หมายเอาเขาพระสุเมรุและเขาไกรลาส อันเป็นที่สถิตของพระพรหมตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มาเป็นแผนผังการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ รูปแบบในบริเวณองค์พระบรมธาตุคงจะถ่ายทอดมาผังจักรวาลนั่นเอง เพราะแนวคิดผังจักรวาลตามคติไตรภูมิเป็นแนวคิดทางสถาปัตยกรรมในสมัยนั้น ปราชญ์เมื่อนครศรีธรรมราชใช้มาตราไทยเดิมมาใช้ให้คนได้คิดเพื่อเข้าหาปรีศนหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา แทนที่จะใช้คำว่า 37 วา 5 คืบ ให้มาใช้มาตราไทยให้ครบเส้น วา คอก คืบ นี่คือภูมิปัญญาอันชาญฉลาดหลักแหลมของบรรพชนชาวนครศรีธรรมราช ที่ได้ใช้จำนวนนับผนวกกับศิลปะเชิงช่างเพื่อประกาศพระธรรม ในการใช้มาตราวัดความกว้าง สูง ยาว และประกอบด้วยศิลปะเชิงช่างเป็นประดิษฐกรรมให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในพระ

ไตรปิฎก เพื่อนำหมู่ชนเดินทางเข้าสู่พระนิพพาน ทั้งหมดนี้คงจะเป็นแนวทางการเรียนรู้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ผู้ใดเดินทางไปนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ควรทำจิตใจให้เข้าถึงพระรัตนตรัย มององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ให้เห็นธรรม ตามพระพุทธดำรัสที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต

นอกจากนี้ พระบรมธาตุเจดีย์และบวรารที่สร้างเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นผลงานทางของภูมิปัญญาเชิงช่างชั้นสูงของคนในยุคหนึ่ง ซึ่งได้ส่งข้อความผ่านพระบรมธาตุ เจดีย์และบวราร ที่สร้างเป็นองค์ประกอบกับพระบรมธาตุเจดีย์ มีทั้ง จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม แสดงออกถึง วัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ปรัชญาธรรมและอำนาจ ดังนั้น พระบรมธาตุเจดีย์จึงสามารถสร้างสุนทรียภาพ ให้แก่ผู้ที่ได้กราบไหว้บูชา ได้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาและรับรู้และซาบซึ้งในคุณค่าของของภูมิปัญญาเชิงช่าง ทำให้เกิดความซาบซึ้งใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เพียรสร้างสรรค์ความดี ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดและเป็นกลไกเชื่อมโยงประเพณีหลายประเพณีที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้นแสดงบทบาทออกมาเป็นตัวส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมจิตใจ แสดงออกถึงความมีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกล้ำค่าของบรรพชน

ค. องค์ความรู้เรื่องคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ผ่านเครื่องสักการบูชา คตินิยม เรื่องการบูชานั้นมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลและก่อนยุคพระเวท โดยที่แนวความคิดในยุคนั้นมีลักษณะเป็น วิญญาณนิยม (Animism) ซึ่งต่อมาวิญญาณก็ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้าและแนวความคิดแบบวิญญาณนิยมก็ได้ พัฒนาไปเป็นพหุเทวนิยม (Polytheism) ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าประกาศคำสอนที่เรียกว่าพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิวัติแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมเสียหลายประการ ทรงเห็นว่าการเชื่อในอำนาจดลบันดาลของ เทพเจ้าทั้งหลายที่แสดงออกด้วยการอ้อนวอนบูชาอยู่นั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระองค์จึงได้สอนใหม่ว่า ใน ธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติคือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น นั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันอย่าไปมัวมองดูว่าเป็นฤทธิ์ดลบันดาลของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลาย เป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นทรงเรียกว่า **“ธรรม”** จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับธรรมเป็นเรื่อง หลัก แม้ในเรื่องการบูชาที่จากเดิมมีการบูชาเทพกันนั้น พระองค์ก็ทรงเน้นให้บูชาธรรมและบุคคลผู้มีคุณธรรม เป็นสำคัญ

จากผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชนที่ศึกษาผ่านเครื่อง สักการบูชา สามารถแบ่งคติความเชื่อของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) คติความเชื่อการบูชาที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะบูชาเพื่อน้อม นำเอาคุณของพระรัตนตรัยมาฝึกฝนพัฒนาตน ให้เจริญก้าวหน้าหรือเพื่อนำมาแก้ปัญหาชีวิต

2) การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่คลี่คลายจากหลักการพุทธศาสนา แต่ไปอิงวิญญาณนิยมและเทวนิยม คติความเชื่อในการบูชารูปแบบนี้ได้ผสมผสานกับวิธีปฏิบัติของพระพุทธศาสนาบางส่วน แต่ก็โอนเอียงไปทาง วิญญาณนิยมและไสยศาสตร์เสียมากกว่า

จากการศึกษาศิลปะยุคต่างๆ ของพระพุทธศาสนา พบว่า พุทธศาสนิกชนได้บูรณาการความเชื่อในพระพุทธศาสนาให้เข้ากับระบบความเชื่อต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น พัฒนาการการบูชาในพระพุทธศาสนาเบื้องต้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความระลึกถึงพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพอย่างจริงใจ การยกย่องคุณของพระพุทธเจ้าและการได้พัฒนาคุณธรรมภายในตนเป็นสำคัญ ไม่เน้นที่ผลของการปฏิบัติว่าจะได้รับผลานิสงส์อย่างไร การบูชาสัญลักษณ์ในฐานะเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า การแสดงความเคารพนับถือสิ่งเหล่านั้นเท่ากับการได้แสดงออกต่อพระพุทธเจ้า ในทางกลับกันการประพฤติในทางเหี้ยมหยาม ไม่เคารพ ก็มีผลเช่นเดียวกับการปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าเช่นกัน การแสดงออกทั้งหมดนี้เป็นการแสดงถึงความนับถือบูชาด้วยความศรัทธาซึ่งเป็นการสร้างเสริมคุณธรรมภายในตนไปด้วย

6.1.3 องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากโครงการวิจัยย่อย 2 เรื่อง คือ เรื่องที่ 1 นวัตกรรมการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช โดยมีนางทิพมาศ เศรษฐวรโชติ เป็นผู้ทำการวิจัย เรื่องที่ 2 แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยมีพระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร. เป็นผู้ทำการวิจัย ซึ่งงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยรูปแบบเดียวกัน คือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผลจากการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ก. องค์ความรู้ด้านการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช เป็นประเพณีมีมาช้านานยากที่จะยืนยันได้แน่ชัดว่าเริ่มในสมัยใดแต่ จากการศึกษาค้นคว้าที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความเป็นมาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเกิดจากการที่ได้มีชาวอินทรีปัตย์ จำนวน 100 คน เดินทางโดยเรือ ผ่านมาทางนครศรีธรรมราช นำผ้าพระบฏที่เขียนเป็นภาพพุทธประวัติ เพื่อนำไปสักการบูชาพระบรมธาตุ แต่เกิดเหตุพายุ และคลื่นซัดเรือจมอับปาง ทำให้ลูกเรือเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก รอดตายเพียง 10 คนเท่านั้น ผ้าพระบฏก็ถูกคลื่นซัดขึ้นฝั่งที่ปากพนัง ชาวปากพนังไปพบเข้า จึงนำมาซัดก็เห็นภาพพุทธประวัติบนผืนผ้า จึงนำไปถวายพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เพื่อประกาศหาเจ้าของ จึงทราบว่าเป็นชาวศรีลังกาที่รอดชีวิตมาแสดงตนเป็นเจ้าของ ที่มีเจตนาจะไปบูชาพระบรมธาตุ เมื่อเห็นว่าผ้าพระบฏได้อยู่ในเมืองของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแล้ว ก็เลยถวายให้พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช นำไปห่มพระธาตุเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชา เลยกลายเป็นประเพณีที่ได้ทำสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ประเพณีดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวนครศรีธรรมราชที่ยึดมั่นอยู่ในพุทธศาสนา และแสดงให้เห็นว่าองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจพุทธศาสนิกชนทั่วทุกทิศ ประเพณีนี้จึงมีคุณค่าต่อสังคมจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ฉะนั้นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ นครศรีธรรมราช ต้องกระทำให้ชัดเจน และพยายามรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด จะต้องปลูกจิตสำนึกของเยาวชนและประชาชนรุ่นใหม่ให้เห็นความสำคัญ เพื่อที่ได้ช่วยกันสืบทอดและรักษาให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

ข. องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช สวดด้าน หมายถึง การที่มีปราชญ์ชุมชนมานั่งอ่านหนังสือต่างๆ เช่น หนังสือนิทาน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น นำมาอ่านให้ลูกาสกอุปาสิกาฟังเป็นทำนองภาษาถิ่นใต้ ก่อนเวลาพระแสดงธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ตลอดทั้งปี ภายในวิหารครอบพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งจะมีพระพุทธรูปวางเรียงรายทั้ง 4 ทิศ มีจำนวนทั้งหมด 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกกันว่าพระด้าน เพราะฉะนั้น จึงเรียกประเพณีนี้ว่า “ประเพณีสวดด้าน” เป็นประเพณีเก่าแก่และสำคัญประเพณีหนึ่งที่มีปรากฏเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ครั้งอดีต ประเพณีสวดด้านมีคุณค่าทั้งแก่ผู้ฟัง แก่ผู้สวด และแก่สังคมตลอดถึงพระพุทธศาสนา องค์ความรู้และภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้าน สามารถสรุปได้ 3 ด้าน ด้านการพัฒนาศติปัญญา ด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์ และด้านการพัฒนาสังคม ประเพณีการสวดด้าน ได้สูญหายไปจากจังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณ 20 ปี ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ได้ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาใหม่ โดยยังคงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของประเพณีสวดด้านดั้งเดิมเอาไว้ คือ ทำนองการสวดภาษาถิ่นภาคใต้ สถานที่สวดยังคงใช้พระวิหารคด ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แต่มีการปรับปรุงแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยในบางส่วน ถึงแม้จะมีการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาให้เป็นที่รู้จักในสมัยปัจจุบัน แต่การที่จะทำให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนารูปแบบและการบริหารจัดการด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบและเป็นเอกภาพ อีกทั้งควรเพิ่มการตระหนักรู้และจิตสำนึกในการร่วมกันสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาการสวดด้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนต่อไป

6.2 แนวทางการสร้างนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์

การจัดการเรียนรู้ของประชาชนในสังคมในปัจจุบันและอนาคต จะเป็นสังคมที่ท่วมท้นด้วยกระแสข้อมูลและข่าวสาร การที่จะให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ จึงจะสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากชุดโครงการวิจัย ซึ่งมีโครงการวิจัยย่อย 6 โครงการ ได้ประมวลองค์ความรู้เป็น 3 ด้าน คือ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ องค์ความรู้ด้านคติความเชื่อ และองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งการจะถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ จะต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่เหมาะสม ซึ่งยุทธศาสตร์การเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์สามารถที่จะกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึงหนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เช่น หนังสือ หลักสูตรท้องถิ่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร เป็นต้น ที่ผ่านการออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

2. สื่อเทคโนโลยี เช่น เว็บไซต์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Assisted Instruction) แผ่นซีดีรอม หรือสื่อการเรียนการสอนแบบ E-Learning เป็นต้น

3. นวัตกรรมการเรียนรู้แบบอื่น ๆ นอกเหนือจาก 2 ชนิด ที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ กิจกรรมกระบวนการ การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ เป็นต้น เพื่อเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมประชุมและมติตกลงที่จะออกแบบนวัตกรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ ในรูปแบบของหนังสือคู่มือการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งในการจัดทำนวัตกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ ใช้แนวคิด Generic Model (ADDIE) มาเป็นกรอบในการสร้างนวัตกรรม ตามลำดับขั้นตอน คือ A = Analysis วิเคราะห์ความต้องการ D = Design การออกแบบนวัตกรรม D = Development การพัฒนานวัตกรรม I = Implementation การนำไปใช้ประโยชน์ E = Evaluation การประเมินผลนวัตกรรม

6.3 แนวทางการเผยแพร่คู่มือการเรียนรู้องค์พระบรมธาตุเจดีย์สู่ชุมชนและสังคม

หลังจากทีมผู้วิจัยได้ร่วมกันสร้างคู่มือการเรียนรู้ องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเรียบร้อยแล้วการเผยแพร่วรรณกรรมนี้ จึงเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การยอมรับและเป็นขั้นตอนของการขยายผลนวัตกรรมให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ซึ่งแนวคิดในการเผยแพร่วรรณกรรมการเรียนรู้พระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้แนวคิดการเผยแพร่แบบผสม (Eclectic Process of Change Model) คือ นำเอารูปแบบการเผยแพร่หลายๆ วิธีการมาผสมผสานกัน ซึ่งแนวคิดการเผยแพร่แบบนี้มีขั้นตอนสำคัญๆ ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นศึกษาชุมชนและศึกษาปัญหาของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นแสวงหาวิธีการเผยแพร่และการแสวงหาความร่วมมือ

ขั้นตอนที่ 3 ทำให้วรรณกรรมเป็นที่ยอมรับ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีมาตรการในการนำเอาองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคล ที่เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาจัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบ

ประวัติคณะนักวิจัย

๑. หัวหน้าชุดโครงการวิจัย/นักวิจัย พระครูสิริธรรมาภิรต, ผศ.ดร.
การศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ. ๕, ร.บ., ศน.ม., ศน.ด.
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๒. นักวิจัยร่วม พระมหาทองเชิด กตปุญโญ (ช่างแก้ว), ผศ.ดร.
การศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., ศน.ม., Ph.D.
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๓. นักวิจัยร่วม พระครูธรรมธรมสมพงษ์ อุชจาโร (โกละกะ)
การศึกษา น.ธ.เอก, ศน.บ., ศน.ม.,
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๔. นักวิจัยร่วม พระปลัดสุริยา อาภาโค (รัตนญาติ)
การศึกษา น.ธ.เอก, ศน.บ., ศน.ม.,
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๕. นักวิจัยร่วม พระมหาประทีน เขมจารี
การศึกษา ป.ธ.๔ , น.ธ.เอก, ศน.บ., ศศ.ม.,
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๖. นักวิจัยร่วม พระครูวรวิริยคุณ (ปราโมทย์ ปสุโต)
การศึกษา ป.ธ.๔ , น.ธ.เอก, ศน.บ., ศศ.ม.,
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๗. นักวิจัยร่วม พระมหาสมชาย กลยาณธมโม,ดร
การศึกษา ป.ธ.๔ , น.ธ.เอก, ศน.บ., ศศ.ม., ศน.ด.
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๘. นักวิจัยร่วม ดร. ทิพมาศ เสวตวรโชติ
การศึกษา ศีลศาสตรดุษฎีบัณฑิต
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๙. นักวิจัยร่วม ดร. สันติ อุณจะนำ
การศึกษา ศีลศาสตรดุษฎีบัณฑิต
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช
๑๐. นักวิจัยร่วม นางจินตนา กะตากล
การศึกษา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช

๑๑. นักวิจัยร่วม พระมหาฉลอง กลฺยาณเมธี (เพียรหมอ)

การศึกษา ศน.บ., ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง)

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศไกรราช

๑๒. นักวิจัยร่วม ดร.องอาจ หนูทองแก้ว

การศึกษา ศน.บ., ศน.ม. (รัฐศาสตร์การปกครอง)

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศไกรราช

๑๓. นักวิจัยร่วม รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ต้นสกุล

การศึกษา วท.บ.ม, ศ.ค.ม.,

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศไกรราช

๑๔. นักวิจัยร่วม ผศ.ดร.เกศริน มนูญผล

การศึกษา ปริญญาเอก สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

หน่วยงานที่สังกัด คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

๑๕. นักวิจัยร่วม ดร.สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร

การศึกษา ศน.บ., รป.ม., รป.ด.

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศไกรราช